

საქართველოს საპატრიარქოს
წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტი

ტარიელ ფუტკარაძე

ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები

გამომცემლობა „უნივერსალი“
თბილისი 2019

კავკასიაზე თავისი კონტროლის უზრუნველსაყოფად რუსეთის იმპერიამ XIX საუკუნეში შეიმუშავა კავკასიელების, პირველ რიგში, ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის დაშლის გეგმა, რომელსაც წინ აღუდგნენ ცნობილი ქართველი მოღვაწეები: ილია ჭავჭავაძე, გრიგოლ დადიანი, ნიკო დადიანი, იაკობ გოგებაშვილი, სერგეი მესხი, ბესარიონ ნიჟარაძე, ამბროსი ხელაია, დუტუ მგერელი (დიმიტრი ხოშტარი), ივანე მარგიანი, პეტრე ჭარაია...

რუსეთის საბჭოთა იმპერიის მიერ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის დაპყრობის შემდეგ (1921) ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების გეგმის განხორციელება გააგრძელეს ბოლშევიკებმა. ერემლის სანქციონებულ ენობრივ-ეთნიკურ პოლიტიკას შეეწინააღმდეგნენ ქართველი მწერლები და მეცნიერები: თედო სახოკია, კონსტანტინე გამსახურდია, შალვა დადიანი, არნოლდ ჩიქობავა, გიორგი ასვლედიანი, ვუკოლ ბერიძე და სხვ. რომელთა შეხედულებები გაიზიარა ბოლშევიკთა ერთმა ნაწილმაც (მათ შორის, ლავრენტი ბერიამ).

წიგნში, ი. სტალინისა და ლ. ბერიას პოზიციათა აღწერის პარალელურად, საარქივო მასალების საფუძველზე გაანალიზებულია ქართველ ენათმეცნიერთა და საზოგადო მოღვაწეთა თვალსაზრისები მეგრული ((სვანური) მენტყველების სტატუსის შესახებ; ასევე, წარმოჩენილია XIX საუკუნეში დაწყებული დაპირისპირების თანამედროვე კონტექსტი.

მონოგრაფიაში ძირითადი ადგილი უჭირავს საქართველოს წინაშე დღეს არსებული გამოწვევების ანალიზსა და შესაბამის რეკომენდაციებს, რომლებიც საყურადღებოა საინფორმაციო ომში საქართველოს თავდაცვისა და უსაფრთხოებისათვის.

რედაქტორი

პროფესორი, ფილოლოგიის მეცნიერებათა
დოქტორი **მერაბ ჩუსუა**

რეცენზენტები:

პროფესორი, ფილოლოგიის დოქტორი **ეკა დადიანი**
პროფესორი, ფილოლოგიის დოქტორი **რევაზ შეროზია**
პროფესორი, ისტორიის დოქტორი **ნუგზარ ანთელავა**

© ტ. ფუტყარაძე, 2019

გამომცემლობა „**უნივერსალი**“, 2019

თბილისი, 0186, ა. პოლიტოვსკაიას №4, : 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@gmail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

ISBN 978-9941-26-433-7

St. Andrew the First-Called Georgian University
of the Patriarchate of Georgia

Tariel Putkaradze

Contemporary Challenges of Kartvelology

Publishing House „**UNIVERSAL**”
Tbilisi 2019

In order to ensure its control over the Caucasus, the Russian Empire has developed a plan for the dissolution of linguistic and ethnic unity of the Caucasian, especially Georgian nation in the XIX century. The plan was opposed by well-known Georgian state figures, such as Ilia Chavchavadze, Grigol Dadiani, Niko Dadiani, Iakob Gogebashvili, Sergei Meskhi, Besarion Nijaradze, Ambrosi Khelaia, Ivane Margiani, Petre Charaia and others.

Following the conquest of the Democratic Republic of Georgia by the Russian Soviet Empire (1921), the Bolsheviks embark on the imperial idea of the linguistic and ethnic divisions of the Georgian nation that was led by Stalin. The Kremlin linguistic and ethnic policy was challenged by Georgian writers and scientists: Tedo Sakhokia, Konstantine Gamsakhurdia, Shalva Dadiani, Arnold Chikobava, Giorgi Akhvlediani, Vukol Beridze and others; one part of the Bolsheviks (including Lavrenti Beria) shared their opinions.

In parallel with describing Bolshevik confrontation with the support of Beria, the views of Georgian linguists and public figures on the status of Megrelian (Svan) are analyzed on the basis of archival materials; Besides, on the basis of documentary material, **the modern context** of controversy, that has started in the XIX century is also surfaced.

In monographs the main part is dedicated to the analyzis of the existing challenges facing Georgia. The book is accompanied by recommendations that can be taken into the consideration in the information warfare from the viewpoint of the **Georgian security concept**.

Editor

Prof. Dr. **Merab Chukhua**

Reviewers:

Prof. Dr. **Eka Dadiani**

Prof. Dr. **Revaz Sherozia**

Prof. Dr. **Nugzar Antelava**

© T. Putkaradze, 2019

Publishing House „UNIVERSAL”, 2019

4, A. Politkovskaia st., 0186, Tbilisi, Georgia ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30
E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com

ISBN 978-9941-26-433-7

შინაარსი

წინასიტყვაობა /პროფ. მერაბ ჩუხუა/	11
შესავალი	19
I თავი: ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საკითხი საერთაშორისო დოკუმენტებში	23
1.1. ჰაიდი ტალიავინის დასკვნის ერთი ნაწილის ანალიზი	23
1.2. ოთხი ქართველური ენის იდეოლოგიების შექმნის ისტორია	34
1.3. „ჩხოუშიელი ავტონომისტები“	57
1.4. ისაკ ჟვანიას ჯგუფი	60
1.5. ლავრენტი ბერიას პოზიცია	71
1.6. ოთხი ქართველური ენის იდეოლოგემა XXI საუკუნეში (კრიტიკული ანალიზი)	97
1.7. ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის შესახებ ორი ძირითადი თვალსაზრისი /ისტორიული დინამიკა/	118
II თავი: საქართველოს ენობრივი სიტუაცია „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ რატიფიცირების კონტექსტში	124
2.1. „ენის ქარტიის“ მიზანი	124
2.2. ვის აქვს უმწერლობო ენა?	131
2.3. საქართველოს სტრატეგიული მიზანი	139
III თავი: ტერმინოლოგიური დივერსიები	142
3.1. სეპარატისტი თუ კოლაბორაციონისტი?	143
3.2. 9 აპრილი დამოუკიდებლობის აღდგენის დღე თუ გლოვის დღე?	146

3.3.	26 მაისი – საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე თუ საქართველოს პირველი რესპუბლიკის გამოცხადების დღე?	150
3.4.	14 აპრილი – დედაენის დღე თუ საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე?	151
3.5.	ტაო-კლარჯეთში ავტოქთონი ქართველობაა თუ ქართული დიასპორა?	152
3.6.	საქართველოს რეგიონები თუ საქართველოს კუთხეები?	153

IV თავი: ქართული ენის ტექნოლოგიზება 155

4.1.	ავტომატური აკადემიური თარგმანის საკითხი	155
4.2.	ერთენოვანი ქართული ტექსტების ეროვნული კორპუსი	157

V თავი: ქართველთა ენობრივი მემკვიდრეობის

	დაცვის პერსპექტივა	160
5.1.	ქართული ენის პრესტიჟი	160
5.2.	ქართველური ენობრივი მემკვიდრეობა და „სისხლით დაცული ანბანი“	162
5.3.	გერმანული გამოცდილება	169

შემაჯამებელი მსჯელობა 177

რეზიუმე ინგლისურ ენაზე 181

დანართები 185

1.	ალექსანდრე გეგეჭკორი, იანოვსკი-ვოსტორგოვის ღირსეულ მემკვიდრეებს	185
2.	ლავრენტი ბერია, მეგრული ავტონომისტების შესახებ	193
3.	ფახულანის თემის კოლექტიური წერილი მეგრული სკოლების წინააღმდეგ	198
4.	მოხსენება მეგრული პირველი ჯგუფების მუშაობის შედეგების შემსწავლელი კომისიისა	202

5. ისაკ ჟვანია, სამეგრელოს ავტონომისტების შესახებ	207
6. თედო სახოკიას მოხსენება	208
7. სამეგრელოს მკვიდრთა 1925 წლის 23 სექტემბრის რეზოლუცია	212
8. ტარას შენგელიას ცილისწამება	214
9. არნოლდ ჩიქობავა, ჩვენი დედაქალაქი და ჩვენი დედაენა	224
10. არნოლდ ჩიქობავა, არ დავივიწყოთ დედაენა	227
11. ლ. ბერიას წერილი ი. სტალინს	230
12. ივ. ჯავახიშვილი ნიკო მარის წინააღმდეგ (საგანგებო წერილი და ვრცელი მოხსენება)	232
13. სკკპ (ბ) სახელმწიფო უნივერსიტეტის პარტკომის 1934 წლის 21 მაისის სხდომის ოქმი № 13	275
14. ტ. ფუტკარაძე, საერთოქართველური ენისა და თანამედროვე ქართველური ქვესისტემების ისტორიული მიმართების ამსახველი სხვადასხვა სქემის შეპირისპირებითი ანალიზი	276
რეცენზიები	299
პროფ. ნუგზარ ანთელავა	299
პროფ. ეკა დადიანი.....	307
პროფ. რევაზ შეროზია	314
საბიბელო	319
ა) პირთა სახელები.....	319
ბ) ენები, დიალექტები, კილოკავები	326
გ) ერები, ეთნოსები, ტომები, თემები.....	330
დ) ტერმინები	333

Content

Foreword /Prof. Revaz Sherozia/	11
Introduction	19
Chapter I: The issue of the linguistic and ethnic unity of the Georgian nation in the international publications	23
1.1. Analysis of one part of Heidi Tagliavini's conclusion	23
1.2. History of the creation of the ideologeme of four Kartvelian languages	34
1.3. „Chkhoushi Autonomists“	57
1.4. The Group of Isak Zhvania	60
1.5. Lavrenti Beria's position	71
1.6. Ideologeme of four Kartvelian Languages in the 21 st century (critical analysis)	97
1.7. Historical dynamics of two main points of segmentation of the Kartvelian linguistic world	118
Chapter II: Linguistic Situation of Georgia in the context of ratification of the European Charter of Regional or Minority Languages	124
2.1. The purpose of the „Charter of the Language“	124
2.2. Who has an unwritten language?	131
2.3. The strategic goal of Georgia	139
Chapter III: Terminological diversions	142
3.1. Separatist or collaboratorist?	143
3.2. April 9 – The day of restoration of independence or mourning day?	146
3.3. 26 May - Georgian independence day or declaration day of first Georgian republic?	150
3.4. 14 April - Mother language day or Georgian national language day?	151
3.5. Is autochtone Georgian population in Tao-Klarjeti or are they the representators of the Georgian Doasporea?	152

3.6. Regions of Georgia or the corner (area) of Georgia?	153
--	-----

Chapter IV: Technologization of the Georgian language 155

4.1. The issue of the automatic academic translation	155
--	-----

4.2. The National Corpus of the monolingual Georgian Texts	157
---	-----

**Chapter V. Prospects of protection of the Georgian linguistic
heritage 160**

5.1. Prestige of Georgian language	160
--	-----

5.2. Kartvelian linguistic heritage and „blood-protected alphabet”	162
---	-----

5.3. German experience	169
------------------------------	-----

Closing conclusion 177

Brief summary in English 181

Attachments 185

1. Aleksandre Gegechkori , To the worthy heirs of Janovski- Vostorgov	185
2. Lavrenti Beria , about Megrelian autonomists	193
3. Collective letter of the Pakhrolan community against Megrelian schools	198
4. Report on the commission of studying the results of the work of the First Megrelian Groups	202
5. Isak Zhvania , About the autonomists of Samegrelo	207
6. Tedo Sakhokia ’s report	208
7. Resolution of September 23, 1925 of the inhabitants of Samegrelo	212
8. Taras Shengelia ’s defamation	214
9. Arnold Chikobava , Our capital and our mother tongue	224
10. Arnold Chikobava , Do not forget the mother tongue	227
11. L. Beria ’s letter to I.Stalin	230

12. Ivane Javakhishvili against N. Marr (the special letter and the long report)	232
13. The meeting protocol #13 (dated May 21, 1923) of the Party Committee of Tbilisi State University, Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks)	275
14. Tariel Putkaradze , Comparative analysis of various schemas reflecting the historical relationship of the common Kartvelian language and modern Kartvelian subsystems	276
Reviews	299
Prof. Dr. Nugzar Antelava	299
Prof. Dr. Eka Dadiani	307
Prof. Dr. Revaz Sherozia	314
Index	319
a) Names	319
b) Languages, dialects, subdialect	326
g) Nations, tribes, ethnic groups, community	330
d) Terms and other significant words	333

წინასიტყვაობა

წარმოდგენილ ნაშრომში გაანალიზებულია ბოლო ას-
წლეულში ქართველური ქვესისტემების განსხვავებული
კვალიფიკაციების ისტორია და ნაჩვენებია ქართველურ
ენობრივ ერთეულთა კვალიფიკაციის შესახებ არსებული
აზრთა სხვადასხვაობის საფუძველი. დარგის სპეციალის-
ტი თუ დაკვირვებული მკითხველი ადვილად შეამჩნევს,
რომ გამოკვლევაში თანამედროვე რეალობის კონტექ-
სტში კრიტიკულადაა განხილული ის სამეცნიერო ნაშ-
რომები, რომლებშიც გაანალიზებულია ენისა და დია-
ლექტის გამმიჯნავი კრიტერიუმები; მნიშვნელოვანია,
რომ მონოგრაფიის ავტორმა წიგნი ააგო შესაძლო (თუ
მოსალოდნელი) საფრთხეების დრმა ანალიზის ფონზე;
მისი აზრით, ლინგვისტური ქართველოლოგიის (მე ვიტ-
ყოდი სახელმწიფოს) წინაშე დგას ხუთი არსებითი გა-
მოწვევა:

1. საერთაშორისო აკადემიურ ველში ქართველი ერის
ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საწინააღმდეგო **იდე-
ოლოგემ(ებ)ის დაბალანსება** /თავდაცვა საინფორმა-
ციო ომში/;
2. „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევ-
როპული ქარტიის“ **რატიფიცირების** კონტექსტში სა-
ქართველოს ენობრივი სიტუაციის ადეკვატური აღწე-
რა;
3. რუსული ენობრივი პოლიტიკის წიაღში შექმნილი
ტერმინოლოგიური დივერსიების განეიტრალებით
სწორ სახელმწიფოებრივ ორიენტირთა გაბუნდოვნე-
ბის თავიდან აცილება;
4. ქართული ენის პრესტიჟის შენარჩუნების მიზნით
და თანამედროვე გამოწვევების გათვალისწინებით
ქართული ენის ტექნოლოგიზება (ავტომატური ორე-
ნოვანი აკადემიური თარგმანის განხორციელება);
5. საქართველოს სახელმწიფო ენის – ქართველთა
დედაენის, ქართული (/ქართველური) სამწიგნობრო

ენის – კონსტიტუციური სტატუსის დაცვის უზრუნველყოფა, **ქართველური ზეპირი მეტყველებების**, შვაბური და ბავარიული ენობრივი ქვესისტემები გერმანული ენის რიგითი დიალექტებია და არა დამოუკიდებელი ენები.

1. **ერთმანეთს ემთხვევა ჩემი და პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის დასკვნები ქართული სამწერლო ენის წარმოშობისა და მისი ქართველურ ენა-კილოებთან შენარჩუნებისათვის აუცილებელი ღონისძიებების გატარება და საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა დარჩენილი ქართველობის ენობრივი იდენტობის გადარჩენა.**

ამავდროულად, აქვე გაშლილია საინტერესო და ვრცელი მსჯელობა ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის ისტორიის შესახებ.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლეა ისიც, რომ **ლინგვისტური ქართველოლოგიის ისტორიაში პირველად არის ამომწურავად შესწავლილი და განხილული საქართველოს ეროვნულ და სხვა არქივებში დაცული განსაკუთრებული ღირებულების დოკუმენტები და მათთან დაკავშირებული მასალები, სხვადასხვა დროს მიღებული პოლიტიკური გადაწყვეტილებები, რომელთა დიდი ნაწილი საქართველოს ფართო საზოგადოებისათვის (და ხშირად სპეციალისტებისათვისაც კი) უცნობია.**

მონოგრაფიის ცენტრალურ საკითხად მაინც რჩება სვანურ და მეგრულ-ლაზურ მეტყველებათა ლინგვისტური სტატუსის პრობლემა. ცნობილია, რომ სვანურსა და მეგრულ-ლაზურს, სოციოლინგვისტური კვალიფიკაციით, სამართლიანად განიხილავენ როგორც საქართველოს სახელმწიფო ენის, ქართველთა დედაენის, ანუ ქართულის დიალექტებად. თუმცა, ჩვენი აზრით, საკუთრივ ენობრივ სტრუქტურული მიდგომის შემთხვევაში, ქართველურ ენა-კილოებს შორის საზღვრებს ადგენს ამ ენობრივი ჯგუფის წევრებს შორის გამოვლენილი **რეგულარული, კა-**

ნონზომიერი და **სისტემური** ბგერათშესატყვისობების არსებობა; რომ ქართველურ ენა-კილოებს შორის ენა/დიალექტის ლინგვისტური სტატუსის განმსაზღვრელი უტყუარი კლასიფიკატორი არის ბგერათშესატყვისობათა ჩვენება, სწორედ ის ადგენს საზღვრებს ქართულსა, ზანურსა და სვანურს შორის, ვინაიდან ამ სამწევროვანი სისტემის ნებისმიერ წევრს საერთოქართველური ფუძე-ენის დაშლის მომდევნო საფეხურზე უკვე გააჩნდა საკუთარი ლინგვისტური ფიზიონომია (ფონოლოგია-მორფოლოგიის დონეზე).

ენა/დიალექტის სტატუსის კონტექსტში ბგერათშესატყვისობების შესახებ არსებული შეხედულების გაბათილებას საყურადღებო არგუმენტებით ცდილობს პროფ. ტ. ფუტკარაძე; კერძოდ, იგი მიუთითებს, რომ ქართული ენა ყველა ქართველის ისტორიული დედაენაა; გარდა ამისა, ბგერათშესატყვისობის არსებობა-არარსებობის მიხედვით მსოფლიოში არსებული არც ერთი ენისა თუ დიალექტის სტატუსი არ არის განსაზღვრული. რაც მთავარია, ბგერათშესატყვისობით დგინდება იდიომთა ნათესაობა და არა – სტატუსი... როგორც წესი, იდიომის სტატუსი განისაზღვრება სოციოლინგვისტური კრიტერიუმებით.

მართლაც, მრავალ მონათესავე ენას შორის ბგერათშესატყვისობა არ გვაქვს (რუსული, ბელორუსიული, ჩეხური, სლოვაკური...), მაგრამ ეს ერთეულები, საყოველთაო აღიარებით, ენებად არის კვალიფიცირებული და პირიქით – კანონზომიერი და რეგულარული ბგერათშესატყვისობები გვაქვს დიალექტებად მიჩნეულ ენობრივ ერთეულებს შორის (გერმანული, ჩინური...). ამასთანავე, **ხშირად ბგერათშესატყვისობა თავს იჩენს არა მარტო ენებს, არამედ დიალექტებსა და თვით კილოკავეებს შორისაც კი;** ასეთია, მაგალითად, ხუნძური ენის კილოკავეები: ტოხური და ჭადაქლოური. მართლაცდა, საინტერესო პარალელებია ავტორის მიერ მოხმობილი, მაგრამ ჩვენ მაინც გვგონია, რომ ჩვენს სინამდვილეში ქართველობას განსაზღვრავს პოლიტიკური თვითშეგნების დონე (რაც უად-

რესად მაღალია მეგრულ-სვანებში), და არა ენობრივი ნათესაობის (თუნდაც ლინგვისტურად იდენტურობის) ფენომენი.

რაც შეეხება ანწუხური დიალექტის ტოხური და ჭადაქოლოური კილოკავების ურთიერთმიმართებას, სადაც ამორი კილოკავის სიბილანტური თანხმოვნები თითქოს ისეთსავე შესატყვისობას გვიჩვენებენ, როგორც ქართული და ზანურ-სვანური. ჩვენს ენებში, მართალია, არსებობს ანგარიშგასაწევი სიბილანტური ოპოზიცია **სისინა : შიშინა**, მაგრამ ქართველურ ენათა სიბილანტური მიმართება არ დგას მხოლოდ სისინა/შიშინა ოპოზიციაზე, ქართველურ მასალაში გადამწყვეტ როლს **სისინა : შიშინა** კორესპონდენციასთან ერთად **შიშინა : შიშინა + უკანაენის-მიერი ხშული** (ქართ. შვიდი : ზან. შქვითი : სვან. იშგვიდ) მიმართება თამაშობს, თორემ სისინა -> შიშინა ხუნძურის კილოკავებში კი არა, თვით ძველი ქართულის ფარგლებშიც შეინიშნება, შდრ.: ფრცხილი / ფრჩხილი, სხამი / შხამი და მრავალი სხვა, თუმცა არც ერთი შემთხვევა არ ფიქსირდება **ჯ/ჯგ, ჩ/ჩქ, ჭ/ჭკ, შ/შქ** ურთიერთჩანაცვლებისა არც ძველ ქართულში და არც სხვა რომელიმე ქართულ დიალექტში. ჩვენი დაკვირვებით, ამგვარ შემთხვევებში ანგარიში უნდა გავუწიოთ ენობრივ სისტემათა ჩვენებებს, კერძოდ, ის მოცემულობები, რაც რელივანტურია ერთ რომელიმე ენობრივ სისტემაში, გადამწყვეტი არგუმენტის ძალას კარგავს სხვა სისტემაში. ამიტომაც ამათუ იმ არგუმენტის უნივერსალიზაცია ყველა მოცემულობაში ვერ იძლევა სასურველ შედეგს; **თუმცა ამავე კონტექსტში, ვიმეორებ, უდავოდ მნიშვნელოვანი და აშკარა ნოვაციის შემცველი ჩანს, ქართველურ კონტექსტში, პარალელების მოხმობა გერმანული სინამდვილიდან;** კერძოდ: გერმანელთა საშინაო სამეტყველო ერთეულებს შორისაც არსებობს ბგერათშესატყვისობები, მაგრამ, მიუხედავად ამისა, მსოფლიოში საყოველთაოდ აღიარებული ლინგვისტების დასკვნითმიმართების **საკითხებში**. ადრეც ვამბობდით და დღესაც ვიმეორებ, რომ საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენა შეიქმნა წინარექართველური

ლური (იბერიული), დიალექტურად ჯერ კიდევ გაუდიფერენცირებელი ენის ბაზაზე, როცა სამწერლო ენა და ცოცხალი მეტყველება მეტ-ნაკლებად ერთმანეთის იდენტურ-იგივეობრივი იყო. მხოლოდ მომდევნო ეტაპზე სამეტყველო ენის ბაზაზე იკიდებს ფეხს ქართულ-ზანურ-სვანური დიალექტური სხვაობა, ანუ კილოურად დიფერენცირებული საერო (ხალხური) ზეპირმეტყველება. **სწორედ სახალხო (სამეტყველო) ენიდან იღებს სათავეს თანამედროვე ქართველური დიალექტები**, თორემ ძველქართული სამწერლობო ენა, რომელიც უშუალოდ მომდინარეობდა და აგრძელებდა საერთოქართველური სამწერლო ენის ტრადიციას, ყოველთვის იყო ყოველ ქართველთა კულტურის, რელიგიის, განათლების და, საერთოდ, სახელმწიფოს ენა. ამით საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენა ძალიან გვაგონებს ძველ ლათინურ სამწერლობო ენასა და მის ქვესისტემებს, ლათინური ენის დიალექტებს, როცა, როგორც ჩვენს შემთხვევაშიც, ლათინური ენის ისტორიული დიალექტების შედარებითი ანალიზის გზით რეკონსტრუირებული სიტყვა-ფორმები არ ემთხვევა ძველი ლათინური სამწერლო ენის რეალურად ფიქსირებულ ფაქტებს, მიუხედავად იმისა, რომ ერთსაც (სამწერლო ლათინურსა) და მეორესაც (ხალხურ ლათინურ მეტყველებას, ანუ დიალექტებს) საერთო წარმომავლობა ახასიათებთ. მაგრამ, ვინაიდან ყოველ ქართველთა სამწიგნობრო ენას ქართული წარმოადგენდა და სწორედ მას აღიარებდნენ და მოიხმარდნენ მთელს საქართველოში, ჩვენში არ დამდგარა აუცილებლობა რომელიმე ქართველური დიალექტის მიხედვით ახალი სამწიგნობრო ენის ჩამოყალიბებისა, განსხვავებით ლათინური ენიდან მომდინარე ესპანური, ფრანგული თუ იტალიური სამწერლობო ენებისაგან. და თუ როგორ შეიძლება საერთოქართველური წარმომავლობის სიტყვები ჩვენს თვალწინ გახდეს ტრანსფორმირებული, ანუ სალიტერატურო ფორმა ზეპირი მეტყველების ფაქტი, ამას ნათლად აჩვენებს ერთი სახელის ისტორია ჩვენში.

მხედველობაში გვაქვს კოლხეთის მეფე აიეტის შვილის სახელის – **აფსირტეს** – ბედი. ჩვენი დაკვირვებით, უძველეს მითოსში დამოწმებულ **აფსირტე**-ე ანთროპონიმს უკავშირდება გაცილებით უფრო გვიანდელი პერიოდის ეგრისის მეფე *წათე პირველის* ძმის საკუთარი სახელი, რომელსაც **ოფსიტე**-ი ერქვა. ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ფონეტიკის მონაცემთა მიხედვით ქართ. **აფსირტე**- : ზან. **ოფსიტე**- შეპირისპირებას წინააღმდეგობა არ ახლავს, შდრ. ს.-ქართვ. *ა -> ქართ. ა : ზან. **ო**. ინტერესმოკლებული არც ის ფაქტი ჩანს, რომ **აფსირტე**- / **ოფსიტე**-კოლხთა სამეფო ოჯახის წევრთა საკუთარი სახელებია; მაგრამ უმთავრესი მაინც ჩვენს შემთხვევაში დასახელებულ ანთროპონიმთა ქრონოლოგიური ურთიერთმიმართების პრობლემაა, რაც იძლევა საკუთრივ ზანური ა -> **ო** ხმოვანგადაწვევის შედარებით ზუსტად დათარიღების შესაძლებლობას. კერძოდ, აიეტის პერიოდის მეგრულ-ლაზურში ა -> **ო** ფონეტიკური პროცესი ჯერ კიდევ არ იყო მოქმედი, ამიტომაც საერთოქართველური წარმომავლობის **აფსირტე**- ანთროპონიმი, რომელიც, როგორც ეტყობა, კოლხეთის სამეფო დინასტიისათვის გამორჩეული საკუთარი სახელი იყო, უცვლელად გამოითქმოდა. შედარებით გვიანდელ პერიოდში, წათე პირველის დროს, ა -> **ო** გარდაქმნა მოქმედებდა და, შესაბამისად, **აფსირტე**- ისმოდა როგორც **ოფსირტე**-. წათე-გუბაზის მეფობის პერიოდში ა -> **ო** ტრანსფორმაციის გარდა ლაზურ-მეგრულისათვის უკვე დამახასიათებელი ყოფილა **რ** -> **0** ფონეტიკური გაუქმინარების პროცესიც: **აფსირტე**- -> ***ოფსირტე**- -> **ოფსიტე**-. თუნდაც ამ სახელის – **აფსირტე**-ე ქრონოლოგიური განხილვა მეტად ცხადი დასტურია იმისა, თუ რა გზით მიმდინარეობდა ტრანსფორმაცია საერთოქართველურიდან კოლხურ-სვანურ მეტყველებათა დამოუკიდებელ იდიომებად ჩამოყალიბებისაკენ. **ამიტომაც სწორია და უადრესად ზუსტია ტ. ფუტკარაძის მსჯელობა (დასკვნა)** იმის თაობაზე, რომ „წარმართობის დროს (ქრისტიანობამდე!) ქართველთა ერთიანი ღვთისმსახურების (ეროვნული) ენის არსებობას ცხადყოფს სვანეთში, ტაო-კლარჯეთში, აღმო-

საელეთ საქართველოს მთიანეთში, სამეგრელოსა თუ ქართლ-კახეთში ჩაწერილი წარმართული შელოცვების ენა; მაგ., სვანეთში ჩაწერილი შელოცვების დიდი უმრავლესობის ენა არის არქაული სამწიგნობრო ენა (შეუძლებელია, სვანეთში ქრისტიანობის გავრცელებისა თუ სვანური კილოების ჩამოყალიბების შემდეგ შეესწავლათ წარმართული შელოცვები)“. სვანურის შემთხვევაში უადგილოდ არ გვეჩვენება იმ ფაქტის შესხენებაც მკითხველისათვის, რომ წარმართობის პერიოდის ყველაზე ძველი სვანური რიტუალი „ადრეკილა“ და „საქმე“, რომელიც ერთსა და იმავე ჩვეულებას მიემართება (პირველი ლაშხეთში იყო გავრცელებული, მეორე – ზემოსვანეთში), მაგრამ სვანურის მეშვეობით ვერ გაიშიფრება, ვინაიდან მხოლოდ იბერიული სალიტერატურო ქართულის წიაღში შეიძლება შექმნილიყო (შდრ.: ა-დრეკილ- (დრეკა) და სა-ქმ-ე) ისინი თვით სვანეთის ტერიტორიაზე. ასევეა მეგრულშიც, კერძოდ, *ლოცვის* აღმნიშვნელი სიტყვა აქ ლაზურთან საერთო ხვამ-ა „ლოცვა“, ო-ხვამ-ე „სალოცავი; ტადარი“ ფორმების სახით ბუნებრივია და დღემდე აქტიური, მაგრამ შელოცვის აღსანიშნავად სალიტერატურო **შელოცვა** არის ძირითადი მეგრულისათვის დამახასიათებელი რ-ს ჩართვითა და ც -> ს გადასვლით – **შელორსა** <- **შელოცვა**. და პირიქით, უმნიშვნელოვანეს ფაქტად გვესახება ქართული ენის ცოდნის განმსაზღვრელი სპეციალური ტერმინის არსებობა მეგრულში და იქიდან მისი ზოგადქართულში დამკვიდრება. მსედველობაშია ტერმინი **ჩიქორთული**, რომელიც მეგრულ სინამდვილეში შეიქმნა სუსტი/ცუდი ქართულის სინონიმად (შდრ. *სიტყვა-მცირობა, მცირე ქართული* „ვეფხისტყაოსანში“: „არ შეამოკლოს ქართული, არა ქმნას სიტყვა-მცირობა“...); ფაქტია მეგრულის **ჩიჩიე-ქორთული** (გლახა ქართული) -> **ჩიქორთული** ჯერ სამეგრელოში მცხოვრებ მეგრელთა ქართულ მეტყველებას მიემართებოდა და მხოლოდ შემდგომ ხდება იგი საკუთრივ ქართულში გაუმართავი (არეულ-დარეული), მწირი ქართული მეტყველების აღმნიშვნელი სინონიმური ტერმინი.

აბსოლუტურად ზუსტია პროფ. ტ. ფუტკარაძის მსჯელობა ე.წ. უმწერლობო ქართველური ენების არსებობის შესახებ, როცა ავტორი ცდილობს სარბიელი შეუკვეცოს ამ ყოველად უმწიფარ ფორმულირებას, რომლის საბოლოო მიზანიც სწორედ ის არის, რომ მეგრელები, სვანები, ლაზები გამოცხადდეს უმწერლობო ენების მფლობელ „მცირე ერებად“, რაც დამღუპველია საქართველოსთვის. მართლაც, ავტორის თქმისა არ იყოს: „დიდი უსამართლობაა სამეგრელოს, ლაზეთისა და სვანეთის ქართველობის შთამბეჭდავი სამწიგნობრო ისტორიის უარყოფით ამ ქართველთ გავუშუცხოოთ ერთიანი ქართული (ქართველური) სამწიგნობრო ენა და უმწიგნობრო ენის მქონე „ხალხებად“ გამოვაცხადოთ“. არადა, როგორც აკად. არნოლდ ჩიქობავა სამართლიანად აღნიშნავდა: „ქართული სალიტერატურო ენა შექმნილია მთელი ქართველი ხალხის მიერ, იგი კუთვნილებაა მთელი ქართველობისა, იქნება ეს ქართველი: ხევსური თუ სვანი, კახელი თუ მეგრელი, ქართლელი თუ აჭარელი... თვით დაქუცმაცებულ ფეოდალურ საქართველოშიც კი სხვა სამწერლო ენა არა ჰქონიათ არც მეგრელებსა და არც სვანებს. ქართული სალიტერატურო ენა ერთადერთი ეროვნული ენაა მთელი ქართველობისათვის“.

ამიტომაც ყოველგვარ მცდელობას, მეგრული მეტყველება იქცეს სამწერლობო ენად და ქართულის ნაცვლად (თუ პარალელურად) დამკვიდრდეს დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად, არანაირი პერსპექტივა არ გააჩნია და არც უნდა მიეცეს. ნუთუ ზოგი ჩვენი თანამედროვე ისე დაეცა, რომ ვერ გაუტოლდა კომუნისტ ალ. გუგუჩკორის მიერ ასი წლის წინ მიღწეულ აზროვნების დონეს, რომელიც გულწრფელად ფიქრობდა და წერდა:

„სამეგრელოს არასოდეს უცხოვრია საქართველოსგან მოწყვეტით; სამეგრელო არის საქართველოს ისტორიული და განუყოფელი ნაწილი... მეგრელი დასაბამითვე შემოქმედია ქართული სალიტერატურო ენისა... ქართული ენა არის მეგრელთა „სამშობლო ენა“; შესაბამისად, ...არავი-

თარ დამოუკიდებელ მეგრულ კულტურაზე არ შეიძლება ლაპარაკი. სამეგრელოს კულტურა მთლიანად ქართულია, ქართულ საფუძველზეა მოქარგული, ქართული ფესვებითაა მთარსებე“.

ლავერენტი ბერიაც კი სამეგრელოს ენობრივ-კულტურული ავტონომიის წინააღმდეგი იყო: „სამეგრელოს ავტონომია – ეს ნაბიჯის უკან გადადგმაა, ეს არის ნახტომი 300 წლით უკან“.

ჩვენი მხრიდან მხოლოდ დავამატებთ, სამეგრელომ და მისმა მოსახლეობამ დიდი ხნის წინ აირჩია სიმაღლის გზა – ერთიანი ქართული სახელმწიფო, რომლის ურყევი მესაძირკვლის სიმძიმეც თვითონვე იტვირთა. და ამის ნათელი დასტურია ბოლო პერიოდის დამოუკიდებელი საქართველოს ხელახალი დაბადება, რომლის გვირგვინიც მერაბ კოსტავასა და ზვიად გამსახურდიას მოღვაწეობაა.

პროფესორი მერაბ ჩუხუა

ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, საქართველოს ენის დეპარტამენტის ექსპერტთა კომისიის თავმჯდომარე

შესავალი

ქართული ისტორიული წყაროების მიხედვით, მსოფლიოში ერთ-ერთი პირველი ეკლესია საქართველოში, კერძოდ, სოფელ **დიდ აჭარაში**, ააგო წმიდა ანდრია პირველწოდებულმა, დაახლოებით, ახ.წ. 37 წელს. მეტი ალბათობით, სოფლის სახელს მსაზღვრელი „დიდი“ დაერთო სწორედ პირველი ეკლესიის გამო (შდრ.: სხვა შემთხვევებში სოფლის სახელის მსაზღვრელად თუ არის „დიდი“, იქვეა „პატარაც“, მაგ.: დიდი ჯიხაიში – პატარა ჯიხაიში; შდრ., ასევე: ზემო საქარა – ქვემო საქარა, ზემო ხევი – შუა ხევი – იმერ ხევი და სხვ.)¹. IV საუკუნეში ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადებით ქართველთა სახელმწიფომ შეუქცევადი არჩევანი გააკეთა აღმოსავლეთსა და დასავლეთს შორის. მრავალი საუკუნის მანძილზე ქრისტიანობა, როგორც მსოფლმხედველობა და დასავლურ-კავკასიური კულტურა, **ქართველთა იდენტობის ერთ-ერთ განმსაზღვრელ ფაქტორად იქცა**².

¹ ოსმალური და კომუნისტური იმპერიული „ქვესკნელებიდან“ აჭარის გამოსვლის შემდეგ 20 საუკუნის წინანდელი აჭარლები-სა და წმიდა ტბელი აბუსერიძის მიერ შექმნილი კალაპოტი **პოსტსაბჭოთა საქართველოში** ააღორძინეს აჭარის მკვიდრმა ცნობილმა მოღვაწეებმა: ფრიდონ ხალვაშმა, ზურაბ გორგილაძემ, მამია ვარშანიძემ, ვახტანგ მაკარაძემ, შუშანა ფუტკარაძემ, ნუგზარ ჯაფარიძემ, ბიჭიკო დიასამიძემ, დავით თედორაძემ, გურამ ფუტკარაძემ, ზურაბ ხაბაძემ, ნოდარ შავაძემ, შოთა ცეცხლაძემ, სანდრო ბერიძემ, ნიაზ ზოსიძემ, შოთა მამულაძემ, დავით ბოლქვაძემ, თეიმურაზ მახარაძემ... **აჭარაში აღზრდილმა ბევრმა სხვა ღირსეულმა ქართველმა.**

² უკვე VII საუკუნეში საქართველოს დამოუკიდებლობა, ქართული მეობა და ქრისტიანობა ურთიერთგანმსაზღვრელ ცნებებად რომაა ქცეული, ჩანს იოანე საბანისძის საინტერესო ფორმულიდან: „ჩვეულებისაებრ მამულისა სელა“ (მსჯელობისათვის იხ.: ა. ნიკოლეიშვილი, ორტომეული: ქართველ მწერალთა ეროვნულ-პოლიტიკური მრწამსი, ტ. I, გვ. 43-48).

1555 წელს ამასიაში ირანსა და ოსმალეთს შორის დადებული ზავის შემდეგ მუსლიმანური იმპერიების აგრესიით შეწუხებული ქართული სამეფო-სამთავროების მმართველები იმედის თვალთ უყურებენ **ერთმორწმუნე რუსეთის** იმპერიას. ქართველთა ნდობის გამოყენებით, მე-19 საუკუნეში კავკასიაში შემოსულმა რუსეთმა, ამ რეგიონში (/კავკასიაში) საბოლოო დამკვიდრების მიზნით, ერთმორწმუნე ქართველების დახმარების ნაცვლად, იარაღის ძალით გაანადგურა მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამეფო დინასტია, საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალია და მიზნად დაისახა ქართველი ერის სრული მოსპობა.

მეფის რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაცია-ანექსიის შემდეგ იმპერიის ერთიან საზღვრებში გაჩნდა ბუნებრივი პირობები ქართველთა ეროვნული ერთიანობის აღორძინებისათვის. ქართველთა კონსოლიდაცია ხელს არ აძლევდა რუსეთს, ამიტომ ქართველთა ეთნიკური დანაწევრების მიზნით („გათიშე და იბატონე“), რუსმა მოხელეებმა შეიმუშავეს სტრატეგია, რომლის მთავარი მიმართულება იყო ქართველთა დედაენის გავრცელების არეალის მაქსიმალურად შეზღუდვა; ამ სტრატეგიის ხერხემალი იყო პეტერბურგის უნივერსიტეტში შექმნილი ფსევდომეცნიერული იდეოლოგემა³ ე.წ. ოთხი ქართველური ენის შესახებ; კერძოდ, „მეცნიერული კვლევებით“ მათ მიზნად დაისახეს კუთხური მეტყველებების (/დიალექტების) გამოცხადება დამოუკიდებელ ენებად, ამ ახალ „ენებზე“ საქმისწარმოებისა თუ საეკლესიო დვთისმსახურების დაწყება და ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დაპირისპირების პროვოცირება⁴.

³ იდეოლოგემა – პოლიტიკური მიზნით შემუშავებული კვაზიმეცნიერული დებულება.

⁴ მეფის ხელისუფლება ინტენსიურად აფინანსებდა ამგვარ „სამეცნიერო“ პროექტებს. შემთხვევითი არ იყო, რომ 1880 წლი-

რუსეთის კომუნისტური იმპერიის მესვეურთა აქტიურობით XX საუკუნეში ეს ფსევდომეცნიერული იდეოლოგიამ ფართოდ გავრცელდა მთელ მსოფლიოში; იგი აქტიურად გამოიყენება **საქართველოს წინააღმდეგ ამჟამად მიმდინარე საინფორმაციო ომშიც.**

თანამედროვე რეალობიდან გამომდინარე, დღეს, ჩვენი აზრით, ლინგვისტური ქართველოლოგიის წინაშე დგას **ხუთი არსებითი გამოწვევა⁵:**

1. საერთაშორისო აკადემიურ ველში ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საწინააღმდეგო **იდეოლოგიემ(ებ)ის დაბალანსება** /თავდაცვა საინფორმაციო ომში/;
2. „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ **რატიფიცირების კონტექსტში საქართველოს ენობრივი სიტუაციის ადეკვატური აღწერა;**
3. რუსული ენობრივი პოლიტიკის წიაღში შექმნილი **ტერმინოლოგიური დივერსიების განეიტრალებით სწორ სახელმწიფოებრივ ორიენტირთა გაბუნდოვნების თავიდან აცილება;**
4. ქართული ენის პრესტიჟის შენარჩუნების მიზნითა და თანამედროვე გამოწვევების გათვალისწინებით, **ქართული ენის ტექნოლოგიზება** (ავტომატური ორენოვანი აკადემიური თარგმანის განხორციელება);
5. საქართველოს სახელმწიფო ენის – ქართველთა დედაენის, ქართული (/ქართველური) სამწიგნობრო ენის – კონსტიტუციური სტატუსის დაცვის უზრუნველყოფა, **ქართველური ზეპირი მეტყველებების შენარჩუნებისათვის აუცილებელი ღონისძიებების გატარება** და საქარ-

დან პეტერბურგის უნივერსიტეტის პროფესორმა ალ. ცაგარელმა უარი თქვა ენათმეცნიერებაში მუშაობის გავრძელებაზე (ვრცლად იხ. თ. გვანცელაძე, ენისა და დიალექტის საკითხი ქართველოლოგიაში 2006, გვ. 91-92).

⁵ ბუნებრივია, არის სხვა გამოწვევებიც.

თველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა დარჩენილი ქართველობის **ენობრივი იდენტობის გადარჩენა**.

აქვე აღვნიშნავ:

რამდენიმე მიზეზის გამო ქართველთა ენობრივი იდენტობას **საფრთხე** საქართველოშიც ემუქრება; კერძოდ:

- გლობალური ქსელის ეპოქაში ინგლისური თუ სხვა ფართოდ გავრცელებული ენების (ჩინური, რუსული...) გამოყენების სივრცის გაზრდა საფრთხეს უქმნის სხვა ხალხების დედაენებს; ავტომატური თარგმანების ეპოქაში კი **მეტად გვიანდება ქართულენოვანი ავტომატური აკადემიური მთარგმნელი პროგრამის შექმნა** (ასეთი პროგრამა კულტურულ ფუნქციას შეუნარჩუნებს და გადაარჩენს მცირერიცხოვანი ერის ენას);

- საქართველოს პოლიტიკურ სპექტრში დღესაც აქტიურია ფსევდოლიბერალთა ჯგუფი, რომელიც ხელს უწყობს მეგრულად თუ სვანურად ბიბლიის (სახარებისა თუ სხვა საეკლესიო წიგნების) „თარგმნასა“ და სვანეთსა და სამეგრელოში დვთისმსახურების ენად ისტორიული საეკლესიო ენის ნაცვლად კუთხური მეტყველების დამკვირებას. რაც, საბოლოო ჯამში, სამეგრელოსა და სვანეთის ქართველობას დაუკარგავს დედაენას – ქართულ სამწიგნობრო ენას (სახარების მეგრულად და სვანურად თარგმნის შესახებ ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანები / ცტუალ რობლემს ოფ არტველოლოგე ანდ ბჟეცტივეს ოფ ტჰე არტველოლოგე ჩენტრე ოფ შაინტ ნდრეწ ტჰე ირსტ-ხალდედ ეორგიან ნივერსიტე ოფ ტჰე ატრიარცჰატე ოფ ეორგია/ თბ., 2011, გვ. 17-18).

წიგნში დოკუმენტური და საარქივო მასალების საფუძველზე გაანალიზებულია თანამედროვე ლინგვისტური ქართველოლოგიის ზემოხსებული ხუთი გამოწვევა. ეფიქრობ, ნაშრომში წარმოდგენილი დასკვნები საყურადღებოა საქართველოს უსაფრთხოების კონცეფციის კონტექსტში.

I თავი
ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური
ერთიანობის საკითხი საერთაშორისო
დოკუმენტებში

1.1. ჰაიდი ტალიავინის დასკვნის
ერთი ნაწილის ანალიზი

„რბილი ძალის“ (შ თ ჭ ღ) პოლიტიკის კონტექსტით საქართველოს წინააღმდეგ მიმდინარე საინფორმაციო ომში⁶ ზოგჯერ ჩვენი ევროპელი თუ ამერიკელი პარტნიორებიც ექცევიან რუსული პროპაგანდის გავლენის ქვეშ. მაგალითისათვის განვიხილავ რუსეთ-საქართველოს ომის (2008) შესახებ ჰაიდი ტალიავინის ხელმძღვანელობით მომზადებული დოკუმენტის ერთ მონაკვეთს. აქ ჰ. ტალიავინი იმოწმებს ამერიკელ მეცნიერს – რონალდ სუნის (დონალდ რიგორ შუნე წარმოშობით ეთნიკური სომეხია), რომელიც, თავის მხრივ, „ათანამედროვეებს“ წიგნის შესავალ ნაწილში განხილულ რუსულ იდეოლოგიას⁷; კერძოდ, ჰ. ტალიავინის დასკვნაში ვკითხულობთ:

⁶ ვრცლად იხ.: პროფესორი ჯოზეფ ნაი, „რბილი ძალა – მსოფლიო პოლიტიკაში მიზნის მიღწევის საშუალება“, 2004 ; Prof. Dr. Joseph Nye, Soft Power: The Means to Success in World Politics, 2004.

⁷ XXI საუკუნეშიც რუსეთის იმპერიის ანტიკავკასიურ პოლიტიკას ეწინააღმდეგება ქართველთა პროდასავლური არჩევანი,

„ისტორიულად ქართული ეროვნული იდენტობა თავის წარმოშობას მე-4 საუკუნეში ქართული ავტოკეფალიური ეკლესიის ჩამოყალიბებას და მე-5 საუკუნეში ქართული ენის გამოჩენასა და ანბანის შექმნას უკავშირებს. თუმცა, საქართველო საუკუნეების მანძილზე სხვადასხვა ადგილობრივ სუბეთნიკურ ერთეულად იყო დაყოფილი, რომელთაგან თითოეულს ჰქონდა თავისი საკუთარი ტრადიციები, ზნე-ჩვეულებები, დიალექტები და, მეგრელების, ლაზებისა და სვანების შემთხვევაში კი – სხვა ენები, რომლებიც ჰკავს ქართულს. ეთნიკურ ჯგუფთა კონსოლიდაციის და ერთად ჩამოყალიბების პროცესი არ დასრულებულა“⁸.

ისტორიული სინამდვილე დიდად განსხვავდება ჰ. ტალიაინის მიერ აღწერილისაგან:

რის გამოც რუსეთი დღესაც ცდილობს საქართველოს განადგურებას.

⁸ <http://www.ceiig.ch/Report.html> (ტომი, II, გვ. 2). History of an Ambivalent Relationship: „Georgian national identity claims historical origins dating as far back as the establishment of an autocephalous Georgian church in the 4th century and the emergence of the Georgian language with its own alphabet in the 5th century. Nevertheless, for centuries Georgia was divided into diverse local sub-ethnic entities, each with its own characteristic traditions, manners, dialects and, in the case of the Mingrelians, Lazs and Svans, with separate languages similar to Georgian. The process of ethnic consolidation and nation-making had not been completed (A standard work on this process is: Ronald Grigor Suny, *The Making of the Georgian Nation*, Bloomington/Indianapolis, 1994). ჰ. ტალიაინის მცდარი დებულებების კრიტიკისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, 2002 და 2010 წლების საერთო-სახალხო აღწერები რუსეთში და ქართველთა იდენტობის საკითხები; ივანე ჯავახიშვილის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო კონფერენცია, თბ., 14-17 ივნისი, 2010; <https://www.scribd.com/doc/14098229/Putkaradze-Msoflios-EnaTa-Reestri-Da-Sakartvelo>.

მრავალი ისტორიული ფაქტი ცხადყოფს, რომ ქართული ენა, როგორც ქართველთა დედაენა⁹, 15 საუკუნეზე მეტი ხანია არსებობს. საუკუნეების წინ სწორედ **ქართული ენით ქართველთა კონსოლიდაციაზე** საუბრობენ ძველი მემკვიდრეები; შესაბამისად, ქართველი ერის კონსოლიდაციის პროცესი დასრულდა დიდი ხნის წინ. პარალელურად, არაერთი დამპყრობელი ცდილობდა ენობრივ-ეთნიკურად დაენაწევრებინა („გათიშე და იბატონე“) გეოპოლიტიკურად რთულ რეგიონში მცხოვრები ქართველი ერი, რომ ქართველთა დასუსტების შემთხვევაში კონტროლი დაემყარებინა კავკასიის რეგიონსა თუ შავი ზღვის აღმოსავლეთ ნაწილზე.

ფაქტია ისიც, რომ ჰ. ტალიაგინს ასეთი **არაადეკვატური დასკვნა** გამოაქვს საბჭოთა პერიოდში გაბატონებული ე.წ. **ოთხი „ქართველური ენის“ „იდეოლოგიაზე“** დაყრდნობით.

რ. სუნის (/ჰ. ტალიაგინის/ მიერ წარმოდგენილი „ჰიპოთეზა“ თეორიულად სამგვარად შეიძლება შეფასდეს (შესაბამისად, სამგვარად დადგება პრობლემის არარსებობისა თუ გადაჭრის საკითხი):

ა) რ. სუნი და ჰ. ტალიაგინი ცდებიან, რადგანაც ქართველ ერს აქვს მრავალსაუკუნოვანი ერთიანი სამწიგნობრო ენა, ერთიანი საეკლესიო ენა და ერთიანი ენობრივ-ეთნიკური იდენტობა. დასახელებული ზეპირი ქართველური ქვესისტემები კი ამ ეროვნული ენის ზეპირი სახესხვაობებია; ანუ დიდი ხანია მომხდარია ქართველთა ენობრივი კონსოლიდაცია და ამ მხრივ პრობლემა არ არსებობს.

⁹ ცნებები: „ქართული ენა“, „ქართველთა დედაენა“ და „ქართველური ენა“ ჩვენთვის სინონიმებია (შდრ.: პროფ. რ. შეროზია „ქართველთა დედაენის“ სინონიმად იყენებს მხოლოდ „ქართველურ ენას“; იხ. აქვე: სქოლიო 28).

ბ) რ. სუნი და ჰ. ტალიაინი არ ცდებიან – ქართველი ერი ჯერ არ არსებობს; მომავალში შეიძლება მოხდეს ქართველთა კონსოლიდაცია;

გ) რ. სუნი და ჰ. ტალიაინი არ ცდებიან: უძველესი დროიდან დღემდე არსებობს ოთხი ქართველური ეთნიკური ჯგუფი: ქართველი, სვანი, მეგრელი და ლაზი. შესაბამისად, აუცილებელია, საერთაშორისო თანადგომით ხელი შეეწეოს „უმწერლობო ქართველური“ „ეთნოსების“ დამოუკიდებელი ენების, როგორც უმცირესობის ენების, განვითარებას.

სამწუხაროდ, არა მხოლოდ საქართველოს ზოგმა სხვა მეგობარმა, არამედ ენობრივი პოლიტიკის სფეროში მომუშავე ქართველ სახელმწიფო მოხელეთა ნაწილმაც არ იცის, რომ ქართველ ერს აქვს მრავალსაუკუნოვანი ერთიანი სამწიგნობრო ენა, ერთიანი საეკლესიო ენა და ერთიანი ენობრივ-ეთნიკური იდენტობა (დოკუმენტური მასალის ანალიზისათვის იხ. ქვემოთ).

წინასწარვე აღვნიშნავ, რომ საქართველოსათვის ნამდვილად სახიფათოა ეს ფაქტი და მით უფრო ის, რომ, არაიშვიათად, ზეპირ ქართველურ ენობრივ სახესხვაობათა სტატუსის განსაზღვრისას (თუ ქართველთა ეთნიკური იდენტობის კვალიფიცირებისას) ექსპერტები ეყრდნობიან რუსული ენობრივი (/ეთნიკური) პოლიტიკის წიაღში შექმნილ იდეოლოგიებს.

შდრ.: კავკასიის იარაღით დაპყრობის შემდეგ, XIX-XX საუკუნეთა მიჯნაზე რუსეთის იმპერიის მოხელეებმა საგანგებოდ შემუშავებული ენობრივი პოლიტიკით დაიწყეს „გათიშე და იბატონეს“ გეგმის განხორციელება; კერძოდ, ქართველთა ზოგი კუთხური მეტყველების დამოუკიდებელ ენად გამოცხადებით შეეცადნენ ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ დანაწევრებას.

ეს გზა გააგრძელეს ბოლშევიკებმა. დღესაც ამავე გზით მიდის კრემლი; მაგ., 2002 და 2010 წლების რუსე-

თის მოსახლეობის აღწერების დოკუმენტებში განსხვავებულ ეროვნებებადაა ჩათვლილი: ქართველი, მეგრელი, სვანი, აჭარელი...¹⁰ მაგ., 2010 წლის აღწერის შედეგების მიხედვით, რუსეთში მცხოვრები სხვადასხვა ეროვნებაა: **Грузины (картвели), Аджарцы (аджарели), Ингилойцы (ингилой), Лазы, Мегрелы (маргали, мингрелы), Сваны**¹¹.

რუსი მეცნიერები აქტიურად ცდილობენ, შეამცირონ ქართული ენის, ზოგადად, ქართველთა საცხოვრისის საზღვრები; მაგ., პროფ. ი. კორიაკოვის აზრით, ქართველთა განსახლების დასავლეთი საზღვარი სამტრე-

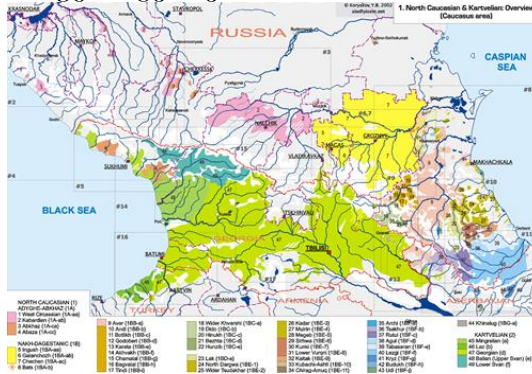
¹⁰ ტ. ფუტკარაძე, 2002 და 2010 წლების საერთო-სახალხო აღწერები რუსეთში და ქართველთა იდენტობის საკითხები; ივანე ჯავახიშვილის ინსტიტუტისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო კონფერენცია, თბ., 14-17 ივნისი, 2010; ტ. ფუტკარაძე, თანამედროვე ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური აღწერა „მსოფლიოს ენათა რეესტრის“ (inguarium.iling-ran.ru) მიხედვით და არსებული სინამდვილე, საქართველო და მსოფლიო (წარსული და თანამედროვეობა), ბათუმი, 2009. წაკითხულ იქნა მოხსენებად სამეცნიერო კონფერენციაზე: „საქართველო და მსოფლიო (წარსული და თანამედროვეობა)“, ბათუმი, 2008 წ. 14-15 ნოემბერი.

<http://www.scribd.com/doc/14098229/Putkaradze-Msoflios-EnaTa-Reestri-Da-Sakartvelo>. მსჯელობისათვის იხ. ქვემოთ.

¹¹ ტ. ფუტკარაძე, 2002 და 2010 წლების საერთო-სახალხო აღწერები რუსეთში და ქართველთა იდენტობის საკითხები; ივანე ჯავახიშვილის ინსტიტუტისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტის სამეცნიერო კონფერენცია, თბ., 14-17 ივნისი, 2010;

<https://www.scribd.com/doc/14098229/Putkaradze-Msoflios-EnaTa-Reestri-Da-Sakartvelo>. რუსული აღწერების დოკუმენტებში არსებული კვალიფიკაციებისა და აღწერის შედეგებისათვის იხ.: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/perepis2010/croc/perepis_itogi1612.htm http://www.demoscope.ru/weekly/knigi/alfavit/alfavit_nacion10.php (დამონემა: 25.12.2018); იხ., ასევე: ტ. ფუტკარაძე, კიდევ ერთხელ მცდარი ეთნოლინგვისტური კვალიფიკაციების შესახებ; გელათის მეცნიერებათა აკადემიის ჟურნალი, 2, ქუთაისი, 2008.

დიახდვა, ჩრდილოეთი კი – ცაგერამდე; კერძოდ, იგი სხვადასხვა ენად აცხადებს რა ქართულს, მეგრულს, სვანურს, ლაზურს, ქართველური „ეთნიკური ჯგუფების“ ასეთ რუკას გვთავაზობს¹²:

რუკაზე „ქართველებისა“ და „მეგრელების“ საცხოვრისების საზღვარი ცხენისწყალის ქვემო წელშია; „ქართველების“, „მეგრელებისა“ და „სვანებისა“ კი – ცხენისწყალის ზემო წელში.

რუსული იდეოლოგიების ინერციითაა შექმნილი ბევრი ევროპული თუ ამერიკული კვალიფიკაციაც; მაგ., არაერთი აკადემიური საერთაშორისო ცნობარის, ენციკლოპედიისა თუ ეთნიკური რუკის მიხედვით, **ქართველთა ნახევარი ქართველად არ მიიჩნევა;** მაგ., მსოფლიო გლობალური ქსელის ძირითადი ეთნოლოგიური ენციკლოპედიის მიხედვით, საქართველოში არის შემდეგი ეთნოსები/(ენები): აზერბაიჯანელები, ასირიელები (აისორები), აფსაზები, ბაცებები, ბერძნები, ლაზები, მეგრელები, ოსები, რუსები, სვანები (რომლებიც, თურმე, სამწერლობო ენად იყენებენ ქართულსა და რუსულს

¹² პროფ. ი. კორიაკოვის რუკა: <http://lingvarium.iling-ran.ru/maps/1-all.gif> (დამოწმება: 05.05.2018). <http://lingvarium.org>.

სიცი), სომხები, ურუმები, ქართველები, ქართველი ებრაელები, ქურთები¹³.

ფართოდ ვრცელდება არაადეკვატური ლინგვისტური თუ ეთნიკური რუკებიც; მაგ., საქართველოს რამდენიმე უნივერსიტეტის საპატიო პროფესორის, იოსტ გიპერტის ლინგვისტური რუკა ასე გამოიყურება:

ი. გიპერტმა ეს რუკა შექმნა 1993-2003 წლებში საბჭოთა კვალიფიკაციების ინერციით¹⁴. ამ და ზოგი სხვა რუკის მიხედვით¹⁵ სამეგრელოში, ლაზეთსა და სვანეთში არ არის ქართული ენა; დასახელებული ავტორის აზრით, სამეგრელო, ლაზეთი და სვანეთი „უმწერლობო ქართველური ენების“ გავრცელების არეალია.

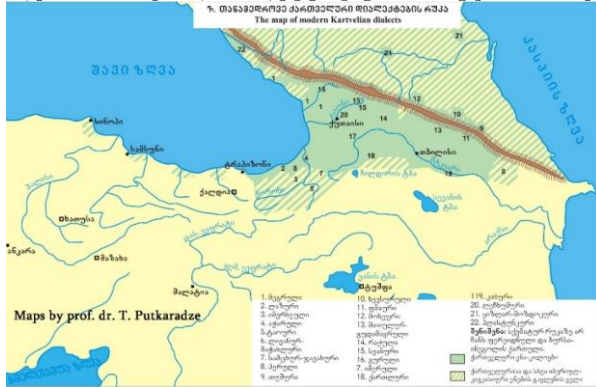
2003 წელს გამოქვეყნებულ ამ რუკაზე ქართული ენა არ არის: აფხაზეთში, იმერხევში, ტაოში... და ცხინვალის მხარეში. სინამდვილეში, ქართული ენა მუდამ იყო და დღესაც არის დასახელებულ კუთხეებში. ცხინვალის მხარეში კი ქართველთა გენოციდი მოხდა 2008 წელს და, შესაბამისად, აქ ქართველები ვეღარ ცხოვ-

¹³http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=GE (დამონმება: 12.01.2019);

¹⁴ პროფ. ი. გიპერტის რუკა (დამონმება: 22.12.2018): <http://titus.uni-frankfurt.de/didact/karten/kauk/kaukasm.htm>

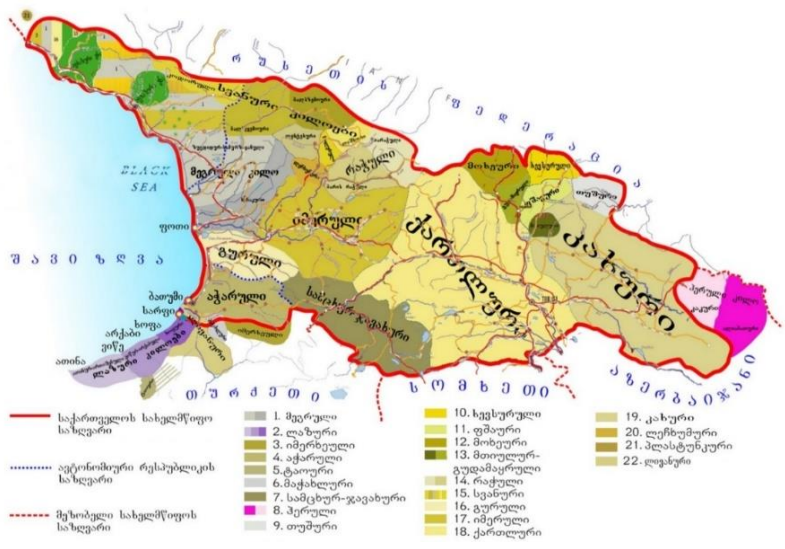
¹⁵ იხ. ასევე, ASCN-ის მხარდაჭერით (ფრაიბურგის უნივერსიტეტის პროგრამა) CSEM-ის მიერ შექმნილი საქართველოს ენების რუკა (დამონმება: 19.01.2019): http://csem.ge/wp-content/uploads/2016/07/languages_of_georgia.jpg.

რობენ 2008 წლის რუსული ოკუპაციის შემდეგ: ცხინვალის მხარე ამ რუკას დაემსგავსა 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ¹⁶. შდრ. ქართული ენის გავრცელების არეალი ადეკვატური რუკის მიხედვით:

აქვე იხ. ქართველური ზეპირი მეტყველებების რუკა, საიდანაც ნათლად ჩანს, რომ ცხენისწყალი არის არა ქართულისა და მეგრულის საზღვარი (როგორც ამას ი. კორიაკოვი და სხვები წარმოაჩენენ), არამედ – მეგრულისა და იმერულისა:

¹⁶ ამ რუკის შესახებ ექსპერტთა ერთი ჯგუფი წერს: „რუკა კარგად ასახავს საქართველოს ლინგვისტურ მრავალფეროვნებას“ („რეკომენდაციები ენობრივ უმცირესობათა დაცვის მიმართულებით ენობრივი პოლიტიკის შემუშავებისათვის“, თბ., 2008, გვ. 9 (კონსულტანტი: პოზნანის ადამ მიცკევიჩის სახელობის უნივერსიტეტის პროფესორი დოქტორი ტომას ვიხერკევიჩი).

ვერობის ისტორიის ახალ რუკებზეც ბევრი შეუსაბამობაა; მრავალთაგან ერთ-ერთს დავიმოწმებ: V საუკუნეში, ვახტანგ გორგასლის დროს, მაშინ როცა საქართველო (/ქართლი) ნამდვილად ერთიანი სახელმწიფოა, დამოუკიდებელ სახელმწიფოებად წარმოდგენილია საქართველოს ორი ნაწილი: დასავლეთ საქართველო – ლაზიკად, აღმოსავლეთ საქართველო – იბერიად (არადა, ქორონიმი „იბერია“ ერთიანი საქართველოს უცხოურ სახელადაც გამოიყენებოდა)¹⁷:

¹⁷ https://www.euratlas.net/history/europe/500/500_Southeast.html (დამონმება: 12.05.2018).

ძნელი წარმოსადგენი არ არის:

ჰ. ტალიავინის საეჭვო დასკვნის მსგავსი ცდომილებები სხვა მიმართულებითაც შეიძლება იყოს; შესაბამისად, მოსალოდნელია, სხვა წახნაგითაც საქართველომ დასავლეთელი ექსპერტებისაგან არასწორი შეფასებები თუ რეკომენდაციები მიიღოს.

საერთაშორისო აკადემიურ ველში საქართველოს შესახებ **კვაზიმეცნიერული თვალსაზრისების** არსებობა ვერ აიხსნება მხოლოდ რუსეთის მიერ ორგანიზებული საინფორმაციო ომის წარმატებით; **დასავლეთელი ექსპერტებისათვის მადეზორიენტირებელია, ასევე, საქართველოს ზოგ წამყვან უნივერსიტეტსა თუ სახელმწიფო სტრუქტურაში დღემდე გაბატონებული მიდგომებიც**, რომელთა არსებობა რუსული იდეოლოგიემების ინერციით შეიძლება აიხსნას; მაგ., საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენიდან 27 წელი გავიდა, მაგრამ საბჭოთა პერიოდში დამკვიდრებული ე.წ. „უმწერლობო ქართველური ენების“ „იდეოლოგია“ ჯერჯერობით ვერ გადაისინჯა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართული ენის ინსტიტუტში¹⁸, სადაც ერთ-ერთი საელჩოს დაფინანსე-

¹⁸ ე.წ. „უმწერლობო ქართველური ენების“ იდეოლოგიემა უარყოფილია ამავე უნივერსიტეტის ეთნოლოგიის მიმართულებაზე; იხ.,

ბით, 2015 წლის 14 აპრილს პომპეზურად წარადგინეს ე.წ. ხუთენოვანი – ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური – ლექსიკონი (კრიტიკული ანალიზი იხ. ქვემოთ)¹⁹.

საქართველოს გარედან დაფინანსდა, ასევე, მხატვრული ფილმების გახმოვანება სვანურად (თითქოსდა, სვანების დედაენა ქართული არ იყოს!):

მესტიის მუნიციპალიტეტის საკრებულო-მ(ა) დაამატა 26 new photos.

8 მაისი, 18:39-ზე · 🌐

„ნორვეგია ფილმი ლადალ შვანს“
ნორვეგიული ფილმის დღეები სვანეთში

მესტიის მუნიციპალიტეტში ნორვეგიის საელჩოს კულტურული კონცეპტის „პოეზია და მის მიღმა“-ს ფარგლებში ნორვეგიული ფილმის დღეები „ნორვეგია ფილმი ლადალ შვანს“ მიმდინარეობს, რომელიც გაიხსნა 7 მაისს და გაგრძელდება 11 მაისის ჩათვლით (7-10 მაისი - დმესტია; 8-9 მაისი სოფ. მაზერი). მესტიაში დონისძიებას უმასპინძლა სვანეთის ისტორიისა და ეთნოგრაფიის მუზეუმმა. პროექტი ხორციელდება ნორვეგიის საელჩო ბაქოში კულტურული ატაშე კერსტინ ანეტა ვალბურგის, ნორვეგიული კინო კრიტიკოსი იან ერიკ ჰოლსტის და „გრანდ ჰიტელ უშა“ (სოფ. ტეგეშიში, ბეჩო) მფლობელი იან რიჰარდ შერიუგის ინიციატივით.

„ნორვეგია ფილმი ლადალ შვანს“ -ის ფარგლებში წარმოდგენილი იქნება 7 ნორვეგიული ფილმი სხვადასხვა დროისა და ჟანრის მიხედვით, განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის, რომ მასურებული პირველად იხილავს ფილმებს სუბტიტრით სვანურ ენაზე. ფილმები სვანურ ენაზე სრული ენთუზიაზმით თარგმნეს გიორგი ნავერიანმა, შორენა გვარლიანმა და გიორგი მარგიანმა, პროექტის ხელმძღვანელობამ განსაკუთრებული მადლობა გადაუხადა ამ ახალგაზრდებს და გადასცა მცირედი, სიმბოლური სასარგებლო პაკეტი.

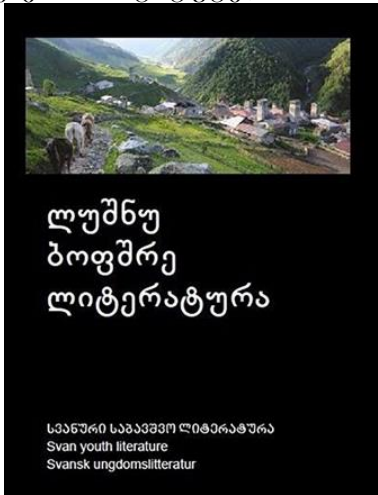
უცხოეთიდან დაფინანსდა წიგნის: „სვანური საბავშვო ლიტერატურა“ გამოცემა და პრეზენტაცია (გაიმართა 2013 წლის 10 დეკემბერს)²⁰; პრეზენტაციის დროს „სვანური ენის“ მდგომარეობის შესახებ ისაუბრა რიკარდ ბერუგმა – სვანური საბავშვო ლიტერატურის კონკურსის ინიციატორმა. რ. ბერუგი ასევე მიზანმიმართულად

მაგ., როლანდ თოფჩიშვილი, საქართველოს ეთნოლოგია, თბ., 2008; როზეტა გუჯეჯიანი, ბეჟან ხორავა, ქართული საზოგადოებრივი აზრის ისტორიიდან, სამეცნიერო ჟურნალი: ქართველური მემკვიდრეობა XIII, ქუთაისი, 2009, გვ. 79-92 და სხვ.

¹⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=chSKfvqWc1k> (დამონშება: 12.05.2018).

²⁰ <https://gipa.ge/caucasus-school-of-journalism-and-media-management/geo/news/detail/74/svanuri-sabavshvo-literatura.html>

ცდილობს, შეიქმნას სვანური სალიტერატურო ენა (მისი პარტნიორია ჯიპა /საქართველოს საზოგადოებრივ საქმეთა ინსტიტუტი)²¹:

**ლუშნუ
ბოფშრე
ლიტერატურა**

სვანური საბავშვო ლიტერატურა
Svan youth literature
Svansk ungdomslitteratur

Invitation

Presentation of the book
"Svan Youth Literature"

Where:
Frontline Club,
Lado Asatiani # 62, Tbilisi, Georgia
10. December 2013 at 19:00.

Background information attached

E: info@grandhotellushba.com
T: (995) 790119192

დღეს სვანური (/მეგრული, ლაზური) სამწიგნობრო ენისა თუ ლინგვისტური კორპუსის შექმნის პროცესი ძალიან ჰგავს მე-19 საუკუნის ბოლოს მიმდინარე რუსულ იდეოლოგიზებულ „საგანმანათლებლო“ „შტურმს“ – მეგრული და სვანური ანბანების შექმნის მცდელობებს²².

მრავალი ფაქტი ცხადყოფს, რომ სვანეთი არის ქართული კულტურის სვანე. ქართველთა ობიექტური ენობ-

²¹ <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.870916819613045.1073741-862.354449327926466&type=3> (დამონმება: 25.09.2018);

<http://newold.gipa.ge/caucasus-school-of-journalism-and-media-management/geo/news/detail/74/svanuri-sabavshvo-literatura.html> (დამონმება: 05.01.2019).

https://www.facebook.com/pg/LushnuLiteraturashKonkurste/photos/?tab=album&album_id=576114975813753 (დამონმება: 05.01.2019).

²² მე-19 საუკუნის ბოლოს სვანური და მეგრული ანბანების შექმნის მცდელობის შესახებ იხ.: თ. გვანცელაძე, ენისა და დიალექტის საკითხი ქართველოლოგიაში, თბ., 2006, გვ. 38, 93, 121, 126, 146.

რივ-ეთნიკური ისტორია რომ იცოდნენ ქართველი ერის ღირსების პატივისმცემელმა ევროპელმა მეგობრებმა, სხვა ქართველებისაგან გამმიჯნავ საექვო პროექტებს არ დააფინანსებდნენ, კერძოდ, მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამწიგნობრო კულტურის შექმნის თანამონაწილე ძირძველ ქართველებს – სვანებს – XXI საუკუნეში არ შესთავაზებდნენ, წინაპრების მიერ შექმნილი დედაენობრივი სამწიგნობრო კულტურის ნაცვლად, „დაიმკვიდრონ“ ერთ-ერთ ზემოსვანურ კილოზე შექმნილი „თავიანთი“ „სალიტერატურო ენა“ (სულ სხვა თემაა კუთხური ქართველური ენობრივი ერთეულების – დიდი ქართველური მემკვიდრეობის გადარჩენა-შენარჩუნებაზე ზრუნვა; ამის შესახებ იხ. ქვემოთ)²³.

არსებითა კიდევ ერთი გარემოება: საქართველოს ამჟამინდელ (2018 წ.) სასკოლო წიგნებშიც და ეთნიკურ უმცირესობათათვის განსაზღვრულ სახელმძღვანელოებშიც ქართველური ენობრივი სამყარო ჯერ კიდევ **ოთხი ქართველური ენის იდეოლოგემაზე** ორიენტირებული კვაზიმეცნიერული თეორიით ისწავლება.

12. ოთხი ქართველური ენის იდეოლოგემის შექმნის ისტორია

ძვ.წ. II-I ათასწლეულებში შექმნილი კოლხური (ქართველური) არქეოლოგიური კულტურის საზღვრები თითქმის სრულად მოიცავს ქუჯისა და ფარნავაზის გაერთიანებულ ქართულენოვან სახელმწიფოს. არაიშ-

²³ ვრცლად იხ. ტ. ფუტკარაძე, სვანები: საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები; კრებული: „სვანეთი — ქართული კულტურის სავანე“, ეძღვნება საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის დაბადებიდან 75-ე და აღსაყდრებიდან 30-ე წლისთავს; თბ., 2008, 141-152.

ვიათად, კოლხური კულტურის გავრცელების არეალად თვლიან მხოლოდ დასავლეთ საქართველოს და აცხადებენ, რომ აღმოსავლეთ საქართველოში მოხდა ამ კულტურის „ინფილტრაცია“. სინამდვილეში კოლხური არქეოლოგიური კულტურა ფართოდაა გავრცელებული როგორც ამჟამინდელი საქართველოს უდიდეს ნაწილში, ასევე, ისტორიულ სამხრეთ საქართველოს ტერიტორიაზე და უფრო სამხრეთითაც; მაგ., პროფ. ჯონი აფაქიძის მიერ შედგენილი რუკა ასე გამოიყურება:

პროფ. ჯ. აფაქიძემ ეს რუკა წარმოადგინა 2017 წლის 18 დეკემბერს საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში წაკითხულ მოხსენებაში: „კოლხური კულტურის ბრინჯაოს მეტალურგია და განძების ფენომენი (მასხასიათებლები და გავრცელების არეალი)“²⁴.

²⁴ https://sangu.edu.ge/index.php?page=362&news_id=2759&lang=geo; ix. aseve: Joni Apakidze, Die Spätbronze – und Früheisenzeit in West- und Zentralkaukasien. Chronologische Studien zur Kolchis-Kultur, 1600–700 v. Chr. – *Prähistorische*

ძველი ბერძნული წყაროების მიხედვით, დაახლოებით, ასეთივეა ქართველთა განსახლების ველი ძვ. წ. პირველი ათასწლეულის დამლევს²⁵:

დაახლოებით, ასეთ საზღვრებში იყო ფარნავაზისა და ქუჯის, გორგასლის, დავით აღმაშენებლის, თამარ მეფისა

Archäologie in Südosteuropa 24, Verlag Marie Leidorf GmbH, Rahden/Westf. 2009. *Zweibändige Monographie*(deutsch mit georgischem und englischem Résumé). <http://www.vml.de/d/detail.php?ISBN=978-3-89646-595-5>. არქეოლოგიური ფაქტობრივი მასალისა და მსჯელობისათვის ვრცლად იხ. ტ. ფუტკარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005; ინგლ. ვერსია: გვ. 395-394; თურქ. ვერსია: გვ. 395-492; *The Georgians The Kartvels (Historical Home, Mother Tongue Dialects)*; English version pg. 395-492; Turkish version pg. 331-394; გამომცემლობა „ქუთაისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი“; Publishing house „Akaki Tsereteli State University“; <http://www.scribd.com/doc/2158690/The-Georgians-the-Kartvels>; <http://www.scribd.com/doc/2158759/Kartveller-Gurculer>.

²⁵ ტ. ფუტკარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005, გვ. 613-625.

თუ გიორგი ბრწყინვალის საქართველო (/ქართლის სახელმწიფო)²⁶.

კოლხური არქეოლოგიური კულტურის არეალში იყო ძვ.წ. II-I ათასწლეულებში არსებული საერთოქართველური ენა, რომელსაც დაეფუძნა ქართველთა სამნიგნობრო ენა²⁷.

²⁶ იხ. ისტორიოგრაფიული რუკები (დამონმება: 05.01.2019):
<http://valeryhistory.blogspot.com/2010/11/blog-post.html>
<https://burusi.wordpress.com/2009/10/18/georgia-xii/#ip-carousel-52834>
<https://www.flickr.com/photos/levanrami/4339043643>.

²⁷ საერთოქართველური ენისა და ქართველთა სამნიგნობრო ენის მიმართების შესახებ ჩვენი თვალსაზრისი პირველად გამოქვეყნდა 2000 წელს ქალაქ ზუგდიდში ჩატარებული XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალებში: ტ. ფუტყარაძე, საერთოეროვნული სალიტერატურო ენისა და „სამინაო“ სამეცყველო კოდების მიმართების საკითხი ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართველური დიალექტების მიხედვით (სამეცყველო კოდების იერარქიისათვის), XX დიალექტოლოგიური რესპუბლიკური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბ., 2000, გვ. 102-106. იხ., ასევე, ტ. ფუტყარაძე, სათავე და პერსპექტივა ქართული სამნიგნობრო ენისა, 2006. The Origin of the Georgian Literary Language and its Prospects, Tbilisi, 2006; <http://www.scribd.com/doc/11390384/The-Origin-of-the-Georgian-Literary-Language-and-its-Prospects>. ქართველთა სამნიგნობრო ენის საფუძვლად საერთოქართველური ენა მიაჩნია, ასევე, პროფ. მერაბ ჩუხუას. მან, ჩემგან დამოუკიდებლად, პოლიტიკური დევნილობის დროს თავისი ხედვა ასე ჩამოაყალიბა: „საერთოქართველური (იბერიული) სამწერლო ენა შეიქმნა წინარექართველური (იბერიული), დიალექტურად ჯერ კიდევ გაუდიფერენცირებული ენის ბაზაზე, როცა სამწერლო ენა და ცოცხალი მეცყველება მეტ-ნაკლებად ერთმანეთის იდენტურ-იგივეობრივი იყო. მხოლოდ მომდევნო ეტაპზე სამეცყველო ენის ბაზაზე იკიდებს ფეხს ქართულ-ზანურ-სვანური დიალექტური სხვაობა ანუ კილოურად დიფერენცირებული საერო (ხალხური) ზეპირმეტყველება. მ. ჩუხუა, ქართველურ ენა-კილოთა შედარებითი ლექსიკონი, თბ., 2000-2003, გვ. 8. საერთოქართველური ენის არსებობის დროს შესახებ განსხვავებული თვალსაზრისებისათვის იხ.: თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვი, ინდოევროპული ენა და ინდოევროპელები, 1984, გვ. 909 (რუსულ ენაზე); რ.გორდეზიანი, ქართული თვითშეგნების ჩამოყალიბების პრობლემა, თბ., 1993, გვ.38-39.

საერთოქართველური ენის საფუძველზე – თანამედროვე ქართველთა ყველა ენობრივი ქვესისტემისათვის ამოსავალი ენობრივი ვარიანტის საფუძველზე (და არა – ქართლ-კახურ დიალექტზე) – შექმნილმა ქართულმა სამნიგნობრო ენამ, საქართველოს სახელმწიფოს რთულ გეოპოლიტიკურ სიტუაციაში არსებობის მიუხედავად, XX საუკუნემდე უზრუნველყო ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის შენარჩუნება.

ბოლო 16 საუკუნის დოკუმენტური მონაცემების მიხედვით, დანამდვილებით შეგვიძლია ვთქვათ:

ქართული (ქართველური) სამნიგნობრო ენის ჩამომდინარე მნიგნობართა დიდი ნაწილი იყო **ისტორიული ეგრისიდან** (ამჟამინდელი სამეგრელო, გურია, აფხაზეთი, სვანეთი, აჭარა, ლივანა, ლაზეთი, კლარჯეთი, იმერეთი); სწორედ ამით უნდა აიხსნას შემდეგი ფაქტი:

სამეგრელოსა თუ სვანეთის, კახეთისა თუ ქართლის შვილებს არასოდეს უცდიათ, სამნიგნობრო კულტურა შეექმნათ მშობლიური დიალექტის მიხედვით, რამდენადაც ყველამ კარგად იცოდა, რომ მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო ქართული ენა წინაპრების მიერ შექმნილი საერთო დედაენა იყო. საუკუნეების მანძილზე, სხვა ქართველების მსგავსად, **სამეგრელოს მოსახლეობაც ძერწავდა ქართულ სამნიგნობრო ენას; ამ ენით იღებდა განათლებას და აღასრულებდა ღვთისმსახურებას**²⁸. სწორედ ამიტომაც ეს სამნიგნობრო ენა ზოგადქართული – ქართველური – სამნიგნობრო ენა; შესაბამისად, ჩემთვის

²⁸ ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, სამნიგნობრო ენა, დიალექტები), 2005, გვ. 624. ტ. ფუტყარაძე, ქართველოლოგიის შესავალი, თბ., 2014.

ტერმინები: ქართული სამნიგნობრო ენა და ქართველური სამნიგნობრო ენა სინონიმებია²⁹.

კავკასიის იარაღით დაპყრობის შემდეგ რუსეთის იმპერიის მოხელეებმა ინტენსიურად დაიწყეს ადგილობრივთა ასიმილაციისა და „გათიშე და იბატონეს“ გეგმის განხორციელება; კერძოდ, XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედიდან გააქტიურდნენ ქართველთა ასიმილაციისა და ენობრივეთნიკური დანაწევრების მიმართულებით. ამ გზაზე პირველი ნაბიჯი იყო საქართველოს სახელმწიფო კანცელარიაში, ეკლესიასა და საერო განათლების სისტემაში ქართული ენის გამოყენების შეზღუდვა.

მე-19 საუკუნის 60-იანი წლებიდან **რუსი მოხელეები** ცდილობენ ქართული ენის სრულად გამოდევნას საქართველოს ორი კუთხიდან – სვანეთიდან და სამეგრელოდან. ამ მიზნით რუსული ანბანის საფუძველზე, გენერალმა უსლარმა შექმნა „სვანური ანბანი“, ხოლო პეტერბურგელმა პროფესორმა ალ. გრენმა – მეგრული ანბანი.

ამავე პერიოდში, ლევიცკის ინიციატივით, ხონის სემინარიის მასწავლებლებმა: **ივან პეტროვმა და თადა აშორდიამ**, სამეგრელოს მკვიდრ ქართველთა დიდი სამნიგნობრო

²⁹ საბჭოთა პერიოდში მიზანმიმართულად გამიჯნეს სინონიმები: „ქართული“ და „ქართველური“ (შდრ., ნიკოლოზ ბარათაშვილი: „ერთს ქართველურად კიდევ შესძახებს...“). ამის გამო, პროფ. რევაზ შეროზიას აზრით, უმჯობესი იქნება, დღეს ქართველთა სამნიგნობრო ენას დაერქვას „ქართველური სამნიგნობრო ენა“. ასეთი შემოთავაზება მხოლოდ გარკვეული პირობითობით შეიძლება მივიღოთ მანამ, სანამ ტერმინს: „ქართული (სამნიგნობრო) ენა“ არ დაუბრუნდება თავისი პირვანდელი მნიშვნელობა (და ეს მალე მოხდება); შდრ., ეთნონიმ „ქართველს“ წმიდა ილია მართალის დროს დაკარგული ჰქონდა ისტორიული სემანტიკა, მაგრამ ქართველი მოღვაწეების მონდომებით მალევე აღიდგინა. დარწმუნებული ვარ, სულ მოკლე ხანში დაიძლევა საბჭოთა ინერციაც და ტერმინები: „ქართული ენა“, „ქართული სამნიგნობრო ენა“ ისევ გახდება ზოგადქართული დედაენის აღმნიშვნელი.

ისტორიის მიუხედავად, შექმნეს მეორე მეგრული ანბანი, შეადგინეს მეგრული საკითხავი ტექსტები. რუსი მოხელეების მიზანი იყო საეკლესიო ტრადიციისა და მეცნიერული ლოგიკის იგნორირებით, ჯერ ადგილობრივი დიალექტი დაეპირისპირებინათ ერთიანი ეროვნული ენისათვის – ქართულისათვის, შემდეგ კი აკადემიურ სივრცეში ქართული ენა მყარად ჩაენაცვლებინათ **რუსული ენით**. მაგ., კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველი კირილე იანოვსკი³⁰ 1881 წელს აქვეყნებს ცირკულარს, რომლის მიხედვითაც საქართველოს ტერიტორიაზე დაწყებითი კლასებიდანვე უნდა შემოღებულიყო რუსულენოვანი სწავლება³¹.

1886 წლის სექტემბერში ლევიცკიმ კატეგორიულად მოითხოვა სამეგრელოს სკოლების მეგრულ ენაზე გადაყვანა. ეს იყო პირველი მცდელობა, სწავლებისა და ღვთისმსახურების სფეროში მეგრული მეტყველების **დამკვიდრებით სრულად გადაეფარათ ქართული ენის ისტორიული ფუნქცია საქართველოს ამ კუთხეში**. რუსი მოხელეების „არგუმენტი“ ასეთი იყო: მეგრულ-სვანთათვის ქართული დედაენა არ არის; მეგრელების დედაენაა უმწერლობო მეგრული ენა, სვანებისა კი – უმწერლობო სვანური ენა; შესაბამისად, მათ კეთილშობილურ მიზნად გამოაცხ-

³⁰ კირილ პეტრეს ძე იანოვსკი (1822-1902) რუსეთის საიმპერიო ხელისუფლების საიდუმლო მრჩეველი, კავკასიის სასწავლო ოლქის ზედამხედველი 1878-1902 წლებში; აქტიურად იბრძოდა საქართველოში ქართული ენის აკრძალვისთვის.

³¹ კ. იანოვსკი აგრძელებდა გრაფ ნიკიტა პანინის (1770 წ.), გენერალ ტორმასოვის (1810 წ.), შტაბსკაპიტან შახოვსკისა (1834 წ.) და სხვა რუს მოხელეთა კავკასიურ პოლიტიკას.

ხადეს, ამ „მცირე ხალხებისათვის“ შეექმნათ სამნიგნობრო კულტურა³².

ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკურ დანაწევრებას XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედსა და XX საუკუნის დასაწყისში აქტიურად აღუდგნენ წინ გამორჩეული ქართველები: ილია ჭავჭავაძე, გრიგოლ დადიანი³³, ნიკო დადიანი, იაკობ გოგებაშვილი, სერგეი მესხი, ბესარიონ ნიჟარაძე, ამბროსი ხელაია, ივანე მარგიანი, პეტრე ჭარაია და სხვები, რომელთაც შეძლეს, მოსალოდნელი საფრთხე ადეკვატურად განემარტათ ფართო საზოგადოებისათვის. სამეგრელო-სვანეთის ქართველობამ სრულად გააცნობიერა, რომ რუსეთის იმპერიის მოხელეები კულტურულ ისტორიას უუცხოვებდნენ და მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო

³² საკითხის ისტორიისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენის შესახებ“ და საქართველო“, ქუთაისი, 2010; T. Putkaradze, E.Dadiani, R. Serozia „European Charter for Regional or Minority Languages“ and Georgia“, Kutaisi, 2010; <http://www.scribd.com/doc/35702700/Tariel-Putkaradze-Eka-Dadiani-Revaz-Serozia-2010>

³³ ეპისკოპოსი გრიგოლ დადიანი: „მეგრული ქართული ენის დიალექტია და არა დამოუკიდებელი ენა... მეგრული ქართულ ენას აღიქვამს როგორც თავის ძირეულ საკუთრებას...“ ვრცლად იხ.: გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსის, უწმიდესი გრიგოლის განკარგულების საფუძველზე შექმნილი კომისიის დადგენილება მეგრულ კილოზე ლოცვათა თარგმანის მიზანშეწონილობის შესახებ (1895), /რუსულიდან თარგმნეს თ. გვანცელაძემ და მ. ტაბიძემ/, ქართველური მემკვიდრეობა, XIV, ქუთაისი, 2010, გვ. 204-235; იხ., აგრეთვე: თ. გვანცელაძე, მ. ნაჭყებია, მ. ტაბიძე, გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსი გრიგოლ დადიანი, საიუბილეო სამეცნიერო კონფერენციის მასალათა კრებული: „საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის თეოლოგიის კათედრა 5 წლისაა“ თბ., 2006; გრიგოლ დადიანის შესახებ იხ. ასევე: <https://www.youtube.com/watch?v=pJ2e0ZvmFw8>.

ენის შემქმნელ საზოგადოებას დედაენად უცხადებდნენ უმწერლობო კუთხურ მეტყველებას³⁴.

რუსიფიკაციის ნარუმატებელ პროცესს ასე აღწერენ თედო ჟორდანიას და თედო სახოკია:

თ. ჟორდანიას: „არა ნაკლები ღვაწლი მიმიძღვის მე, როგორც მებრძოლს იანოვსკის პროექტისას. ამან ხომ ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებიდან ამოაგდო. შემდეგ ამისა ხელი მიჰყო დასამხობად ქართველთ ეკლესიისა, ე.ი. საეკლესიო ენისა, სამეგრელოში... ვილაძე ნადირალებს ქართული ლოცვები მეგრულად გადაათარგმნია და ეგ ზარხოსის დასტური ითხოვა. აქ ისევ მე დაფუხვდი... რამდენი უსიამოვნება ამაზე მე მომადგა. პირადად მე ამაზე არას ვიტყვი, ხოლო იანოვსკისაგან დანყებული საქმე სამუდამოდ ჩაიფუშა... იმერეთში გადასვლის შემდეგ მე აღვაადგინე ქართული ენის

³⁴ მრავალსაუკუნოვანი ქართული მწიგნობრობის შემქმნელთა დიდი ნაწილი ისტორიული ეგრისის (/ოდიშის, სამეგრელოს) მკვიდრია. ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ღვთისმსახურების ენა „ყოველთა ქართველთა“ ერთიანობის განმსაზღვრელი ერთ-ერთი მთავარი ფაქტორი (სამწიგნობრო ენისა და დიალექტთა მიმართების საკითხისათვის“, ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001, გვ. 227-241; თ. გვანცელაძე, მ. ტაბიძე, რ. შეროზია, რ. ჭანტურია, ღვთისმსახურებისა და სასულიერო განათლების ენა, როგორც რუსული იმპერიული პოლიტიკის განხორციელების საშუალება საქართველოში, ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001, გვ. 89-116; მ. ტაბიძე, ენობრივი პოლიტიკის საკითხები ქართულ სინამდვილეში, ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2002, გვ. 155-165; ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, ზოგადქართული სამწიგნობრო ენა და ქართველთა დიალექტები (ისტორიული მიმოხილვა), ქართველური მემკვიდრეობა, VI, ქუთაისი, 2002, გვ. 187-203; თ. გვანცელაძე, ენისა და დიალექტის საკითხი ქართველოლოგიაში, თბ., 2006; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ქართველური ენობრივი სივრცე, ქართველური მემკვიდრეობა, XI, ქუთაისი, 2007, გვ. 155-165; ტ. ფუტყარაძე, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები და ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანები, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, I, თბ., 2012, გვ. 9-38.

უფლება სვანეთის სკოლებში (სადაც ქართული ენა გადაგ-
დებული იყო 1903 წლიდან)³⁵.

თ. სახოკია: „ყველას მოგეხსენებათ, რომ მეგრული ენის საკითხი რუსების შემოსვლამდე არ არსებობდა. ეს საკითხი გაჩნდა მას აქეთ, რაც რუსებმა საქართველოში ფეხი მოიკიდეს. როცა საქართველოს სხვადასხვა სამთავროები გაუქმდა და ჩვენი სამშობლოს სხვადასხვა ნაწილები გაერთიანდა, რუსის მთავრობამ იგრძნო ამ გაერთიანების საშიშროება და გადაწყდა ხელოვნურად შეექმნა დაქუცმაცება ჩვენის ქვეყნისა. 1870-იან წლებში იერიში მიტანილ იქნა სამეგრელოს სკოლებზე. აქ სამინისტრო სკოლებიდან ქართული ენა გამოდევნილ იყო, როგორც არადედაენა და პირდაპირ რუსულის საშუალებით ასწავლიდნენ საგნებს... ასე მიდიოდა სამეგრელოს გარუსების საქმე 1890 წლამდე. ამ ხნიდან იწყება უფრო „დასაბუთებით“ უარყოფა ქართული ენისა, როგორც სამშობლო ენისა... ამ ხნიდან სცენაზე გამოდის კავკასიის სასწავლო ოლქის მზრუნველი იანოვსკი (ეთნიკურად – პოლონელი) და მისი მარჯვენა ხელი ლევიცკი (ისიც პოლონელი)... ლევიცკიმ ხონის სემინარიის მასწავლებელ პეტროვს მეგრელთათვის ცალკე ანბანიც შეადგენინა, რა თქმა უნდა, რუსული ასოებით და იმავე სემინარიის მუშაკის და შემდეგში „ცნობილი“ თადა აშორდიას საშუალებით მეგრული ხალხური ზღაპრები თუ ლექსებიც ჩაანერინა; ეს სახელმძღვანელო უნდა გამხდარიყო სამეგრელოს სკოლებში. თ. აშორდიას კარგი ადგილი მისცეს, მატერიალურად უზრუნველყვეს, თან დაავალეს, ზუგდიდის მაზრაში ქართული ენა, თუკი სადმე არსებობდა ასეთი, სკოლებიდან გამოეძევნა და ხელი შეეწყო რუსული ენის განმტკიცებისათვის. აშორდიას თავის მხრივ აგენტებიც გაუჩნდნენ და გააჩალა საქმე; სამეგრელოს სკოლა გადაიქცა ბავშვების დაჩლოუნგებისა და გადაგვარების ერთგვარ ქარხნად. ერთი თოფის დაცლით მთავრობამ ორი კურდღლის მოკვლა მოახერხა: სამეგრე-

³⁵ თედო ჟორდანიას, ქართული ენისათვის ბრძოლა 1882-1910 წლებში და ვინ დაიცვა ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში? (ანტიკრიტიკა პასუხად ბ. ი. ფანცხავას და მის კამპანიას); ქუთაისი, 1913. გვ. 15-17. სტამბა „ძმობა“.

ლოს სამინისტრო სკოლებიდან ქართული გამოდევნა და გარუსების გზაზე შეაყენა სამეგრელოს მკვიდრნი... განსაკუთრებით სამეგრელოსათვის შეიქმნა მძიმე დეკანოზ ვოსტორგოვის ფარფაში. იგი თამამად იძახდა: მეგრელები სხვანი არიან, ქართველებთან საერთო არაფერი აქვთ და ამიტომ ქართული ენა მათს სკოლებში არ უნდა ისწავლებოდეს, მის მაგივრად რუსული, სახელმწიფო ენა, ასწავლეთო... 1905 წ. რევოლუციამ ცოტათი შეანელა ჩვენი რუსიფიკატორების გულმოდგინება. რევოლუციის შემდეგ, რეაქციის დანყებისთანავე, ბნელეთის ძალნი ისევ ამუშავდნენ. 1918 წ. ფოთში მასწავლებელ სტეფანე გაგუას ინიციატივით უკვე თვით მეგრელები გამოვიდნენ ლევიცკი-ვოსტორგოვის მიერ დანყებული საქმის განმგრძობნი, როგორც მოხალისენი. მაგრამ ყველას ბაღღათა ლაღობად მიგვაჩნდა მათი ნაცოდვილი და სერიოზულობაში არ ჩამოგვირთმევია, სანამ 1925 წელს, როცა ყველაზე ნაკლებ მოველოდით ასეთი ავანტიურის გაღვიძებას, ზუგდიდში დაიწყო ავტონომიის ნიადაგის მზადება. მაფალუელთა ჯგუფმა მოსკოვში თხოვნა გაგზავნა: „გვიხსენით საქართველოს სუვერენიტეტისაგან, სამეგრელოს „პროლეტარიატის საცოდაობას ნულა უყურებთ და უშუალოდ შეუერთეთ რუსეთის პროლეტარიატსო“...³⁶

რუსეთის იმპერიის მოხელეებისათვის მნიშვნელოვანი მიმართულება იყო ქართული ენის განდევნა საქართველოს ეკლესიიდან, პირველ რიგში, სამეგრელოსა და სვანეთის ეკლესიებიდან; კერძოდ, 1902 წლის 20 აგვისტოს დეკანოზმა ი. ვოსტორგოვმა³⁷ აცნობა გურია-სამეგრელოს

³⁶ თედო სახოკია, თქვენ ვისლა მისდევთ?! თბ., 1927; დოკუმენტი იხ.: <https://www.scribd.com/document/24443368/Putkaradze-Saqartvelos-Mokle-Istoria>.

³⁷ ივან ივანის ძე ვოსტორგოვი (1864-1918) - რუსი საეკლესიო მწერალი და მისიონერი; ამიერკავკასიაში რუსეთის იმპერიის საეკლესიო და საერო სკოლების ზედამხედველი; რედაქტორი ჟურნალისა: "Духовный вестник Грузинского Экзархата". აქტიურად იბრძოდა საქართველოში ქართული ენის აკრძალვისთვის. ი. ვოსტორგოვი რუსეთის მართლმადიდებლურმა ეკლესიამ 2000 წელს წმიდანად

ეპისკოპოს ალექსანდრეს (ოქროპირიძე), რომ **რუსეთის სინოდის გადაწყვეტილებით, საეკლესიო-სამრევლო სკოლებში, ქართული ენის ნაცვლად, ადგილობრივი „ენა“ უნდა ისწავლებოდეს.**

ეპისკოპოსმა ალექსანდრემ არ შეასრულა საეგზარქოსოს ეს ანტიქართული გადაწყვეტილება. განრისხებულმა ვოსტორგოვმა **დასმენის წერილი** გააგზავნა პეტერბურგში ალექსანდრეს წინააღმდეგ. იმპერატორმა ნიკოლოზ მეორემ ღვანღმოსილი მღვდელმთავარი გადააყენა გურიადიში წინამძღოლობიდან; მის ადგილას კი დაინიშნა ეპისკოპოსი დიმიტრი (აბაშიძე), რომელიც **ენერგიულად შეუდგა სამეგრელოს სკოლებიდან ქართული ენის გამოდევნას.** სამეგრელოს მოსახლეობა დაუპირისპირდა ეპისკოპოს დიმიტრის; კერძოდ, „სამეგრელოს მკვიდრი 113 თავადაზნაურის ხელმოწერით რუსეთის სინოდში გაიგზავნა **საპროტესტო წერილი** სამრევლო სკოლებში ქართული ენის აკრძალვის გამო. 1904 წლის 28 ივლისს ეპისკოპოსმა დიმიტრემ გაგზავნა საიდუმლო საპასუხო განცხადება და მოითხოვა, არათუ სამეგრელოში, არამედ საქართველოს ყველა საეკლესიო სკოლაში აკრძალულიყო ქართულენოვანი სწავლება...³⁸.

ამ დაპირისპირების შესახებ ფასეული დოკუმენტური მასალა შემოგვინახა **თ. ჟორდანიამ**, რომელიც, ასევე, იბრძოდა სამეგრელოს სკოლებში ქართული ენის უფლებების დაცვისათვის³⁹. თედო ჟორდანიას აქტიურად უჭერდა

შერაცხა. დაუნდობლად ებრძოდა წმიდა მღვდელმთავარ ამბროსი აღმსარებელს (ხელაიას).

³⁸ სერგო ვარდოსანიძე, ქართველი მღვდელმთავრები (XX-XXI საუკუნეები); თბ. 2010 გვ. 72-73.

³⁹ იხ.: თედო ჟორდანია, ქართული ენისათვის ბრძოლა 1882-1910 წლებში და ვინ დაიცვა ქართული ენა სამეგრელოს სამრევლო სკოლებში? (ანტიკრიტიკა პასუხად ბ. ი. ფანცხავას და მის კამპანიას); ქუთაისი, 1913. გვ. 15-17. სტამბა „ძმობა“.

მხარს წმიდა ახალმონამე მღვდელი სიმონ მჭედლიძე⁴⁰ (და ბევრი სხვა სასულიერო თუ საერო მოღვაწე).

სამეგრელოში ქართული ენის, როგორც ამ კუთხის მცხოვრებთა ისტორიული დედაენის, დაცვის კონტექსტშია საინტერესო სარგის კაკაბაძის ასეთი ცნობაც:

„1911 წელს, სოფ. წალენჯიხაში მღვდელმა კალანდიამ ქართულად შესრულებულ ნირვაში გაურია რამდენიმე ასამაღლებელი მეგრულად, რამაც აღაშფოთა იქ დამსწრენი. ნირვის გათავებისთანავე ხალხმა სცემა მღვდელს იმდენად სასტიკად, რომ ცემაში მონაწილეთა გამოსარკვევად ხელისუფლების მიერ გაგზავნილ იქნა ზუგდიდის მაზრის გამომძიებელი. ეს გამომძიებელი შემთხვევით იყო ადგილობრივი მკვიდრი გიორგი დადიანი, რომელმაც, თავის მხრივ, ეს საქმე მიჩქმალა“⁴¹.

საქართველოს პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის პერიოდში (1918-1920) ისევ იყო მცდელობა, დაარსებულიყო „მეგრულენოვანი“ სკოლები; კერძოდ, აქტიურობდა ქალაქ ფოთის „ქალთა გიმნაზიის პედაგოგიური საბჭოს“ თავმჯდომარის – სტეფანე გაგუას რამდენიმეკაციანი ჯგუფი (მათ ჰქონდათ ორგანიზაცია „მაფალუ“)⁴², რომე-

⁴⁰ სათანადო ინფორმაცია იხ. წიგნში: წმიდა ახალმონამე მღვდელი სიმონ მჭედლიძე, თბ., 2017, გვ. 157-163 (მასალის მონოდებისათვის მადლობას ვუხდით წიგნის გამომცემელს, წინასიტყვაობისა და გამოკვლევის ავტორს, პროფ. დამანა მელიქიშვილს).

⁴¹ ს. კაკაბაძე, ქართველი ხალხის ისტორია, 1783-1921, თბ., 1997, გვ. 205 (მადლობას ვუხდით პროფ. სერგო ვარდოსანიძეს ამ ინფორმაციის მონოდებისათვის).

⁴² თედო სახოკია: „რევოლუციის შემდეგ, რეაქციის დაწყებისთანავე, ბნელეთის ძაღნი ისევ ამუშავდნენ. 1918 წ. ფოთში მასწავლებელ სტეფანე გაგუას ინიციატივით უკვე თვით მეგრელები გამოვიდნენ ლევიცკი-ვოსტორგოვის მიერ დაწყებული საქმის განმგრძობნი, როგორც მოხალისენი (თ. სახოკია, „თქვენ რაღას მისდევთ?!“ <http://www.georoyal.ge/?MTID=5&TID=44&id=2111>).

შდრ.: „მაფალუიზმი“ იყო „მეცადინეობა იმისათვის, რომ შეენარჩუნებინა მეგრული ენა და მეგრული თვითმყოფადი ყოფითი კულტურა“ (ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, „მეგრული

ლიც ფოთსა და ზუგდიდში მოქმედებდა⁴³. სტ. გაგუას ჯგუფის ინიციატივას ნეგატიურად შეხვდა საქართველოს დემოკრატიული ხელისუფლება, თუმცა არსებითი ყურადღება არ მიუქცევია.

ქართველთა დედაენის ისტორიის გაყალბებით ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების რუსული გეგმა აქტიურად განაახლეს ბოლშევიკებმა; კერძოდ, 1913 წელს გამოქვეყნდა ი. სტალინის წიგნი: „მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი“, რომელშიც ვკითხულობთ (ვიმონმებთ 1951 წლის გამოცემიდან):

„კავკასიაში არიან მთელი რიგი ხალხები, რომელთაც პრიმიტიული კულტურა, განსაკუთრებული ენა აქვთ, მაგრამ მშობლიურ ლიტერატურას მოკლებულნი არიან... რა ვუყოთ ასეთ ხალხებს: მეგრელებს, აფხაზებს, აჭარლებს, სვანებს, ლეკებს და სხვ., რომლებიც სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ, მაგრამ თავიანთი ლიტერატურა კი არა აქვთ?“ (გვ. 138-139)... „ნაციონალური საკითხი კავკასიაში შეიძლება გადაიჭრას მხოლოდ იმ მიმართულებით, რომ დაგვიანებული ერები და ხალხები უმაღლესი კულტურის საერთო კალაპოტში მოვაქციოთ“ (გვ. 142).

როგორც ვხედავთ, ყოველგვარი ისტორიული ლოგიკის სანინაალმდეგოდ, მეფის რუსეთის მოხელეების კვალად, ი. სტალინი უმწერლობო ენის მქონე დაგვიანებულ ერებად თუ ხალხებად აცხადებს: მეგრელებს, აფხაზებს, აჭარლებს, სვანებს, ლეკებს და სხვ.

ი. სტალინის წარმოდგენილი კონცეფცია დიდად არ განსხვავდება იანოვსკ-ვოსტორგოვის მიდგომისაგან. აქვე

საკითხი“; რედაქტორი ოთარ ჯანელიძე; რეცენზენტები: დავით სანდოძე, გურამ კუტალაძე), თბ., 2009, გვ. 101).

⁴³ შდრ.: ვ. გვარამიასა და გ. ციციშვილის აზრით, „სტ. გაგუას მიერ წამოწყებული „მაფალუს“ ინიციატივა გულისხმობდა სამეგრელოს რეგიონის კულტურული მონაპოვარის წარმოჩენას და ამით საერთო ეროვნული (ქართული – ტ. ფ.) კულტურის გამდიდრებას“ (ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 80-86).

აღვნიშნავთ, რომ მეფის რუსეთის მოხელეები ეყრდნობოდნენ პეტერბურგელი პროფესორის – ქ. პატკანიანის „სამეცნიერო“ ხედვებს⁴⁴. ამ მიმართულებით ქ. პატკანიანის გზა გააგრძელა **გამორჩეულად ნიჭიერმა მეცნიერმა ნიკო მარმა**, რომელიც მანამ, სანამ ქ. პატკანიანის ველში მოხვდებოდა, სერიოზულ წინააღმდეგობას უწევდა რუსეთის იმპერიის მოხელეებს; შდრ.:

1905 წელს დაწერილ ნაშრომში: „ქართველთა ეროვნება“ ნ. მარი საქართველოს განიხილავდა ერთიან ნაციონალურ-კულტურულ ერთეულად, რომელსაც ამყარებდა ეკლესია და სალიტერატურო ენა (მარი 1905, 8). **ივ. ჯავახიშვილის აზრით**, ამ პოზიციიდან მისი რადიკალურად გადახრის მაჩვენებელია 1917 წლიდან ქართველი ინტელიგენციისათვის

⁴⁴ „სომხური ენციკლოპედიის“ ცნობით, ქ. პატკანიანს (ქ. პატკანოვს) აქტიური კავშირები ჰქონდა სომხური საეკლესიო კონგრეგაციის (მხითარისტების) ვენეციისა და ვენის ცენტრებთან (მხითარისტების მიზანია სომხური ენის, კულტურის კვლევა და პროპაგანდა). თავის მხრივ, ქ. პატკანიანმა რუსულ აკადემიურ წრეებში წარმატებული კარიერისაკენ გზა გაუხსნა ნიკო მარს, რომელიც მალევე გახდა იმპერიის ხელისუფლების ოფიციალური სტრუქტურების მოხელე (მხითარისტების, ასევე, ნ. მარისა და ივ. ჯავახიშვილის ურთიერთობის შესახებ დამატებით იხ.: პროკოპი რატიანი, ივ. ჯავახიშვილის მსოფლმხედველობის ჩამოყალიბებისა და განვითარების საკითხისათვის, „ქართული ისტორიოგრაფიის“ სამტომეული, ტ. I, 1968, გვ. 225-292; შ. ლომსაძე, გვიანი შუა საუკუნეების საქართველოს ისტორიიდან, ახალციხური ქრონიკები, თბ., 1979, გვ. 70. ქ. პატკანოვის მეცნიერული არაობიექტურებისათვის იხ., მაგ.: К.П. Патканов, «Изследование о диалектах армянского языка. „Филологический опыт“, Санктпетербург, типография имперской академии наук, 1869, ст. 3; К.П. Патканов, Ванские надписи и значение их для истории передней Азии, Журнал Министерства Народного Просвещения, Декабрь, 1883, ст. 198-274... აღსანიშნავია ისიც, რომ თავის ნაშრომში ქ. პატკანოვი სომხურ ზეპირ მეტყველებებს დიალექტებს უწოდებს, ქართველურ იდიომებს კი - ტომობრივ ენებს (დოკუმენტური მასალისა და მსჯელობისათვის იხ. მ. ლაბაძე, ენისა და კილოს გამიჯვნის საკითხი ლინგვისტურ ქართველოლოგიაში საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით“, თბ., 2019).

„ავადმყოფური ნაციონალისტობის“ დაბრალება (სუიცა 471-1, 25, ფ. 179)⁴⁵. აქვე, ივ. ჯავახიშვილი მიუთითებს, რომ ნ. მარი „თავის... გამამხნეველ გარემოებად“ მიიჩნევს რუსულ „უხემ სამხედრო ძალას“ და ამხელს მას „რუსეთის მთავრობის... წრეებთან“ საეჭვოდ დაახლოებაში (სუიცა 471-1, 25, ფ. 134, 158).

1922 წელს დაწერილი წერილიდან ნათლად ჩანს, რომ **ივანე ჯავახიშვილი ნიკო მარს რუსეთის იმპერიის ინტერესების დამცველ პოლიტიკებულ მეცნიერად თვლის**; მისივე აზრით, ინტერნაციონალიზმსა და მსოფლიო კულტურაზე ვითომ მზრუნველი აკადემიკოსი სინამდვილეში რუსულ „პოლიტიკურ ნაციონალისტურ ინტერესებს“ იცავს... ივ. ჯავახიშვილი ნ. მარს უწოდებს **„რუსული გულმოდგინებით“ სავსე „უკიდურეს შოვინისტს“**, რომელიც, ამავდროულად, ეჭვის თვალთ უყურებს ამერიკელთა და დასავლეთევროპელთაგან მოსალოდნელ სამეცნიერო კონტაქტებს საქართველოსთან.

აქვე, საინტერესოა ივ. ჯავახიშვილის მსჯელობა განათლების ენისადმი ნ. მარის დამოკიდებულების შესახებ; კერძოდ, ივანე ჯავახიშვილის ცნობით, ნ. მარი „ერთი იმ პირთაგანი ყოფილა“, რომელთაც რუსეთის სამეცნიერო აკადემიაში წინადადება შეიტანეს, **„აკადემიკოსებისათვის სავალდებულოდ გაეხადათ რუსულად წერა**, რომ მათ უცხო ენებზე წერის უფლება არ ჰქონოდათ“. ივ. ჯავახიშვილის ლოგიკური დასკვნით, ამ შემთხვევაში, ტერმინი **უცხო** არარუს მეცნიერთა მშობლიურ ენას მოიაზრებდა, რომლის სამეცნიერო დანიშნულებასაც ვერ ან არ აცნობიერებდა რუსეთის იმპერიის ერთგული ცნობილი მეცნიერი. საქართველოს კონტექსტში ეს იყო ქართული ენის სამეცნიერო პერსპექტივის შეზღუდვისაკენ გადადგმული ნაბიჯი.

ფაქტია ისიც, რომ გასული საუკუნის 20-იან წლებში ნ. მარი აქტიურად იყო ჩაბმული არა მხოლოდ ქართული ენის ფუნქციონირების შეზღუდვის მიმართულებით, არამედ მეგრულ

⁴⁵ საარქივო მასალისათვის იხ. დანართი 12.

ლის დამოუკიდებელ ენად გამოცხადების პროცესში; ამ კუთხითაც საინტერესოა ივ. ჯავახიშვილის შეფასება⁴⁶:

„1908 წელს ნ. მარი ამბობდა, რომ იაფეთურ ენათა შტოს სა-
უკეთესო და დამახასიათებელ წარმომადგენლად „ქართულ-
სა და მასთან ძმურად დაკავშირებულ ცოცხალ კილოკავებს
გარდა, ესე იგი ეგრეთ წოდებულ ქართველისა და იბერთა
ჯგუფის (უკეთ რომ ითქვას, ქართველისა, იბერთა [იგულის-
ხმება მეგრულ-ჭანური] და სვანთა ჯგუფებს) გარდა, მკვდა-
რი ენებიც შედიან“-ო (ნ. მარი, 1908, გვ. 1). მაშასადამე, იმ
დროს, როდესაც თავისი თეორიის ძირითადი დებულებანი
პირველად გამოაქვეყნა, ნ. მარისთვის მეგრული, ჭანური და
სვანური ქართული ენის „ძმურად დაკავშირებული ცოცხალ-
ლი კილოკავები“, დიალექტები იყო მხოლოდ... ნ. მარის ზე-
მომოყვანილი დებულების შემდგომ, მკითხველი სამართლი-
ანად იქნება გაოცებული, რადგანაც მისსავე 1912 წ. საჯა-
როდ წარმოთქმულსა და დაბეჭდილ სიტყვაში: „კავკასია და
სულიერი კულტურის ძეგლები“ იმავე ავტორის ამგვარ
მსჯელობას შეხვდება: „ქართველთმცოდნენი, ქართულ ნა-
ციონალურ შეხედულებაზე დამყნობილნი, უგულვებელს
ჰყოფდნენ მთელ რიგს ქართულის, თუმცა მონათესავე, მაგ-
რამ დამოუკიდებელ ენებს, როგორც მაგ., სვანურს, მეგ-
რულს, ჭანურს და მათ ქართულის „დამახინჯებულ“ თქმად
ანუ დიალექტად სთვლიდნენ“-ო... ავტორს დავინწყებია, რომ
ამგვარივე „ნაციონალისტური“ შეხედულება მასაც ჰქონდა
და 1905 და 1908 წლებში „მეგრული, ჭანური და სვანური მა-
საც ქართულის ცოცხალ კილოკავებად მიაჩნდა... 1915 წელს
კი წერდა: ქართველებს, მეგრულ-ჭანებს და სვანებს ენობრი-
ვად და ტომობრივად იმგვარივე დამოუკიდებულება აქვთ,
როგორც რუსებს, პოლონელებსა და ჩეხებს...“⁴⁷.

⁴⁶ ივ. ჯავახიშვილი, ქართული და კავკასიური ენების თავდაპირვე-
ლი ბუნება და ნათესაობა, თბ., 1992, 53-54.

⁴⁷ ივ. ჯავახიშვილის ეს ციტირება ცხადყოფს, რომ ქართველური
ენობრივი ქვესისტემების სტატუსის საკითხის „პოლიტიზება“ ჩვენ
მიერ არ დაწყებულა 2000 წელს, როგორც ამას ზოგი ჩვენი არაკე-
თილსინდისიერი ოპონენტი აცხადებს და ამ გზით ცდილობს, შეც-

საყურადღებოა ივ. ჯავახიშვილის სხვა ციტატებიც ნიკო მარის შესახებ (სრულად იხ. დანართი 12):

„ჩვენ, ქართველ მეცნიერებმა მშობელი ერის კეთილდღეობის და წარმატებისათვის ხელისშესაწყობად აღმოსავლეთ ენების ფ-ტს თავი მივანებეთ და სამშობლოში წამოვედით ქართული უმაღლესი სასწავლებლის შესაქმნელად. მას [ნ. მარს] თურმე არ სჯეროდა და ვერც წარმოიდგენდა... ყოველი ადამიანისათვის, რომელსაც საზოგადოებრივი ალლო აქვს, ეროვნული შეგნება მოეპოვება და მთლად გადაგვარებული არ არის, ჩვენი ნაბიჯი სრულებით ადვილი გასაგები უნდა იყოს“ .

„ერეკლე მეფეს იმისთვის არ დაუდვია რუსეთთან ხელშეკრულობა, რომ საქართველოს ისიც დაეკარგა, რაც მას აუცილებლად ჰქონდა და თუ აკად. ნ. მარს თავისთავი რუსის ხალხის მესაიდუმლე მრჩეველად და მოძღვრად მიუჩნევია და თავის პოლიტიკურს მრწამსსა და ზნეობას ძალასა და ძალმომრეობაზე არ ამყარებდეს, მას [ნ. მარს] რუსეთის დროებითი მთავრობისათვის უნდა მოეგონებინა სწორედ ის, რის დავინწყების არც პოლიტიკური და არც ზნეობრივი უფლება მართლაც რომ არ ჰქონდა: გატეხილი ფიცისა და დარღვეული ხელშეკრულების აღდგენა!“ .

„აკად. ნ. მარმა იმ დროს, როდესაც ჩვენი ქართული უნტის გახსნის ნებართვას ვთხოვლობდით, რუსეთის მაშინდელ მთავრობაში წინადადება შეიტანა, რომ თბილისში საჯაროდ რუსული სახელმწიფო უ-ტი გახსნილიყო. რა მიზ-

დომაში შეიყვანოს თანამედროვე საზოგადოება; შდრ.: ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მიზნით, კვაზიმეცნიერული დებულებები შეიქმნა რუსეთის იმპერიაში მე-19 საუკუნის მეორე ნახევარში. 2000 წლიდან მეცნიერთა ერთმა ჯგუფმა /ტ. ფუტკარაძე, თ. გვანცელაძე, მ. ტაბიძე, რ. შეროზია, ა. ჟორდანიას, ნ. ბართაია, ი. ვაშაკიძე, ე. დადიანი, რ. გუჯეჯიანი, მ. მიქაუტაძე, ლ. ხაჭაპურიძე.../ დავინწყეთ იმპერიის მიერ პოლიტიზებული ამ საკითხისადმი მეცნიერული მიდგომის აღორძინება.

ნიშანდობლივი ფაქტი: ივ. ჯავახიშვილის მიერ დაფუძნებული უნივერსიტეტის ამჟამინდელი ქართული ენის მიმართულება, ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის თვალსაზრისით, ივ. ჯავახიშვილის საპირისპირო გზას აგრძელებს (იხ. ქვემოთ).

ნით? იმ მიზნით, რომ, რათგან რუსეთის სახელმწიფოში მცხოვრები ერნი საერთო ეროვნულ-ნათესაობრივ კავშირსა და შედუღებას მოკლებულნი არიან, მათ ისეთი კულტურული დანესებულებანი ესაჭიროებათ, რომელნიც ამ შედუღებას ხელს შეუწყობენ“⁴⁸.

ნიკო მარის კვალიფიკაციებს მიზანმიმართულად რომ იყენებდა ბოლშევიკური იმპერიის ხელისუფლებაც, ეს ჩანს ისაკ ჟვანიას შემდეგი ტექსტიდან:

„მაშინ კომისიამ შ. ელიავას დაძალებით მეგრული ენაც არ ცნო, თუმცა, აკადემიკოს მარის განმარტების შემდეგ (ხაზგასმა ჩემია – ტ.ფ.), რომ არსებობს მეგრული ენა და არა – კილო, ამხ. ელიავამ შეცვალა თავისი აზრი“⁴⁹.

ი. სტალინის „თეორიის“ შესაბამისად (ი. სტალინი ამ პერიოდში ეყრდნობოდა ნ. მარის პოზიციას!), 1923 წლის ივლისში ჩატარდა საქართველოს ცუ მეორე სესია, რომელმაც მიიღო „დეკლარაცია ენის შესახებ“. დეკლარაციაში ვკითხულობთ: „ჩვენი ურყევი პრინციპია, რომ ყველაფერი, როგორც მართვა-გამგეობა, ისე სწავლება და სხვა, ხდებოდეს ხალხისათვის გასაგებ და მშობლიურ ენაზე“⁵⁰. აქვე ნათქვამია:

„ეთნიკური სიჭრელის და ჩამორჩენილობის პირობებში დგას ჩამორჩენილი ერების (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.) კულტურულ-ეკო-

⁴⁸ ქართველოლოგიის დაგეგმვის კონტექსტში ნიკო მარისა და ივ. ჯავახიშვილის დაპირისპირებამ კრიტიკულ ზღვარს მიაღწია 1918-1922 წლებში, როცა ნ. მარის პრორუსული (/ანტიქართული) პოლიტიკა ლიად ამხილა ივ. ჯავახიშვილმა. დოკუმენტებისა და მსჯელობისათვის ვრცლად იხ. ტ. ფუტკარაძე, ი. ვაშაკიძე, ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმვა; თბ., 2011, გვ. 25-27). ივ. ჯავახიშვილის მიერ ნიკო მარის მამხილებელი წერილი და ვრცელი საგანგებო მოხსენება იხ. აქვე: დანართი 12.

⁴⁹ ციტატას ვიმონებთ ვ. გვარამიასა და გ. ციციშვილის დასახელებული წიგნიდან: გვ. 183.

⁵⁰ გაზეთი „კომუნისტი“, 1923 წ. 3 ივლისი.

ნომიკური დონის ამალღების... ტომებში ნაციონალური გან-
ცალკეების ნაშთების აღმოფხვრის მიძიმე ამოცანა. **ამიერ-
კავკასიის ცოცხალი სალაპარაკო ენები** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.)
უნდა გადაიქცნენ მათი კულტურული განვითარების და მათ
მიერ მუშურ-გლეხური რევოლუციის მონაპოვართა შეთვი-
სების მძღავრ იარაღად“.

ამავე დოკუმენტით ამიერკავკასიის ცკ-ის პრეზიდიუმს
წინადადება მიეცა, მოკლე ხანში გამოეცა კანონი, რომე-
ლიც დაარეგულირებდა როგორც ფედერაციის სახელმწი-
ფო ორგანოებში, ასევე, ადგილობრივი მმართველობის
ორგანოებში **„სამშობლო ენის“ (ანუ დედაენის) გამოყენე-
ბის წესებს.**

ამკარაა, რომ დასახლებული დეკლარაცია შექმნილია ი.
სტალინის ადრინდელი (1913 წ.) იდეების საფუძველზე. ი.
სტალინის მარქსისტული ხედვების მიხედვით შექმნილი
გეგმის განხორციელება, სავარაუდოდ, ფილიპე მახარა-
ძის ხელმძღვანელობით დაიწყო ბოლშევიკთა რამდენიმე
ჯგუფმა, რომელთა ნაწილმა **სამეგრელოს ავტონომიაც
მოითხოვა.** მათ დაუპირისპირდა ბოლშევიკთა ერთი ნაწი-
ლი **ალ. გეგეჭკორისა**⁵¹ და **ლავრენტი ბერიას** ხელმძღვა-
ნელობით; კერძოდ, სამეგრელოს ავტონომიასა და საქ-
მისწარმოებაში მეგრული „ენის“ (ასევე, სხვა სეპარატის-
ტული გამოხდომების) მოთხოვნის დასაბალანსებლად,
ალ. გეგეჭკორისა და ლ. ბერიას აქტიურობით, ამიერკავ-
კასიის ცაკ-მა 1924 წლის 27 თებერვალს მიიღო განსხვავე-
ბული შინაარსის დეკრეტი: „რესპუბლიკის სახელმწიფო
დაწესებულებებში სახელმწიფო ენის, მოსახლეობის უმ-
რავლესობის და ნაციონალური ენის გამოყენების შესა-
ხებ“. ამ დეკრეტის ბაზაზე სრულიად საქართველოს ცაკ-
მა 1924 წლის 4 აპრილს მიიღო დეკლარაცია, რომლითაც

⁵¹ ალ. გეგეჭკორი გარდაიცვალა 1928 წელს.

გამოირიცხა მეგრული ენის საქმისწარმოების ენად გამოცხადება⁵².

საყურადღებო ფაქტი: 1925 წლის 5-9 აპრილს საქართველოს საბჭოების III ყრილობაზე, **ზუგდიდის სამაზრო კომიტეტის მდივანი ბ. შოგირაძე** ყრილობას მეგრულად მიესალმა (მისი გამოსვლა სალიტერატურო ქართულით გადმოსცა ვინმე თორდიაშვილმა). იგივე შოგირაძე დისკუსიის დროს რუსულად გამოვიდა (და არა – ქართულად)⁵³. ამავე ყრილობაზე სიტყვით გამოსულმა **ამიერკავკასიის ცკ-ის წევრმა ბიმურზა აფრასიძემ** ყრილობას მიმართა სვანური მეტყველების ბალსქვემოურ დიალექტზე. 1925 წელს სვანურად სიტყვით წარმომთქმელი ბიმურზა აფრასიძე არის საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს წევრის, ბიმურზა აფრასიძის (დადეშქელიანის) ბაბუა. ჩვენთან საუბარში ბატონმა ბიმურზამ თქვა:

„ბაბუაჩემი ბრწყინვალედ ფლობდა დედაენას – ქართულ ენას. ბაბუაჩემთან ხშირად იყო სტუმრად ამიერკავკასიის ცკ-ის თავმჯდომარე **ფილიპე მახარაძე**; შესაბამისად, ალბათ, ყრილობაზე მისი დავალებით გამოვიდა სვანურად“. ბ. აფრასიძე-დადეშქელიანმა, ასევე, გვითხრა: „ამიერკავკასიის ცკ-ის წევრ ბიმურზა აფრასიძეს ჰქონდა მდიდარი ბიბლიოთეკა, რომელშიც 1930 წელს თავისი ახალგამოცემული წიგნი – „სვანური ზმნა“ უნახავს ენათმეცნიერ ვარლამ თოფურიას“.

შეგვიძლია დავასკვნათ:

ერთი მხრივ, ისტორიული რეალობისა და, მეორე მხრივ, საბჭოთა იმპერიის ინტერესების („გათიშე და იბატონე“) შესაბამისად, 1922-24 წლებიდან **ბოლშევიკთა ადგილობრივ წრეებშიც** მეგრულთან მიმართებით გამოიკვეთა ორგვარი პოზიცია; კერძოდ:

⁵² ალ. გეგეჭკორისა და ლ. ბერიას წერილები იხ. წიგნის ბოლოს: დანართი № 1, დანართი № 2.

⁵³ ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 152

1. საქართველოს ერთ-ერთი კუთხის – სამეგრელოს (ისტორიული ეგრისის, ოდიშის) მოსახლეობის ისტორიული გზის შესაბამისად, სამეგრელოში საქმისწარმოების, განათლებისა და პრესის ენად ქართული ენის შენარჩუნება (ლ. ბერია, ალ. გეგეჭკორი...);

2. „ნაციონალურ საკითხში“ ი. სტალინის ადრინდელი ხედვის შესაბამისად, მეგრული მეტყველების დამკვიდრება დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად.

დაბეჯითებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მეორე მიდგომის მომხრენი არ წარმოადგენდნენ სამეგრელოს, მათი იდეები არ ეფუძნებოდა სამეგრელოს ქართველობის ინტერესებსა და სურვილებს. ისინი იყვნენ არა სეპარატისტები, არამედ საბჭოთა იმპერიის ენობრივი პოლიტიკის ბრმა მიმდევრები, რომლებიც ვერ აცნობიერებდნენ, რომ ამ გზაზე დადგომით უარს ამბობდნენ მათივე წინაპრების მიერ შექმნილ მრავალსაუკუნოვან სამნიგნობრო კულტურაზე. ამ ჯგუფს პირობითად ვუნოდებთ სტალინელ კოლაბორაციონისტებს.

სტალინელი კოლაბორაციონისტები, თავის მხრივ, ორ ძირითად ჯგუფად იყოფოდნენ:

ა) პირები, რომლებიც ითხოვდნენ სამეგრელოს შეერთებას რუსეთთან ან ნაციონალური ავტონომიის გამოცხადებას 1922-1936 წლებში არსებული „ამიერკავკასიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის“ ფარგლებში; ასევე, სამეგრელოში მეგრული მეტყველების დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად (ბუკონია-ბესელიას ჯგუფი, გრ. ახალაიას ჯგუფი და ბეგლარ ბერიას ჯგუფი).⁵⁴ ლავრენტი ბერიას

⁵⁴ ბეგლარ ბერია, გალდავა, ნიკოლეიშვილი, შონია, ციმინტია... დასახელებული პირები 1923 წელს პარტიიდან გარიცხეს ავტონომიის

მტკიცებით, ამ ჯგუფის ლიდერი იყო **მიშო დადიანი**; XI დანართში იხ. ლ. ბერიას წერილი). სპეციალურ ლიტერატურაში ეს ჯგუფი „ჩხოუშიელი ავტონომისტების“ სახელით არის ცნობილი⁵⁵;

ბ) პირები, რომლებიც ითხოვდნენ სამეგრელოს გამოცხადებას „ამიერკავკასიის სოციალისტური ფედერაციული რესპუბლიკის“ ადმინისტრაციულ ოლქად და **მეგრული მეტყველების დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად** (ისაკ ჟვანიას ჯგუფი).

ჩვენი გამოკვლევის კონტექსტში არსებითია ის, რომ **ორივე ჯგუფი ითხოვდა მეგრული მეტყველების ქცევას სამწერლობო ენად და ქართულის ნაცვლად** (თუ პარალელურად) მის დამკვიდრებას დაწყებითი განათლების ენად, საქმისწარმოების ენად და პრესის ენად⁵⁶. ცხადია, ორივე

მოთხოვნის გამო (საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, აღ. 1, ს. 493, ფურცელი 17; დოკუმენტს ვიმონუმებთ ნიგნიდან: ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული ნიგნი, გვ. 146-148).

⁵⁵ იხ. იქვე, გვ. 135-144: თავი VII – „ჩხოუშიელი“ ავტონომისტები და მათი მოთხოვნები.

⁵⁶ ეს მოთხოვნა დღესაც ისმის ხოლმე: ზოგი დღესაც თვლის, რომ სამეგრელოში ქართული ბევრს არ ესმის, ამიტომ სწავლა-განათლებისათვის აუცილებელია მეგრულენოვანი სკოლები; მეგრულენოვანი სკოლებისა და სამეგრელოს ადმინისტრაციული ოლქის მოთხოვნის კანონზომიერების მტკიცებას ისახავს მიზნად ჩვენ მიერ არაერთხელ ციტირებული ნიგნი: ვახტანგ გვარამია, გიორგი ციციშვილი, „მეგრული საკითხი“, თბ., 2009 (იხ., მაგ. თავი V, „რა აწუხებს სამეგრელოს გლეხობას“, გვ. 102-114). ამ ავტორებმაც არ იციან, რომ მსოფლიოს თითქმის ყველა ენას აქვს ისეთი დიალექტები, რომელთა მფლობელებს არ ესმით სამნიგნობრო ენა, თუკი ეს ენა არ შეისწავლეს. ქართული სამნიგნობრო ენაც ბევრი სხვა კუთხის ქართველისათვის იქნება გაუგებარი, თუკი განათლებას არ მიიღებს – არ ისწავლის ისტორიულ სამნიგნობრო ენას და მხოლოდ კუთხური კილოს ფარგლებში დარჩება მისი ენობრივი მსოფლალქმა. ვფიქრობთ, ამგვარი მოთხოვნა დღესაც სახიფათოა ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობისათვის, რამდენადაც

ჯგუფი კრემლის მიერ იყო შექმნილი. მათ შორის არსებული მცირე სხვაობა საერთო სცენარის ნაწილად უნდა მივიჩნიოთ; **სცენარი კი ასეთი იყო:**

უფრო რადიკალური მოთხოვნის ფონზე ქართველობის შეგუება შედარებით კომპრომისულ ვარიანტზე. „სცენარისტების“ ჩანაფიქრი ითვალისწინებდა იმასაც, რომ ე.წ. მეგრული ენის (და სამეგრელოს ავტონომიის) საკითხი ისეთ დონეზე ყოფილიყო აქტუალიზებული, რომ ჯანსაღი აზრის გამოსათქმელად ადგილი აღარ დარჩენილიყო. როგორც ქვემოთ ვნახავთ, გასული საუკუნის 20-იან წლებში დასახელებულ ორივე ჯგუფს ერთ კონტექსტში განიხილავდნენ როგორც ქართველი მოღვაწენი (თედო სახოკია, კონსტანტინე გამსახურდია...), ისე ბოლშევიკ ხელისუფალთა ერთი ნაწილიც (ალ. გეგეჭკორი, ლ. ბერია...).

ქვემოთ მოკლედ განვიხილავთ სტალინელ კოლაბორაციონისტთა ორივე ჯგუფის თვალსაზრისებს.

1.3. „ჩხოუშიელი ავტონომისტები“

1925 წელს ციბაკ ბუკონიამ, სოლომონ ბესელიამ და კიდევ 18 პირმა „სამეგრელოს მშრომელი ხალხის“ სახელით მიმართეს „სრულიად რუსეთის სტაროსტას, მამა მიხეილ ივანეს ძე კალინინს“; დოკუმენტში ორი ძირითადი მოთხოვნა იყო:

1. სამეგრელოს ავტონომიის უშუალო დაქვემდებარება მოსკოვზე საქართველოს სუვერენიტეტის გარეშე, რომ „სამუდამოდ განმტკიცდეს სამეგრელოს და რუსეთის მშრომელთა კავშირი“. ავტონომიის სახელის ორი ვარიან-

მეგრული მეტყველების გადაქცევა საქმისწარმოებისა და მნიგნობრობის ენად ამ კილოს მფლობელთ გაუუცხოებს მრავალსაუკუნოვან ისტორიულ დედაენას – ქართულ ენას და ენობრივ-კულტურულად დაანანევრებს ქართველ ერს.

ტი იყო შემუშავებული: ან: ლაზ-კოლხიდა, ან: მარგალის-ტანი.

ბუკონია-ბესელიას არგუმენტი: სამეგრელო რუსეთს შეუერთდა 1804 წლის ტრაქტატით და ალექსანდრე მეორის 1867 წლის 4 იანვრის ბრძანებით;

2. სამეგრელოს „სამშობლო ენაზე“ – „მეგრელი ტომის“, მეგრელი ხალხის ენაზე – მეგრულ ენაზე – გაზეთების გამოცემის აღდგენა „ლენინიზმის ხაზის მკაცრი დაცვით“, რომელ ხაზსაც ეწინააღმდეგებიან „ქართველი უკლონისტები“ და „სამეგრელოს მშრომელი ხალხის სათავეში უკლონისტების მიერ დაყენებული მეგრელი ამხანაგები“.

ბუკონია-ბესელიას აზრით, მეგრელი ხალხი ცალკე ერია, მეგრული კი არის დამოუკიდებელი ენა⁵⁷.

1925 წლის 13 სექტემბერს გამოქვეყნებულ წერილში: „მეგრელი ავტონომისტების შესახებ“⁵⁸ **ლავრენტი ბერია** ამ ჯგუფის წინამძღოლად ასახელებს მიხეილ (მიშო) დადიანს, რომელსაც დაუნერია ნაშრომი: „ფილოსოფია და უბრძნესი ენა“; ამ გამოუქვეყნებელ ნაშრომში გატარებულია აზრი, რომ მეგრული ენა მსოფლიოს მარგალიტია, მეგრული ძველსიტყვაობა პირველდანყებითი ენაა აზიისა და აფრიკის ხალხებისათვის, რომ მეგრელები პირველი ხალხია დედამიწაზე...“⁵⁹

რაც შეეხება გრ. ახალაიას ჯგუფს:

1925 წლის 20 მარტს გრიგოლ ახალაიას, ალიკო კვარაცხელიას, ბაგრატ ხუფენიას, მარზი ხუბუტიასა და ილია ჯან-

⁵⁷ მოთხოვნებს ვიმონმებთ ლავრენტი ბერიას წერილიდან: „მეგრულ ავტონომისტების შესახებ“, გაზეთი „კომუნისტი“, 1925, 13 სექტემბერი. ლ. ბერია ამ დროს იყო საქართველოს ჩეკას საიდუმლო ოპერატიული განყოფილების უფროსი.

⁵⁸ ლ. ბერიასა და მსგავსი შეხედულებების მქონე სხვა ავტორთა თვალსაზრისების კრიტიკისათვის იხ. ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, „მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 22-27.

⁵⁹ იქვე, გვ. 136-137 (ამ დროს ლ. ბერია სულ 26 წლისა იყო).

ჯალისას ხელმოწერით წერილი გაეგზავნა სსრ კავშირის სახალხო კომისართა საბჭოს თავმჯდომარეს; ხელმოწერთა აზრით, კაცობრიობის უხსოვარი დროიდან მეგრელი ხალხი ქართველი (ქართველური) ტომისაგან გამოირჩევა როგორც ჩვეულებით, ისე სალაპარაკო ენით; მეგრელი ხალხი იჩაგრება იმიტომ, რომ მეგრული ენით არ მიენოდება კომუნიზმის იდეები და ითხოვენ ბელადების წიგნების თარგმნას მეგრულ ენაზე. ავტორები ემიჯნებიან ქართველ ერს და მიიჩნევენ, რომ ხელისუფლება მათ, როგორც დამოუკიდებელ ერს, ისე უნდა მოექცეს⁶⁰. ავტორები კატეგორიულად ითხოვდნენ მეგრული ენის ქცევას საქმისწარმოებისა და სწავლების ენად. ამ ჯგუფის მიერ გამოიცემოდა გაზეთი: „ნოთე“ (რედაქტორი გრიგოლ ახალაია)⁶¹.

ლ. ბერია დადიანი-ბუკონია-ბესელია-ახალაიას ჯგუფში აერთიანებს ისაკ ჟვანიასაც, თუმცა, ფაქტია, რომ ბუკონია-ბესელიასაგან განსხვავებით, ისაკ ჟვანია ითხოვდა სამეგრელოს ადმინისტრაციულ ოლქს. ამ ცდომილების მიუხედავად, ვფიქრობთ: ცნობილი საზოგადო მოღვაწეების კვალად, ლ. ბერია მიშო დადიანს, გრ. ახალაიასა თუ ისაკ ჟვანიას ერთ რანგში იმიტომ განიხილავდა, რომ სამივე მათგანი ცდილობდა, მეგრული მეტყველება ექცია სამწიგნობრო ენად და საქმისწარმოების ენად, რაც, ერთი

⁶⁰ კრიტიკისათვის იხ. ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 149-151.

⁶¹ „ნოთე“ დაიხურა 1925 წელს. საინტერესოა: ამ სახელით 1990 წელს „საქართველოს სახალხო ფრონტის“ ზუგდიდის რეგიონალურმა ორგანიზაციამ ზუგდიდში გამოსცა ორკვირეული გაზეთი; რედაქტორი: ჯამბულ არქანია. ამავე სახელით გაზეთი გამოიცემოდა 1997-1998 წლებში. სიტყვა-ფორმა „ნოთე“ მომდინარეობს ნათელ- ფუძიდან. „ნოთეს“ **სემანტიკური ველი:** ნათელი, სხივი, ჩირაღდანი, ქრაქი... ცუდი მიზნის შესაფუთად კარგი სიტყვის გამოყენება სპეცსამსახურების სტილია; ე.წ. ტერმინოლოგიური დივერსიებისათვის იხ. ქვემოთ, თავი IV.

მხრივ, ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დაშლის შეუქცევად საფუძველს შექმნიდა, მეორე მხრივ კი, სამეგრელოს მოსახლეობას დაუკარგავდა წინაპრების მიერ შექმნილ, სულ მცირე, 16-საუკუნოვან სამნიგნობრო კულტურას.

ლოგიკურია, ამავე ჯგუფში განვიხილოთ ბოლშევიკი **ტარას შენგელიაც**, რომელმაც 1933 წელს დაწერა ცილისმნამებლური წერილი („დანოსი“)⁶²: „სკკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის მდივანს, ამხ. ი. სტალინს, სსრ კავშირის ცკ-ის თავმჯდომარეს, ამხ. კალინინს და სსრკ სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს, ამხ. მოლოტოვს“; კერძოდ, იგი სამეგრელოს სახელით ითხოვდა აჭარის ავტონომიის მსგავს ავტონომიურ ოლქს საქართველოს შემადგენლობაში და მეგრული ენისა და ლიტერატურის შექმნას.

⁶² რუსულენოვანი საარქივო დოკუმენტის თარგმანისათვის იხ. დანართი № 8 (რუსულ დედანთან ერთად გამოქვეყნდება ამ და სხვა საარქივო დოკუმენტების წიგნში, რომელსაც კოლეგებთან ერთად ვამზადებ გამოსაცემად). დოკუმენტის განსხვავებული ინტერპრეტაციისათვის იხ. ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 117.

1.4. ისაკ ჟვანიას ჯგუფი

ისაკ ჟვანია, ი. სტალინის ოფიციალურ თვალსაზრისზე⁶³ დაყრდნობით, ბოლშევიკური რეჟიმის დამყარებისთანავე ცდილობდა სამეგრელოს ადმინისტრაციული ოლქის შექმნას, მეგრული სკოლების დაარსებასა და მეგრული გაზეთების გამოცემას. ამ ასპექტით, საინტერესოა 1925 წლის 24 აგვისტოს ზუგდიდის სამაზრო კომიტეტის პრეზიდიუმის წევრებისა (ი. ჟვანია და სხვები) და ცენტრის წარმომადგენლების (მათიკაშვილი, გიორგაძე, ეგოროვი) ერთობლივი დადგენილება:

1. სამეგრელო „გაფორმდეს“, როგორც საქართველოს სსრ შემადგენლობაში შემავალი კულტურულ-ტერიტორიული ერთეული.

2. ნება დაერთოს პარტკომის ორგანოს სახით ყოველდღიური გაზეთისა და სხვ. პოლიტიკურ-ლიტერატურული და სასოფლო-სამეურნეო ხასიათის ბროშურების გამოცემას.

3. პირველი საფეხურის სკოლებში შემოღებულ იქნეს მეგრული ენით სწავლება.

4. ყველა დაწესებულებაში საქმისწარმოება შემოღებულ იქნეს მეგრულ „ენაზე“⁶⁴.

დასახელებული მოთხოვნები გაიმეორა საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის (წევრები: კახიანი, ოკუჯავა, ელიავა, გეგეჭკორი, ორჯონიკიძე, მათიკაშვილი, სუხიშვილი, ივანოვ-კავკაზსკი) 1925 წლის 3 სექტემბრის დადგენილებამ „მეგრული საკითხის შესახებ“; დადგენილება ითვალისწინებდა:

⁶³ ი. სტალინის არაოფიციალური თვალსაზრისი ნათლად ჩანს 1925 წელს ს. ორჯონიკიძისადმი გაგზავნილ დაშიფრულ დეკემბერში: „ადვილად დამჯერე ამხანაგებმა დაიჯერეს ხუმრობა სამეგრელოს ავტონომიის შესახებ“ (ციტატას ვიმონუმებთ წიგნიდან: ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, „მეგრული საკითხი“, 2009, გვ.216, 330, 387).

⁶⁴ საქართველოს პრეზიდენტის არქივი, ფ. 14, აღ. 6, 226 ფურც. 53/3. მასალას ვიმონუმებთ ვახტანგ გვარამიასა და გიორგი ციციშვილის დასახელებული წიგნიდან, გვ. 108.

1. სამეგრელოს იმ რაიონებში/სოფლებში, სადაც მოსახლეობამ არ იცის ქართული ენა, „აუცილებლად ჩაითვალოს ურთიერთობა მეგრულ ენაზე“;
2. რაიონის სასამართლოში, სადაც არ ესმით ქართული ენა, დაშვებულ იქნეს სასამართლო ლაპარაკი და სასამართლო განაჩენისა და დადგენილების გაცემა მეგრულ ენაზე;
3. შესაძლებლად ჩაითვალოს გლეხების გაზეთისა და სააგიტაციო ხასიათის ფურცლების გამოცემა მეგრულ ენაზე;
4. შესაძლებლად ჩაითვალოს სამეგრელოს პირველი საფეხურის სკოლებში მეგრულ ენაზე სწავლება⁶⁵.

ამგვარ გადაწყვეტილებას წინ აღუდგნენ ალექსანდრე გეგეჭკორი და ლავრენტი ბერია, რომელთაც ეგოროვ-მათი-კაშვილ-კახიან-ჟვანიას მოთხოვნები, ფაქტობრივად, გააიგივეს მიშო დადიანისა და გრ. ახალაიას ჯგუფების მოთხოვნებთან; კერძოდ, 1925 წლის 8 სექტემბრის გაზეთ „კომუნისტში“ მათ წინააღმდეგ გაილაშქრა ალ. გეგეჭკორმა

⁶⁵ საარქივო დოკუმენტის განსხვავებული ინტერპრეტაციისათვის იხ.: ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 90-92 (საარქივო დოკუმენტი: ფონდი 14, აღ. 2, ს.359, ფურც. 29). ჩემი აზრით, უმწერლობო ხალხის ენას ნამდვილად ესაჭიროება ასეთი მხარდაჭერა; შდრ., დღეს, დაახლოებით, ასეთი აქტივობებია გათვალისწინებული „რეგიონულ ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტიითაც“; თუმცა, აქვე ხაზგასმით აღვნიშნავთ: მეგრელები, სვანები, ლაზები არიან მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო ტრადიციის მქონე ქართველები; შესაბამისად, მეგრულის შესახებ ზემოხსენებული დადგენილებებიც და დღესაც ზოგი ჯგუფის მიერ მეგრულისათვის (/ სვანურისათვის, ლაზურისათვის) „რეგიონული ან უმცირესობის ენის“ სტატუსის მინიჭების მოთხოვნა, ანდა, საქართველოს სკოლებში მეგრული და სვანური „ენების“ სწავლების „ინიციატივა“, ერთ მიზანს ემსახურება: ქართველთა ნაწილს გაუუცხოოს ისტორიული დედაენა – ქართული ენა; ქართველობა დაყოს ოთხენოვან კონგლომერატად და, საბოლოო ჯამში, ქართველი ერი სამუდამოდ დაშალოს რამდენიმე „მცირე ერად“ (მსჯელობისათვის იხ. ქვემოთ).

ნერილით: „იანოვსკი-ვოსტორგოვის ღირსეულ მემკვიდრეებს“. კოლაბორაციონისტების ორივე მოთხოვნას (სამეგრელოს ავტონომია და მეგრული ენის სტატუსი) ალ. გეგეჭკორმა ასეთი არგუმენტებით უპასუხა:

„1. სამეგრელოს არასოდეს უცხოვრია საქართველოსგან მონყვეტი; სამეგრელო არის საქართველოს ისტორიული და განუყოფელი ნაწილი, ისეთივე, როგორც ქართლ-კახეთი, მთა, გურია, იმერეთი.

2. მეგრელები ნარმოადგენს ქართველი ერის ისეთივე შტოს, როგორიცაა: იმერლები, გურულები, ფშავ-ხევსურნი... მეგრელი არ არის ცალკე ეროვნება, როგორც ამას აცხადებდა იანოვსკი-ვოსტორგოვ-აშორდია; გარდა ამისა, მეგრელი დასაბამითვე შემოქმედია ქართული სალიტერატურო ენისა (აქ ალ. გეგეჭკორი იმონებს წმიდა ანტონ ჭყონდიდელისა და თედო ჟორდანიას ისტორიულ სახელებს; ასევე, სამეგრელოდან გამოსული პარტიული და უპარტიო ინტელიგენციის პოზიციას, რომელიც დაფიქსირდა 1924 წელს – ტ ფ.)... ქართული ენა არის მეგრელთა „სამშობლო ენა“; შესაბამისად, მეგრულს ვერ ვუნოდებთ დამოუკიდებელ ენას, რადგან მეგრულში ძირითადად იგივე ქართული სიტყვებია; მეტიც, მეგრულის „უკლებლივ ყველა ძირის სიტყვები მთლად ეთანაბრება ქართული სიტყვების ძირებს იმდენად, რომ ქართული ლიტერატურული ენის შესასწავლად აუცილებელია მეგრული დიალექტიკის გაცნობა... მეგრული მართლა დიალექტია, მხოლოდ დიალექტი, ქართული ენის ერთ-ერთი შტოთაგანია“ ... „არავითარ დამოუკიდებელ მეგრულ კულტურაზე არ შეიძლება ლაპარაკი. სამეგრელოს კულტურა მთლიანად ქართულია, ქართულ საფუძველზეა მოქარგული, ქართული ფესვებითაა მოარსებე“⁶⁶.

⁶⁶ ალ. გეგეჭკორის წერილის გაუმართლებლად სუბიექტური ანალიზისათვის იხ., ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 5; კერძოდ, ავტორები წერენ, რომ გეგეჭკორის ეს სიტყვები სიმართლეა, მაგრამ „ამ სიმართლესთან ერთად მან (გეგეჭკორმა) არაფერი სთქვა, რომ ისტორიის ბედუკუდმართობის გამო სამეგრელოს მოსახლეობის მნიშვნელოვანი ნაწილი რეალურად მხოლოდ მეგრული ენით ფუნქციონირებდა; რადგან სამეგრელო-აფხაზეთში მოსახლე მეგრელთა ერთ ნაწილს არ ესმოდა სხვა ენა,

ალ. გეგეჭკორის მსგავსი არგუმენტებით გააკრიტიკა სამეგრელოს ავტონომიის მოთხოვნა **ლავრენტი ბერიამ** 1925 წლის 13 სექტემბრის გაზეთ „კომუნისტში (№210) დაბეჭდილ წერილში: „მეგრელ ავტონომისტების შესახებ“, რომელშიც მიშო დადიანის ანტიქართული ჯგუფის წევრად გამოაცხადა ზუგდიდელი ბოლშევიკების ერთ-ერთი ძველი ლიდერი ისაკ ჟვანია; ეს უკანასკნელი ამ დროს იყო ზუგდიდის მაზრის კომუნისტთა ხელმძღვანელი.

ისაკ ჟვანია რბილი ტონით, მაგრამ მაინც საჯაროდ გამოეპასუხა ლ. ბერიას; კერძოდ, 1925 წლის 15 სექტემბერს გამოქვეყნდა ისაკ ჟვანიას პასუხი სათაურით: „სამეგრელოს ავტონომისტების შესახებ“⁶⁷.

გაზეთ „კომუნისტის“ სხვა პუბლიკაციები ცხადყოფს, რომ საქართველოს ბოლშევიკური ხელისუფლება იმხანად ლავრენტი ბერიას თვალსაზრისზე იდგა⁶⁸; კერძოდ, **ალ.**

გარდა თავისი მშობლიური მეგრული ენისა, საჭირო იყო იმ თავისებურების გათვალისწინება. ამასთანავე, მეგრელ მოსახლეობას უხსოვარი დროიდან ჰქონდა შესისხლხორცებული სალაპარაკო მეგრული ენა, რომელიც დამახინჯებული ქართული კი არ იყო, როგორც ეს ზოგიერთ საბჭოთა ჩინოვნიკს გამოჰყავდა, არამედ ქართული ენის პარალელურ, ძმა ენას წარმოადგენდა“. ვახტანგ გვარამიამ და გიორგი ციციშვილმა, ისევე როგორც ქართველთა ენობრივი სამყაროს ისტორიის არმცოდნე სხვა პირებმა, არ იციან, რომ მეგრული მეტყველება არის ქართველთა დედაენის კუთხური სახესხვაობა, მათივე ტერმინოლოგიური პერიფრაზი რომ გამოვიყენოთ, ისტორიული ქართული (ქართველური) ენისაგან მიღებული „შვილი სახესხვაობა“ (ზეპირი ფორმით არსებული სახესხვაობა) და არა – „უმწიგნობრო ძმა სახესხვაობა“.

⁶⁷ იხ. დანართი 5.

⁶⁸ ბუნებრივია, ლ. ბერია ი. სტალინის ფარული მხარდაჭერის გარეშე აქტიურად ვერ იმოქმედებდა. **ი. სტალინის „ორსახოვნობის“ საფუძველი:** ერთი მხრივ, მარქსისტულ-ლენინური „ნაციონალური“ პოლიტიკა, მეორე მხრივ, ქართული მსოფლაღქმა. ი. სტალინის ქართული ემოციის შესახებ იხ. ვახტანგ გურული, მეფე-მამა, თბ., 2014, გვ. 191-200; ნიკო ჯავახიშვილი, უცნობი სტალინი (დაკვირვებანი მის წარმომავლობაზე,

გეგეჭკორისა და ლ. ბერიას სტატიებს მოჰყვა ქართველთა ეროვნულ-ენობრივ ერთიანობასა და „სეპარატიზმის მხილებაზე“ ორიენტირებული სხვა წერილებიც, რომელთა ავტორები იყვნენ: დ. თოფურიძე, სოფ. ხობში დაბადებული უხუცესი სოციალ-დემოკრატი („სამეგრელო და აშორდისტიები“; გაზეთი „კომუნისტი“, 15.09.1925); მ. კვარაცხელია („უპასუხისმგებლო გამოსვლის შესახებ“; გაზეთი „კომუნისტი“, 16.09.1925); ზუგდიდის სამაზრო კომიტეტის აგიტაცია-პროპაგანდის ყოფილი გამგე ბ. შოგირაძე („ახალი აღმოჩენა“; გაზეთი „კომუნისტი“, 17.09.1925)⁶⁹ და სხვ.

სტალინელი კოლაბორაციონისტებისაგან განსხვავებით, საქართველოს ბოლშევიკური ხელისუფლების გეგეჭკორ-ბერიას ფრთის კურსი, აგრძელებდა რა ტრადიციულ კალაპოტს, მისაღები იყო ფართო საზოგადოებისათვის; ამას ცხადყოფს იმავე პერიოდში ჩატარებული ორი მასშტაბური შეხვედრაც და მაშინ მოღვაწე პირთა მემუარებიც; კერძოდ:

- 1925 წლის 22 სექტემბერს ახალ სენაკში ჩატარდა „მასწავლებელთა და ინტელიგენციის წარმომადგენელთა“ კრება, რომელსაც 60 წარმომადგენელი ესწრებოდა. წარმომადგენელთა ყრილობამ დაადგინა, რომ სამეგრელოს ავტონომიის მოთხოვნა არის საქართველოს დანაწევრების მცდელობა (რეზოლუცია დაიბეჭდა 24 სექტემბერს გაზეთ „კომუნისტში“; ეს ფაქტი ცხადყოფს, რომ კრებას

გარეგნობასა და პიროვნულ ხასიათზე), ახალი და უახლესი ისტორიის საკითხები, თბ., 2014, გვ. 288-325.

⁶⁹ ეს ის შოგირაძეა, რომელიც ამ წერილის გამოქვეყნებამდე რამდენიმე თვით ადრე ყრილობაზე მეგრულად გამოვიდა (იხ. ზემოთ). ეს ფაქტიც ცხადყოფს, რომ საქართველოს ბოლშევიკური ხელისუფლების პოლიტიკა მეტად ლაბილური იყო „მეგრული თემის“ საკითხში; არსებული გაორება მალე გადაიზარდა ისაკ ჟვანიასა და ლავრენტი ბერიას სამკვდრო-სასიცოცხლო დაპირისპირებაში, რომელსაც ახანგრძლივებდა ი. ჟვანიასადმი ი. სტალინის თანადგომა. ჩანს, 1932 წლიდან ლ. ბერიას უკვე ჰქონდა ი. სტალინის მხარდაჭერა. იხ. ქვემოთ).

მხარს უჭერდა ბოლშევიკური ხელისუფლების უფრო ძლიერი ფრთა).

- 1925 წლის 23 სექტემბერს თბილისში, შოთა რუსთაველის სახელობის თეატრში ჩატარდა სამეგრელოდან წამოსული საზოგადო მოღვაწეების, მწერლებისა და სხვა ცნობილი ადამიანების შეკრება, სადაც თავისი ცნობილი სიტყვით გამოვიდა თედო სახოკია⁷⁰. საყურადღებოა პრეზიდენტის შემადგენლობა: ცნობილი ეროვნული მოღვაწე გიორგი ჟორდანიას (თედო ჟორდანიას შვილი), თედო სახოკია (პრეზიდენტის თავმჯდომარე), აკაკი ფალავა (პრეზიდენტის წევრი), დიომიდე თოფურაძე (პრეზიდენტის წევრი), ბართლომე პატარაია (პრეზიდენტის წევრი), ანდრო თოდუა (პრეზიდენტის წევრი) და **ალ. გეგეჭკორი, პრეზიდენტის საპატიო წევრი.**

ცნობილი ადამიანების შეკრებამ თავის რეზოლუციაში ნეგატიურად შეაფასა როგორც სამეგრელოს ავტონომიის, ისე მეგრულად სწავლების დაწყების მოთხოვნა⁷¹. მას შემდეგ 85 წელი გავიდა, მაგრამ მეგრულად სწავლების საკითხი ისევ გააქტიურდა; სწორედ ამ კონტექსტშია განსახილველი ვ. გვარამიასა და გ. ციციშვილის წინააღმდეგობრივი პოზიცია: ისინი, ერთი მხრივ, გამობენ იანოვსკილევიცკი-აშორდია-ვოსტორგოვის ქმედებებს, მაგრამ მეორე მხრივ, **ცდილობენ, დადებითად წარმოაჩინონ ისაკ ჟვანიას „საქმიანობის არსი“** და ამართლებენ 1931 წელს დაწყებით საფეხურზე მეგრულად სწავლების შემოღებას; კერძოდ, წერენ: „1886 წლის სექტემბერში ლევიცკის კატეგორიულად მოუთხოვია სამეგრელოს სკოლების მეგრულ ენაზე გადაყვანა. ამით თითქოს ქართულის არმცოდნე მეგრული ბავშვების პირველდანიყებითი სწავლების პრობლემა იხსნებოდა, მაგრამ სინამდვილეში მისი

⁷⁰ წერილად გამოქვეყნდა რამდენჯერმე; იხ.:

<http://www.georoyal.ge/?MTID=5&TID=44&id=2111>; იხ. დანართი 6.

⁷¹ კრების მასალები დაიბეჭდა 1925 წლის 25 სექტემბრის გაზეთებში: „კომუნისტი“, „მუშა“. საგანგებო მასალა გამოქვეყნდა, ასევე, 27 სექტემბრის გაზეთ „მუშის“ დამატებაში სათაურით: „ტარტაროზი“; იხ. დანართი 7.

მთავარი დანიშნულება იყო სამეგრელოს სკოლებში ქართული ლიტერატურული ენის გამორიცხვა... ლევიცკიმ სხვა მზაკვრობაც გადაწყვიტა: მან თ. აშორდიას საღვთო წერილის ქართულიდან მეგრულად თარგმნა დაავალა და სამეგრელოს ეკლესიებიდან ქართულის განდევნა დაისახა მიზნად⁷².

იმავე წიგნში ვკითხულობთ⁷³:

„ი. ჟვანია იბრძოდა სამეგრელოს მოსახლეობის სპეციფიკური მეგრული ენით, საერთო რეგიონალურ ერთიან ხელმძღვანელობას დაქვემდებარებული ცენტრის და საერთო რეგიონალური ადმინისტრაციული ოლქის კომპლექსური და უფრო ეფექტიანი ღონისძიებებით მოგვარებისათვის“.

1925 წელს თბილისში ჩატარებულ კრებაზე სიტყვით გამოსვიდა ცნობილი მწერალი კონსტანტინე გამსახურდიაც; მეგრულთან დაკავშირებით საინტერესოა მისი შეფასება: „აშორდია-ლევიცკის აგენტებს – ამ გამოთაყვანებულ ხალხს – უნდათ, რომ ჩვენ უარვყოთ რუსთაველის, ჩახრუხაძის, გურამიშვილის ენა და მის ნაცვლად შემოვიღოთ აშორდიას მიერ შეთითხნილი მეგრული მართლწერა. ჩვენ ერთხელ და სამუდამოდ უნდა მოვსპოთ საქართველოსაგან სამეგრელოს ჩამოშორებისა და საქართველოს დაქუცმაცების ყოველი ცდა“.

სწავლასთან ალენიშნავთ: კონსტანტინე გამსახურდიას მსგავსად, ყველა გამოსვლაში მეგრულად სწავლების მოთხოვნა გაიგივებული იყო ქართველი ერის დანაწევრებისა და საქართველოს დაქუცმაცების მცდელობასთან; რაც აისახა კრების რეზოლუციაშიც⁷⁴.

⁷² ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 52.

⁷³ იქვე, გვ. 331

⁷⁴ შდრ.: ვახტანგ გვარამიასა და გიორგი ციციშვილის აზრით (იქვე, გვ. 28-32), „ისაკ ჟვანია იცავდა სამეგრელოს ინტერესებს“. იხ., ასევე: გვ. 95: „ყველაზე ღვარძლიანი კრიტიკა სამეგრელოს ინტერესების დამცველებმა განიცადეს საქართველოს კომპარტიის VI ყრილობაზე. აქ ლ. ბერიას და მ. კახიანის აზრის მიმდევრებმა რაღა არ მოიგონეს და რა არ დააბრალებს ი. ჟვანიასა და გ. გაბუნიას“; იხ., ასევე: „ი. ჟვანიას და მისი თანამოაზრე-თანამებრძოლების მთავარი საზრუნავი იყო ქართულის არმცოდნე მეგრული გლეხე-

თავისის გატანას ცდილობდნენ ისაკ ჟვანიას მოსკოველი მხარდამჭერებიც.

1925 წლის ბოლოს მკაფიოდ გამოიკვეთა კრემლის ინტერესები; რომლებიც მოკლედ ასე შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

- რუსული ენის როლის გაზრდა ადგილობრივი ნაციონალური ენების შევიწროების ხარჯზე;
- სპეციალური „საერთაშორისო“ ტერმინოლოგიის დამკვიდრება, რომელიც ხელს შეუწყობდა ბოლშევიკური პროპაგანდის გავრცელებას;
- ეროვნული იდენტობების დარღვევის მიზნით საგანგებო ლინგვისტური იდეოლოგიების შემუშავება.

საქართველოში კრემლის პოლიტიკის განსახორციელებლად ფილიპე მახარაძემ 1925 წლის 8 დეკემბერს შექმნა „სახელმწიფო სამეცნიერო საბჭო“, რომელსაც ევალეზო-და სახალხო განათლების სფეროს დაგეგმვა. კონკრეტულად სამეგრელოში დაგეგმილი აქტივობების შესამონმებლად 1928 წელს მოსკოვიდან ჩამოვიდა საბჭოთა კავშირის კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის ინსტრუქტორი პშენიცინი, რომელმაც შემოიარა სამეგრელოს სოფლები და დაასკვნა: „**მეგრელ გლეხებს უნდა მივცეთ სკოლა, სასამართლო და პოპულარული ბროშურა მშობლიურ ენაზე**“.

1929 წლის 25 მარტს „საქართველოს კომუნისტური პარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივანმა მ. კახიანმა კრემლის მითითებით მიიღო **დადგენილება მეგრული ენის პრივილეგიების აღსადგენად სკოლაში, სასამართლო საქ-**

ბის, მათი შვილიშვილების ენობრივი ბარიერის, მეურნეობრივ-კულტურული პრობლემების დროული მოგვარება“ (გვ. 228)... **აშკარაა:** ვახტანგ გვარამია და გიორგი ციციშვილი „სამეგრელოს ინტერესების“ დამცველებად თვლიან პირებს, რომლებიც, რბილად რომ ვთქვათ, სამეგრელოს ქართველობას უუცხოვებენ წინაპართა მიერ შექმნილ დიდ სამწიგნობრო კულტურას (ნიშანდობლივი ფაქტი: დასახელებული წიგნი გამოცემულია ჩვენი დროის პრორუსი პოლიტიკოსის – ალექსანდრე ჭაჭიას – მონაწილეობით).

მის წარმოებისა და გამოძიების საქმეში. ამ დადგენილების მიხედვით, იმ ადგილებში, სადაც მოსახლეობის უმეტესმა ნაწილმა ქართული ენა არ იცოდა (!), საქმის წარმოება და სასამართლოს წარმოება მეგრულ ენაზე უნდა შესრულებულიყო... (ი. ჟვანია, 1931, გვ. 147). ნიშანდობლივია: დადგენილების I და II პუნქტებში ერთმანეთს უპირისპირდება ქართული და მეგრული; მაგ. IV პუნქტში მითითებულია, რომ დადგენილებები, განკარგულებები უნდა გამოქვეყნდეს როგორც ქართულად, ისე მეგრულად... რუსული იმპერიული მანქანა XVIII საუკუნეში დანყებულ სვლას განაგრძობდა; „მავრის“ როლის შემსრულებელნი კი სხვები იყვნენ (ბოლშევიკები: იოსებ სტალინი, ფილიპე მახარაძე, ისაკ ჟვანია...)⁷⁵.

ჩანს, ლავრენტი ბერიას წინააღმდეგობის გამო, არც 1929 წლის 25 მარტის დადგენილებას მოჰყოლია რეალური შედეგი; ამიტომ, 1929 წლის 12 სექტემბერს სოჭში ი. სტალინს შეხვდა ი. ჟვანია, რომელიც წერს:

„ამხ. სტალინს ვთხოვე, რომ მას თავისი მითითებები მოეცა შემდეგ საკითხებზე:

- 1. მეგრულ ოლქთან, ან საოლქო აღმასკომთან დაკავშირებით,*
- 2. მეგრულ ენაზე გაზეთის და სხვა გლეხური ლიტერატურის გამოცემის შესახებ,*
- 3. სამეგრელოს პირველი საფეხურის სკოლებში მეგრული ენით სწავლების შემოღების შესახებ.*

ყველა სამივე საკითხზე ამხ. სტალინმა დადებითი მითითება გასცა“⁷⁶.

ამ შეხვედრის შემდეგ ი. ჟვანიასა და მის თანამზრახველებს ხელ-ფეხი გაეხსნათ:

⁷⁵ ი. ჟვანია ნამდვილად არ გამოხატავდა სამეგრელოს მოსახლეობის პოზიციას. ვრცლად იხ. ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ და საქართველო, ქუთაისი, 2010, გვ. 29-48.

<http://www.putkaradze.ge/cigni%20dasrulebuli/links/shesavali.htm>

⁷⁶ ვიმონებთ ნიგინდან: ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, „მეგრული საკითხი“, 2009, თბ., გვ. 262.

საქართველოს კომპარტიის ცენტრალურმა კომიტეტმა 1929 წლის 21 დეკემბერს მიიღო დადგენილება მეგრულ ენაზე გლეხური გაზეთის გამოცემის შესახებ, რომელიც დაამტკიცა 1930 წლის 12 იანვარს ამიერკავკასიის სამხარეო კომიტეტმა. შედეგად, 1930 წლის 1 მარტიდან დაიწყო მეგრული ყურნალ-გაზეთების ბეჭდვა⁷⁷.

ეს დადგენილება ნეგატიურად შეფასდა მაშინდელ ფართო საზოგადოებაში. სანიმუშოდ მოვიყვან დეკანოზ ნიკიტა თალაკვაძის შეფასებას⁷⁸:

„ასეთი დადგენილებაა დღევანდელ გაზეთ „კომუნისტში“ (25/XII) მოთავსებული! ის შესდგება ექვსი მუხლისაგან. ხელს აწერს მას – ცაკის თავმჯდომარის (მიხა ცხაკაია – მეგრელი) მაგიერ ქალაქის აღმასკომის თავმჯდომარე ვ. ბოლქვაძე, საქ. სახ. კომისართა საბჭოს თავმჯდომარე ფ. მახარაძე და ცაკის მდივანი ს. თოდრია! ეგ სამნივე გურულეზია!.. ესეც სიმპტომატიურია. ჩვენ თავის ადგილზე გვექონდა აღნიშნული, რომ სამეგრელო ავტონომიას თხოულობს!.. ჩვენ ვიცით აშორდია., მაფალუს“ მიმდევართა მიდრეკილება პატარა საქართველოში ასეთი დიდი სეპარატიზმის – განხეთქილების, გათიშვის ჩამოსავლებად! წინეთ დეკ. ვოს-

⁷⁷ შდრ. ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული ნიგნი, გვ. 264: „გაზეთის რედაქტორად დაინიშნა ი. ყვანია. გაზეთს მიეცა საქართველოს კომპარტიის ცეკას ორგანოს სტატუსი და უკვე 1 მარტს ზუგდიდში გამოიცა „ყაზახიში გაზეთის“ პირველი ნომერი. მაშასადამე სამართალმა პური ქაძმა“; ავტორები აქვე იმონებენ „ყაზახიში გაზეთის“ ერთ ციტატას, რომელშიც ქართული გათანაბრებულის სხვა ენებთან: „მეგრული წერით ჩვენ ვეხმარებით სკოლის გარეთ დარჩენილ ახალგაზრდებს, ქართულის არ მცოდნე გლეხ ახალგაზრდებს. ჩვენმა ორგანიზაციებმა წუთითაც არ უნდა შეასუსტონ ყურადღება ქართულის და სხვა ენების მიმართ, მათი შესწავლის მიმართ“ („ყაზახიში გაზეთი“, 02.03.1932).

⁷⁸ დეკანოზი ნიკიტა თალაკვაძე, მოქალაქე-მღვდელის დღიურიდან, თბ., 2013, გვ. 554-555.

ტორგოვის ზურგს უკან იმალებოდნენ ეგ ვაჟბატონები, მაშინ ქართული ენის და მასთან ერთად მეგრული კილოკავის განდევნას სკოლიდან, ეკლესიიდან თუ დანესებულებებიდან სცდილობდნენ რუსული ენის გასაბატონებლად! ეხლა კი „მეგრული ენა“ დაუპირდაპირეს – „ქართულს“, „როგორც სამშობლო ენა“ (მუხ. 2.) არამშობლიურს – ქართულს (?!). ეტყობა, აშორდია-მაფალუელებმა იმზომ თავი შეაბეზრეს ხელისუფლებას, რომ მიზანს მიაღწიეს და საქართველოს უზენაეს დანესებულებებს ასეთი უხამსი და გამხრნელი დადგენილება გამოატანიეს! აქ არავინ იფიქროს, ვითომც უბრალო საქმე იყოს ეს დადგენილება!.. ის არ შემოიფარგლება მარტოოდენ ზუგდიდის მაზრის ზოგიერთი ადგილებით, სადაც თითქოს „მოსახლეობის უმეტესმა ნაწილმა ქართული ენა არ იცის“!.. არა, ეს განგრენა ბოლოს და ბოლოს მთელი სამეგრელოს ორგანიზმს გამოხრავს, გამოფიტავს! ყირამალა დააყენებს იქ ქართულ კულტურას და მისს პროგრესიულ მსვლელობას! უხსოვარი დროიდან ქართული ენით სარგებლობდნენ მეგრელები ყველგან და ყველაფერში! ქართული ენა მიაჩნდა მათ „მშობლიურ ენად“! ქართულ ენაზე ლოცულობდნენ, სწერდნენ და მწიგნობრობდნენ მეგრელები და რალა ეხლა – მეოცე საუკუნეში, „თავისუფალ საქართველოში“ უნდა მოხდეს ეგ საბედისწერო ნაბიჯი! წინეთ ზუგდიდი-სამურზაყანო საქართველოს სხვა ნაწილებზე მონყვეტილი იყო, დაშორებული მიუვალი გზებით, ათასგვარი უკულმართი პოლიტიკური ვითარებებით!“.

დეკანოზ ნ. თალაკვაძის საუკუნის წინანდელი გამომხაურება ზუსტად მიესადაგება XXI საუკუნის ანალოგიურ მოთხოვნებს, რომლებიც ისევ გარედანაა ინსპირირებული (იხ. ქვემოთ).

1.5. ლავრენტი ბერიას პოზიცია

ლ. ბერია ცდილობდა, დაებრკოლებინა „სამეგრელოს ოლქის“ შექმნა და მეგრული სკოლების გახსნა. რა მოტივაცია ჰქონდა სასტიკ ბოლშევიკ ჩეკისტს? ლოგიკურია დაფუძვით ორგვარი ახსნა – ტაქტიკური და ეროვნული:

- ბოლშევიკური რეჟიმის დამკვიდრების პირველ ეტაპზე ლ. ბერია უფროთხოდა ქართველი ინტელიგენციის ცნობილი წარმომადგენლების (თ. სახოკია, კ. გამსახურდია...), ზოგადად, ქართველი ერის გალიზიანებას და ამიტომაც დაუჭირა მხარი ქართველთა ენობრივი ერთიანობის შენარჩუნებას (პარალელურად, წინააღმდეგობა გაუწია სამეგრელოს ავტონომიის შექმნას);

- ლ. ბერია გასული საუკუნის 20-იან წლებში ზოგადქართულ პოზიციებს ემხრობოდა და ნაციონალურ საკითხში საქართველოს არ ლაღატობდა (მით უმეტეს, ამის შესაძლებლობას აძლევდა ი. სტალინის გაორებული პოზიცია).

მდრ.: ი. სტალინის მხარდაჭერით გათამამებული ისაკ ჟვანია ცდილობს, ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვისა და საქართველოს დანაწევრების მიმართულებით, საბოლოოდ დაამარცხოს ლავრენტი ბერია. ამ მიზნით, იგი 1931 წლის 20 ნოემბერს **საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის მდივნის, ამხ. ლ. ბერიას სახელზე წერს** ოფიციალურ წერილს, რომელშიც აყალიბებს თავის ხედვას სამეგრელოსა და მეგრულის შესახებ; ი. ჟვანიას მოთხოვნები ასე გამოიყურება:

„1. გაფორმდეს მეგრული ოლქი იმ რაიონებისაგან, რომლებშიც მშრომელი მოსახლეობის უმრავლესობას არ ესმის ქართული ენა.

2. ნება დაერთოს მითითებული რაიონების დაწყებით სკოლებში სწავლებას მშობლიურ, ე.ი. მეგრულ ენაზე“; იქვე ჩამოთვლილია შემდეგი რაიონები: ზუგდიდი, ნალენჯიხა, ჩხოროწყუ, ხობი, სენაკი; ხოლო ნაწილობრივ – მარტვილი, აბაშა და ფოთი⁷⁹.

⁷⁹ საარქივო დოკუმენტი: პრეზიდენტის არქივი, ფონდი 14, აღ. 6, ს 266, ფურც. 103. ვიმონებთ წიგნიდან: ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი,

საქართველოს ფაქტობრივმა მმართველმა ლ. ბერიამ არ შექმნა სამეგრელოს ავტონომიური ოლქი, მაგრამ წინ ვერ აღუდგა რა საბჭოთა იმპერიის პირველი პირის, **ი. სტალინის დეკლარირებულ პოზიციას**, ი. ჟვანიას გუნდს საშუალება მისცა, 1932 წლის დასაწყისში **გაეხსნა პირველდამწყებითი მეგრული სკოლები**. ნიშანდობლივია საქართველოს კომპარტიის ცენტრალური კომიტეტის ბიუროს 1932 წლის 16 მარტის დადგენილებაში არსებული ერთი პუნქტიც (სადაც მეგრული გათანაბრებულია აფხაზურ, ბერძნულ, ოსურ ენებთან): „*წინადადება მიეცეს სახელგამს, უზრუნველყოს, განსახკომის მიერ დამტკიცებული გეგმის თანახმად, სახელმძღვანელოებისა და სასწავლო ნივთების გამოცემა 1-ლ სექტემბრამდე, მათ შორის – გამოცემა აფხაზურ, ოსურ, მეგრულ, ბერძნულ და სხვა ენებზე*“⁸⁰.

ლ. ბერიას ამ დროებით უკანდახევას მოჰყვა, დიდი ალბათობით, მისგანვე დაგეგმილი (და სტალინთან შეთანხმებული) რამდენიმე საპასუხო ქმედება:

- 1932 წლის გაზაფხულზე სამეგრელოდან ორგანიზებულად წამოვიდა მშრომელთა წერილები, რომელთაც ფაქტობრივად ერთნაირი შინაარსი ჰქონდა. მათი ავტორები **მიზანშეუწონლად თვლიდნენ** მეგრული სკოლებისა და გაზეთების დაარსებას (იხ. ქვემოთ);

- მეგრული სკოლების ფუნქციონირების შესამოწმებლად, განათლების სახალხო კომისარიატის სახელით, სამეგრელოში გაიგზავნა უკვე **ცნობილი ენათმეცნიერი არნოლდ ჩიქობავა**;

„მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 90-92. არქივში დაცულია, ასევე, საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის 1931 წლის 28 ნოემბრის საიდუმლო გზავნილი (№82/87/ს), რომელიც გვამცნობს: „საქართველოს კომპარტიის ცკ-ის ბიუროს წევრებსა და წევრობის კანდიდატებს: ამხანაგ ბერიას დავალებით გასაცნობად გეგზავნებათ მეგრული საკითხის შემდეგი მასალები“

⁸⁰ ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული ნიგნი, გვ. 294.

- სხვადასხვა ავტორისგან ორგანიზებულად დაიწყო 1932 წელს დიდი ტირაჟით დაბეჭდილი ი. ჟვანიას წიგნის: „როგორ იბრძოდა სამეგრელოს მშრომელი გლეხოზა საბჭოების ხელისუფლებისათვის“ მკაცრი კრიტიკა⁸¹;
- 1933 წლის გაზაფხულზე საქართველოს მთავრობამ ენათმეცნიერ ვუკოლ ბერიძის მონაწილეობით კიდევ ერთი კომისია ამუშავა სამეგრელოში და 1933 წლის 25 მაისს ცნობილი მეცნიერებისა (არნ. ჩიქობავა, გ. ახვლედიანი, ვ. ბერიძე, ვ. თოფურია...) და სამეგრელოს პოლიტიკური ელიტის მონაწილეობით ჩაატარა კოლეგიის სხდომა, რომელსაც დაასწრეს ცხინვალში გადაყვანილი ისაკ ჟვანიაც (გამოსვლის ტექსტები იხ. ქვემოთ).
- 1933 წლის ბოლოს დაიხურა მეგრული სკოლებიც და მეგრული გაზეთებიც.

ვფიქრობთ, ჩამოთვლილ ნაბიჯთაგან ლავრენტი ბერიას გამარჯვებაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა არნ. ჩიქობავამ, რომელმაც, ნ. მარის მოსაზრების საპირისპიროდ⁸² წამოაყენა დებულება, რომ მეგრული არ არის არა ცალკე ენა, არამედ ზანური ენის დიალექტი; და რომ „ქართული ენა მეგრული და სვანი ბავშვების ნორმალური განვითარებისათვის ისეთივე ბუნებრივი და პედაგოგიურად მიზანშეწონილი იარაღია, როგორც ხევსური და გურული ბავშვებისათვის“.

⁸¹ ი. ჟვანიას წიგნის კრიტიკის შესახებ იხ. ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, „მეგრული საკითხი“, თბ., 2009, გვ. 374-384.

⁸² მიგვაჩნია, რომ 1932 წელს ი. სტალინის ოფიციალური პოზიციისა და თავისი კარიერის ზენიტში მყოფი ნ. მარის დებულებების საწინააღმდეგოდ წასვლა იყო არნ. ჩიქობავას დიდი გაბედულება. სამწუხაროდ, მაშინ არნ. ჩიქობავა წინ ვერ აღუდგა ჩრდილოკავკასიელი ხალხების ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების მიმართულებით მოქმედ ენობრივ პოლიტიკას; ამდენს ბატონი არნოლდი მაშინ ვერ შეძლებდა: წააგებდა შიდა ბრძოლასაც.

უფრო ვრცლად ამ **საინტერესო ისტორიის** შესახებ:

საქართველოს ეროვნულ არქივში დაცულია 1932 წლის გაზაფხულზე სამეგრელოს რაიონების კომუნისტ აქტივისტთა და მშრომელთა წერილები, რომელთა ავტორებიც მიზანშეუწონლად თვლიდნენ სამეგრელოს ავტონომიურ ოლქს, მეგრულ სკოლებსა და მეგრულ გაზეთებს. ამგვარი ქმედება რომ ცენტრიდანაა ორგანიზებული, ამას ცხადყოფს **კოლექტიური წერილების „შაბლონი“⁸³**:

იმხანად ბევრს არ ჰქონდა საბეჭდი მანქანა, ამიტომ, ჩანს, სოფლებს/რაიონებს დაურიგეს ერთი და იგივე ტექსტი, რომელშიც გამოტოვებული იყო სოფლის სახელი და ხელმომწერთა გვარები. „შაბლონის“ გამოტოვებულ ადგილებში იწერებოდა შესაბამისი სოფლებისა თუ რაიონების სახელი და ამ რაიონების/სოფლების იმ წარმომადგენელთა (ძირითადად, პარტიულ აქტივისტთა და დეპუტატთა) გვარები, რომლებიც ხელს აწერდნენ ამ დოკუმენტს. ხელისუფლების (/ლ. ბერიას) დავალებით ეს შაბლონი შეივსო და ხელმოწერილ იქნა ბევრ სოფელში; **სწორედ ამ წერილებით გაჩნდა აუცილებლობა, ხელისუფლებას სამეგრელოში გაეგზავნა სპეციალური კომპეტენტური კომისია.**

⁸³ ნაშრომში დამოწმებული საარქივო მასალების ნაწილი გაანალიზებულია სტატიაში: ტ. ფუტკარაძე, მ. თედორაძე, დისკუსია მეგრული მეტყველების სტატუსის შესახებ XX საუკუნის 20-30-იან წლებში /თანამედროვე კონტექსტით/; „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, ტომი VI, თბ., 2017; საარქივო მასალები სრულად გამოქვეყნებულია მ. თედორაძის სადისერტაციო ნაშრომის დანართში; იხ.: მ. თედორაძე, ენობრივი ერთეულის სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები, (საუკუნოვანი დისკუსია ქართველური ენობრივი სამყაროს სემანტიკის შესახებ), ქუთაისი, 2018.

შაბლონის ტექსტი ასე გამოიყურება:

ოქმი №

..... პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრებისა 1932 წლის ,,
,, მარტიდან და ესწრებოდნენ პარტიის წევრები ,, ,, , კანდიდატი ,, ,, ,
კომკავშირის წევრ-კანდიდატი ,, ,, , მდივნობდა: ამხ.

მოიხმინეს:

ინფორმაციული მოხსენება კომ. უჯრედის მდივნისა, ამხ. სა-
მეგრელოს საკითხის შესახებ.

დაადგინეს:

1. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებულმა კრებამ მოისმინა ინფორმა-
ციული მოხსენება კომ. უჯრედის მდივანი ამხ. სამეგრელოს სა-
კითხის შესახებ. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება აღნიშ-
ნავს, რომ ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთი ხელმძღვანელი ამხანაგები
**ამხანაგ ი. ყვანიას მეთაურობით დიდი ხანია ცდილობენ, რომ სამეგრე-
ლო გამოაცხადონ ავტონომიურ ოლქად** (აქ და ქვემოთაც ხაზი ჩე-
მია – ტ. ფ.). ამ მიზნით ისინი მიმართავენ ყოველგვარ ღონესა და სა-
შუალებას. **ზოგ შემთხვევაში თავს აცხადებენ სამეგრელოს წარმო-
მადგენლებად და ლაპარაკობენ მთელი სამეგრელოს სახელით.**
პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება კატეგორიულ პროტესტს
აცხადებს ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთ ხელმძღვანელ ამხანაგების
მიერ უფლებების უკანონოდ მითვისების გამო და გადაჭრით აცხა-
დებს, რომ **ამხ. ი. ყვანიას და მის თანამოაზრეებს არავითარი უფლება
არა აქვთ ილაპარაკონ** მშრომელი მოსახლეობის სახელით. თუ მას
ასეთი მინდობილობა აღმოაჩნდა, იგი უსათუოდ ყალბია და უსაფუძ-
ვლო.
2. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება კატეგორიულად
აცხადებს, რომ სამეგრელოს ავტონომიურ ოლქად გამოცხადება ან
ყოფილი ზუგდიდის მაზრის ოლქად გამოცხადება, ან ზუგდიდის ყო-
ფილი მაზრის რაიონების ერთ რაიონად გაერთიანება სოფლის
ზუგდიდთან შეერთება არ არის სოფლის მშრომელი მოსახლეო-
ბის სურვილი, არამედ იგი სურვილია მხოლოდ ზუგდიდის რაიონის
ზოგიერთ ხელმძღვანელ ამხანაგების და ამიტომ პარტ. კომკავშირის
**გაერთიანებული კრება კატეგორიულ პროტესტს აცხადებს სამეგრე-
ლოს ავტონომიურ ოლქად გამოცხადების ცდის წინააღმდეგ, ან ზუგ-
დიდის ყოფილი მაზრის ოლქად გამოცხადების ცდის წინააღმდეგ, აგ-
რეთვე ზუგდიდის ყოფილი მაზრის ერთ რაიონად გაერთიანების ცდის
წინააღმდეგ და** ზუგდიდის რაიონთან შეერთების ცდის წინააღ-
მდეგ.
3. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება იწონებს საქ. კ. პ.
/ბ/ და საქართველოს მთავრობის დადგენილებას **სამეგრელოს რაიო-
ნებში პირველ დანყებით სასწავლებლებში გამოყენებული იქნეს მეგრ-
ული ენა, როგორც დამხმარე ენა ქართული ენის სწავლებით. მაგრამ**

არ იზიარებს სამეგრელოს პირველ დანყებით სკოლებში მეგრული ენით დანყების ცდას.

4. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება მხურვალედ ესალმება საქ. კ.პ. /პ/ ცენტრალური კომიტეტის და საქართველოს უმაღლესი მთავრობის დადგენილებას მეგრულ ენაზე გაზეთის გამოცემის გამო, მაგრამ აღნიშნავს, რომ ზუგდიდის რაიონის ხელმძღვანელობა, რომელიც ფაქტიურად ხელმძღვანელობს მეგრულ გაზეთ „ყაზახიში გაზეთს“, ამახინჯებენ მეგრულ ენას და „ყაზახიში გაზეთს“ ხდიან ქართული ენის უცოდინარი მშრომელი მეგრელი გლეხებისათვის გაუგებარს. რომ ქართული ენა, რომელიც ძალიან მონათესავეა მეგრულ ენასთან და ქართულ ენაში აუარებელი მეგრული სიტყვებია შესული და პირიქით, მეგრულ სიტყვებში აუარებელი ქართული სიტყვებია შესული, ეს გარემოება ქართულ ენას ადვილად შესათვისებლად ხდის მეგრელისათვის, ამასთან ერთად, პარტ. კომკავშირის კრება აღნიშნავს, რომ ქართულ კულტურასა და მეგრულ კულტურას, რომლებიც წარმოადგენენ ერთი და იგივეს, გაორება-გათიშვა ყოველად დაუშვებელია. მიუხედავად ამისა, ზუგდიდის რაიონის ზოგიერთი ხელმძღვანელი, მათ შორის, „ყაზახიში გაზეთის“ რედაქტორი, მიუხედავად ჩვენი არაერთი განცხადებისა, მაინც ამახინჯებს მეგრულ ენას. შეაქეთ რა მეგრულ ლექსიკონში მეგრელი გლეხისათვის სრულიად გაუგებარი, მათ მიერ ახლად გამოგონილი სიტყვები /ყაზკომი, დუდმახვენჯი, მელამოსე, სხუნუ, და სხვა უამრავი ასეთი სიტყვები/. ეძებენ აგრეთვე სამეგრელოს ფეოდალიზმისდროინდელი არქივებში დავიწყებულ სიტყვებს /მარქვალი, ვერნემი, ორთა ღმა კანჩხუ, ობუჭოლაია, ტაბაკის უნჩაში და სხვა უამრავი ასეთები/. იმისათვის რომ დაამოწონ მეგრული ენა ქართული ენისაგან და ამით გაუძნელონ მეგრულ ბავშვს ქართული ენის შესწავლა, ცდილობენ რა შექმნან მეგრული ლიტერატურა, მეგრული კულტურა, რაც დღევანდელი გაშლილი სოციალისტური მშენებლობისა და კულტურული რევოლუციის ხანაში მეგრულ მშრომელთათვის ყოველად მიუღებელია. მეორეს მხრით, მეგრული ენის ქართული ენისაგან დაშორებით ცდილობენ დაამტკიცონ მეგრულ მშრომელთათვის მიუღებელი სამეგრელოს ავტონომიური ოლქის ჩამოყალიბების აუცილებლობა. ნალენჯიხის რაიონი ითვლება მთელ სამეგრელოში ყველაზე ჩამორჩენილ კუთხედ, მიუხედავად ამისა, ამ რაიონის მოსახლეთა ოჯახებში არ არის ისეთი ოჯახი, სადაც ერთი, ორი ან სამი ან კიდევ მეტი, და მთელი რიგ შემთხვევებში, მთელმა ოჯახის წევრებმა ქართული ენა არ იცოდეს. ის ფოქუსი და ეშმაკობა, რომელსაც ჩადის ზუგდიდის ზოგიერთი ხელმძღვანელი ამხანაგები, იმ დროს, როდესაც მათ ევლინებათ ცენტრიდან ქართველი ხელმძღვანელი ამხანაგები და უმტკიცებენ მათ, რომ უჯრედის უმნიშვნელო ნაწილმა იცის ქართული და ამის დასამტკიცებლად განგებ გამოწვეული გლეხი, თუნდაც ქართულის მცოდნე იყოს, მაინც მაღავს

და ქართულის უცოდინრად აჩვენებს თავს, რაც ყოველად მიუღებელი საქციელია.

5. საქ. კ.პ./ბ/ მეთექვსმეტე ყრილობის დადგენილება მაზრებისა და ოლქების დარაიონების შესახებ და ამ დადგენილების ცხოვრებაში გატარებამ დაუახლოვა ხელისუფლება მასას, დიდად გააუმჯობესა კონკრეტული ოპერატიული ხელმძღვანელობა და დიდად შეუწყო ხელი სოფლების პოლიტიკური, კულტურული და სამეურნეო ზრდის სწრაფი ტემპით წარმართვას. განსაკუთრებით მეტისმეტად თვალსაჩინო დახმარება გაუწია მთაგორიანი ზემო სამეგრელოს, მითუმეტეს ჩვენი რაიონის სოფლებს. სოფელ მშრომელთათვის ხელმისაწვდომი გახადა ხელისუფლება და მათ იგრძინეს მეტი შვება.

მშრომელი გლეხი დიდად აფასებს პარტიისა და ხელისუფლების ამ საუკეთესო ღონისძიებას. ყოველივე ეს უღვიძებთ მშრომელთ დიდ ენთუზიაზმს და სოციალისტური სახელმწიფოს ყველა დაკვეთებს პირნათლად ასრულებს. სულ სხვა მაზრის არსებობის დროს სიშორისა და ცუდი გზების გამო ძალზე ცუდი იყო მაზრის ხელისუფლების კონკრეტული ოპერატიული ხელმძღვანელობა. ის დაშორებული იყო მასას ან ნაკლები ყურადღება ექცეოდა ისეთ დაშორებულ სოფლებს, როგორც იყო ნალენჯიხის რაიონი. გლეხებისთვისაც ნაკლები მისაწვდომი იყო მაზრის ხელისუფლება. გლეხი ერიდებოდა ხარჯებს და დროის დაკარგვას, ამიტომ მთელი რიგი გლეხის კანონიერი მოთხოვნილება რჩებოდა დაუკმაყოფილებელი. ერთმა ნახევარმა წელმა განვლო დარაიონების შემდეგ და ეს განცხადება გლეხებისათვის ნათლად წარმოდგენილი გახდა. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება იგებს რა ყველა ზემოთხსენებულ პირობებს, დარაიონების უპირატესობას და სარგებლიანობას, რათა არ ჩაქრეს ის ენთუზიაზმი, რომელიც გამოიწვია დარაიონებამ. პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება სთხოვს საქ. ს. პ./ბ/ ცეკას, რათა არ გააუმჯობესოს ნალენჯიხის რაიონი და მისცეს მას არსებობის საშუალება. იმ შემთხვევაში, თუ საქართველოს სახელმწიფო ბიუჯეტისათვის ნამდვილად აუტანელი ყოფილი ზუგდიდის მაზრის ზემომთავორიან ნაწილში ორი ნალენჯიხისა და ჩხორონწყუს რაიონის შენახვა. მაშინ პარტ. კომკავშირის გაერთიანებული კრება სთხოვს საქ. კ.პ./ბ/ ცენტრალურ კომიტეტს, რათა გააერთიანოს ნალენჯიხისა და ჩხორონწყუს რაიონები ერთ რაიონად, იმ ადგილას, სადაც ამას აირჩევენ ორივე რაიონების მშრომელი მოსახლეობა.

6. თუ ვინცობა ჩვენი თხოვნა დაკმაყოფილებული არ იქნება, იმ შემთხვევაში ეცნობოს საქ. კ. პ. /ბ/ ცეკას, რათა ყოველივე ზემოთ თქმულის გამოსარკვევად, ყოველი მიზეზის გარეშე მიავიღონ ავტორიტეტიანი კომისია, რომელიც გამოარკვევს და შეისწავლის მთელი მშრომელი მოსახლეობის მოთხოვნილებას ამ საკითხში....

7. ეთხოვოს აგრეთვე, წაღწევის რაიონის პარტიულ კომიტეტს, რათა დასვას ეს საკითხი რაიკომის სხდომაზე და დაიცვას ჩვენი კანონიერი მოთხოვნები.

8. ამ დადგენილების პარტიის ცენტრალური კომიტეტისათვის მისართმევად და ჩვენი სოფლის მდგომარეობის და სურვილების ცენტრალური კომიტეტისათვის სიტყვიერად ასახსნელად არჩეული იქნეს დელეგატად ამხ. , რომელსაც დაევალოს ჩვენი დადგენილება მიართვას საქ. კ. პ. /ბ/ ცეკას მდივანს და სიტყვიერად აუხსნას ჩვენი სოფლის სურვილები და სულისკვეთება.

ზემოთ აღნიშნულ დადგენილებას ხელს ვაწერო:

კრების თავ-რე: მ დ ი ვ ა ნ ი:

პარტიის და კომკავშირის წევრ-კანდიდატებ⁸⁴.

როგორც აღინიშნა, სამეგრელოდან თბილისში ამ ტიპის კოლექტიური წერილების გამოგზავნა იყო ისაკ ჟვანიაზე ლავრენტი ბერიას შეტევის პირველი ეტაპი.

მეორე ეტაპად უნდა მივიჩნიოთ, ზემოხსენებული „გაერთიანებული კრებების“ მოთხოვნების შესაბამისად, საქართველოს სახალხო განათლების კომიტეტის სახელით, სამეგრელოში ცნობილი ენათმეცნიერის – არნ. ჩიქობავას გაგზავნა; კერძოდ, ჩვენს ხელთ არსებული ინფორმაციის მიხედვით, 1932 წლის აპრილში სამეგრელოში მუშაობდა ზუგდიდის რაიკომის მიერ შექმნილი კომისია („ბრიგადა“), რომლის შემადგენლობაში იყვნენ: ზუგდიდის რაიონის განათლების განყოფილების გამგე, ზუგდიდის რაიკომის წარმომადგენელი და განსახკომის წარმომადგენელი ამხ. არნ. ჩიქობავა⁸⁵.

⁸⁴ შსს არქივი, ფ. 14, აღ. 6. №266, ფურც.220-223. შაბლონის ერთ-ერთი შევსებული ვარიანტისათვის იხ. დანართი № 3.

⁸⁵ 1898 წელს დაბადებული არნ. ჩიქობავა 1926 წლიდან არის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ლექტორი. თბილისის უნივერსიტეტის კურსდამთავრებულთაგან პირველმა დაიცვა სადოქტორო დისერტაცია (1929 წ.). 1932–36 წლებში იყო სახელმწიფო ტერმინოლოგიური კომისიის სწავლული მდივანი. 1933 წელს დამტკიცებულ იქნა უნივერსიტეტის პროფესორად. 1933 წელს არნ. ჩიქობავას ინიციატივით უნივერსიტეტში დაარსდა კავკასიურ ენათა კათედრა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა 1960 წლამდე. 1933–34 სასწავლო

პროცესი დასრულდა ლ. ბერიას საიდუმლო წერილით ი. სტალინისადმი, რომელშიც ავტორი ითხოვს, ქართველებად მოიხსენიონ საბჭოთა ხელისუფლების მიერ არაქართველებად ჩათვლილი აჭარლები, ლაზები, მეგრელები, სვანები...⁸⁶. ეს წერილი ი. სტალინთან წინასწარი მოლაპარაკების გარეშე ვერ დაინერებოდა: ჩანს, ამ დროს ი. სტალინი ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის შენარჩუნების სურვილს უკვე აღარ მალავდა.

ქვემოთ გავაანალიზებთ 1932 წლის დოკუმენტებს:

1932 წლის 23-27 აპრილს სსსრ განათლების სახალხო კომისარის სახელზე მომზადდა კომისიის („ბრიგადის“)⁸⁷ მოხსენებითი ბარათი. დოკუმენტში ჩამოყალიბებულია შემდეგი ძირითადი დასკვნები⁸⁸:

ა) საბჭოთა საქართველოს მშრომელთათვის (მხედველობაში გვყავს ქართული გვარტომობის მოსახლეობა) მეცნიერებისა და ლიტერატურის ენა იყო და არის ქართული ენა, საქართველოს სახელმწიფო ენა. სოციალისტური მშენებლობისა და კულტურული რევოლუციის ენა.

ბ) ძირითადი პედაგოგიური საკითხი, რომელიც ამჟამად ისმის, ამ ხასიათისა არის: წარმოადგენს თუ არა მეგრულ-

წელს არნ. ჩიქობავას თაოსნობით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფილოლოგიის ფაკულტეტთან ჩამოყალიბდა კავკასიურ ენათა განყოფილება. 1936 წლიდან გარდაცვალებამდე ხელმძღვანელობდა თავის მიერ დაარსებულ მთის იბერიულ-კავკასიურ ენათა განყოფილებას ენათმეცნიერების ინსტიტუტში.

⁸⁶ დოკუმენტის ანალიზისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ და საქართველო, ქუთაისი, 2010, გვ. 36-37; დოკუმენტისათვის იხ. დანართი 11.

⁸⁷ კომისია ბრიგადის სახელითაა მოხსენიებული განათლების სახალხო კომისარიატის კოლეგიის სხდომის ოქმში.

⁸⁸ დოკუმენტი: დანართი № 4.

ლად მოლაპარაკე ბავშვებისთვის ქართული ისეთ იარაღს, რომელიც მის ბუნებრივ განვითარებას ზღუდავს?

უნდა ითქვას, რომ ფსიქოლოგია მეგრულ მეტყველებების იმდენადვე ახლო სდგას ქართულთან, რამდენად ახლო სდგას ქართულთან რომელიმე ხევსურის ფსიქოლოგია. იმდენადვე მეგრულად მოლაპარაკე ბავშვებისათვის ქართული ენა ნორმალურ იარაღს წარმოადგენს, როგორც ვსთქვი, წარმოადგენს იმავე ხევსურისათვის, სვანისათვის. **ქართული ენა მეგრელი და სვანი ბავშვების ნორმალური განვითარებისათვის ისეთივე ბუნებრივი და პედაგოგიურად მიზანშეწონილი იარაღია, როგორც ხევსური და გურული ბავშვებისათვის.** არ შეიძლება დავივიწყოთ, რომ სალიტერატურო ქართული ენა განსხვავდება (ზოგჯერ თვალსაჩინოდაც) თვით ქართული კუთხური მეტყველებებისაგან (მაგ. თუშური, ხევსურული, გურულისაგან). სალიტერატურო ქართულს თვით ქართულად მოუბარნიც სწავლობენ.

გ) **ისტორიულად მეგრულის უფლებებისათვის იღვწოდა (ანბანის შედგენა და სხვა) თვითმპყრობელობა (იგულისხმება მეფის რუსეთი – ტ. ფ.), ე.ი. სწორედ ის ძალა, რომელიც ქართული ენის უფლებებს ხშავდა: მეგრულის უფლებებისათვის ზრუნვა ქართულის შევინროების საშუალება იყო.** კულტურულ-ისტორიულად საზოგადოებრივ-პოლიტიკურად მეგრული ენის უფლებების საკითხის გაჩენა საქართველოში ისევე წარმოუდგენელია, როგორც წარმოუდგენელია „დაჩავრული მეგრული“. ამჟამად მეგრული ენის ქართული სალიტერატურო ენისათვის დაპირისპირება საუკეთესო შემთხვევაში არის ფეოდალური საქართველოს კუთხური კარჩაკეტილობის და წენვა-გლეჯის ფსიქოლოგიის რეციდივი.

დ) **ქართულად სწავლება სავსებით შესაძლებელია პირველი ჯგუფებიდანვე. პედაგოგიურად საჭიროა და პრაქტიკულად აუცილებელი სწავლების პროცესში გამოვიყენოთ მეგრული, როგორც დამხმარე საშუალება ქართულად მოცემული მასალის შეთვისების გასაადვილებლად**“ (უახ-

ლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი – ფ. 300, ა.12, №26, ფ. 44-47); მეორე დოკუმენტში უფრო დაზუსტებულია ეს საკითხი:

მეგრულის საკითხი არის პრაქტიკული საკითხი. სამეგრელოს მოსახლეობა აღმოსავლეთ სანაპიროს გამოკლებით ოჯახში ქართულად არ ლაპარაკობს (იქაც კი, სადაც ყველას ესმის ოჯახში ქართული). ბავშვები სკოლაში რომ მოდის, მან ქართული ჩვეულებრივად არ იცის, ამიტომ პრაქტიკულად აუცილებელია მეგრული იქნეს გამოყენებული, როგორც დამხმარე საშუალება ქართულის შეთვისებისას და შესათვისებლად. არა თუ პირველ ჯგუფში, უფროს ჯგუფშიაც მასწავლებელს მოუხდება მეგრულის ნაშველიება; ამისათვის, რა თქმა უნდა, არც მეგრული სახელმძღვანელოა საჭირო და არც მეგრული ტერმინოლოგია, რომელთაც ებღაუჭებიან სწორედ ისინი, ვისაც სურს მეგრულის საკითხი პრინციპულ-პოლიტიკურ საკითხად აქციოს და მეგრული ქართულისაგან გასამიჯნ სამშალებად გამოიყენოს, რასაც, რა თქმა უნდა, არაფერი აქვს საერთო ლენინურ პოლიტიკასთან“ (უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი – ფ. 300, ა.12, №26, ფ. 1-6)“.

ჩანს, ამ მოხსენებითი ბარათის შინაარსი მალევე ცნობილი გახდა სტალინელი კოლაბორაციონისტებისათვის; ამას მოჰყვა ტარას შენგელიას 1933 წლის საჩივარი: „სკკპ (ბ) ცენტრალური კომიტეტის მდივანს, ამხ. ი. სტალინს, სსრ კავშირის ცკ-ის თავმჯდომარეს, ამხ. კალინინს და სსრკ სახკომსაბჭოს თავმჯდომარეს, ამხ. მოლოტოვს“, რომელშიც, ი. სტალინის ზემოთ დამოწმებულ კონცეფციაზე დაყრდნობით, ტ. შენგელია სამეგრელოს მოსახლეობის სახელით ითხოვდა აჭარის ავტონომიის მსგავს ავტონომიას სამეგრელოსათვის და მეგრული სამნიგნობრო ენისა და ლიტერატურის შექმნას⁸⁹. ამავე საჩივარში გალანძღულია არნ. ჩიქობავა; კერძოდ, ვკითხულობთ:

⁸⁹ საარქივო მასალა, იხ. დანართი №8.

„განათლების სახალხო კომიტეტმა ზუგდიდის რაიონში მია-
ვლინა „მეგრული“ ჩინოვნიკი, „პროფესორი“ ჩიქობავა და-
ვალებით, რომ ამ „მეგრულ ვაი მეცნიერს“ „მეცნიერული“
თვალსაზრისით შეეჯამებინა დაწყებით სკოლებში მეგრულ
ენაზე სწავლება (ხაზი ჩვენია). ამ მეცნიერმა ზუსტად შეა-
ჯამა შედეგები და დაწერა: „მართალია მეგრული ბავშვები
უკეთ ითვისებენ მასალას მშობლიურ მეგრულ ენაზე, ვიდრე
მათთვის გაუგებარ ქართულ ენაზე, მაგრამ იმის გათვალის-
წინებით, რომ შემდგომში მეგრულიდან ქართულ ენაზე გა-
დასვლა გაძნელებდა, ამიტომ მეგრული სკოლების პირვე-
ლივე ჯგუფებიდანვე ამოღებული უნდა იქნეს მეგრულ ენა-
ზე სწავლება; ანუ სამომავლო „პერსპექტივისათვის“, უკვე
დღეს გავწიროთ მეგრული ენა“. ასეთ „საფუძვლიან“ „მეც-
ნიერული“ ანტილენინურ გამოსვლას დაეთანხმა ზუგდიდის
პარტიის რაიკომის ახალი ხელმძღვანელობა და გადაწყვიტა
მომავალი სასწავლო წლიდან სამეგრელოს დაწყებით სკო-
ლებში დაეკანონებინათ ქართულ ენაზე სწავლება. ამ „ჭკვი-
ანური“ გადაწყვეტილებით ზუგდიდის ახალი ხელმძღვანე-
ლობა განათლების სახკომთან ერთად ცვლის სკპ(ბ) ცკ-ის
დადგენილებას კავკასიის ნაციონალური კომიტეტის და სა-
ერთოდ ლენინურ-სტალინურ სწავლებას ნაციონალურ სა-
კითხის შესახებ⁹⁰.

⁹⁰ წერილის ამ მონაკვეთის განსხვავებული თარგმანისა თუ კომენ-
ტარებისათვის იხ.: ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, „მეგრული საკითხ-
ნი“, თბ., 2009, გვ. 299-300; 192-294; შდრ., თარგმანი: „საქართვე-
ლოს განსახკომმა ზუგდიდის რაიონში მოაწვლინა „მეგრული“ ჩი-
ნოვნიკი „პროფესორი“ ჩიქობავა იმ მიზნით, რომ ამ ვაი „მეცნი-
ერს“ „მეცნიერული“ თვალსაზრისით შეეჯამებინა დაწყებით სკო-
ლებში მეგრულ ენაზე ბავშვების სწავლება. ამ „მეცნიერმა“ ზუს-
ტად შეაჯამა შედეგები და დაწერა: მართალია, მეგრული ბავშვები
მშობლიური მეგრული ენით უკეთ ითვისებენ, ვიდრე გაუგებარი
ქართული ენით. მაგრამ მხედველობაში მისაღებია. რომ შემდეგ

ამ ცილისმნამებლური წერილის („დანოსის“)⁹¹ დაწერიდან 1 თვეში, 1933 წლის 25 მაისს, **სსრ განათლების სახალხო კომისარს** არნ. ჩიქობავამ **წარუდგინა** დამატებითი განმარტებითი მოხსენება⁹² და 1933 წლის 25-27 მაისს ზუგდიდის რაიონში მომუშავე ახალი კომისიის – ვუკოლ ბერიძის⁹³ კომისიის – დასკვნაც. ახალი კომისიის შემადგენლობა ასე გამოიყურებოდა: ხობის რაიკომის მდივანი, ჩხორონწყუს რაიონის განათლების განყოფილების გამგე, გალის რაიონის განყოფილების გამგე, ენისა და სამეცნიერო

მეგრულიდან ქართულზე გადასვლა ძნელი იქნება, ამიტომ მეგრულ სკოლებში პირველივე ჯგუფებიდან ამოღებული იქნას მეგრული ენა... ასე დამაჯერებელ „მეცნიერულ“ დასკვნას დაეთანხმა ზუგდიდის პარტიის რაიკომის ახალი ხელმძღვანელობა და გადამწყვიტა მომდევნო სასწავლო წლიდან დაწყებით მეგრულ სკოლებში ქართულ ენაზე სწავლების დაკანონება“.

გვარამია-ციციშვილის ციტირებაში ფრაზა: „მეგრელი ვაი მეცნიერი“ შეცვლილია ფრაზით: „ვაი მეცნიერი“.

⁹¹ არაჯანსაღი ინტერესით დაწერილი მსგავსი ინდივიდუალური თუ „კოლექტიური“ აგრესია პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც არ არის იშვიათი მოვლენა (იხ., მაგ., ბროშურა: „ქართველური ენები და დიალექტები (ერთი სამეცნიერო პოლემიკის გამო)“, თბ., 2007. წინა ადმინისტრაციისაგან განსხვავებით, არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტის ამჟამინდელი ხელმძღვანელები: დირექტორი პროფ. **ნანა მაჭავარიანი**, მოადგილე პროფ. **ნინო ჯორბენაძე** ღირსეული მშობლების (/წინაპრების) გზას აგრძელებენ თანამედროვე ლინგვისტური ქართველოლოგიის განვითარების მიმართულებით.

⁹² სრულად გამოქვეყნდება საარქივო დოკუმენტების წიგნში, რომელსაც კოლეგებთან ერთად ვამზადებ გამოსაცემად.

⁹³ ვუკოლ ბერიძემ 1912 წელს დაამთავრა პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტი. 1922–1932 წლებში ამიერკავკასიის კომუნისტურ უნივერსიტეტში კითხულობდა ქართული ენისა და ლიტერატურის კურსს. იყო 1925 წლის დასაწყისში შექმნილი „ცენტრალური სამეცნიერო-სატერმინოლოგიო კომიტეტის“ თავმჯდომარე. 1932 წლიდან მოღვაწეობდა თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში. მისი უშუალო მონაწილეობით დამუშავდა სხვადასხვა დარგის ტერმინოლოგიური ლექსიკონები.

ტერმინოლოგიის კომისიის თავმჯდომარე ვუკოლ ბერიძე, ხობის რაიონული განყოფილების გამგე. კომისიის დასკვნა ხელმოწერილია 1933 წლის 27 მაისს. ამ კომისიის დასკვნაში გამოვრებულია არნ. ჩიქობავას კომისიის ძირითადი პუნქტი:

„მეგრულ ენაზე სწავლების შემოღება თუნდაც 1-ლ ჯგუფში არაფრით არ შეიძლება გამართლებულ იქნეს. სწავლება პირველი ჯგუფიდანვე ქართულ ენაზე უნდა მიმდინარეობდეს, ხოლო მეგრული ენა გამოყენებული უნდა იქნეს, როგორც დამხმარე არა მარტო პირველ ჯგუფში, სადაც მეგრული ენა უფრო ფართოდ გამოიყენება, არამედ ზედა ჯგუფებშიაც“.

სამივე დასკვნა განიხილა საქართველოს განათლების სახალხო კომისარიატის კოლეგიამ 1933 წლის 25 მაისს⁹⁴ სხდომაზე. სხდომას ესწრებოდნენ: განათლების სახალხო კომისარი ამხ. ერმილე (ერიკი) ალექსის ძე ბეღია /საქართველოს კპ(ბ) ცენტრალური კომიტეტის პროპაგანდისა და კულტურის განყოფილების გამგე/, გაბრიელ გოგუაძე (კოლეგიის მდივანი), ზუგდიდის განათლების განყოფილების გამგე, ამხ. შალვა ფაჟავა (ბრიგადის წევრი), განათლების სახალხო კომისარიატის წარმომადგენელი, **ენათმეცნიერი** არნ. ჩიქობავა (ბრიგადის წევრი); **სხვა ენათმეცნიერები**: ვუკოლ ბერიძე, ვარლამ თოფურია, გიორგი ახვლედიანი; ასევე: ამხ. გვიჩია (ქართული ჯგუფის მასწავლებელი), ბერიძე, ამხ. ანჯაფარიძე (მეგრული ჯგუფის მასწავლებელი); განათლების განყოფილების გამგეები: ხობის, ჩხოროწყუს, გალის რაიონებიდან და აფხაზეთიდან: ამხ. პერტაია, ამხ. ზამთარაია (გალის რაიონი), ამხ. დანელია (ხობის რაიონი), ამხ. ქაცარავა, ამხ. კარპეზ ბერიძე, ამხ. ისაკ ჟვანია...

ჩვენთვის საინტერესოა ამ სხდომაზე გამოსული ვუკოლ ბერიძის, გიორგი ახვლედიანისა და არნ. ჩიქობავას მოსაზრებები მეგრულის სტატუსის შესახებ:

⁹⁴ 27 მაისს ხელმოწერილი დასკვნა განიხილეს 25 მაისს? დასაზუსტებელია არქივის პირველი ან მეორე დოკუმენტის თარიღი.

ფუკოლ ბერიძე (გვ. 29-30): არქივში არის დაცული (ცნობები), საიდანაც რუსი მოხელეები ამტკიცებენ, რომ მეგრულზე შესაძლებელი არის მწერლობა დაფუძნდეს, 1884 წელს ცირკულიარი არის გაგზავნილი იანოვსკის მიერ; მათი მიზანი იყო არა მეგრულის დამკვიდრება, არამედ ქართულის განდევნა სკოლებიდან: „მეგრელების ჩამოშორება, რომ ქართველების მთლიანი ოჯახი დასუსტებულიყო“... რაც შეეხება კითხვას: არის თუ არა მეგრული დამოუკიდებელი ენა? „არის მიდგომა **ლინგვისტიკური** და არის მიდგომა **საზოგადოებრივ პოლიტიკური** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.)... უდიდესი მეცნიერი ნიკო მარი გარკვევით ლაპარაკობს:

„მეგრული ლინგვისტურად ენაა, რომელიც საინტერესო მასალას იძლევა საერთო ქართულის შესასწავლად, მაგრამ **საზოგადოებრივ კულტურულ-ისტორიულად იგი დიალექტია** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.). საზოგადოებრივ-კულტურულად **მეგრელთა მშობლიური** სამრეწველო კულტურული ენა არის ქართული...“ (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.).

გიორგი ახვლედიანი (გვ. 41): „ენის ფსიქოლოგია ქართულსა და მეგრულს ერთი და იგივე აქვთ. ეს ის არის, რომ აზროვნების იარაღი ჩვენთვის და მეგრელებისათვის ერთი და იგივე არის ძირითადად. მაშასადამე, აზროვნების იარაღი არ მახინჯდება. მხოლოდ აქ არის ლექსიკის ამბავი: აქ კი დამახინჯება არის. მაშასადამე, კვადრატში აყვანილი დამახინჯების, რადგან /ენის/ სტრუქტურა ერთი და იგივე ყოფილა“.

არნ. ჩიქობავა (გვ. 52): „ქართული ენა მეგრელი ბავშვის კულტურული განვითარებისათვის არის ბუნებრივი იარაღი“.

სწდომას აჯამებს კოლეგიის თავმჯდომარე, განათლების სახალხო კომისარი **ერმილე ბედია** (გვ. 59): „ნუთუ ისეთი ბრძენები ვართ, რომ არ დავინახოთ, რომ სამეგრელოს ახალგაზრდობის აღზრდა საშუალო, უმაღლესი უნდა მოხდეს ქართულ ენაზე. რა საჭიროა ნიკო მარის თეორია მეგრული დამოუკიდებელი ენის შესახებ?!“⁹⁵

⁹⁵ კოლეგიაზე გამომსვლელთა სრული სტენოგრამა დართული აქვს მ. თედორაძის სადოქტორო დისერტაციას: „ენობრივი ერთე-

1932-33 წლებში, ფაქტობრივად, ნ. მარისა და ი. სტალინის მიდგომების საწინააღმდეგოდ შემუშავებული ეს თვალსაზრისი არნ. ჩიქობავამ შემდგომ პერიოდში სრულყო; კერძოდ, ის ხაზგასმით წერდა, რომ მეგრელთა, ლაზთა, სვანთა ისტორიული სამწიგნობრო ენაა (/დედაენაა, ეროვნულ ენაა) ქართული ენა⁹⁶; თუმცა, ბოლომდე ვერ შეეწინააღმდეგა რა ი. სტალინს, სვანური და ზანური **ტომობრივ** ენებად ჩათვალა, თუმცა სტატუსით ისინი გაუთანაბრა ქართველთა სხვა დიალექტებს⁹⁷.

შდრ., მეგრული მეტყველების სტატუსის შესახებ სხვადასხვა დროს არნ. ჩიქობავას მიერ გამოთქმული გარკვეულწილად ურთიერთსაპირისპირო თვალსაზრისები:

არნ. ჩიქობავა, 1936 წელი (ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, თბ., 1936, გვ. 3): „ჭანური და მეგრული ორივე კილოა ერთი ენისა, რომელიც ქართველურ ენათა ჯგუფის მესამე წევრს წარმოადგენს; ცალკე ენებად ჭანურსა და მეგრულს ისევე ვერ მივიჩნევთ, როგორც ხევსურულსა და

ულის სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები (საუკუნოვანი დისკუსია ქართველური ენობრივი სამყაროს სემანტიკის შესახებ)“, ქუთაისი, 2018. სრულად დაიბეჭდება ავტორთა ჯგუფის წიგნში, რომელსაც ვამზადებთ გამოსაცემად.

⁹⁶ „დედაენა“ და „ეროვნული ენა“ ამ კონტექსტში სინონიმებია; შდრ., ზოგი დღეს ცდილობს, მაგ., მეგრელთა დედაენად გამოაცხადოს მეგრული, მეგრელთა ეროვნულ ენად კი – ქართული. არნოლდ ჩიქობავა, გურამ რამიშვილი და სხვა ცნობილი სპეციალისტები „დედაენისა“ და „ეროვნული ენის“ გახლეჩას არ უშვებდნენ. გარკვეული პირობითობით ქართულენოვან ტექსტებშიც „ეროვნული ენა“ შეიძლება გამოყენებული იყოს „სახელმწიფო ენის“ მნიშვნელობითაც.

⁹⁷ დიდი რისკი იყო, ვინმე რადიკალურად დაპირისპირებოდა ი. სტალინს. პეტრე ჭარაიასა და სილოვან ხუნდაძისაგან განსხვავებით, ბოლშევიკური რეჟიმის პერიოდში არნ. ჩიქობავამ შუალედური პოზიცია არჩია: არ უარყო უმწერლობო ქართველური ენების არსებობა, მაგრამ მეგრული ჩათვალა უმწერლობო ზანური ენის დიალექტად.

გურულს; ეს უკანასკნელნი, როგორც ცნობილია, ქართული ენის კილოებს წარმოადგენენ; ფონეტიკურად, მორფოლოგიურად და სინტაქსურად, ლექსიკითაც კი, ჭანური და მეგრული, როგორც ქვევით დავინახავთ, უფრო ახლოს დგას ერთმანეთთან, ვინემ გურული და ხევსურული; ხევსურული და გურული კილოებია ქართული ენისა; ჭანურიცა და მეგრულიც კილოებია, ოღონდ ქართული ენისა კი არა, არამედ ცალკე ენისა, რომელიც ქართულთან გაცილებით უფრო ახლოსა დგას, ვინემ სვანური. ამ ენას **პ ი რ ო ბ ი თ ა დ** ზანურს ვუწოდებთ“.

არნ. ჩიქობავა, 1938 წელი (ჭანურ-მეგრულ-ქართული შედარებითი ლექსიკონი, თბ., 1938, გვ. XII): „**ზანური (ჭანურ-მეგრული) მიჩნეულია ქართულის** (ზუსტად რომ ვთქვათ, იმ ენისა, რომლის გაგრძელებასაც ისტორიულად ცნობილი ქართული წარმოადგენს) **დიფერენციაციის შედეგად** (და არა დიფუზიური ბგერების მქონე რაღაც X-მეტყველების დიფერენციაციის შედეგად); ამ ქართულს ჩამოყალიბებული სახით უკვე გააჩნდა ყველა ის ფონემა, რაც მასში დღეს მოგვეპოვება (რ, ჰ და ს-ს გარდა)“.

არნ. ჩიქობავა, 1948 წელი (ქართველური ენები, მათი ისტორიული შედგენილობა და დამახასიათებელი ძველი ნიშან-თვისებები)⁹⁸: „სპეციალურ ლიტერატურაში ქართველურ ენათათვის ამოსავლად ჩვეულებრივ მიაჩნიათ „წინარე-ქართველური ენა“, – ერთგვარი გაუდიფერენცირებული სუბსტრატი (ავტორი გულისხმობს ნ. მარის თვალსაზრისს – ტ.ფ.), – თანამედროვე ქართველური ენები კი ითვლება იმ „წინარე-ქართველური“ ენის დიფერენციის შედეგად. ქართველურ ენათა ისტორია ამგვარ ვარაუდს არ ამართლებს. ქართველურ ენათა ბგერათმესატყვისობის რაობის ანალიზი ცხადყოფს, რომ:

⁹⁸ Арн.Чикобава, Картвельские языки, их исторический состав и древний лингвистический облик; იკე, ტ. II, თბ., 1948.

ა) ზანური ენის (მეგრულ-ჭანურის) ამოსავალია **უკვე ჩამოყალიბებული** მეტყველება იბერიული წყების ერთ-ერთი დიალექტისა, **რომელიც დალექილია** ძველი ქართული სამწერლო ენის შედგენილობაში. მაშასადამე, მოხსნილია საკითხი ამოსავალი – სადიფერენციო – მასალის ამორფული ხასიათის შესახებ.

ბ) რაც შეეხება **სვანურს**, რომელიც ნარევი ენას წარმოადგენს (ნ. მარი), მისი ერთ-ერთი ფენა ზანურს იმეორებს, მეორე – ძველი **ქართული** სამწერლო ენის მონაწილე **ერთ-ერთ დიალექტს**, მესამე კიდეც – **ადილეურს**“ (ხაზგასმა ყველგან ეკუთვის არნ. ჩიქობავას)⁹⁹.

არნ. ჩიქობავა, 1952 წელი („ენათმეცნიერების შესავალი“): „ქართული სალიტერატურო ენა ყველა ქართველი ტომის მნიგნობრობის ენა იყო ისტორიულად და არის ამჟამადაც, ქართლელი და აჭარელი, კახელი და იმერელი, თუში და მეგრელი, ხევსური და აფხაზი, ფშაველი და სვანი, ინგილო და ლაზი... ამ ენაზე სწავლობს სკოლაში, ამ ენას იყენებს კულტურული წინსვლის იარაღად. ასეა ეს საბჭოთა ხელისუფლების დროს; ასე იყო ეს მრავალი საუკუნის მანძილზე: არც აფხაზებს, არც სვანებს, არც მეგრელებსა და არც ჭანებს (ლაზებს), სხვა სამწერლო ენა არა ჰქონიათ. მეფის მთავრობის ცდა (მეცხრამეტე საუკუნის მეოთხმოცე წლებში) მეგრულად შემოელო სწავლა სამეგრელოს სკოლებში და მით ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებიდან განედევნა, მარცხით დამთავრდა: თუ **დედა-ენას** ასწავლიდნენ ქართველ ბავშვს სკოლაში, **ეს ენა ქართული იყო ყველა ქართველი ტომისათვის** (არნ. ჩიქობავა, 1952, 363).

⁹⁹ საერთოქართველურისა და თანამედროვე ქართველური ქვესისტემების ისტორიული მიმართებების ამსახველი სხვადასხვა სქემის შესახებ იხ. დანართი 14.

არნ. ჩიქობავა, 1958 წელი (გაზეთი „კომუნისტი“, 1958:3):
„ქართული სალიტერატურო ენა შექმნილია მთელი ქართველი ხალხის მიერ, იგი კუთვნილებაა მთელი ქართველობისა, – იქნება ეს ქართველი – ხევსური თუ სვანი, კახელი თუ მეგრელი, ქართლელი თუ აჭარელი... თვით დაქუცმაცებულ ფეოდალურ საქართველოშიც კი სხვა სამწერლო ენა არაა ჰქონიათ არც მეგრელებსა და არც სვანებს. ქართული სალიტერატურო ენა ერთადერთი **ეროვნული ენაა** მთელი ქართველობისათვის; ასე იყო წარსულში და მით უფრო ასეა ახლა, როცა საბჭოთა საქართველოში სოციალისტურ ქართველ ერში შედგულაბებულია როგორც ქართველობის განუყრელი ორგანული ნაწილი, მეგრელი, ჭანი და სვანი ისევე, როგორც ქართლელი, კახელი, აჭარელი, თუში... **დიდმა ქართველმა პედაგოგმა ი. გოგებაშვილმა დედა-ენა უწოდა იმ წიგნს, რომელსაც ყოველი კუთხის ქართველი ბავშვი, სვანი ისევე, როგორც ფშაველი, მეგრელი ისევე, როგორც აჭარელი, ქართლელი და კახელი... იღებს პირველად ხელში, რომ ერთიან ნაციონალურ ქართულ ენას დაეუფლოს, დაეუფლოს იმ ენას, რომლითაც ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ შექმნეს ქართული ლიტერატურის შესანიშნავი ნიმუშები, იმ ენას, რომელიც განვითარების ახალ საფეხურზე ავიდა საბჭოთა დროის სახელოვანი ქართველი პროზაიკოსებისა და პოეტების შემოქმედების წყალობით“.**

არნ. ჩიქობავა, 1969 წელი (გაზეთი „სამშობლო“; 1969: 4):
„კუთხური კილოკავების მთელი წყება გვაქვს, სალიტერატურო ქართული ენა კი ერთია ყველა კილოკავზე მოუბართათვის, ერთობლივ ყველა კუთხის ქართველთათვის. ქართლელი იქნება იგი, აჭარელი, ფშაველი თუ სვანი, ხევსური თუ მეგრელი. ეს ერთი სალიტერატურო ქართული ენა ქართველობის **ეროვნული ენაა**, სკოლისა და სასამართლოს ენა, თეატრისა და რადიოგადაცემათა ენა, იგი საბჭოთა საქართველოს სახელმწიფო ენას წარმოადგენს“...
ჩემი მხრივ, დავძენ:

ნარმართობის დროს (ქრისტიანობამდე) ქართველთა ერთიანი ღვთისმსახურების (ეროვნული) ენის არსებობას ცხადყოფს სვანეთში, ტაო-კლარჯეთში, აღმოსავლეთ საქართველოს მთიანეთში, სამეგრელოსა თუ ქართლ-კახეთში ჩანერილი ნარმართული **შელოცვების ენა**; მაგ., სვანეთში ჩანერილი შელოცვების დიდი უმრავლესობის ენა არის არქაული სამნიგნობრო ენა (შეუძლებელია, სვანეთში ქრისტიანობის გავრცელებისა თუ სვანური კილოების ჩამოყალიბების შემდეგ შეესწავლათ ნარმართული შელოცვები)¹⁰⁰.

სრული საფუძველი გვაქვს, ყოველივე ზემოთქმული ასე შევაჯამოთ:

ი. სტალინის (/ნიკო მარის) თავდაპირველ „სოციოლინგვისტურ“ „თეზისს“, რომლის მიხედვითაც საბჭოთა იმპერიის ენობრივი პოლიტიკა იგეგმებოდა 1913-1932 წლებში (და რომელიც ენობრივ-ეთნიკურად ანანევრებდა ქართველ ერს), იმთავითვე შეენინა აღმდეგნენ ქართველი საზოგადო მოღვაწეები (კონსტანტინე გამსახურდია, თედო სახოკია, შალვა დადიანი...), ბოლშევიკთა ერთი ნაწილი (ალ. გეგეჭკორი, ლ. ბერია) და ქართველი ენათმეცნიერები: სილოვან ხუნდაძე, არნოლდ ჩიქობავა, ვუკოლ ბერიძე, გიორგი ახვლედიანი, ვარლამ თოფურია¹⁰¹... თუმცა, მათ

¹⁰⁰ იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ნ. ნაკანი, რ. ხაჭაპურიძე, შელოცვების ენა ქართველური დიალექტების მიხედვით, ქართველური მემკვიდრეობა, V, ქუთაისი, 2001; წაკითხულია მოხსენებად სიმპოზიუმზე: ქუთაისური საუბრები, VII, 3-5 მაისი, 2000 წ., გვ. 63-66; სიმპოზიუმის თემა: ღვთისმსახურება – ენობრივი და კულტურული ასპექტები.

¹⁰¹ შემთხვევითი არ ჩანს, რომ ენობრივი ფაქტების კვალიფიკაციის სფეროში ს. ხუნდაძეს მკვეთრად დაუპირისპირდა აკ. შანიძე; იხ.: ტ. ფუტყარაძე, სილოვან ხუნდაძისა და აკაკი შანიძის პოლემიკა ქართველური ენობრივი ერთეულების კვალიფიკაციის შესახებ;

შორისაც შეინიშნებოდა გარკვეული სხვაობა; კერძოდ, სილოვან ხუნდაძე და ალექსანდრე გეგეჭკორი უკომპრომისოდ დაუპირისპირდნენ ი. სტალინის მიდგომას, რაც, საბოლოო ჯამში, მათი სრული იგნორირებით დასრულდა (შემთხვევითი დამთხვევა: ორივე გარდაიცვალა 1928 წელს).

იმხანად უფრო პრაგმატული აღმოჩნდა არნ. ჩიქობავას, გ. ახვლედიანის, ვ. ბერიძის და სხვა ლინგვისტების გარკვეულწილად კომპრომისული თვალსაზრისი; კერძოდ, მათ არ გაიზიარეს იოსებ სტალინის (/ნიკო მარის) ე.წ. ოთხი ქართველური ენის თეორია და ხელი შეუშალეს სამეგრელოსა და სვანეთში ქართული ენის, როგორც ისტორიული დედაენის, ჩანაცვლებას ადგილობრივი კუთხური მეტყველებებით. ამ მიმართულებით ლიდერად ჩანს არნ. ჩიქობავა.

ზოგადად თუ ვიტყვით, ბოლშევიკების რეპრესიული რეჟიმის პირობებში ენათმეცნიერისაგან ი. სტალინის ენობრივი პოლიტიკის უარყოფა სამოქალაქო გმირობის ტოლფასი იყო¹⁰². მე-20 საუკუნის 30-იანი წლების რეალობის

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტისა და იოსებ ოცხელის სახელობის N2 საჯარო სკოლის ერთობლივი სამეცნიერო კონფერენცია, მიეძღვნა ცნობილი საზოგადო მოღვაწის, პირველი ქართული გიმნაზიის /იოსებ ოცხელის სახელობის N2 საჯარო სკოლის/ ერთ-ერთი დამფუძნებლის – სილოვან ხუნდაძის დაბადებიდან 156-ე წლისთავს. ქუთაისი, 16 აპრილი, 2016 წ.; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, სილოვან ხუნდაძის „ქართულ გრამატიკაში“ შეტანილი მეგრულ-სვანური მასალის შესახებ; ქართველური მემკვიდრეობა, XX, 2016, გვ. 85-92. იხ. ასევე, დანართი 13.

¹⁰² ბოლშევიკთა რეპრესიული რეჟიმის პირობებში არნ. ჩიქობავასა და გ. ახვლედიანზე ფიქლოგიურ ზენოლას ცხადყოფს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პარტიული კომიტეტის 1934 წლის 21 მაისის სხდომის ოქმი (13), რომელშიც დაგმობილია ივ. ჯავახიშვილისა და გრ. წერეთლის მოღვაწეობა, ნაწილობრივ შეწყალებულნი არიან არნ. ჩიქობავა და გ. ახვლედიანი; ასევე, დიდი მეცნი-

გათვალისწინებით, არნ. ჩიქობავას პოზიციის პარალელურად, ფრიად ფასეულია, ასევე, ვუკოლ ბერიძისა და გიორგი ახვლედიანის კომპრომისული თვალსაზრისი მეგრულის სტატუსის შესახებ:

„საზოგადოებრივ კულტურულ-ისტორიულად მეგრული დიალექტია, საზოგადოებრივ-კულტურულად მეგრელთა მშობლიური სამრეწველო კულტურული ენა არის ქართული...“ (ვ. ბერიძე); **„ენის ფსიქოლოგია ქართულსა და მეგრულს ერთი და იგივე აქვთ; ეს ის არის, რომ აზროვნების იარაღი ჩვენთვის და მეგრელებისათვის ერთი და იგივე არის ძირითადად (გ. ახვლედიანი)¹⁰³.**

რა არის არნ. ჩიქობავას, ვ. ბერიძის, გ. ახვლედიანის და ვ. თოფურისა გონივრული კომპრომისის არსი?

1913 წელს დაწერილ წიგნში: „მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი“ ი. სტალინი წერდა, რომ მეგრელთა დედაენა არის „დაგვიანებული ერის“ უმწერლობო ენა.

ერის - აკ. შანიძის შესახებ კი ნათქვამია: „*პროფ. აკ. შანიძე თითქოს არ იზიარებს ჩიქობავა-ახვლედიანის შეხედულებას, მაგრამ ვერ ბედავს ამის სააშკარაოზე გამოტანას*“. **დოკუმენტისათვის იხ. დანართი 13.**

¹⁰³ მონათესავე ენობრივი სახესხვაობების სტატუსი სწორედ საზოგადოებრივ-კულტურული ანუ სოციოლინგვისტური (!) კრიტერიუმებით განისაზღვრება და არა – ფონეტიკა-გრამატიკაში არსებული რაოდენობრივი/თვისობრივი ცვლილებებით (ვრცლად იხ. ქვემოთ); მაგ., ერთი ენობრივი სისტემა აქვს რუსულ, ბელორუსულ და უკრაინულ ენებს, მაგრამ დამოუკიდებელ ენებადაა კვალიფიცირებული სწორედ „საზოგადოებრივ-კულტურული“ საფუძვლით; **შდრ., საპირისპირო ვითარება:** მკვეთრად განსხვავებული ენობრივი სისტემა აქვს ბუხარულ და ალჟირულ მეტყველებებს, მაგრამ, რამდენადაც, ბუხარელიც და ალჟირელიც არაბია, მათი დედაენაა არაბული; შესაბამისად, არაბულის გვერდით ბუხარული და ალჟირული დიალექტებადაა კვალიფიცირებული.

შდრ. სილოვან ხუნდაძის საპირისპირო თვალსაზრისი (რომელიც რეალურად ასახავდა ისტორიას, აგრძელებდა საუკუნოვან ტრადიციას და ბუნებრივი იყო ქართველი მოღვაწეებისთვისაც): „სხვა ქართველთა მსგავსად, მეგრელთა დედაენაა ქართული ენა; მეგრული კი არის მეგრელთა საშინაო მეტყველება – დედაენის, ქართული ენის დიალექტი“¹⁰⁴.

კომპრომისული პოზიცია:

მეგრელების დედაენა არის ისტორიული ქართული სამნიგნობრო ენა; მეგრული ლინგვისტურად კი არის ენა¹⁰⁵, მაგრამ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურად არის ქართული ენის დიალექტი – 1933 წელს ეს მოსაზრება ჩამოაყალიბეს განათლების სახალხო კომისარიატის კოლეგიის სხდომის მონაწილე ლინგვისტებმა.

ოდნავ განსხვავებულია **არნ. ჩიქობავას პოზიცია:**

მეგრული ლინგვისტურად არის **უმწერლობო ზანური ენის დიალექტი; საზოგადოებრივ პოლიტიკურად კი – ქართული ენის დიალექტი;** კერძოდ, არნ. ჩიქობავას აზრით, მეგრელი, საქართველოს სხვა კუთხეების ქართველთა მსგავსად, დიდი სამნიგნობრო კულტურის პატრონია (არ არის

¹⁰⁴ სილოვან ხუნდაძე („ქართული გრამატიკა“, 1917, გვ. 20): „ქართული ენის კილოკავებია – სვანური, მეგრული, ლაზური, ინგილოური, ფშაური, თუშური, ხევსურული და სხვ. საქართველოს ყოველის განსაკუთრებული კუთხის ენას თავისი განსხვავებული გამოთქმა და ფორმები აქვს, მაგრამ ყველა კუთხეს ერთმანეთის საუბარი კარგათ ესმის. მხოლოდ სვანური და მეგრული ენა (და ამ უკანასკნელის მახლობელი დიალექტი ლაზური) დედა-ქართული-საგან განსაკუთრებით განსხვავებულ სახეს წარმოადგენს“.

¹⁰⁵ დღეს ამგვარი მოსაზრების გაზიარება შეუძლებელია: „ლინგვისტურად ენა“ არის ნებისმიერი სამეტყველო კოდი – ვერბალური ურთიერთობის ნებისმიერი ფორმა, რამდენადაც ენა განიმარტება, როგორც „კომუნიკაციისათვის გამოყენებული ბგერით ნიშანთა სისტემა“; დედაენა, ეროვნული ენა კი არის მოცემული ეთნოსის ისტორიული მეტყველება.

უმწერლობო ჩამორჩენილი ერი); მეგრელის ეროვნული ენა არის ქართული ენა; საკუთრივ მეგრული კი არის **ქართული ენისგან წარმოქმნილი** ტომობრივი ზანური ენის დიალექტი¹⁰⁶. „დიფერენციაციის პროცესში ზანური (რომლის ერთ-ერთ კილოს მეგრული წარმოადგენს) იმდენად დაშორდა ქართულს, რომ ქართულის კილოდ მისი მიჩნევა შეუძლებელია“ (არნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი, 1936, გვ. 6)¹⁰⁷.

შდრ.: მოგვიანებით, 1969 და 1958 წლებში, არნ. ჩიქობავა მეგრულს ქართულის დიალექტად აცხადებს.

არც ერთ ნაშრომში არნ. ჩიქობავას არ წარმოუდგენია არგუმენტაცია, კრიტერიუმი თუ „დაშორების“ პროცენტული მაჩვენებელი, რომელიც ნათელს გახდიდა, თუ ქართული ენის დიფერენციაციის რომელი ეტაპიდან იქცა ზანური „ტომობრივ ენად“. არც იყო მოსალოდნელი, რამდენადაც, მრავალსაუკუნოვანი უწყვეტი ისტორიის მანძილზე სამეგრელოს ქართველობაც ქმნიდა ქართულ სამნიგნობრო ენას. გარდა ამისა, სამნიგნობრო ენასა და დიალექტს შორის არსებული სხვაობის ზღვარის დადება შეუძლებელია, რამდენადაც მეტყველების დიალექტად თუ ენად კვალიფიცირებას განაპირობებს არა ფონეტიკა-მორფოლოგია-ლექსიკაში წარმოქმნილი სხვაობები, არამედ **მოცემული საზოგადოების სამნიგნობრო ენის ისტორია და**

¹⁰⁶ არნ. ჩიქობავა. 1952, გვ. 99-101: „ტომობრივი ენების ნიმუშად ჩვენი სინამდვილიდან შეიძლება დავასახელოთ ქართველ ტომთა ენები: სვანური, ზანური (მეგრულ-ჭანური)... ტომობრივი ენებია, აგრეთვე დაღესტნის ენები: ალუღური, ნახურული, რუთულური, ანდიური, დიდოური“.

¹⁰⁷ არნ. ჩიქობავა აქ ნამდვილად არ გულისხმობს **ბგერათმესატყვისობას**, რამდენადაც თავად ყველაზე უკეთ იცის, რომ ბგერათმესატყვისობა ენათა/დიალექტთა ნათესაობას შეიძლება ადგენდეს და არა – მოცემული მეტყველების სტატუსს (იხ. ქვემოთ).

ენობრივ-ეთნიკური თვითაღქმა (სოციოლინგვისტური კრიტიერიუმი).

შდრ.: არნ. ჩიქობავაც, ვუკოლ ბერიძეც, გიორგი ახვლედიანიც და უფრო ახალი თაობის მეცნიერებიც (იხ. ქვემოთ) „საზოგადოებრივ-კულტურულად“ ანუ სოციოლინგვისტურად **მეგრულს მიიჩნევენ ქართული ენის დიალექტად**¹⁰⁸; შესაბამისად, ქართული „ეროვნული ენის“ პარა-

¹⁰⁸ პოსტსაბჭოთა პერიოდში უმწერლობო ენისა და კილოს (დიალექტის) სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტიერიუმების შესახებ დისკუსიისათვის იხ.:

ტ. ფუტყარაძე, საერთოეროვნული სალიტერატურო ენისა და საშინაო სამეტყველო კოდების მიმართების საკითხი ქართული სალიტერატურო ენისა და დიალექტების მიხედვით, XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები, ზუგდიდი, 2000;

ტ. ფუტყარაძე, მონათესავე ენობრივ ერთეულთა კვალიფიკაციის პრობლემა და ქართველური დიალექტების დაჯგუფების საკითხი, ენათმეცნიერების საკითხები, 1, 2003, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი;

ა. ონიანი, ენა და დიალექტი (ქართველური დიალექტები თუ ქართველური ენები?), ენათმეცნიერების საკითხები, 1, 2003.

თ. გვანცელაძე, არის თუ არა გაგებინება ენის დიალექტისაგან გამიჯვნის კრიტერიუმი? ენათმეცნიერების საკითხები, 2, 2003;

ა. ონიანი, ისევ ქართველური ენებისა და დიალექტების შესახებ, ენათმეცნიერების საკითხები, თბ., 2003;

კ. გაბუნია, ქართველური ენების საკუთრივ ლინგვისტური და სოციოლინგვისტური კრიტერიუმების გამიჯვნისათვის, ენათმეცნიერების საკითხები, №1, 2004;

თ. გვანცელაძე, აკადემიური პოლემიკა თუ იდეის დისკრედიტაციის მცდელობა? ენათმეცნიერების საკითხები, 1, 2004;

ტ. ფუტყარაძე, ენისა და კილოს გამიჯვნის სამეცნიერო პრობლემის განხილვა თუ?.. ენათმეცნიერების საკითხები, 1, 2004;

თ. გვანცელაძე, ენისა და დიალექტის საკითხი ქართველოლოგიაში, თბ., „უნივერსალი“, 2006;

ტ. ფუტყარაძე, ქართველთა დედაენა და დიალექტები, ქუთაისი, პედაგოგიური ინსტიტუტის გამომცემლობა „ლამპარი“, 2008;

ტ. ფუტყარაძე, ქართველური დიალექტების კლასიფიკაციის კრიტერიუმებისათვის, ქართველურ ენა-კილოთა განდასების საკითხები, ქუთაისის სასწავლო უნივერსიტეტის გამომცემლობა „ლამპარი“, 2009;

ლელურად, არნ. ჩიქობავას მიერ მოღვაწეობის ერთ პერიოდში ზანურის/სვანურის „ტომობრივ ენად“ გამოცხადება შეიძლება აიხსნას იმიტაც, რომ არნ. ჩიქობავას სპეციალურად არ წარმოუდგენია მსჯელობა ენა-დიალექტის გასამიჯნი კრიტერიუმების შესახებ; მას სიღრმისეულად არც უმუშავია ამ მიმართულებით (ენისა და კილოს გამმიჯნავი მეცნიერული კრიტერიუმების შესახებ მსჯელობა იხ. ქვემოთ).

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, აშკარაა:

ბოლშევიკების პერიოდშიც მეგრული „ენის“ (და სამეგრელოს ავტონომიის) საკითხი წამოიჭრა არა სამეგრელოში, არამედ – რუსეთის იმპერიის ცენტრში, ამჯერად უკვე ი. სტალინის კონცეფციის მიხედვით. შესაბამისად, **უსაფუძვლოა ე.წ. მეგრულ „სეპარატიზმზე“ საუბარი; უფრო ლოგიკურია, ვისაუბროთ კოლაბორაციონისტ პირებსა თუ მცირე ჯგუფებზე, რომელთა ანტიქართული მიმართულებით აქტიურობა პროვოცირებული იყო იმპერიული ცენტრიდან** (ასეთი სუბიექტები ყველა კუთხეში და ყველა დროში არსებობენ)¹⁰⁹.

ტ. ფუტყარაძე, ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტერიუმები და ქართველურ იდიომთა კვალიფიკაციის პოლიტიზების რეტროსპექტივა, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტ. VII, თბილისი, გამომცემლობა „ქართული უნივერსიტეტი“, 2016; მ. ლაბაძე, ენისა და კილოს გამიჯვნის საკითხი ლინგვისტურ ქართველოლოგიაში საერთაშორისო გამოცდილების გათვალისწინებით“, თბ., 2019 და სხვ.

¹⁰⁹ მეფის რუსეთის დროინდელ პროცესზე, ასევე, სტ. გაგუას, ბ. დადიანისა და გრ. ახალაიას ჯგუფების ქმედების შესახებ **სწორი დასკვნა** აქვთ გაკეთებული ვ. გვარამიასა და გ. ციციშვილს: „1922 წელს ს. ორჯონიკიძე ამბობს: „პოლიტიკა იქმნება არა აქ და არა – ჩვენს მიერ, არამედ მოსკოვში; ამის გათვალისწინებით გასაგები ხდება, რომ „მეგრული საკითხიც“ პრინციპში მოსკოვის დონეზე წყდება“ (ვ. გვარამია, გ. ციციშვილი, დასახელებული წიგნი, გვ. 97); თუმცა, იგივე ავტორები ამართლებენ ისაკ ჟვანიას.

1.6. ოთხი ქართველური ენის იდეოლოგემა XXI საუკუნეში (კრიტიკული ანალიზი)

ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების საფუძვლად გამოყენებულ ენ. „ოთხი ქართველური ენის“ „იდეოლოგიას“ რუსეთის გარდა პოსტსაბჭოთა საქართველოშიც და თანამედროვე დასავლეთშიც ჰყავს პოპულარიზატორები; მაგ., ethnologue.com-ის მიხედვით, ზეპირი ქართველური ქვესისტემები იწოდება: „განვითარებად ენად“ თუ „აღორძინებად ენად“¹¹⁰... ზოგი ავტორის მიხედვით კი: „უმწერლობო ენად“, „ტომობრივ ენად“; არადა, დღეს ყველამ კარგად იცის, რომ ეთნოგრაფიულ ლიტერატურაში „ტომი“ ველურ საზოგადოებას ნიშნავს. ასევე, ნამდვილად სახარბიელო სტატუსი არ არის: „უმწერლობო ენა“, „აღორძინებადი ენა“, „არასამწერლობო ენა“; შდრ., მაგ., ერთი ციტატა **XX საუკუნის ბოლოს დაწერილი ერთი ნაშრომიდან:**

*„ქართულთან, მეგრულთან და ლაზურთან ერთად სვანური არის ქართველურ ენათა ოჯახის ერთ-ერთი წევრი. ქართველურ ენებზე, ბევრი სხვა მონათესავე ენათა ჯგუფისაგან განსხვავებით, არ წარმოქმნილა სხვადასხვა ეროვნული კულტურა (მეცნიერება, ხელოვნება)... ქართული იყო მთელი ქართველი ხალხის **ბუნებრივი (და არა – თავსმოხვეული)** საერთო-სახალხო ეროვნული ენა, მეცნიერების, კულტურის ენა და ერთადერთი სალიტერატურო ენა. ეს არის ის დიდი ტვირთი, რაც ისტორიამ ქართველურ ენათაგან მხოლოდ ქართულს დააკისრა და რის გამოც ის არის სწორედ სრულიად საქართველოს საერთო-სახალხო ეროვნული ენა და ქართველი ხალხის ერთიანობის ბურჯი. დანარჩენი ქართველური ენები კი, რომლებიც ლინგვისტური თვალსაზრისით ჩვეულებრივი ენებია, ფუნქციონალურად (საზოგადოებრივი ფუნ-*

¹¹⁰ იხ., მაგ.: http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=GE სადაც ქართველური ქვესისტემების მიმართ იგივე კვალიფიკაციები ამაჟამადაც (დამონება: 05.01.2019).

ქციის მიხედვით) ქართული ენის დიალექტებს უტოლდებიან. ნათქვამიდან ჩანს, რომ სვანური (მეგრულისა და ლაზურის მსგავსად) უმწერლობო ენაა“¹¹¹.

ჩვენი კომენტარი:

ლინგვისტური თვალსაზრისით, ბუნებრივ ენად შეიძლება კვალიფიცირდეს ალქმადი ბგერითი ნიშნების ყველა სისტემა, რომლებიც გამოიყენება კომუნიკაციის საშუალებად. მსოფლიოში არსებული ენების/კილოების სახელდების პრინციპებიდან გამომდინარე, მეტყველების ენად თუ კილოდ კვალიფიცირება ხდება მხოლოდ „საზოგადოებრივი ფუნქციის მიხედვით“.

შდრ., ასევე: **აკადემიური დოქტორი ნაზი მიქელაძე:** „ტომობრივი ენები ამჟამადაც არსებობენ, მაგალითად, ტომის ენებია: ჩრდილო, ცენტრალურ და სამხრეთ ამერიკაში მცხოვრები ინდიელების ენა (მაია-ენა, აცტეკური და ირეკოზული ენები და სხვა). ჩვენი ენებიდან ტომის ენას წარმოადგენს: მეგრული, ქანური (ანუ ლაზური) და სვანური. სხვა ტომობრივი ენებია მაგალითად: დაღესტნური ენები: დიდოური, ნახურული, რუთულური და სხვა“¹¹².

მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამნიგნობრო კულტურის შემქმნელი სამეგრელოს მკვიდრების გამოცხადება უმნიგნობრო ტომებად, სამეგრელოს მკვიდრი ქართველების (მეგრელების) კუთხური მეტყველების – ქართული ენის კუთხური სახესხვაობის – გამოცხადება ტომის ენად (ტომობრივ ენად)¹¹³ რომ დიდი შეცდომაა, ვფიქრობთ, ყველა საღად მოაზროვნე ადამიანისათვის ნათელია.

¹¹¹ ა. ონიანი, სვანური ენა, თბ., 1998, გვ. 3-4

¹¹² <http://batumelebi.netgazeti.ge/news/5599> (დამონშება: 12.05.2018)

¹¹³ ტომობრივი ენა – tribal language; Indigenous language – An indigenous language or autochthonous language is a language that is native to a region and spoken by indigenous people, often reduced to the status of a minority language. This language would be from a linguistically distinct community that has been settled in the area for many generations.

იხ., ასევე, აკადემიური დოქტორის, **რუსუდან გერსამიას** ციტატა: „ელექტრონული ბაზები **უმწერლობო ქართველური ენებისთვის** დღემდე არ არსებობს. ჩვენთან ციფრულმა ჰუმანიტარიამ ახლახან აიღვა ფეხი, უკვე შექმნილია რამდენიმე კორპუსი ქართული ენისთვის, ქართული ენის დიალექტებისთვის და ჩვენი კოლეგები დღესაც აგრძელებენ მუშაობას. თუმცა სხვა ქართველური ენებისთვის ჯერ ამგვარი ბაზები არ ჩანს“¹¹⁴.

ამ შემთხვევაშიც მცირე კომენტარს დაგვჯერდებით:

საერთაშორისო სამეცნიერო ველში საქართველოს (/სამეგრელოს) მკვიდრისაგან იმის მტკიცება, რომ მეგრელებს, ლაზებს (თუნდაც საქართველოში მცხოვრებ ლაზებს), სვანებს „დედაენებზე“ მნიგნობრობა არა აქვთ, საფრთხის ქვეშ მყოფი „უმწერლობო ენების“ გადარჩენის საბაბით **გრანტის** მიღების სურვილით შეიძლება აიხსნას (იხ. ქვემოთ, „მეორე გამოწვევა“). აქვე დავიმონუმებ **პროფ. ალექსი ჟორდანიას რიტორიკულ კითხვას:**

„რატომ უნდა გამოვაცხადოთ მეგრელები, ლაზები თუ სვანები უმნიგნობრო საზოგადოებებად? მით უმეტეს, ყველა მეგრელი, სვანი თუ ტაოელი მრავალი საუკუნის მანძილზე ქმნიდა საერთოეროვნულ სალიტერატურო ენას?!“¹¹⁵

წინააღმდეგობრივია, თუმცა გარკვეულწილად საინტერესოა პროფ. კახა გაბუნიას შემდეგი მსჯელობა: „*ვფიქრობთ, სრულიად მართებულია მოსაზრება, რომელიც ბ.*

Indigenous languages are not necessarily national languages, and the reverse is also true. https://en.wikipedia.org/wiki/Indigenous_language.

племенной язык – Бесписьменный диалект, форма существования языка в первобытно-общинную эпоху, когда границы лингвистической и этнической группы совпадали

<https://www.psyoffice.ru/5-sociolinguistics-518.htm>.

¹¹⁴ <https://sputnik-georgia.com/people/20180323/239777724/qartuli-ena-rusudangersamia.html> ბუდაპეშტის კონფერენცია: მე-18 საერთაშორისო მორფოლოგიური შეხვედრა (18th International Morphology Meeting).

¹¹⁵ ალექსი ჟორდანიას, დიგლოსიის ზოგიერთი ასპექტი არაბულში, ქართულსა და გერმანულში, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, ტ. I, 2012, გვ. 172-189.

ჯორბენაძის მიერ არის ფორმულირებული: „ენათმეცნიერული (დავაზუსტებთ – საკუთრივ ლინგვისტური) თვალსაზრისით მეგრულ-ჭანური და სვანური ქართულის მოძმე ენებია, მაგრამ ეთნიკურ-პოლიტიკური (დავაზუსტებთ – სოციო-ოლინგვისტური)¹¹⁶ თვალსაზრისით, მათ იგივე სტატუსი აქვთ, რაც დიალექტებს (ჯორბენაძე, 1989, გვ. 36). საინტერესოა ეს საკითხი თვითიდენტიფიკაციის თვალსაზრისით: ენაა თუ დიალექტი მეგრულ-ლაზური და სვანური? – ეს იყო რესპონდენტებისთვის დასმული ერთ-ერთი კითხვა ჩაღრმავებული ინტერვიუების ჩანერისას. თუმცა, ცხადია, ამ საუბრის მიზანი არ ყოფილა და ვერც იქნებოდა საკითხის ერთხელ და სამუდამოდ გადაჭრა და სათანადო არგუმენტაციების მოთხოვნა-წარმოდგენა. საინტერესო იყო უბრალო ადამიანების (რომელთაც ენათმეცნიერებასთან არაფერი აკავშირებთ) დამოკიდებულება მეგრულ-ლაზურთან და სვანურთან, მის როლთან დაკავშირებით. რესპონდენტებისთვის მეგრულ-ლაზური და სვანური, ჩვეულებრივ, **კუთხურტომობრივი ენა** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.) ან **ქართული ენის დიალექტია**¹¹⁷.

პატივცემულ მკითხველს შევასხენებ: მსოფლიოში არსებული უკლებლივ ყველა ცივილიზებული ხალხის ენის სტატუსი დადგენილია არა **ენ. საკუთრივ ლინგვისტური** ანუ შიდასტრუქტურული (ბგერათმესაწყვისობა, ენობრივი სტრუქტურების მსგავსება-განსხვავება)¹¹⁸, არამედ სწორედ **სოციოლინგვისტური** კრიტერიუმით.

¹¹⁶ ბ. ჯორბენაძის თვალსაზრისის დაზუსტებები ეკუთვნის კახა გაბუნას.

¹¹⁷ კ. გაბუნია, ენობრივი სიტუაცია თანამედროვე საქართველოში International Journal of Multilingual Education (IJME) საერთაშორისო ჟურნალი, მულტილინგვური განათლებისთვის, № 3, 2014, გვ. 45-69 http://www.multilinguaeducation.org/storage/uploads/articles_contents/141215024122.pdf <http://www.multilinguaeducation.org/>

¹¹⁸ ბგერათმესაწყვისობით დგინდება ენათა ნათესაობა და არა – ენათა/კილოთა სტატუსი. უმწერლობო ენისა და დიალექტის გამმიჯნავი კრიტერიუმების შესახებ ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტერიუმები და ქართველურ იდი-

მებით (დამწერლობის ქონა-არქონა, სტანდარტულობა, პრესტიჟულობა, სახელმწიფო ენის სტატუსი; რეესტრული კრიტერიუმი, თვითშეფასებითი კრიტერიუმი; ასევე, იდიომის კვალიფიკაცია ხდება ეთნოსის სამნიგნობრო კულტურის ისტორიის გათვალისწინებით). ზოგჯერ მეტყველების სტატუსი განსაზღვრულია **ექსტრალინგვისტური მიდგომებითაც** – რელიგიური ან პოლიტიკური ნიშნით. ექსტრალინგვისტურია „გაგებინების“ კრიტერიუმიც, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნეს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუკი მონათესავე საზოგადოებებს არ გააჩნიათ არც წინაპრებისგან შექმნილი საერთო მნიგნობრობა და არც კოინე¹¹⁹.

შდრ., წინააღმდეგობრივია **გ. ცოცანიძის** მსჯელობაც:

„ქართულ საერთო სახალხო ენას აქვს არსებობის ორი ძირითადი ფორმა: ენის ლიტერატურული ფორმა და სახალხო მეტყველება. ქართველთა სახალხო მეტყველება იყოფა 20 ადგილობრივ ნაირსახეობად; ესენია: ქართლური, კახური, ჩალმათუშური, წოვათუშური, ფშაური, ხევსურული, მოხეური, მთიულური, მესხური, აჭარული, გურული, იმერული, რაჭული, ლეჩხუმური, **სვანური, მეგრული, ლაზური** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.), ინგილოური, ფერეიდნული, იმერხეული ანუ კლარჯული... **სოციალური თვალსაზრისით**, ე.ი. ენის მომხმარებლის ფაქტორის გათვალისწინებით, მეტყველების ეს ნაირსახეობები განიხილება როგორც საერთო-ხალხური ქართული ენის **სოციალური დიალექტები**. ლინგვისტური კრიტერიუმების გამოყენების შემთხვევაში, შეიძლება ითქვას, რომ **ქართული ეთნოსის** მეტყველებს სამ ურთიერთმონათესავე ენაზე: ქართულ, სვანურ და ზანურ ენებზე. ამგვარად გამოდის, რომ სვანუ-

ომთა კვალიფიკაციის პოლიტიზების რეტროსპექტივა, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, VII, თბ., 2017, გვ.115-134.

¹¹⁹ თუკი არ არსებობს მონათესავე ტომების გამაერთიანებელი ენობრივ-კულტურული სისტემა და სამნიგნობრო ტრადიციის აქმქონე ტომებს აქვთ მკაფიოდ ჩამოყალიბებული ტომობრივი იდენტობა, ასეთ შემთხვევაში მათი უმწერლობო კონტინუუმები დამოუკიდებელ ენებად შეიძლება იქნეს მიჩნეული.

რი და ზანური მეტყველებები, რომლებიც დიალექტებია მათი სოციალური ფუნქციონირების მიხედვით, ლინგვისტურად დამოუკიდებელ ენებს წარმოადგენს¹²⁰ ... იქვე ჩამოთვლილია ისეთი „ლინგვისტური კრიტერიუმები“ (ორიგინალური ლექსიკა, განსხვავებული ფონოლოგიური და მორფოლოგიური სისტემები, განსხვავებული სინტაქსური კონსტრუქციები), რომელთა მიხედვით მეტ-ნაკლებად ყველა დიალექტი სხვაობს; **შესაბამისად, არსებული რეალობა გ. ცოცანიძის (და მისი თანაავტორების) დასკვნის საპირისპიროა; შდრ.:**

ა) როგორც ლექსიკის, ასევე, ფონოლოგიური, მორფოლოგიური და სინტაქსური სისტემების მიხედვით, ქართველური ენობრივი სამყაროს ყველა ქვესისტემა თვისობრივად ერთგვაროვანია და არა განსხვავებული; შდრ., მაგ., დასახელებული „ლინგვისტური კრიტერიუმებით“ ქართული ენისაგან ნამდვილად განსხვავდება **მონათესავე აფხაზური ენა და არამონათესავე რუსული თუ ჩინური ენები.** გარდა ამისა, გერმანული თუ არაბული დიალექტების მსგავსად, ქართველურ ქვესისტემებს შორისაც დიდი სხვაობა რომ იყოს, **მსგავსება-განსხვავების პროცენტის არარსებობის გამო** ამ გზით ვერ დადგინდება მონათესავე ენობრივი ერთეულების სტატუსი. მსოფლიოში არსებულ მონათესავე ენათა/კილოთა სტატუსი, როგორც წესი, გარკვეულია მოცემული მეტყველების სოციალური ფუნქციის, თვითიდენტიფიკაციის, ანდა, პოლიტიკური მიდგომის მიხედვით (ამის გადამონმება შეუძლია ყველას, ვინცაც ხელი მიუწვდება გლობალურ ქსელზე).

ბ) გერმანული, იტალიური თუ ფრანგული დიალექტებისაგან განსხვავებით, ქართველური დიალექტები საერთო-ქართველურზე დაფუძნებული **ქართველთა (ქართველური) სამნიგნობრო ენის** მეორეული ვარიანტებია და არა

¹²⁰ გ. გოგოლაშვილი, ნ. შარაშენიძე, გ. ცოცანიძე, ნ. ჭუმბურიძე, „თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია, II. დიალექტები“ (გ. გოგოლაშვილის რედაქციით), თბ., 2016, გვ. 6-7.

მისი პარალელური ვარიანტები: არ არსებობს საერთოინ-
დოევროპულ ენაზე დაფუძნებული სამნიგნობრო ვარიან-
ტი, ქართული (ქართველური) სამნიგნობრო ენა კი არსე-
ბითად ინარჩუნებს ამოსავალ საერთოქართველურ სის-
ტემას (ზანური და სვანური მეტყველებები კი ამ საერთო
ენის მეორეული სახესხვაობებია). **ფუნქციურადაც შეუძ-
ლებელია მათი გათანაბრება**, რამდენადაც ქართული ენა
არის ქართველთა (მათ შორის, მეგრელ-ლაზთა, სვანთა)
მრავალსაუკუნოვანი **ეროვნული ენა (დედაენაა)**, ზანური
და სვანური კი ქართველთა მხოლოდ ნაწილის (მეგრელ-
ლაზთა და სვანთა) **საშინაო მეტყველებებია და არა – უმ-
ნიგნობრო ენები; შესაბამისად**, ქართველური თემის/კუთ-
ხის¹²¹ რომელიმე მეტყველება ვერც ერთი კრიტერიუმით

¹²¹ ქართულ სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოიყენება ტერმინები: „ეთნოგრაფიული ჯგუფი“, „სუბეთნოსი“, „ეთნიკოსი“, „ეთნიკური ჯგუფი“... ეს ტერმინები თამამად შეიძლება გამოყენებულ იქნეს სა-
ქართველოს მოქალაქე სხვა ეთნიკური ჯგუფების, მაგ., ქისტების
აღსანიშნავად; შდრ.: ლ. ტოლსტოვას ტაჯიკებისა და უზბეკების
გვერდით გამოყოფილი აქვს ისეთი ეთნოგრაფიული ჯგუფები (სუ-
ბეთნოსები), როგორებიც არიან: შუა აზიის ბოშები, ირონები, ქურ-
თები, თურქები, ყივჩაყები და სხვ. (მსჯელობისათვის იხ. მ.გეგეში-
ძე, 1971, გვ.117)... ჩემი აზრით, საქართველოს სხვადასხვა მხარის
მოსახლეობის: აჭარლების, გურულების, მეგრელების, იმერლების,
სვანების, თუშების... მოხსენიება არ შეიძლება „ეთნოსად“, „ეთნი-
კურ ერთობად“, „ეთნიკურ ჯგუფად“, „ხალხად“, „ტომად“, „სუბეთ-
ნოსად“ და მისთ., რამდენადაც ეთნოლოგიურ ლიტერატურაში და-
სახელებული ტერმინები აღნიშნავენ მოცემულ სახელმწიფოში
მცხოვრებ უმცირესობას ან ჯერ კიდევ ერთად ჩამოუყალიბებელ
ჯგუფს, რომელსაც აქვს დამოუკიდებელი ეთნოსტრუქტურა და
ენობრივ-კულტურული თვითშეგნება; შდრ., ასევე: „ტომი“ წინაფე-
ოდალური გაერთიანებაა და არა – თანამედროვე საზოგადოება.
ჩვენ ვიყენებთ ტექნიკურ ტერმინს: **თემი**. „თემით“ აღვნიშნავთ ერ-
თი ეთნოსის შიგნით არსებულ **ლოკალურ-ტერიტორიულ ჯგუფებს**
(შდრ.: ეთნოსი – თემი – პიროვნება ისე მიემართება ერთმანეთს,
როგორც ენა – კილო – იდიოლექტი); მაგ., ქართველი ერის ცალკეუ-
ლი თემებია (ლოკალურ-ტერიტორიული ჯგუფებია): აჭარლები, გუ-
რულები, ჩალმათუშები, ნოვათუშები, იმერლები, ჰერები (ინგილოე-
ბი), მეგრელები, ლაზები, მთიულელები, იმერხეველები, მაჭახლელები,

„უმნიგნობრო ენად“ ვერ მიიჩნევა, რამდენადაც ყველა კუთხის ქართველის საერთო კუთვნილებაა მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო ენა¹²².

ფფიქრობ, ნათელია: გამოუვალ წინააღმდეგობაში არიან ისინი, ვინც მეგრულს (/სვანურს, ლაზურს) „**ლინგვისტურად“ ენებად თვლიან, „სოციოლინგვისტურად“ კი – ქართული ენის დიალექტებად.**

არათანამიმდევრულია, ასევე, **პროფ. რამაზ ქურდაძის** კონცეფცია, რომლის მიხედვითაც მომზადდა „ხუთენოვანი ლექსიკონი“ (ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური ლექსიკონი), რომელშიც ქართულთან მიმართებით, ინგლისურის პარალელურად, დამოუკიდებელ „ენებადაა“ განხილული: მეგრული, ლაზური, სვანური. რ. ქურდაძის აზრით, დასახელებული ქართველური იდიომები მონათესავე ენებია **ინგლისური, ფრანგული, ესპანური ენების მსგავსად**¹²³.

სამცხელები, შავშელები, ლივანელები, ტაოელები, მოხევეები, სვანები, ფერეიდნელები, ჯავახები, ხევსურები, ქართლები, ფშაველები, კახელები, რაჭველები, ლეჩხუმლები...

¹²² გ. ცოცანიძისა და მისი სხვა თანამოაზრეების თვალსაზრისის კრიტიკისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ქართველურ ენობრივ ვარიანტთა (ქვესისტემათა) კვალიფიკაცია და კლასიფიკაცია; ქართული უნივერსიტეტის შრომები, ტ. III, 2017, გვ., 80-105.

¹²³ რ. ქურდაძე: „ხუთენოვანი ლექსიკონის იდეა გაჩნდა ილია ჭავჭავაძის პროსპექტზე სეირნობის დროს, როდესაც ბუკინისტურ მაღაზიაში ვნახე ინგლისურ-ფრანგულ-ესპანური ლექსიკონი... ეს იდეა გავაცანი ბატონ გიუნტერს...“ პროფ. რამაზ ქურდაძის გამოსვლის სრული ტექსტი იხ.:

<https://www.youtube.com/watch?v=chSKfvqWc1k> (დამონმებულია 2018 წლის 10 მაისს). ანალოგიური სულისკვეთებისაა მ. თანდაშვილის გამოსვლის ტექსტიც:

https://www.youtube.com/watch?v=HBIdCz_f5B8 (ეხება „დამწერლობის არმქონე ქართველური ენების“ აღნიშნულ ხუთენოვან ლექსიკონს. მისი გამოცემა განხორციელდა სამხრეთ კავკასიაში შვეიცარიის თანამშრომლობის ოფისის ფინანსური მხარდაჭერით

ჩემი აზრით, ასეთი პარალელი შეუსაბამოა, რამდენადაც დასახელებული ინდოევროპული ენები სხვადასხვა ერების დედაენებია! დავიმონმებთ ერთ ნიშანდობლივ ციტატას „ხუთენოვანი ლექსიკონიდან“:

„ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური ლექსიკონის გამოცემა უმთავრესად ორი თვალსაზრისით არის აქტუალური: ერთი, ის წარმოაჩენს ქართველური ტომების ენობრივი ერთიანობა-სიახლოვის სურათს, მეორე მხრივ, აქ ჩანს არამონათესავე ენების (კერძოდ, რუსულის, ბერძნულისა და თურქულის) გავლენის კვალი. ორივე ფენომენი საინტერესო მასალას იძლევა შემდგომი კვლევა-ძიებისთვის. საკითხისადმი ამგვარი მიდგომა წარმოაჩენს **სამხრეთკავკასიური** (?– ხაზი ჩემია – ტ. ფ.)²⁴ მონათესავე ენების: ქართულის, მეგრულის, ლაზურისა და სვანურის თანამედროვე ენობრივ მდგომარეობას, კერძოდ, ლექსიკურ ვითარებას. ფაქტობრივად, ეს კიდევ ერთი საინტერესო გზაა **უმწერლობო ქართველური ენების** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.) ლექსიკის არა მარტო შეს-

<https://edu.aris.ge/news/tsu-shi-xutenovani-qartul-megrul-lazur-svanur-inglisuri-leqsikonis-prezentacia-gaimarta.html>

(მასალები დამონმებულია 2018 წლის 10 მაისს).

²⁴ შდრ. კავკასიის რეგიონის სხვაგვარი გააზრება: **ჩრდილო კავკასია**, **ცენტრალური კავკასია** (საქართველო, აზერბაიჯანი, სომხეთი), **სამხრეთი კავკასია** (ისტორიული ლაზეთი, ტაო-კლარჯეთი, ყარსის მხარე...).

წავლის, არამედ მოხმარების გააქტიურებისათვისაც, რაც გარკვეულ შემთხვევებში თავიდან აგვაცილებს ამა თუ იმ ძირძველი ქართველური ლექსემის დავინყებასა და გაუჩინარებას“¹²⁵.

ქართველური თემების ენობრივი ერთიანობა-სიახლოვის სურათისა და არამონათესავე ენების (კერძოდ, რუსულის, ბერძნულისა და თურქულის) გავლენის კვალის წარმოჩენის თვალსაზრისით საინტერესოა ასეთი გამოცემა, მაგრამ დაუსაბუთებელია თვალსაზრისი, რომ, თითქოსდა, მეგრული, ლაზური თუ სვანური უმწერლობო ქართველური ენებია (“უმწერლობო ენის” ცნების შესახებ იხ ქვემოთ).

შედარებით ვრცლად შევეხებით **პროფ. ნინო დობორჯგინიძის** თვალსაზრისს; იგი წერს:

„ტ. ფუტკარაძემ ქართველოლოგებს შორის გამორჩეულად მაღალი სამეცნიერო რეიტინგის მქონე ენათმეცნიერს, პროფესორ ვინფრიდ ბოედერს, ვის სახელსაც ასე მჭიდროდ უკავშირდება ქართველური ენების შესახებ კვლევის ჩართვა საერთაშორისო სამეცნიერო დისკუსიებში, სამეცნიერო მეთოდოლოგია დაუწუნა და „საბჭოთა სტერეოტიპებით აზროვნება“ უსაყვედურა...“¹²⁶.

¹²⁵ რამაზ ქურდაძე, დოდო შონია, ლილე თანდილავა, ლელა ნიჟარაძე, ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური ლექსიკონი, თბ., 2015

http://unicumfiles.vible.solutions/tmp/10903_20171128195045.pdf. იხ.: http://www.multilingualeducation.org/storage/uploads/articles_contents/160128041403.pdf: რ. ქურდაძე: „ქართველური ტომებისათვის სწავლა-განათლებისა და წირვა-ლოცვის ენა ქართულია, რომელსაც 16-საუკუნოვანი ისტორია აქვს“... ვფიქრობთ, 16-საუკუნოვანი სამწიგნობრო ტრადიციის მქონე საზოგადოება „ტომად“ წამდვილად არ უნდა კვალიფიცირდეს.

¹²⁶ ნ. დობორჯგინიძე, „მეგრულისთვის რეგიონული ენის სტატუსის მოთხოვნა პროვოცირებულია“ <http://www.ttimes.ge/archives/33750> (დამონმება: 05.01.2018).

<http://arilimag.ge/%E1%83%9C%E1%83%98%E1%83%9C%E1%83%9D6>.

არც მე და არც ჩემს თანამოაზრეებს არასოდეს დაგვიკნინებია პროფ. ვ. ბოედერის ღვაწლი ქართველოლოგიაში. უბრალოდ, არ ვიზიარებთ მის თვალსაზრისს „უმწერლობო ქართველური ენების“ შესახებ; ჩვენთვის, ასევე, მიუღებელია მისი ზოგი სხვა მოსაზრებაც; კერძოდ, ერთგან **ვ. ბოედერი წერს:** „ჩემთვის გაუგებარია, რა კავშირი აქვს ქართულად მწერალი ლაზების, მეგრელებისა და სვანების ქართულ ლიტერატურაში თანამონაწილეობას საკითხთან, ერთგვარი ქართულია თუ არა ლაზური ენა და ა.შ. იმ ფაქტიდან, რომ პოლონელმა ჯოზეფ კონრადმა დიდი წვლილი შეიტანა ინგლისურ ლიტერატურაში, არ გამომდინარეობს, რომ პოლონური ინგლისურის დიალექტია“¹²⁷. ანუ, **ვ. ბოედერის ლოგიკას თუ მივყვებით**, ქართული მნიგნობრობის ისტორიაში იოანე ლაზის, იოანე მინჩხის, იოანე პეტრინის, დუტუ მეგრელის, ივანე მარგიანის, კონსტანტინე გამსახურდიას, შალვა დადიანის, მაგალი თოდუას, ზურაბ თანდილავას, ნომადი ბართაიას, მიხეილ ჩაჩუას, ზაურ მოლაშხიას... წვლილი ისევეა განსახილველი, როგორც პოლონელი ჯოზეფ კონრადისა - ინგლისურ ლიტერატურაში (?!). პატივცემულმა გერმანელმა კოლეგამ არ იცის, რომ დასახელებული მოღვაწეები ენობრივ-ეთნიკურადაც ქართველები არიან და კულტურულადაც?

ბატონი ვ. ბოედერის პიროვნული მომხიბვლელობა სიკეთეს ნამდვილად ვერ მოუტანს ქართველოლოგიას, თუკი ის ნებისთ თუ უნებურად ხელს შეუწყობს ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ დანაწევრებას და გააგრძელებს იმ გზას, რომელსაც სათავე დაუდო მეფის რუსეთმა. ვ. ბოედერისადმი ვრცელი პასუხი სხვაგან გვაქვს დაბეჭდილი¹²⁸; აქ კი **ჩვენს მსჯელობას ასე განვაზოგადებთ:**

¹²⁷ ვ. ბოედერი, ენა და კილო ქართველოლოგიაში, ენათმეცნიერების საკითხები, თბ., 2005, № I-II.

¹²⁸ იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ქართველთა დედაენა და დიალექტები, 2008, გვ. 28-30.

ყველა სასიკეთო საქმე, რომელიც ქართველოლოგიის განვითარებაში მიუძღვის ამა თუ იმ მეცნიერს (მათ შორის ბატონებს: ი. გიპერტს, ჯ. ჰიუიტსა თუ ვ. ბოდერს...) არსებითად გაფერმკრთალდება, თუკი მოცემული მეცნიერი, **ცარიზმისა და კომუნისტური რეჟიმების კვალად**, შეეცდება, დედაენობრივი მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო კულტურა გაუუცხოოს მეგრელებს, სვანებს, ლაზებს და ხელს შეუწყობს ქართველი ერის დანაწევრებას. ამ კონტექსტშია განსახილველი ნ. დობორჯგინიძის კიდევ ერთი უარგუმენტო მოსაზრებაც (დავიმოწმებთ ვრცელ ციტატას, რომ მკითხველმა თავად შეაფასოს ავტორის ნინააღმდეგობრივი ტექსტი)¹²⁹:

„მეგრული არასამწერლობო ქართველური ენა; ქართველური ენობრივი სამყარო ერთიანია და იგი მთელი ქართველი ხალხის საკუთრებაა; რუსეთი დღესაც წარმატებით იყენებს მეცხრამეტე საუკუნის მეთოდებს და ნებით თუ უნებლიეთ, ჩვენც გვითრევს ამაში. მეგრულისთვის რეგიონული ენის სტატუსის მოთხოვნა პროვოცირებულა-მეთქი, რომ ვთქვი ზემოთ, ამაში ჩვენი ხელიც ურევია. რამდენიმე წლის წინ სწორედ თქვენმა რესპონდენტმა, ბატონმა ტარიელ ფუტყარაძემ დაიწყო მტკიცება, რომ მეგრული და სვანური ენები კი არაა, დიალექტები-აო. ამით ბატონი ტარიელი და მისი ორი თანამოაზრე ენათმეცნიერი თითქოს ენობრივი დაქუცმაცების საფრთხისგან იცავდნენ ქვეყანას, სინამდვილეში კი, ნებით თუ უნებლიეთ, სწორედ ამ საფრთხის პროვოცირებას შეუწყვეს ხელი. როგორც ქართულ, ისე უცხოურ სამეცნიერო წრეებში **საყოველთაოდ გაზიარებული თეორია ამტკიცებს (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.), რომ არსებობდა ნინარე ქართველური ფუძეენა, რომლის დამლის შედეგად მივიღეთ სამი ქართველური მონათესავე ენა: ქართული, მეგრულ-ჭანური და სვანური (მეცნიერთა ერთი ჯგუფი მხოთხე ქართველურ ენად თვლის ლაზურს). ხანგრძლივი ისტორიით და საერთო ეროვნული ცნობიერებით მეგრულ ერთობას, **სამეცნიერო მეთოდოლოგიით მკაფიოდ დადასტურებულ მონათესავე ენებსა** (ხაზი ჩემია – ტ. ფ.) და ამ ენების მატარებელ ქართველობას ბატონმა ტარიელმა სრუ-**

¹²⁹ ნ. დობორჯგინიძე, „მეგრულისთვის რეგიონული ენის სტატუსის მოთხოვნა პროვოცირებულა“ /17. 02. 2015/:

<http://www.times.ge/archives/33750> (დამოწმება: 27.12.2017).

ლიად თვითნებურად შეუცვალა ენობრივი რუკა და შესთავაზა უსაფუძვლო, მეცნიერულ მტკიცებულებებს მოკლებული თეორია, რომ მათი ენები, მეგრულ-ჭანური და სვანური, ენები კი არაა, დიალექტები“¹³⁰.

სხვა წერილში ნ. დობორჯგინიძე ცდილობს, რომ „დაძველოს“ „უმწერლობო ქართველური ენების“ არსებობის იდეოლოგიამა და უსაბუთოდ აცხადებს:

„წყაროები, რომელთა შესახებ ქვემოთ მექნება საუბარი და რომლებიც, როგორც უკვე ვთქვი, სამივე ქართველური ენის, როგორც დამოუკიდებელი ენების, არსებობას აღიარებს, სულ მცირე ჩვიდმეტი საუკუნით უფრო ძველია, ვიდრე XIX საუკუნის რუსეთის იმპერიული ზრახვები, ან მასზე ოდნავ უმცროსი მარქსისტულ-ლენინური ენათმეცნიერება... II-III და მომდევნო საუკუნეებში დაწერილი მსოფლიო ისტორიების ავტორები სვანურსა და მეგრულს მსოფლიოს ხალხთა ენებს შორის მოიხსენიებენ“¹³¹...

¹³⁰ ნ. დობორჯგინიძე, რელიგიური ისტორიოგრაფიის უძველესი წყაროები სამწერლობო და არასამწერლობო ქართველური ენების შესახებ: ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები, ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა, I კრებული, თბ., 2007 (გამოცემის რედაქტორია პროფ. თინათინ ბოლქვაძე, რომელიც თავის ნაწერებში იყენებს ტერმინს: „ქართველური ენები“).

¹³¹ იქვე, გვ. 259. მეგრულის „დაძველების სხვაგვარი გზა აირჩია მამანტი ძაძამიამ, რომელიც წერს: უმწერლობო მეგრული ენა პირველყოფილი ადამიანის ენაა, რასაც ცხადყოფს მეგრულში თ ბგერის არსებობა; „მეგრული ენა უფრო მეტად გამოხატავს თავდაპირველი ანუ პირველყოფილი ბუნებრივი მეტყველების („ბუნების ენაზე“ მეტყველების) ვითარებას, ვიდრე ქართული ენა, რომლისთვისაც მეტწილად ხელოვნურობაა დამახასიათებელი. სხვა სიტყვებით, მეგრული დიდმნიშვნელოვნად წარმოაჩენს დასაბამიერი ენის ვითარებას (მ. ძაძამია, ც. ძაძამია, "ენის წარმოშობის საიდუმლოება"; 1997, თბ., გვ. 93). ნიგნის მთავარი დებულებაა: ადამიანი წარმოიშვა მაიმუნისაგან, ხოლო პირველყოფილი ადამიანის ცხოველური ბგერები შემონახულია მეგრულ მეტყველებაში (ნიგნის ერთ-ერთ რეცენზენტად მიწერილია გიორგი გოგოლაშვილი sic!).

სრული პასუხისმგებლობით ვამბობთ:

არც ერთ ძველ ავტორთან არ არის ნახსენები არც მეგრული უმწერლობო ენა და არც სვანური უმწერლობო ენა¹³². გარდა ამისა, მთელ მსოფლიოში უმწერლობო ენად მიიჩნევა იმ ენობრივ-ეთნიკური ერთობის მეტყველება, რომელსაც საკუთარ დედაენაზე არა აქვს წერილობითი კულტურა და შემოქმედების თუ საქმისწარმოების პროცესში იყენებს სხვათა მიერ შექმნილ სამნიგნობრო ენას. უმწერლობო ენა ზეპირი ფორმით (დიალექტების, კილოკავების, თქმების, ჟარგონების სახით...) არსებობს¹³³; შესაბამისად, გაუმართლებელია ქართველური ზეპირი ქვესისტემების სახელდება „უმწერლობო ენებად“, „პროვინციულ ენებად“, „ალორძინებად ენებად“, „განვითარებად ენებად“ თუ „ტომობრივ ენებად“.

მეგრულ-ჭანური და სვანური მეტყველებები ვერ ჩაითვლება უმწერლობო ენებად იმ მარტივი მიზეზის გამო, რომ სამნიგნობრო ქართულის ამ სახესხვაობების მფლობელთ, სულ მცირე, 16-საუკუნოვანი სამნიგნობრო ტრადიცია აქვთ საკუთარ დედაენაზე; ამდენად, ტერმინები: „ტომობრივი ენა“, „განვითარებადი ენა“, „უმწერლობო დედაენა“ /“უმნიგნობრო ენა“/ **შეურაცხმყოფელია დიდი სამნიგნობრო კულტურის მქონე ქართველებისათვის:** იოანე ლაზის, ჭყონდიდლების, მარტვილელი იოანე მინჩხისა

¹³² ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, „ქართველთა დედაენა და დიალექტები“ თბ., 2008, გვ. 14-15, ძველი წყაროების ანალიზისათვის კი – ტ. ფუტყარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005.

¹³³ საკითხის ისტორიისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ი. ვაშაკიძე, ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმვა 1917-1935 წლებში, თბილისი, „უნივერსალი“ 2011. ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ლ. ხაჭაპურიძე, ქართველურ ენა-კილოთა განდასების საკითხები; თბ., 2009.

თუ იოანე აფხაზის /მეგრელის/(იგივე იოანე პეტრინი) მშობლიური კუთხის მოსახლეობისათვის.

ილიაუნის პროფესორის ტექსტში **ნიშანდობლივია** ქართველური „უმწერლობო ენების“ დაძველების მცდელობა, რაც რუსული იდეოლოგიის **ფსევდოლიბერალურ**¹³⁴ შეფუთვას უფრო ჰგავს.

შდრ.: ისაკ ჟვანიაც გამობდა მეფის რუსეთისა თუ მებონიაბუკიას ჯგუფის „სამარცხვინო, პროვოკაციულ-კონტრრევოლუციონერ დოკუმენტებს“ (იხ., მაგ., დანართი №5), მაგრამ, სინამდვილეში, ენობრივი პოლიტიკის მიმართულებით, იმავე გზას აგრძელებდა... **ქ-ნი ნ. დობორჯგინიძეც სიტყვით გამობს ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების რუსულ გეგმას**, მაგრამ, როგორც დამონმებული ციტატებიდან ჩანს, ისაკ ჟვანიასა თუ ტარას შენგელიას მსგავსი დაჟინებით ცდილობს, საუკუნოვანი ისტორიით „აღჭურვოს“, „საყოველთაოდ გაზიარებულად“ გამოაცხადოს და პოსტსაბჭოთა დროშიც „სიცოცხლე გაუხანგრძლივოს“ **სამი თუ ოთხი ქართველური ენის რუსულ იდეოლოგიას**¹³⁵.

¹³⁴ დღეს საქართველოში გააქტიურებულია აგრესიული გლობალიზმის კერძო გამოვლინება – **ფსევდოლიბერალიზმი**, რომელიც საქართველოში აღვივებს ანტიდასავლურ განწყობას და ხელს უწყობს რუსეთის აგრესიულ პოლიტიკას კავკასიაში; კერძოდ, ამა თუ იმ ჯგუფის მიერ დასავლეთის სახელით (ზოგჯერ დაფინანსებითაც) ქართველთა ისტორიული ფასეულობების დისკრედიტირება, თუ ქართველთა დიდი ნაწილისათვის ისტორიული დედაენის გაუცხოების მცდელობა (ქართულის ნაცვლად მეგრულის/სვანურის გამოცხადება „დედაენებად“, სახარების „თარგმნა“ მეგრულად თუ სვანურად...) **იმპერიული რუსეთის** წისქვილზე ასხამს წყალს. რუსეთის ანტიკავკასიური პოლიტიკა და ფსევდოლიბერალიზმი **ერთი ფურცლის ორი გვერდია**.

¹³⁵ ილიაუნში არიან სხვადასხვა თაობის სხვა სპეციალისტები, რომლებიც პოზიტიურ როლს ასრულებენ მეცნიერების ცალკეული დარგების განვითარებაში.

პარალელურად, ცილს მწამებს, როცა წერს, რომ, თურმე, ქართველური ქვესისტემებისათვის „რეგიონული ენის“ სტატუსის მოთხოვნა ჩემი პროვოცირებულია. წესით, მან უნდა იცოდეს, რომ როგორც დასახელებული ქართველური იდიომებისათვის, ასევე, საქართველოში მცხოვრები მიგრანტი უმცირესობების ენებისათვის „რეგიონული ენის“ სტატუსის მინიჭების საკითხი წამოიწია ამ თემით ჩემს დაინტერესებამდე ბევრად ადრე (იხ. ქვემოთ).

ახლა ქ-ნი ნ. დობორჯგინიძის მთავარი „აღმოჩენის“ შესახებ: დამონმებულ წერილში იგი წერს, თითქოს, ტ. ფუტკარაძემ ქართველობას „სრულიად თვითნებურად შეუცვალა ენობრივი რუკა“.

როგორც უკვე ვნახეთ, სინამდვილე სხვაგვარია: **ქართველთა ენობრივი რუკა 100-150 წლის წინ შეცვალეს რუსმა მოხელეებმა, ბოლშევიკებმა კი გააგრძელეს რუსული ენობრივი პოლიტიკა** (იხ. ზემოთ)¹³⁶.

მე და ჩემი კოლეგები კი პოსტსაბჭოთა პერიოდში ვცდილობთ, აღვადგინოთ ქართველი მემადიანეებისა თუ საზოგადო მოღვაწეების **ტრადიციული ხედვა**. საკუთრივ, ჩემი მხრივ, ენისა და კილოს გამმიჯნავი კრიტერიუმების მოხმობითა და სხვა თანამედროვე ლინგვისტური არგუმენტებით, **გავამყარე ისტორიული თვალსაზრისი ქართველთა ერთი დედაენის შესახებ**.

იმედი არა გვაქვს, რომ ქართველთა ენობრივი ისტორიის გამყალბებელი თუ რუსული იდეოლოგიის მხარდამჭერი (!) რომელიმე ჩვენი ოპონენტი ჩვენი არგუმენტების ნაკითხვის შემდეგ შეიცვლის თავის პოზიციას (ქართველური ენობრივი მთლიანობის დაცვა-დარღვევის მსურველთა მხარეები დიდი ხანია უკვე გადანაწილებულია). **ჩვენი მიზანია, საკითხში გარკვევის გულწრფელად მონადინებებს მივანოლოთ ობიექტური ინფორმაცია;** ამიტომ კიდევ

¹³⁶ კავკასიაში რუსეთის სტრატეგია არ შეცვლილა არც XX-XXI საუკუნეებში.

ერთხელ ხაზგასმით აღვნიშნავთ: ნ. დობორჯგინიძისათვის „საყოველთაოდ გაზიარებული თეორია“ – ე.წ. სამი თუ ოთხი „ქართველური ენის“ „იდეოლოგია“ – გააბატონა ი. სტალინმა საბჭოთა იმპერიის პერიოდში.

ასევე, ტ. ფუტყარაძის დაბადებამდე დიდი ხნით ადრე, რეალური ისტორიული ფაქტების საფუძველზე **მეგრულ მეტყველებას დიალექტად თვლიდა ბევრი სპეციალისტი თუ საზოგადო მოღვაწე** (იხ. ზემოთ). გარდა ამისა, ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტიკერიუმების გათვალისწინებით პოსტსაბჭოთა პერიოდშიც, ჩემ გარდა, არაერთი სხვა სპეციალისტი თვლის, რომ ყველა კუთხის **ქართველის, მათ შორის - მეგრელების, დედაენა არის მრავალსაუკუნოვანი ქართული ენა**, მეგრული კი დედაენის კუთხური ზეპირი სახესხვაობაა. **დიდი უსამართლობაა** სამეგრელოს, ლაზეთისა და სვანეთის ქართველობის შთამბეჭდავი სამნიგნობრო ისტორიის უარყოფით ამ ქართველთ გავუუცხოოთ ერთიანი ქართული (ქართველური) სამნიგნობრო ენა და ისინი უმნიგნობრო ენის მქონე „ხალხებად“ გამოვაცხადოთ.

ჩვენი ოპონენტების თვალსაზრისს, როგორც განსხვავებულ მოსაზრებას, რა თქმა უნდა, აქვს არსებობის უფლება, მაგრამ საეჭვოა მათი დაჟინებული მცდელობა, მეგრულ-ლაზ-სვანებს წაართვან დედაქართული; ამ თვალსაზრისით **სახიფათო ჯაჭვი** იკვრება; შდრ.:

როგორც ვნახეთ, **ქ. პატკანიანის, ი. ვოსტორგოვის, კ. იანოვსკის, ნ. მარის გვიანდელი მოსაზრებებისა და ი. სტალინის თეორიული „დებულებების“ საფუძველზე რუსულ „სამეცნიერო“ ველში** დღემდე მიზანმიმართულადაა გაბატონებული მოსაზრება, რომ სვანური და მეგრულ-ლაზური /ან მეგრული და ლაზური/ ქართულისგან განსხვავებული „უმწერლობო ქართველური ენებია“.

სამეცნიერო ლიტერატურაშიც და ხალხთა ალქმაშიც, როგორც წესი, ენა და ეთნოსი ურთიერთგანმსაზღვრელი ცნებებია (იშვიათ შემთხვევაშია სხვა ფაქტორები აქტუალური, მაგ., რელიგია, სახელმწიფო საზღვარი...). გამომდინარე აქედან, ბევრი უცხოელი ექსპერტი დღეს მეგრელებს, სვანებსა და ლაზებს საქართველოში მცხოვრებ ენობრივ უმცირესობებად აცხადებს.

ამ ფონზე, მაგ., ნ. ლადარიას „მტკიცება“, რომ მეგრელის დედაენაა მეგრული და არა – ქართული¹³⁷, პარალელურად, ნ. დობორჯგინიძის (და მ. ძაძამიას)¹³⁸ მიერ „უმწერლობო ქართველური ენების“ „დაძველება“ და ე.წ. ხუთენოვანი ლექსიკონის „დემონსტრირება“, საფუძველს უქმნის ალ. ჭაჭიას ჯგუფს თუ გარე ძალებს¹³⁹, მოითხოვონ

¹³⁷ მაგ., ნოდარ ლადარიას მიერ გამოქვეყნებულ სახელმძღვანელოში: „სოციოლინგვისტიკა“ ვკითხულობთ (2002, გვ. 22-23): „მეგრელმა კითხვარის გრაფაში: „დედაენა“ უნდა ჩანეროს მეგრული ენა და არა – „ქართული ენა“.

¹³⁸ პროფ. ნ. დობორჯგინიძე წლების მანძილზე არის საქართველოს მეცნიერებისა და განათლების სამინისტროსთან არსებული რუსთაველის ფონდის სამეცნიერო საბჭოს წევრი და ილიას უნივერსიტეტის (ილიაუნის) ერთ-ერთი ხელმძღვანელი; ნ. დობორჯგინიძის ილიაუნელი რამდენიმე თანამოაზრე დღემდე (01.12.2018) არის ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის უმაღლესი საგანმანათლებლო პროგრამების აკრედიტაციის საბჭოსა თუ აკრედიტაციის ექსპერტთა ჯგუფის წევრი. აკრედიტაციის ექსპერტთა ჯგუფის წევრია პროფ. რ. ქურდაძეც. შესაბამისად, წლების მანძილზე მათ აქვთ შესაძლებლობა, გავლენა იქონიონ საქართველოს მეცნიერებისა და უმაღლესი განათლების ორიენტირების განსაზღვრის პროცესსა თუ განსხვავებულ თვალსაზრისზე მყოფი კოლეგების სადოქტორო, სამაგისტრო და საბაკალავრო საგანმანათლებლო პროგრამების ბედზე (რ. ქურდაძის „ხუთენოვანი ლექსიკონის“ ჩვენთვის მიუღებელი კონცეფციის შესახებ ზემოთ ვისაუბრეთ; უშუალოდ ჩემ წინააღმდეგ დაწერილ ნ. დობორჯგინიძის წერილში კი სრულადაა გაცხადებული ავტორის მიზანი; იხ.: „ორიოდ სიტყვა მეცნიერების მართვისა და განკარგვის საფრთხეზე“, „არილი“, 10.11. 2010.

¹³⁹ გარედან დაფინანსებული მსგავსი ჯგუფები ყველა სახელმწიფოს ყველა კუთხეში შეიძლება არსებობდნენ; მაგ., ახლო წარსულ-

ქართველთა ენობრივი დანაწევრების გაფორმება „რეგიონული ან უმცირესობის ენათა ევროპული ქარტიით“.

მეტი თვალსაჩინოებისათვის კომპაქტურად წარმოვადგინთ ამ სახიფათო ჯაჭვს:

❖ ნ. დობორჯგინიძე „ამტიკიცებს“, რომ უძველესი დროიდან არსებობდა „ქართველური ენები“;

❖ ნ. ლადარია „ადგენს“, რომ მეგრელთა დედაენაა მეგრული და არა – ქართული;

❖ რ. ქურდაძე, მეგრული, ლაზური და სვანური მეტყველების სტატუსის ასაწევად, ამ ქართველურ ქვესისტემებს წარმოადგენს ინგლისური ენის პარადიგმაში: ლექსიკონს დაარქვა „ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისურ ლექსიკონი“;

❖ ალ. ჭაჭიას ჯგუფის წევრები (ზ. კვარაცხელია და სხვ.) „ქართველური „უმწერლობო ენებისათვის“ ითხოვენ „რეგიონული ენის“ სტატუსს¹⁴⁰;

❖ რუსეთის ეკლესიის მხარდაჭერით, რამდენიმე ჯგუფი აქტიურად ცდილობს, გალის რაიონის ეკლესიებში მაინც, ღვთისმსახურების ენად, რუსულთან ერთად, დაამკვიდროს მეგრულიც¹⁴¹.

ში ასეთი იყო „აჭარის ხსნის კომიტეტი“, რომელიც გასული საუკუნის 80-იან წლებში თავდაუზოგავად იცავდა რუსეთისა და ოსმალეთის ანტიქართული გარიგებით 1921 წელს საქართველოს რესპუბლიკაში შექმნილ ე.წ. აჭარის ავტონომიურ რესპუბლიკას – საქართველოში **ქართველთა ავტონომიას**.

¹⁴⁰ ზ. კვარაცხელია: მეგრულს – ამ უძველეს „უმწერლობო ქართველურ ენას“ უნდა მიეცეს რეგიონული ენის სტატუსი („ილორი“; 13-27 თებერვალი, 2018 წ.). სხვები ანალოგიურ სტატუსს ითხოვენ სომხურისათვის, რუსულისათვის... საქართველოში რუსული ენობრივი პოლიტიკის კრიტიკის შესახებ ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ და საქართველო; 2010.

¹⁴¹ იხ. იზიდა ჭანიას წერილი, რომელშიც ჩანს, რომ ჭუბურხინჯის ნმ. გიორგის ტაძარში მღვდელი მათე თუყუბა ეკლესიაში მეგრულად ქადაგებს <https://islam-abkhazia.livejournal.com/41925.html> (დამონ-

მე არ ვამბობ, რომ ყველა დასახელებული პირი მიზანმიმართულადაა ჩართული ამ რუსულ-იმპერიულ „ჯაჭვში“; როგორც წესი, **მოსაზრება თუ დებულება თვალსაწიერისა და აკადემიური ინფორმაციის ფლობის მიხედვით ყალიბდება**; თუმცა, ფაქტია: გარე ძალების ორგანიზებით **ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის წინააღმდეგ კარგად გააზრებული სტრატეგია ხორციელდება**¹⁴².

მების დრო: 22.12.2018). დავძენთ: მათე ტუშბა თვითგამოცხადებული სოხუმ-აფხაზეთის „ეპარქიის“ „წინამძღოლის“ – ბესარიონ აფლიას მომხრეა. ბ. აფლიას მხარს უჭერს რუსეთის საპატრიარქო. ოკუპირებულ აფხაზეთში აქტიურობს, ასევე, არქიმანდრიტი დოროთე დბარი, რომელსაც მაიკოპისა და ადიღეს მიტროპოლიტმა ტიხონმა მღვდელმსახურება შეუჩერა, თუმცა მან ღვთისმსახურების უფლება მიიღო მსოფლიო პატრიარქისაგან. დ. დბარი თავს აცხადებს „ახალი ათონის ეპარქიის“ დროებით ხელმძღვანელად.

საკითხის ისტორიისათვის:

საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ავტოკეფალია რუსეთმა გააუქმა 1811-1814 წლებში (რუსეთის ხელისუფლება 1811 წლამდე ბევრად ადრე გეგმავდა, გაენადგურებინა საქართველოს უძველესი საპატრიარქო ტახტი; დოკუმენტებისათვის იხ. ვ. გურული, მეფე ერეკლე და რუსეთი, თბ., 2018, გვ. 49-62). საქართველოს ეკლესიამ ავტოკეფალია აღიდგინა 1917 წელს, მაგრამ 1992 წლიდან **რუსული ოკუპაციის გამო** „დე ფაქტო“ ვერ მწყემსავს ოკუპირებულ აფხაზეთსა თუ ცხინვალის მხარეში არსებულ მრევლს და ვერ პატრონობს ოკუპირებულ ტერიტორიებზე არსებულ ეკლესიებს. ორმაგ **საეკლესიო პროზელიტიზმს** (/საქართველოს ეკლესიის იურისდიქციის საზღვრებში შემოჭრას) საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა ილია მეორემ პასუხი გასცა თავის ტიტულში **„ცხუმ-აფხაზეთის მიტროპოლიტის“ შეტანით**; კერძოდ, 2010 წლიდან საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის ტიტული ასეთია: **„უწმიდესი და უნეტარესი ილია II, საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, მთავარეპისკოპოსი მცხეთა-თბილისისა და მიტროპოლიტი ბიჭვინთისა და ცხუმ-აფხაზეთისა“**.

¹⁴² სერიოზული მსჯელობის საგნად არ შეიძლება ჩაითვალოს ბოლო პერიოდში გამოქვეყნებული, ენათმეცნიერებისა თუ ეთნოლინგვისტიკისაგან შორს მდგარი წერილები, რომელთა ავტორე-

სამწუხაროდ, საინფორმაციო თავდაცვის კონტექსტში, ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის დასაცავად ბოლო 27 წელიწადში იშვიათად თუ გადადგმულა გონივრული ნაბიჯები საქართველოს ხელისუფლების მიერ.

აქვეა აღსანიშნავი:

ქართველთა ისტორიული ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის წარმოსაჩენად ქართველოლოგიური კვლევები წლებია ხორციელდება **აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში**, სადაც ამ მიზნით აკადემიკოსმა მაგალი თოდუამ დააარსა ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი (რომელმაც 1996 წლიდან 2019 წლამდე პერიოდში გამოსცა რეფერირებადი ქართველოლოგიური სამეცნიერო ჟურნალის: „ქართველური მემკვიდრეობა“ 22 ნომერი).

ამ მიმართულებითაც წარმატებულია საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის **ქართული უნივერსიტეტი** (რექტორი: პროფ. სერგო ვარდოსანიძე), რომელშიც 2010 წელს საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქის, უწმიდესისა და უნეტარესის, ილია მეორის კურთხევით დაარსდა ქართველოლოგიის ცენტრი და 2012 წლიდან გამოიცემა ყოველწლიური რეფერირებადი სამეცნიერო ჟურნალი: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“.

სწორი ორიენტირებით თანამედროვე ქართველოლოგიის განვითარებისათვის დიდი პერსპექტივები აქვს **გორის სახელმწიფო უნივერსიტეტს**, რომლის რექტორი, პროფ. გიორგი სოსიაშვილი თავადაა ამ მიმართულებით გამორჩეული სპეციალისტი; გარდა ამისა, ორგანიზაციულად ბევრს აკეთებს ქართველოლოგიის განვითარებისათვის.

ხელისუფლებისაგან ფინანსური მხარდაჭერის შემთხვევაში, ახალი თაობის სპეციალისტების ჩართვით მეტი სერიოზული ქართველოლოგიური (ლინგვისტური, ეთნოლო-

ბიც (ნ. ხანიაშვილი, კ. ფიფია და სხვ.) ცდილობენ, ერთმანეთისაგან სრულად გამიჯნონ ქართველური ქვესისტემებიც და სხვადასხვა კუთხის ქართველებიც.

გიური) კვლევები შეიძლება განახორციელონ ქართველოლოგიის ნამყვანმა სპეციალისტებმა ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (პროფ. მამია ფალავა, პროფ. როინ მალაყმაძე, პროფ. თამაზ ფუტკარაძე...), სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (პროფ. მერაბ ნაჭყებია, პროფ. თემურ გვანცელაძე...), ახალციხის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (რექტორი, პროფ. მაკა კაჭკაჭიშვილი-ბერიძე, პროფ. მერაბ ბერიძე...), თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (პროფ. ნუნუ გელდიაშვილი, პროფ. ელენე ფილაშვილი...), ზუგდიდის სახელმწიფო უნივერსიტეტში (რექტორი, პროფ. თეონა ხუფენია, პროფ. რევაზ შეროზია, პროფ. ლუიზა ხაჭაპურიძე...), არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში (დირექტორის, პროფ. ნანა მაჭავარიანის ხელმძღვანელობით) და სხვ.

1.7. ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის შესახებ ორი ძირითადი თვალსაზრისი (ისტორიული დინამიკა)

კოლხური არქეოლოგიური კულტურის არსებობის პერიოდიდან ყალიბდება საერთოქართველური ენა, რომლის ბაზაზე, სავარაუდოდ, წარმართულ პერიოდში იქმნება არქაული სამნიგნობრო ენა, შემონახული ე.წ. ხანმეტი ტექსტების ენის სახით.

ფარნავაზ-ქუჯის პერიოდიდან **ქართული ენა მიიჩნევა არა მხოლოდ ქართველთა, არამედ ქართველთა მიერ დაფუძნებული სახელმწიფოს ერთიანობის სიმბოლოდ**. ეს სიმბოლო უფრო გამოიკვეთა ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადების შემდეგ: ქართული ენის, როგორც ღვთისმსახურების ენის, საფუძვლით შეიქმნა საუკუნოვანი ფორმულა: „ქართლად ფრიადი ქვეყანად აღირაცხების, რომელსაცა შინა ქართულითა ენითა ჟამი შეინირვის და ლოცვად ყოველი აღესრულების“.

ასე იყო კავკასიაში რუსეთის იმპერიის შემოსვლამდე.

მუსლიმანური იმპერიებისაგან განამებული ქართველები მე-18 საუკუნის მეორე ნახევრიდან, ერთი მხრივ, თუკი უიმედოდ ცდილობდნენ, მხარდამჭერი ეპოვათ ერთმორწმუნე რუსეთის სახით, მეორე მხრივ, ესწრაფოდნენ ეროვნულ კონსოლიდაციას; ამის ნიმუშია 1790 წლის „ივერიელთა ერთობის ტრაქტატი“, რომელშიც ჩამოყალიბებულია ქართველთა ერთიანობის განმსაზღვრელი რამდენიმე არსებითი ფაქტორი. დავიმონშებთ „ტრაქტატის“ ჩვენთვის საინტერესო ნაწილს:

„ვინაიდგან (ვინაითგან) ყოველთავე ივერიელთა, მსახლობელთა სამეფოსა შინა ქართლისა, კახეთისა, იმერთა, ოდიშისა და გურიისათა აქესთ ერთმორწმუნება (ერთმორწმუნეობა), არიან ძენი ერთისა კათოლიკე ეკლესიისაგან შობილნი და ერთისა ენისა მქონებელნი, აქესთ მავასხებლობითიცა (ურთიერთვალდებულებითი) სიყვარული, ვითარცა სისხლით ნათესავთა და მოყვარობით შეკრულთა ურთიერთთა შორის, ამისთვის ჩვენ, ზემოხსენებულთა (ზემოხსენებულად) ქვეყანათა ივერიისათა (ივერიისა) მეფენი და მთავარნი, დამამტკიცებელნი საუკუნოსა ამის პირობისა, სახელითა ყოველად ძლიერისა ღმრთისათა, აღუვსთქვამთ (აღვსთქვამთ) მტკიცესა ამას ერთობასა, რომელიცა თითოეულად შემდგომთა ჰაზრთა ცხად იქმნების“¹⁴³.

დამონშებული ტექსტიდან ნათელია, რომ 1790 წელს ქართველი მეფე-მთავრები და სწავლული კაცები თვლიდნენ, რომ ივერიელთა (ქართველთა) ერთიანობის განმსაზღვრელი ფაქტორებია:

- ქრისტიანობა;
- ქართული ენა;
- საერთო წარმომავლობა (უფრო ზუსტად: ერთი სისხლის გამო მავასხელობითი ანუ „ურთიერთვალდებულებითი სიყვარული“).

დაპყრობილ ტერიტორიებზე „გათიშე და იბატონეს“ პრინციპით მოქმედი მეფის რუსეთი მე-19 საუკუნის მეორე ნახევრიდან დღემდე ცდილობს, ქართველთა ერთ ნაწილს (მეგრელებს, სვანებს, ლაზებს, წოვათუშებს, აჭარლებს...) გაუუცხოოს მრავალსაუკუნოვანი დედაენა –

¹⁴³ ქართული სამართლის ძეგლები, II, თბ., 1965, გვ. 501-507.

ღვთისმსახურების, განათლებისა და კულტურის ენა – ქართული (ქართველური) ენა. ამგვარი მანიპულაციის საფუძველზე რუსი მოხელეები არაქართველებად აცხადებდნენ/აცხადებენ ქართველთა ნახევარს (იხ. რუსეთის ბოლო საყოველთაო აღწერის ეთნოკვალიფიკაციები(ც) და ცდილობდნენ/ცდილობენ, ქართველებისათვის დაემცროთ სამშობლოს ცნება. **ქართველებიც ადეკვატურად პასუხობდნენ;** იხ., მაგ., დუტუ მეგრელის (დიმიტრი ხომტარიას) ცნობილი ლექსი: „მე პატარა ქართველი ვარ“¹⁴⁴.

ახნაური დუტუ ხომტარია

ბოლშევიკებს ღვთისმსახურების ენა არ აინტერესებდათ. მათ ქართველი ერის დასახანწევრებლად რუსული ენობრივი პოლიტიკა გააგრძელეს. ამ მიზნით პირველი ბოლშევიკებიც შეეცადნენ, ქართული ენა შეეცვალათ, ერთი მხრივ, რუსულით („რევოლუციის“ ენით), მეორე მხრივ კი – ადგილობრივი დიალექტებით; კერძოდ, ი. სტალინის სტრატეგია დაეფუძნა ნ. მარის მიერ 1912 წლის (რუსეთის აკადემიის წევრად არჩევის წელი!) შემდგომ ჩამოყალიბებულ კვალიფიკაციას¹⁴⁵, რომლის საფუძველზეც მან მეგ-

¹⁴⁴ <https://iberiana.wordpress.com/2018/08/20/dutu-megreli>.

შემთხვევითი არ იყო: 1992-93 წლების პუტჩის დროს პროორუსულმა ძალამ სწორედ ამ ლექსს შეუცვალა შინაარსი (პუტჩისტებმა „ვანდეად“ აქციეს სამეგრელო – საქართველოს ერთიანობისათვის გამორჩეული ერთსულოვნებით მებრძოლი კუთხე).

¹⁴⁵ 1905 წელს გამოქვეყნებულ წიგნში: „ქართველთა ეროვნება“ ნ. მარი იცავდა ქართველთა ენობრივ ერთიანობას; იგი საპირისპირო პოზიციაზე გადავიდა რუსეთის აკადემიის ნამდვილ წევრად არჩე-

რელთა, სვანთა, ლაზთა, აჭარელთა... კუთხური მეტყველებები გამოაცხადა „განუვითარებელ ენებად“ („უმწერლობო ენებად“), მათი მფლობელები კი – ქართველებისაგან განსხვავებულ „ჩამორჩენილ ხალხებად“. პარალელურად, დაგეგმა ამ „ჩამორჩენილი ერების“ შეყვანა დიდი (რუსული) კულტურის წიაღში; **გარდამავალ საფეხურად ამ შემთხვევაშიც ივარაუდებოდა „კუთხური მეტყველებების“ მიხედვით მხოლოდ დაწყებითი განათლებისათვის ორგანიზება.**

ამ მიზნით 1922 წლიდანვე პირველმა ბოლშევიკებმა სამეგრელოში გაააქტიურეს რამდენიმე ჯგუფი, რომელთაც თავდაპირველად ი. სტალინის აქტიური მხარდაჭერა ჰქონდათ. მათ დაუპირისპირდნენ საქართველოს (სამეგრელოს) ღირსეული შვილები. დისკუსია მიმდინარეობდა 1922-1932 წლებში; გამოიკვეთა ორი ძირითადი მიდგომა:

I. ქართველთა ენობრივ-კულტურული დანაწევრების გზა: სამეგრელოში, ლაზეთსა და სვანეთში დაწყებით საფეხურზე, ქართული ენის ნაცვლად, ადგილობრივი „ენით“ სწავლება; ადგილობრივი „ენით“ გაზეთების გამოცემა და საქმისწარმოებაც... საბოლოო ჯამში, საკუთარი ისტორიული სამნიგნობრო კულტურის გაუცხოება ქართველთა დიდი ნაწილისათვის;

II. ქართველთა ისტორიული ენობრივი ერთიანობის შენარჩუნების გზა: ტრადიციის შესაბამისად, სამეგრელოს (სვანეთის, ლაზეთის) სკოლების დაწყებით საფეხურზეც ქართული ენით სწავლება და, აუცილებლობის შემთხვევაში, ადგილობრივი დიალექტების გამოყენება დამხმარე საშუალებად; საბოლოო ჯამში: ყველა კუთხის ისტორიული მემკვიდრეობისა და ერთიანი სამნიგნობრო ენის დაცვით ქართველი ერის ერთიანობის შენარჩუნება.

ათწლიანი დისკუსია დასრულდა 1932-33 წლებში არნ. ჩიქობავასა და სხვა ენათმეცნიერთა მიერ ჩამოყალიბებული დასკვნით; ენათმეცნიერები, ლ. ბერიას მხარდაჭერით,

ვის შემდეგ. ნ. მარისა და ივ. ჯავახშვილის დაპირისპირების შესახებ იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ი. ვაშაკიძე, ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმვა; თბ., 2011.

არსებით საკითხში ი. სტალინს დაუპირისპირდნენ; კერძოდ, ნაშრომში, საარქივო მასალებზე დაყრდნობით, დეტალურადაა გაანალიზებული „მეგრულენოვანი“ (ასევე, „სვანურენოვანი“) სკოლების მიზანშეუწონლობის შესახებ 1933 წლის საქართველოს კომუნისტური მთავრობის შესაბამისი სტრუქტურის საგანგებო კომისიის დასკვნის მომზადების პროცესიც და არნ. ჩიქობავას შორსგათვლილი კომპრომისული პოზიციის არსიც.

ქართველური იდიომების სტატუსის შესახებ დღესაც მიმდინარეობს დისკუსია, რომელიც, ფაქტობრივად, აგრძელებს გასული საუკუნის 30-იან წლებში არსებულ თვალსაზრისებს; კერძოდ:

- რამდენადაც საერთაშორისო ფონდები დაინტერესებული არიან **საფრთხის ქვეშ მყოფი უმნივნობრო ენების გადარჩენით**, გრანტების იოლი გზით მოპოვების მოსურნე **უცხოელი თუ ქართველი მკვლევრები** (თუ მოყვარული მკვლევრები), ყოველგვარი ლოგიკის გარეშე, დღესაც ცდილობენ, **„განუვითარებელ ენებად“** თუ **„უმწერლობო ენებად“** გამოაცხადონ ქართველურ ზეპირ იდიომთა ერთი ნაწილი. ისინი ხელისუფლებას სთავაზობენ, დასახელებული „უმწერლობო ენები“ ისწავლებოდეს საქართველოს საჯარო სკოლებში; ასევე, უმწერლობო ქართველურ „ენებზე“ გავრცელდეს „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ დებულებები... ალბათ, მათგან ზოგს მაინც გააზრებული არა აქვს, რომ გრძელვადიან პერსპექტივაში ეს ყოველივე გამოიწვევს, **ერთი მხრივ**, ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ დანაწევრებას – ქართველი ერის დანაწევრებას; **მეორე მხრივ** კი, მეგრელებს, ლაზებს, სვანებს, ნოვათუშებს დაუკარგავს **მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამნივნობრო კულტურის ქმნადობაში მონაწილეობის ისტორიას**.

- მეცნიერთა თუ ექსპერტთა მეორე ნაწილი სამართლიანად თვლის, რომ ქართველებს მრავალი საუკუნეა გვაქვს ერთი დედაენა – ქართული ენა, რომელიც, ამავე დროს, არის საქართველოს სახელმწიფო ენა. ამ ენის კუთხურ სა-

ხესხვაობებს წარმოადგენს ზეპირი ქართველური იდიომები. რამდენადაც „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ დებულებები არ ვრცელდება სახელმწიფო ენის სახესხვაობებზე, საქართველოს ხელისუფლებას აქვს კონსტიტუციური ვალდებულება, მოსალოდნელი საფრთხეებისაგან დაიცვას როგორც ქართული (ქართველური) სამნიგნობრო ენა, ასევე, ქართველური დიალექტები (ვრცლად იხ. ქვემოთ).

ამჟამინდელი (დეკემბერი, 2018 წელი) რეალობის გათვალისწინებით, ბევრი პრობლემაა ლინგვისტური ქართველოლოგიის დაგეგმვის სფეროში. აკადემიურ ველში ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საწინააღმდეგო იდეოლოგიების დასაბალანსებლად და საინფორმაციო ომში საქართველოს თავდაცვის უზრუნველყოფის მიზნით, აუცილებელია:

ა) საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ორგანიზებით აკადემიურ ინტერნეტგამოცემებს, უცხოეთის წამყვან ბიბლიოთეკებს, უნივერსიტეტებსა და სამეცნიერო ცენტრებს მიენოდოს ქართველოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურის აკადემიური თარგმანები და მომზადდეს ისეთი საერთაშორისო კონფერენციები, რომლებზეც წარმოდგენილი იქნება აქტუალური კვლევები.

ბ) საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს უწყებების: რუსთაველის ფონდის ექსპერტებისა და საქართველოს განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის აკრედიტაცია/ავტორიზაციის საბჭოებისა თუ ექსპერტთა ჯგუფების შემადგენლობის თვისობრივი გადასინჯვა, რამდენადაც ამ სტრუქტურებზე დღემდე (01.12.2018 წ.) დიდ გავლენას იწარჩუნებენ სამი თუ ოთხი „უმწერლობო ქართველური ენის“ იდეოლოგიების მხარდამჭერები, იდეოლოგიებისა, რომელიც, საბოლოო ჯამში, საფრთხეს უქმნის ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ ერთიანობას.

II Tavi
saqarTvelos enobrivi situacia
„regionuli an umciresobis enebis
Sesaxeb evropuli qartiiS“
ratificirebis konteqstSi

2.1. „ენის ქარტიის“ მიზანი

1992 წლის 5 ნოემბერს ევროსაბჭომ სტრასბურგში გამოაქვეყნა „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ“, რომლის მიზანია ისტორიული/ავტოქთონი უმცირესობის (მცირე ხალხის) არასახელმწიფო ენის, როგორც იდენტობის განმსაზღვრელი კულტურული ფენომენის, დაცვა. „ევროპული ქარტიის“ მიხედვით, „მაღალი ხარისხით“ უნდა იყოს დაცული რეგიონული ან უმცირესობის ენა; კერძოდ:

- დაწყებით კლასებში მაინც რეგიონულ ენაზე უნდა იყოს სწავლება;
- რეგიონულ ენაზე უნდა არსებობდეს ტელემედია და პრესა;
- მოცემული უმცირესობით კომპაქტურად დასახლებულ მხარეებში რეგიონული ენა უნდა იყოს გამოყენებული საქმისწარმოების ენად...¹⁴⁶

შდრ.:

90 წლის წინ მეგრულისა თუ სვანურის შესახებ ზუსტად ასეთი მოთხოვნა ჰქონდათ იოსებ სტალინის მიერ მარ-

¹⁴⁶ შდრ., დაახლოებით, ამავე პერიოდშია (1995 წ.) მიღებული მეორე დოკუმენტი – „ჩარჩო კონვენცია ეროვნულ უმცირესობათა დაცვის შესახებ“; მისი მიზანია არავტოქთონი ეთნიკური უმცირესობის წარმომადგენელთა ინდივიდუალური უფლებების, მათ შორის, ენობრივი უფლებების დაცვა. ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ და საქართველო; თბ., 2010

<http://www.putkaradze.ge/cigni%20dasrulebuli/cigni.htm>

თულ ბოლშევიკებს, რომელთაც ხელმძღვანელობდა ისაკ ჟვანია (იხ. ზემოთ, I თავი)¹⁴⁷; ზუსტად ასეთივე მოთხოვნები აქვთ დღესაც კრემლის მიერ მართულ ჩვენი დროის ისაკ ჟვანიებს (შესაბამისად, ეს თემა ახლაც დაკავშირებულია კრემლის პოლიტიკასთან და არა – რაიმე სახის სეპარატიზმთან)¹⁴⁸.

90 წლის წინ ქართველთა დამანანვერებელ კრემლის (/იოსებ სტალინის) ენობრივ პოლიტიკას დიდი ძალისხმევით შეენინა აღმდეგნენ:

– ქართველი მწერლები და საზოგადო მოღვაწენი: კონსტანტინე გამსახურდია, თედო სახოკია, შალვა დადიანი, გიორგი ჟორდანიანი, აკაკი ფალავა...

¹⁴⁷ ისაკ ჟვანიას, ზოგადად, კრემლის ენობრივ-ეთნიკური პოლიტიკის აკადემიური კრიტიკისათვის იხ. ზვიად გამსახურდია, სამეგრელოს საკითხი; ლიტერატურული საქართველო, 3 ნოემბერი, 22 დეკემბერი, 1989.

¹⁴⁸ იხ., პრორუსი პოლიტიკოსის, ალ. ჭაჭიას ჯგუფის წევრის – ზურაბ კვარაცხელიას – მოთხოვნები, რომლებიც დაბეჭდილია გაზეთ „ილორში“ (13-27 თებერვალი, 2018 წ.):

1. აუცილებელია, დაწყებით კლასებში ისწავლებოდეს მეგრული (ლაზური, სვანური) ენა;
2. აუცილებელია, სახელმწიფომ ორგანიზება გაუწიოს მეგრულ (ლაზურზეც, სვანურზეც) ენაზე რადიო- და ტელემაუწყებლობას;
3. აუცილებელია მეგრული (ლაზური, სვანური) ბეჭდვითი გამოცემების სტიმულირება;
4. აუცილებელია მეგრულ (ლაზურზეც, სვანურზეც) ენაზე მოსაუბრე ადამიანებს, სახელმწიფო ენასთან პარალელურად, მინიმუმ საკუთარი რეგიონის ტერიტორიაზე მაინც მიეცეთ ნაწილი ნინას (დედა ენის) გამოყენების შესაძლებლობა“... აქვე, ის მეგრელებს (/ლაზებს, სვანებს) დამოუკიდებელ ეთნოსებად თვლის.

მსგავსი მოთხოვნები აქვს კრემლისგან დაფინანსებულ სხვა გამოცემას – „სამენოვან“ გაზეთ „გალს“, რომლის რედაქტორიც წარმოშობით ქართველია. იხ. ასევე, „ფეისბუქზე“ შექმნილი სპეციალური ჯგუფი [/https://www.facebook.com/groups/226484270769365/](https://www.facebook.com/groups/226484270769365/) „Мегрельская нация“ (დამონება: 05.01.2019).

- ქართველი ენათმეცნიერები: არნოლდ ჩიქობავა, გიორგი ახვლედიანი, ვუკოლ ბერიძე, ვარლამ თოფურია...
- ბოლშევიკ ხელისუფალთა ერთი ნაწილიც კი: ლავრენტი ბერია, ალექსანდრე გეგეჭკორი და სხვ. (იხ. ზემოთ).

გასული საუკუნის 30-იანი წლებისაგან განსხვავებით, დღევანდელი პოლიტიკური სპექტრისა თუ სამეცნიერო წრეების წარმომადგენლების ერთი ნაწილი მხარს უჭერს **მეგრულის, ლაზურისა და სვანურისათვის ე.წ. რეგიონული ან უმცირესობის ენის სტატუსის მინიჭებას** (იხ., ქვემოთ); ანუ, რეალურად, დღეს არის მცდელობა, ქართველი ერის დამანანევრებელი „ენობრივი პოლიტიკა“ უკვე ევროსაბჭოს კეთილშობილური დოკუმენტით შეიფუთოს; შესაბამისად, **ხელისუფლებისა თუ ფართო საზოგადოებისათვის დღეს გაცილებით რთულია რეალური პრობლემის იდენტიფიცირება.**

ქვემოთ შევეცდებით, აღსაქმელად უფრო იოლი გავხადოთ შექმნილი რეალობა:

1999 წელს საქართველომ აიღო ვალდებულება, რატიფიცირება მოახდინოს და რეგიონული /თუ უმცირესობის/ ენების ჩამონათვალი დაურთოს ევროსაბჭოს დამონმეზულ დოკუმენტს. შდრ.: გარკვეული რისკების გამო ევროპის სახელმწიფოთა ნაწილი არ შეუერთდა „ენის ქარტიას“; კერძოდ, ევროსაბჭოს წევრი 48 ქვეყნიდან 24-მა სახელმწიფომ მოახდინა „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ რატიფიკაცია (სომხეთი, გერმანია, ფინეთი, რუმინეთი, ესპანეთი, შვედეთი, უკრაინა, დიდი ბრიტანეთი, პოლონეთი...);

9 სახელმწიფომ მხოლოდ ხელი მოაწერა ამ დოკუმენტს (აზერბაიჯანი, საფრანგეთი, იტალია, რუსეთი...); ამათგან აზერბაიჯანი აცხადებს, რომ რატიფიცირებას არ მოახდენს მანამ, სანამ მისი ტერიტორია ოკუპირებულია. 15

სახელმწიფოს თავისი პოზიცია საერთოდ არ ჩამოუყალიბებია (საქართველო, თურქეთი, საბერძნეთი, ლიტვა, ესტონეთი, ბელგია, ლატვია, პორტუგალია...)¹⁴⁹.

შემდგომი მსჯელობის კონტექსტში არსებითია, აღინიშნოს:

ა) „ენის ქარტია“ არ მოიცავს მიგრანტთა ენებს (მუხლი I, ა, II) და, შესაბამისად, „ენის ქარტიის“ მიზანი არ არის უმცირესობის ენობრივი უფლებების ჩამოყალიბება; შესაბამისად, ჩვენს შემთხვევაში, „ევროპული ქარტია“ **არ უნდა შეეხოს არაავტოქტონ ეთნიკურ უმცირესობებს** (მაგ., რუსებს);

ბ) „ენის ქარტია“ არ მოიცავს სახელმწიფო ენას, მის ადგილობრივ სახესხვაობებსა და დიალექტებს; კერძოდ, ამ ქარტიით ნაგულისხმევი „ენები უნდა მკაფიოდ განსხვავდებოდეს იმ ენის ან ენებისაგან, რომლებზეც სახელმწიფოში მცხოვრები დანარჩენი მოსახლეობა საუბრობს. **ქარტიის დებულებები არ ეხება ერთი ენის ადგილობრივ სახესხვაობებსა თუ დიალექტებს**“¹⁵⁰.

გ) „ენის ქარტია“ არ განსაზღვრავს, თუ რა შემთხვევაში შეიძლება გამოხატვის ესა თუ ის ფორმა ჩაითვალოს ცალკე ენად; კერძოდ, „ენის ქარტიაში“ ხაზგასმით წერია: **„ენისა და კილოს სადავო საკითხის გადაჭრა** დამოკიდებულია არა მხოლოდ წმინდა ლინგვისტურ მოსაზრებებზე, არამედ სხვადასხვა ფსიქო-სოციოლოგიურ და პოლიტი-

¹⁴⁹ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=148&CM=8&DF=23/01/05&CL=ENG&VL=1>

¹⁵⁰ These languages must clearly differ from the other language or languages spoken by the remainder of the population of the state. The charter does not concern local variants or different dialects of one and the same language. However, it does not pronounce on the often disputed question of the point at which different forms of expression constitute separate languages (32).

კურ ფაქტორზე, რომლებიც ყოველ ცალკეულ შემთხვევაში განსხვავებულ პასუხს შეიძლება იძლეოდეს“ /32-ე განმარტება/.

ენისა და კილოს სტატუსის მინიჭების საკითხის განსაზღვრისას „ევროპული ქარტია“ პრეროგატივას ანიჭებს ქვეყნის ხელისუფლებას, რომელმაც დემოკრატიული პრინციპების გათვალისწინებით, თავად უნდა განსაზღვროს ის კრიტერიუმები, რომლებზე დაყრდნობითაც ქვეყნის ტერიტორიაზე გავრცელებულ ამა თუ იმ მეტყველებას მიენიჭება დამოუკიდებელი ენის სტატუსი /32-ე განმარტება/.

ნარმოდგენილი დებულებების ფონზე ქართველ თუ უცხოელ ექსპერტთა ნაწილი ითხოვს, საქართველოში რეგიონული ან უმცირესობის ენის სტატუსი მიენიჭოს 12-დან 20-მდე ენას; მაგ., 2008 წელს თბილისში გამოქვეყნდა „რეკომენდაციები ენობრივ უმცირესობათა დაცვის მიმართულებით ენობრივი პოლიტიკის შემუშავებისათვის“ (კონსულტანტი: პოზნანის ადამ მიცკევიჩის სახელობის უნივერსიტეტის პროფესორი, დოქტორი ტომაშ ვიხერკევიჩი)¹⁵¹, რომელთა მიხედვით, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების ევროპული ქარტიით“ საქართველოში დაცული უნდა იყოს: **სომხური და აზერბაიჯანული** (გვ. 78-79); **რუსული, ბერძნული, ებრაული, ქურთული, უკრაინული, ჩეჩნური** (/ ქისტური - ჩეჩნურის ახლო მონათესავე ენა), **ასირიული, ხუნძური** (გვ. 80) და უმწერლობო ენები: **სვანური და მეგრულ-ლაზური** (გვ. 80-86). ავტორებისა და კონსულტანტის აზრით, „ზანური და სვანური სოციოლინგვისტურად უმწერლობო ენებია“ (გვ. 82)¹⁵².

¹⁵¹ კრიტიკისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ და საქართველო; 2010

<http://www.putkaradze.ge/cigni%20dasrulebuli/cigni.htm>

¹⁵² მათივე აზრით, ამ ენებზე უნდა გავრცელდეს ევროპული ქარტიის მხოლოდ მეორე თავის დებულებები (გვ.86).

ევროსაბჭოს ექსპერტი ჯონათან უითლი საქართველოს „რეგიონული და უმცირესობათა ენების ცხრილში“ 29 ენას წარმოადგენს (გვ. 10-12; 22-23). მისი აზრით, ამ ენათა დიდი ნაწილი საქართველოში დაცული უნდა იყოს „რეგიონული ან უმცირესობის ენების ევროპული ქარტიის“ მიხედვით¹⁵³. **ქართველური ქვესისტემების შესახებ ჯ. უითლი წერს:**

„რაც შეეხება მეგრულს, სვანურსა და ლაზურ ენებს. მხოლოდ ობიექტურ კრიტერიუმებზე დაყრდნობითაც ძნელია იმის დამტკიცება, რომ ისინი მხოლოდ ქართული ენის დიალექტები არიან, ვინაიდან ისინი არ არიან გასაგები ქართული ენის მცოდნეებისათვის“ (გვ. 17)...

ჩანს, პატივცემული ექსპერტი ანგარიშს არ უწევს იმ გარემოებას, რომ „გაგებინება“ არ არის ენისა და კილოს გამმიჯნავი კრიტერიუმი; გარდა ამისა, ევროპაშიც და აზიაშიც თითქმის ყველა ენას აქვს დიალექტებად წოდებული სახესხვაობები, რომელთა მფლობელთ არ ესმით მათივე სალიტერატურო ენა, თუკი საგანგებოდ არ შეისწავლეს.

გვაქვს საპირისპირო შემთხვევებიც:

¹⁵³ ჯონათან უითლი, საქართველო და რეგიონული ან უმცირესობათა ევროპული ქარტია, ECMI-ის (უმცირესობის საკითხთა ევროპული ცენტრი – კავკასია – **ECMI Caucasus**) სამუშაო მოხსენება 42, იენისი, 2009, გვ. 10-12.

http://www.ecmicaucasus.org/upload/publications/working_paper_42_geo.pdf (დამონშება: 22.05.2018). ევროპულ ექსპერტთა მოსაზრებების კრიტიკული ანალიზისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ“ და საქართველო“, ქუთაისი, 2010, გვ. 153-157; T. Putkaradze, E.Dadiani, R. Serozia „European Charter for Regional or Minority Languages“ and Georgia“, Kutaisi, 2010; <http://www.scribd.com/doc/35702700/Tariel-Putkaradze-Eka-Dadiani-Revaz-Serozia-2010>

ბევრი მონათესავე მეტყველება იწოდება „ენად“, მაგ.: ბოსნიური, ჩერნოგორიული, სერბიული და ხორვატიული... მიუხედავად იმისა, რომ მათ სტრუქტურულად („საკუთრივ ლინგვისტურად“) ერთნაირი აგებულება აქვთ და გაგებინებაც უპრობლემოდ ხდება¹⁵⁴. აქვე აღვნიშნავ, რომ დამონმებული ექსპერტების „რეკომენდაციებს“ 2004-2016 წლებში საქართველოს პარლამენტში აქტიური მხარდამჭერები ჰყავდათ რესპუბლიკური პარტიის წევრების სახით¹⁵⁵.

საინტერესოა ერთი გარემოება:

რატომღაც, ეს ექსპერტები თუ პოლიტიკოსები ამ მოთხოვნას აყენებენ ავტოქტონობის ცნებისა და ენის/კილოს სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმების გააზრების გარეშე; არადა, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ საშუალებას იძლევა, **მკაფიოდ განისაზღვროს საკვალიფიკაციო კრიტერიუმები**, რომელთა საფუძველზეც მოხდება ქართველური ენობრივი ქვესისტემებისა თუ საქართველოში მცხოვრებ უმცირესობათა ენების სტატუსის განსაზღვრა.

ვფიქრობთ, პირველ რიგში, გასააზრებელია **უმწერლობო ენისა და დიალექტის გამმიჯნავი კრიტერიუმები**.

¹⁵⁴ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ და საქართველო; 2010

<http://www.putkaradze.ge/cigni%20dasrulebuli/cigni.htm>

¹⁵⁵ ამ მიმართულებით უფრო აქტიურობდა პაატა ზაქარეიშვილი; იხ. შესაბამისი მასალა: <http://www.newposts.ge/?l=G&id=9242-enebis,dacvis,qartia,axalqalaji,sakrebulo> (დამონმება: 22.05.2018); რესპუბლიკური პარტიის წინააღმდეგ გაილაშქრეს რესპუბლიკური პარტიის მოკავშირე პარტიის წევრებმაც კი; იხ., მაგ.: <http://www.kavkasiatv.ge/ge/portal/news/388> (დამონმება: 22.05.2018 წ.); იხ., ასევე:

<http://www.opentext.org.ge/index.php?m=12&y=2013&art=2324>

(დამონმება: 22.05.2018).

2.2. ვის აქვს უმწერლობო ენა?

თანამედროვე ენათმეცნიერებაში ენისა და კილოს გამომიჯნავი კრიტერიუმები ორ ჯგუფად იყოფა:

- ლინგვისტური;
- ექსტრალინგვისტური.

თავის მხრივ, ლინგვისტური კრიტერიუმებიც ორგვარია:

- ენის შიდასტრუქტურული კრიტერიუმები;
- სოციოლინგვისტური კრიტერიუმები.

მეთოდოლოგიურად გამართულ სამეცნიერო ნაშრომებში უპრობლემოდ ხდება დიდი სამნიგნობრო ტრადიციის მქონე ერის სამეტყველო კოდების სტატუსისა და იერარქიის განსაზღვრა: მოცემული ეთნოსის/ერის¹⁵⁶ დედაენაა ისტორიული სამნიგნობრო კულტურის ენა; ამ ენის **ზეპირი სახესხვაობები** კი, რაც არ უნდა განსხვავდებოდეს სამნიგნობრო ენისაგან, მიიჩნევა დიალექტებად: როგორც წესი, ერთი სამნიგნობრო ენის მქონე ერთ ეთნოსს/ერს ორი დედაენა არა აქვს (იხ., მაგ., არაბული თუ გერმანული ენების დიალექტები).

საყოველთაოადაა მიღებული, ასევე, „უმნიგნობრო ენის“ (/უმწერლობო ენის) და „დიალექტი“ განმარტებანი:

უმწერლობო ენად იწოდება იმ ეთნოსის მეტყველება, რომელ ეთნოსსაც თავის დედაენაზე არ შეუქმნია სამნიგნობრო კულტურა.

დიალექტად იწოდება იმ ეთნოსის/ერის ერთი ნაწილის კუთხური მეტყველება, რომელსაც თავის დედაენაზე აქვს ხანგრძლივი ისტორიის სამნიგნობრო კულტურა. თითქმის ყველა ენას აქვს ისეთი დიალექტი, რომელის მფლობელთ საგანგებო შესწავლის გარეშე არ შეუძლიათ გაი-

¹⁵⁶ **ერის** ორგვარი გაგება არსებობს:

- **ერი** – ერთი ენისა და კულტურის მქონე ისტორიული ერთობა;
 - **ერი** – მოცემული სახელმწიფოს მოქალაქეთა ერთობა.
- ენისა და კილოს განმარტებისას ნაგულისხმევია პირველი გაგება.

გონ წინაპრების მიერ შექმნილი სამწიგნობრო ენა (/დედა-ენა).

ენისა და კილოს გამიჯვნის სირთულის შემთხვევებში სპეციალისტები უფრო ეყრდნობიან **სოციოლინგვისტურ** კრიტერიუმებს; არაიშვიათად გამოყენებულია **ექსტრალინგვისტური** „კრიტერიუმებიც“:

სოციოლინგვისტური კრიტერიუმებია:

- ეთნოკულტურული ერთიანობა (ეთნოკულტურულად ერთ საზოგადოებას ერთი ენა აქვს);
- კოდიფიცირებულობა (დამწერლობის ქონა/არქონა);
- სტანდარტულობა /ნორმირებულობა/;
- რეესტრულობა (სახელმწიფო ენის სტატუსი);
- თვითიდენტიფიკაცია და სხვ.

ექსტრალინგვისტური „კრიტერიუმები“:

- გაგებინება;
- პოლიტიკური მიზანშეწონილობა;
- რელიგიური იდენტობა...

მსოფლიოს არც ერთი ცივილიზებული ხალხის ენის სტატუსი არ დადგენილა არც გაგებინების (ექსტრალინგვისტური) კრიტერიუმით და არც შიდასტრუქტურული კრიტერიუმებით – ბგერათშესატყვისობითა თუ ენების/კილოების სისტემური მსგავსება-განსხვავებით: **ბგერათშესატყვისობა არსებობს დიალექტებსა და კილოკავებს შორისაც** კი. გარდა ამისა, არავის დაუდგენია ზღვარი, თუ რამდენპროცენტიანი სხვაობა შეიძლება იყოს საკმარისი დიალექტების „მონათესავე ენებად“ კვალიფიკაციისათვის/¹⁵⁷.

¹⁵⁷ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ“ და საქართველოში ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვის საკითხი, თბ., 2009. „უნივერსალი“; „European Charter for Regional or Minority Languages“ and An Issue of Plannig Linguistic Policy in Georgia, Tb. 2009.

მეტყველების სტატუსის დადგენის პროცესში გასათვალისწინებელია მოცემული მოსახლეობის ენობრივი თვითდენტიფიკაცია. საქართველოში ამ თვალსაზრისით საინტერესოა კ. გაბუნია, ჟ. ქირიას და ლ. ეზუგბაიას მიერ ჩატარებული კვლევა, რომელიც განხორციელდა ფოლკსვაგენის ფონდის დაფინანსებული პროექტის: „სოციოლინგვისტური სიტუაცია თანამედროვე საქართველოში“ (პროექტის ხელმძღვანელები: ი. გიპერტი, მ. თანდაშვილი) ფარგლებში¹⁵⁸. პროექტის ავტორთა მიერ შედგენილი **მაპროვოცირებელი კითხვების** მიუხედავად¹⁵⁹, სა-

<https://www.scribd.com/document/12621676/T-Putkaradze-European-Charter-for-Regional-or-Minority-Languages-and-An-Issue-of-Plannig-Linguistic-Policy-in-Georgia>; იხ. ასევე: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ“ და საქართველო“, ქუთაისი, 2010, გვ. 153-157; T. Putkaradze, E.Dadiani, R. Serozia „European Charter for Regional or Minority Languages“ and Georgia“, Kutaisi, 2010; <http://www.scribd.com/doc/35702700/Tariel-Putkaradze-Eka-Dadiani-Revaz-Serozia-2010>. იხ. ასევე: ტ. ფუტკარაძე, ქართველთა დედაენა და დიალექტები, ქუთაისი, 2008; „ქუთაისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა“; The national language and the dialects of Kartvels (Georgians), Kutaisi, 2008 <http://www.scribd.com/doc/8727375/T-Putkaradze-Kartvelta-Dedaena-Da-Dialeqtebi-2008>.

¹⁵⁸ კ. გაბუნია, ლ. ეზუგბაია, ჟ. ქირია, ენობრივი სიტუაცია თანამედროვე საქართველოში (ქართველური ენები), თბილისი, 2010; გამომცემლობა „საიმედო“.

¹⁵⁹ მაგ., საზოგადოებას, რომელიც მრავალი საუკუნის მანძილზე **ქართული სამნიგნობრო ენით** აღასრულებს ღვთისმსახურებას და, ასევე, მომავალ თაობებს ზრდის წინაპრების მნიგნობრული დედაენით, არაკორექტულია, დაუსვა ასეთი კითხვები:

- რომელ ენაზე გსურს ღვთისმსახურება: ქართულად თუ მეგრულად/სვანურად/ლაზურად?;
- რომელ ენაზე გსურს პრესა/ტელევიზია: ქართულად თუ მეგრულად/სვანურად/ ლაზურად?;

მეგრელოსა და სვანეთში გამოკითხულ რესპონდენტთა უმრავლესობა თვლის, რომ მეგრულ-ლაზური და სვანური ქართული ენის დიალექტებია¹⁶⁰.

ასეთი შედეგი ლოგიკურია, რამდენადაც თანამედროვე მეცნიერებაში აპრობირებული არც ერთი კრიტერიუმით ქართველთა ზეპირი იდიომები „უმწერლობო ენებად“ არ უნდა მივიჩნიოთ, ვინაიდან ამ მეტყველებების მფლობელთ აქვთ, სულ მცირე, 16-საუკუნოვანი სამწერლობო კულტურა. შესაბამისად, დღეს, როცა საქართველოში აღარ არის ბოლშევიკური თუ კომუნისტური რეჟიმი, დასახელებულ თუ სხვა ავტორთა მიერ ე.წ. „უმწერლობო ქართველური ენების“ არსებობის მტკიცება და „რეგიონული ან უმცირესობის ენის“ სტატუსით აღჭურვის მცდელობა ან საკითხში გაურკვევლობით უნდა აიხსნას, ანდა ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების სურვილით.

ბუნებრივია ისიც, რომ რომელიმე „უმწერლობო ენის“ არსებობის მტკიცება თანამედროვე ცივილიზებულ სამყაროში ლოგიკურად ააქტუალურებს ამ მეტყველების გადარჩენისა და კულტურულ ენად ქცევის თემას. ჩვენს შემთხვევაში: ენისა და კილოს გამმიჯნავი კრიტერიუმებისა და ქართველთა ენობრივი ისტორიის არცოდნის გამო, როცა ვინმე თვლის, რომ ქართველური ენობრივი სამყარო წარმოდგენილია ოთხ (სამ) ენად, რომელთაგან სამი (ორი) უმწერლობოა, ლოგიკურად მივა დასკვნამდე: საქართველოში საქმისწარმოება თუ განათლების სფერო უნდა დაიგეგმოს ე.წ. „სამი (თუ ორი) უმწერლობო ქართველური ენის“ მიხედვითაც; მაგ., ქართველთა ენობრივი

- რომელ ენაზე გსურს, ასწავლო შვილს: ქართულად თუ მეგრულად/სვანურად/ლაზურად?;

- რომელია შენი დედაენა: ქართული თუ მეგრული/სვანური/ლაზური?..

¹⁶⁰ დასახ. ნაშრომი, გვ. 62-92.

ისტორია და ქართული სამნიგნობრო ენის ქმნადობის ისტორია ნამდვილად არ იციან ჯონათან უითლიმ, ტომამ ვიხერკევიჩმა და სხვებმა; ისინი ეყრდნობიან საბჭოთა თუ ქართველ ლინგვისტთა შესაბამის კვალიფიკაციებს და საქართველოს ხელისუფლებას სთავაზობენ რეკომენდაციას, რომლის მიხედვით „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ მეორე თავის დებულებები უნდა გავრცელდეს „ტერიტორიის არმქონე ენების“: რუსულის, ბერძნულის, ებრაულის, ქურთულის/იეზიდურის, უკრაინულის, ჩეჩნურის/ ქისტურის, ასირიულის, ავარიულის (ხუნძურის) და „უმწერლობო ენების“: მეგრულ-ლაზურისა და სვანურის მიმართ¹⁶¹.

პირადად, ჩემთვის მათი პოზიცია გასაგებია, რამდენადაც, ქართველური ზეპირი იდიომების მიმართ „რეგიონული ან უმცირესობის ენების ევროპული ქარტიის“ დამცავი მექანიზმების გამოყენების „საფუძველს“ მათ უქმნის არა მხოლოდ საბჭოთა პერიოდში დამკვიდრებული ე.წ. ოთხი თუ სამი ქართველური ენის „იდეოლოგია“, არამედ ქართველური „უმწერლობო ენების“ შესახებ პოსტსაბჭოთა პერიოდში შექმნილი „ახალი“ „არგუმენტებიც“; შდრ., მაგ., ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესორის, ნ. დობორჯგინიძის აზრით, II-III და მომდევნო საუკუნეებში დანერგილი მსოფლიო ისტორიების ავტორები სვანურსა და მეგრულს მსოფლიოს ხალხთა ენებს შორის მოიხსენიებენ“¹⁶². ამ სიცრუის პარალელურად, ჩვენ, ქართველ ენათმეცნიერთა ერთ ნაწილს, გვწამებს ცილს: თურმე „ნაციონალისტური“ თუ პატრიოტული მიზნე-

¹⁶¹ ვრცელი მსჯელობისათვის იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ და საქართველო; 2010

¹⁶² ნ.დობორჯგინიძე, რელიგიური ისტორიოგრაფიის უძველესი წყაროები სამწერლობო და არასამწერლობო ქართველური ენების შესახებ: ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები, ისტორია და თანამედროვე მდგომარეობა, I კრებული, თბ., 2007, გვ. 259.

ბიდან გამომდინარე, ვაცხადებთ „ქართველურ უმწერლობო ენებს“ ქართველურ დიალექტებად! სინამდვილეში, ჩვენ სწორედ მყარი მეცნიერული არგუმენტების საფუძველზე ვამბობთ:

საერთოქართველურ ენაზე დაფუძნებული ქართული სამნიგნობრო ენა ერთადერთი დედაენაა ქართველებისათვის. ისტორიის მიზანმიმართული გაყალბებაა, მეგრელები, სვანები, ლაზები გამოცხადდნენ „უმწერლობო ენების“ მფლობელ „მცირე ხალხებად“; დამამცირებელია, იოანე ლაზის, იოანე მინჩხისა თუ ჭყონდიდლების აღმზრდელი კუთხის ქართველობას დღეს შეუქმნა ანბანი თუ სამწერლობო ენა.

ზემოთაც აღინიშნა:

არც ერთი ძველი წყარო **სვანურსა და მეგრულს** მსოფლიოს ძველ ხალხთა ენებს შორის არ მოიხსენიებს. ამგვარ უზუსტობას (რბილად რომ ვთქვათ) მხოლოდ ერთი ლოგიკური ახსნა შეიძლება მოეძებნოს:

პოსტსაბჭოთა პერიოდში ქართველური დიალექტების **უმწერლობო ენებად გამოცხადებით** შესაძლებლობა ჩნდება, მავანმა მოიპოვოს „საფრთხის ქვეშ მყოფი ენებისათვის“ გამოყოფილი მაღალბიუჯეტიანი ევროპული თუ ქართული გრანტი (რა თქმა უნდა, არ გამოიირიცხება სხვა მოტივაცია).

შდრ.: ქართველური იდიომების დამოუკიდებელ უმწერლობო ენებად გამოცხადების თვისობრივად სხვა მოტივაცია აქვთ რუს პოლიტიკოსებს¹⁶³.

¹⁶³ ალ. დუგინის, რუსი პოლიტიკოსებისა თუ სხვა მეცნიერების კვალიფიკაციების კრიტიკისათვის იხ.: ტ. ფუტკარაძე, 1991 წლის 9 აპრილის დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტი, პუტინ-დუგინის გეოპოლიტიკური გეგმები და რუსული ოკუპაციის დასასრულის დასაწყისი; საქართველოს პარლამენტის ანტიკრიზისული საბჭოს ფორმატით გამართული სამეცნიერო კონფერენცია თემაზე: „საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პერსპექტივები“, 2008 წლის 13 ოქტომბერი; The act April 9 of the restoration of independence of Georgia, geopolitical plans of Putin-Dugin's

აქვე, ერთი „საინტერესო“ ისტორიაც: საქართველოს „ენის კანონის“ ბოლო რედაქციაში დაფიქსირებული იყო ტერმინი: **ქართველური ენა-კილოები** (მუხლი 4, 3); კანონის მიღების დღეს კი ეს კვალიფიკაცია, განხილვის (მსჯელობის) გარეშე, კულისებში „დაზუსტდა“ ტერმინით: **„ქართველური ენები და დიალექტები“**¹⁶⁴. ვფიქრობ, ეს „კულუარული დაზუსტებაც“ ქართველთა ენობრივი ერთიანობის წინააღმდეგ მიმართული სახიფათო „პროექტის“ არალეგიტიმური/კრიმინალური ნაწილია; კერძოდ, როგორც გაირკვა, კანონპროექტის ბოლო საპარლამენტო მოსმენის დროსაც კი ამგვარი დაზუსტების შესახებ ინფორმაცია არ ჰქონია კანონპროექტის ერთ-ერთ ინიციატორსა და ავტორს, ბ-ნ ლევან ღვინჯილიას¹⁶⁵.

and the commence of the end of the Russian occupation; Anti-crisis council scientific conference of the parliament of Georgia: ‘Perspectives for the restoration of entirety of Georgia’, 13 October, 2008; <http://www.scribd.com/doc/6505547/The-Perspectives-of-Restoration-of-the-Entirety-of-the-Territory-of-Georgia>.

¹⁶⁴ <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/2931198?publication=2> (დამონეშება: 28.12.2018).

¹⁶⁵ ქართველურ ზეპირ იდიომთა უმწერლობო ენებად მიჩნევის მხარდამჭერ მეცნიერთა ერთი ნაწილი არის საქართველოს მთავრობის მიერ შექმნილი ენის დეპარტამენტის **ექსპერტთა საბჭოში**; ამავე საბჭოს წევრები ვართ მე და ჩემი კოლეგებიც, ვინც ვფიქრობთ, რომ ქართველთა საშინაო სამეტყველო კოდები (საქართველოს სახელმწიფო ენის სახესხვაობები) განსახილველი არ არის „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ კონტექსტით (მეტიც, საქართველოს დეოკუპაციამდე „ქარტიის“ რატიფიკაციაც კი მეტად სახიფათოა); შესაბამისად, ლოგიკური იქნება, სწორედ ენის დეპარტამენტის ექსპერტთა კომისიის ფარგლებში მომზადდეს „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ რატიფიცირებისა თუ რატიფიცირების დოკუმენტისათვის დასართავი ენების სია, რომელსაც პარლამენ-

გასათვალისწინებელია ისიც, რომ საქართველოს ენობრივი სიტუაციით დაინტერესებული უცხოელი კოლეგების¹⁶⁶ ნაწილს საკმარისი ინფორმაცია ნამდვილად არა აქვს ქართველთა ენობრივი ისტორიის შესახებ და ზოგი ქართველი „ექსპერტის“ „შუამავლობითაც“ ექცევა რუსული „რბილი ძალის“ მიერ ორგანიზებული პროპაგანდის გავლენის ქვეშ; შესაბამისად, **ზოგ ევროპელ თუ ამერიკელ კოლეგას, ევროპულ ენებზე ობიექტური ინფორმაციების სიმცირის გამო, მართლა ჰგონია, რომ მეგრელებს, ლაზებსა თუ სვანებს დედაენაზე არა აქვთ სამნიგნობრო კულტურა და ცდილობენ, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების ევროპული ქარტიით“ დაიცვან „უმწერლობო“ საზოგადოებების „ენები“¹⁶⁷.**

2.3. საქართველოს სტრატეგიული მიზანი

ტი დაამტკიცებს დეოკუპაციის შემდეგ. აქვე აღვნიშნავ, რომ „ენის დეპარტამენტის“ ხელმძღვანელთა ახალი ინიციატივაა, „ენის კანონში“ ტერმინი: „ქართველური ენები“ შეიცვალოს ფრაზით: **„ქართველური ენობრივი მრავალფეროვნება“.**

¹⁶⁶ იხ., მაგ., იუნესკოს მონაცემები და საქართველოს ენების ახალი სია ცნობილ აკადემიურ ვებგვერდზე: ethnologue.com.

¹⁶⁷ ევროპელი ექსპერტების ამგვარმა პოზიციამაც მისცა ახალი ბიძგი **პუტინ-დუგინისაგან მართულ მცირერიცხოვან თანამედროვე აშორდიებსა თუ ისაკ ყვანიებს**, რომლებიც დღეს ითხოვენ „რეგიონული ენის“ სტატუსს მეგრული, ლაზური და სვანური მეტყველებებისათვის და უკვე „ევროპული ქარტიის“ დებულებების გაუკუღმართებით ცდილობენ, ქართველთა ნახევარს გაუუცხოონ ისტორიული სამნიგნობრო კულტურა. საქართველოში რუსული ენობრივი პოლიტიკის კრიტიკის შესახებ ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტია“ და საქართველო; 2010.

დავძენ: რუსული სპეცსამსახურების სტილია ეროვნული შინაარსის მქონე ცნებების დატვირთვა ანტიეროვნული ფუნქციით. მოცემულ შემთხვევაში: ქართველი ერისათვის საკრალური ადგილის სახელი – ილორი – გამოყენებულია ანტიქართული სულისკვეთების გაზეთის სახელად.

ენობრივი პოლიტიკის მიმართულებით, ვფიქრობ, საქართველოს ხელისუფლების სტრატეგიული მიზანი უნდა გახდეს საქართველოში ენობრივი სიტუაციის რეალური ისტორიული დინამიკის წარმოჩენა და დასავლეთელი მეგობრებისათვის ადეკვატური ინფორმაციის მინოდება, რომ ჩვენი ენობრივი კანონმდებლობის სფერო უსაფუძვლოდ არ დახარვეზდეს და, მათდა უნებურად, ხელი არ შეენყოს საქართველოზე რუსეთის საინფორმაციო იერიშებს; რეალობა კი ასეთია:

ყველა კუთხის ქართველებს გვაქვს ერთი მრავალსაუკუნოვანი სამწიგნობრო ენა და მისი მრავალი ზეპირი სახესხვაობა. „რეგიონული ან უმცირესობათა ენების ევროპული ქარტიის“ განმარტებითი ნაწილის 31-ე და 32-ე პუნქტების მიხედვით კი, „ქარტიის დებულებები მოიცავს მხოლოდ ისტორიულ უმცირესობათა ენებს, ანუ იმ ენებს, რომლებიც დიდი ხანია გავრცელებულია მოცემული სახელმწიფოს ტერიტორიაზე; ეს ენები მკაფიოდ უნდა განსხვავდებოდეს იმ ენის ან ენებისაგან, რომელზეც/რომლებზეც სახელმწიფოში მცხოვრები დანარჩენი მოსახლეობა საუბრობს. ქარტიის დებულებები არ ეხება ერთი ენის ადგილობრივ სახესხვაობებსა თუ დიალექტებს“¹⁶⁸.

აქვე აღვნიშნავთ: ხელისუფლებას უნდა ჰქონდეს თავისი მყარი პოზიცია ამ და ყველა სხვა არსებითი თემის მიმართულებით; თუმცა, ასევე, აუცილებელია, არც ერთ შემთხვევაში არ შეიზღუდოს მეცნიერის აკადემიური თავისუფლება.

ვფიქრობ, ამკარაა: ყურადღებითაა გასაანალიზებელი არა მხოლოდ მეგრულის, ლაზურისა თუ სვანურის, არა-

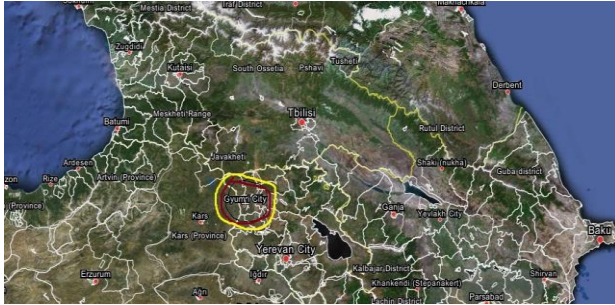
¹⁶⁸ „the charter covers only historical languages, that is to say languages which have been spoken over a long period in the state in question“ (ევროპული ქარტიის 31-ე განმარტება).

მედ საქართველოში ისედაც კარგად დაცული სომხურის, აზერბაიჯანულისა თუ რუსულისათვის ე.წ. რეგიონული ენის სტატუსის მინიჭების მოსურნეთა მოტივაცია (ასევე, საქართველოს ფედერაციული თუ კონფედერაციული მონყოების მოთხოვნის მოტივაცია(ც), რამდენადაც, რუსეთი ევროსაბჭოს „უმცირესობის ენების ქარტიის სამდივნოს“ გამოყენებით ცდილობს, მეტად კეთილშობილური „ევროპული ქარტია“ აქციოს მის მიერ წარმოებული ჰიბრიდული ომის მძლავრ იარაღად; კერძოდ: საქართველოში „ენის ქარტიის“ რატიფიცირების დოკუმენტისათვის უმცირესობის ენების ჩამონათვალში აზერბაიჯანულისა და სომხურის შეყვანაც უშუალო კავშირშია რუსეთის გეოპოლიტიკურ ინტერესთან.

დავაკონკრეტებ:

ერთი მხრივ, რუსეთს სურს, სრულად აკონტროლოს საქართველოს საზღვაო აკვატორია; მეორე მხრივ, ცდილობს, უსაფრთხო სახმელეთო კავშირი ჰქონდეს სომხეთ-თურქეთის საზღვარზე არსებულ გიუმრის 102-ე რუსულ სამხედრო ბაზასთან (რომელსაც რუსეთ-სომხეთის 2010 წლის ხელშეკრულებით, 2044 წლამდე გაუგრძელდა არსებობის ვადა)¹⁶⁹. რუსეთს ორივე მიზნის მიღწევის შესაძლებლობა გაეზრდება საქართველოს რეგიონალიზაციის შემთხვევაში; შდრ., საქართველოსთვისაც სახიფათო გიუმრის ბაზის მდებარეობა:

¹⁶⁹ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი, რ. შეროზია, „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ“ და საქართველო“, ქუთაისი, 2010; T. Putkaradze, E.Dadiani, R. Serozia „European Charter for Regional or Minority Languages“ and Georgia“, Kutaisi, 2010; <http://www.scribd.com/doc/35702700/Tariel-Putkaradze-Eka-Dadiani-Revaz-Serozia-2010>

მეორე თავში გაანალიზებულ გამოწვევასთან დაკავშირებით, ჩვენი მსჯელობა რეკომენდაციების სახით ასე შეიძლება შეჯამდეს:

ა) ხელისუფლების შესაბამისი სამსახური უნდა გათავისუფლდეს ფსევდოლიბერალი თუ საქართველოს ენობრივი ისტორიის არმცოდნე პირების გავლენებისაგან. საქართველოს ხელისუფლებამ ქართველოლოგი ექსპერტების დახმარებით უნდა შეიმუშავოს სწორი სტრატეგია ენობრივი პოლიტიკის მიმართულებით; პარალელურად, გამჭვირვალე კრიტერიუმების საფუძველზე უნდა გააკეთოს „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ რატიფიკაციის დოკუმენტის ენათა ჩამონათვალი. „ევროპული ქარტიის“ რატიფიკაცია უნდა მოხდეს საქართველოს დეოკუპაციის შემდეგ.

ბ) ხელისუფლებამ ოფიციალური გამოყენებისათვის უნდა უზრუნველყოს ქართველურ ენობრივ ქვესისტემათა კვალიფიკაციის შესახებ კონსენსუსი, რომელის შესაბამისი თვალსაზრისი გავრცელდება საერთაშორისო სივრცეშიც, ასევე, დამკვიდრდება სკოლის დანყებით, საბაზო თუ საშუალო საფეხურზე. ოფიციალურმა თვალსაზრისმა არ უნდა შეზღუდოს განსხვავებული მიდგომის მქონე მეცნიერთა აკადემიური თავისუფლება.

III Tavi terminologiuri diversiebi

მოცემული მოვლენის სახელდების მოტივაცია, როგორც წესი, ასახავს ამ მოვლენის არსს. არაიშვიათად, დაინტერესებული მხარე გააზრებულად იყენებს არაადეკვატურ ტერმინს, ან რომელიმე საზეიმო/სამგლოვიარო დღეს ისე არქმევს სახელს, რომ **შეცდომაში შეიყვანოს** მოცემული საზოგადოება.

სამწუხაროდ, 2008 წლის შემდეგაც კი საქართველოს ხელისუფლებამ ვერ შეძლო რუსული იმპერიული ენათმეცნიერულ-ეთნოლოგიური „ნაღმების“ განეიტრალება, მათ შორის, ვერ დააბალანსა საინფორმაციო ომში ფართოდ გამოყენებული ტერმინები, რომლებიც შექმნილია რუსული ენობრივი პოლიტიკის კონტექსტში; კერძოდ, დღევანდელი საქართველოს სახელისუფლებო თუ სამეცნიერო ელიტის მეტყველებაში ფართოდაა გამოყენებული ქართველი ერისა და საქართველოს დეზინტეგრაციის ხელშემწყობი ტერმინოლოგია; მაგ., პოლიტიკური ლიდერებისა თუ საერთაშორისო დოკუმენტების ტექსტებში ხშირადაა გამოყენებული **არაადეკვატური ტერმინოლოგიური მესიტყვებები**:

- ქართულ-ოსური დაპირისპირება;
- აფხაზი სეპარატისტი; ოსი სეპარატისტი...
- იმერელი მწერალი; კახელი ჟურნალისტი; სვანი კრიმინალი¹⁷⁰...
- შავშეთის/ართვინის ქართული დიასპორა;
- სამხრეთი ოსეთი;
- ზემო აფხაზეთი;
- საქართველოს რეგიონები¹⁷¹ და მრავალი სხვა.

¹⁷⁰ მსჯელობისათვის იხ. თ. გვანცელაძე, ენისა და დიალექტის საკითხი ქართველოლოგიაში 2006, გვ. 146.

ფართო საზოგადოების დეზორიენტირებას იწვევს **სადღესასწაულო** თუ **სამგლოვიარო დღეების** არასწორი სახელდება, კერძოდ: დამარცხების დღის „გამარჯვების დღედ“ გამოცხადება, ანტიეროვნული პარტიის მიერ სახელად „ეროვნული“ დარქმევა, ანტიეროვნული პროექტის სახელად ეროვნული გმირის, მაგ. ილია ჭავჭავაძის სახელით შეფუთვა, ერის დამანანწვერებელი გაზეთის სახელად „ნათელის“ („ნოთე“), ან „ილორის“ შერჩევა და სხვ. ქვემოთ განვიხილავ არაადეკვატური სახელდების რამდენიმე შემთხვევას.

3.1. სეპარატისტი თუ კოლაბორაციონისტი?

ტერმინოლოგიური შესიტყვება: „ქართულ-აფხაზური ეთნოკონფლიქტი“ მსმენელსა თუ მკითხველს ავარაუდებინებს, რომ საქართველოში არსებობს ქართველთა და აფხაზთა დაპირისპირება. რეალობა კი ასეთი არ არის:

XIX-XXI საუკუნეებში ჯერ ე.წ. მუჰაჯირობით, შემდეგ ბოლშევიკთა რეპრესიებით, ბოლოს კი რუსეთ-საქართველოს 1992-2008 წლების ომით რუსეთმა განახორციელა ქართველთა და ანტირუსულად განწყობილ **აფხაზთა გენოციდი** საქართველოს ისტორიულ კუთხეში – აფხაზეთში. აქ ჯერ ხელოვნურ საზღვრებში შექმნა აფხაზეთის საბჭოთა ავტონომიური რესპუბლიკა; ახლა ცდილობს, ეს პროცესი დაასრულოს სატელიტი „სახელმწიფოს“ წარმოქმნით, რომელშიც აფხაზეთიდან გამოდევნილი ძირითადი მოსახლეობის – ძირძველი ქართველების (/აფხაზეზის), ასევე, საქართველოს სახელმწიფოს ერთგული აფხაზების (თვითსახელწოდებით: აფსუების) ნაცვლად, იცხოვრებენ პრორუსულად განწყობილი აფხაზები (დიდი

¹⁷¹ შდრ. თინა ხიდაშელი: „ჩვენი არჩევანი არის რეგიონული პროპორციული სისტემა“ <http://www.interpressnews.ge/ge/politika/323420-thina-khidasheli-chveni-archevani-aris-regionuli-proporciuli-sistema.html?ar=A> (დამონება: 22.05.2018)

ნაწილი წარმოშობით ეთნიკური ქართველია!), რუსების ზენოლას იძულებით დაქვემდებარებული თუ რუსების მხარეს გადასული ქართველები, მიგრანტი სომხები და ახალჩამოსახლებული რუსები... შესაბამისად, რუსეთ-საქართველოს ბოლო ომების (1992-93, 2008 წლები) შემდეგ **აფხაზეთში მიმდინარეობს რუსეთის მიერ საქართველოს ნაწილის ანექსიის პროცესი.**

არც ადრე და არც ახლა აფხაზეთის ტერიტორიაზე დომინანტური არ არის ქართულ-აფხაზური ეთნოკონფლიქტი: სოხუმის საოკუპაციო რეჟიმის მხარდამჭერთა შორის ქართველებიც არიან და პირიქით: საქართველოს ხელისუფლების წევრები არიან ეთნიკური აფხაზებიც. **აფხაზეთში რუსეთ-საქართველოს ომის ეთნოკონფლიქტად სახელდება მხოლოდ რუსეთს აძლევს ხელს; კერძოდ:**

ფაქტების არსის გაყალბებითა და არაადეკვატური ტერმინოლოგიური შეფასებით **რუსეთი ცდილობს, დაარწმუნოს მთელი მსოფლიო, რომ საქართველომ დაიპყრო აფხაზეთი, რომ საქართველო დასაშლელი „მცირე იმპერიაა“**, რომ აგრესორი ქართველები „ჩაგრავენ“ „განუვითარებელ“ სხვა „ეთნიკურ ჯგუფებს“... ხოლო „რუსეთი არის კავკასიაში მშვიდობისმყოფელი“, „რუსეთი იცავს აფხაზების ინტერესებს“ და ა.შ. მნიშვნელოვანია, რომ ამ იდეოლოგიზებული ზღაპრის უკვე აღარ სჯერა სოხუმის რეჟიმის წარმომადგენელთა დიდ ნაწილსაც კი.

საქართველოში არ გვაქვს ქართულ-აფხაზური და ქართულ-ოსური ეთნოკონფლიქტები; მაგ., საქართველოს არაოკუპირებულ ტერიტორიაზე (თბილისში, ზუგდიდში, ბათუმში...) მშვიდად ცხოვრობენ ეთნიკური ოსებიც და აფხაზებიც. ოკუპირებულ მხარეებში კი რუსეთის საოკუპაციო ადმინისტრაციასთან ზოგი ქართველიც კი თანამშრომლობს, მაშინ როცა რუსეთი **საქართველოს დამოუკიდებლობას ანგრევს და ცდილობს თავისი აგრესია კავკასიელთა შიდა ეთნოკონფლიქტად მონათლოს.**

რაც შეეხება სეპარატისტობას: ზოგადად თუ ვიტყვით, **სეპარატისტია ის, ვისაც სურს მოცემული სახელმწიფო-**

საგან გამოყოს თავისი მხარე (რეგიონი, კუთხე) და მიაღწინოს დამოუკიდებლობას ცენტრალური ხელისუფლები-საგან (იხ., მაგ. კატალონიის ლიდერთა სურვილი); შდრ.:
 ოკუპირებულ აფხაზეთსა და ცხინვალის მხარეში დე ფაქტო არსებული საოკუპაციო ადმინისტრაციები ყველაფერს კადრულობენ, რომ ამ ტერიტორიებს რუსეთი დაეუფლოს; შესაბამისად, იქ მცხოვრები პრორუსი აფხაზები, პრორუსი ოსები, პრორუსი ქართველები თუ პრორუსი სომხები არიან კოლაბორაციონისტები და არა – სეპარატისტები. სწორედ კოლაბორაციონისტების დახმარებით ცდილობს კრემლი, მიიერთოს გეოპოლიტიკურად მნიშვნელოვანი საქართველოს ტერიტორია – ოდითგანვე ქართველი ერის კუთვნილი მიწა-წყალი, ზოგადად, სამუდამოდ დაეუფლოს კავკასიას.

ხშირად გამოყენებული ტერმინები რომ დიდ ზემოქმედებას ახდენს პიროვნების განწყობის ჩამოყალიბებაზე, უდავო ფაქტია. ე.წ. ტერმინოლოგიური დივერსიები მეტად აქტუალურია ამჟამინდელი საინფორმაციო ომების პირობებში; შესაბამისად, პრორუსულ იდეოლოგიურ დისკურსში შექმნილი ტერმინოლოგიური შესიტყვებები არ უნდა გამოიყენოს სამართლიანმა პიროვნებამ; მით უმეტეს, საქართველოს ინტერესების დამცველმა პოლიტიკურმა სპექტრმა და ობიექტურმა მასმედია.

ტერმინოლოგიური დივერსიების რანგშია განსახილველი ისეთი ენობრივი კვალიფიკაციები, რომლებიც ფართო საზოგადოების ცნობიერებაში ანანევრებს ქართველ ერს. მხედველობაში გვაქვს ბოლო პერიოდში მასმედიის მიერ ხშირად გამოყენებული გამოთქმები:

- ✓ იმერელი მწერალი;
- ✓ სვანი პოეტი...

მართებული ტერმინოლოგიური შესიტყვებებია:

- ქართველი მწერალი;
- ქართველი ყურნალისტი;
- კრიმინალი (კრიმინალს ეროვნება არა აქვს)...

შდრ., ასევე, სწორია: კახური ღვინო, აჭარული ცეკვა, სვანური მარილი, მეგრული საცივი, იმერული ხაჭაპური, თუშური ყველი...

3.2. 9 აპრილი – დამოუკიდებლობის აღდგენის დღე თუ გლოვის დღე?

9 აპრილი არის საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის დღე. მოქმედი კონსტიტუციით, საქართველო დამოუკიდებელია 1991 წლის 9 აპრილის „დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტის“ საფუძველზე. 1989 წლის 9 აპრილს კი საქართველოს ეროვნულმა მოძრაობამ ზნეობრივი გამარჯვება მოიპოვა რუსეთის იმპერიის წინააღმდეგ ბრძოლაში. ეს იყო დიდგორის ომის ტოლფასი გამარჯვება. სწორედ 9 აპრილის გამარჯვებამ განსაზღვრა 1990 წლის 28 ოქტომბრის მრავალპარტიულ არჩევნებში კომუნისტების დამარცხება და 1991 წლის 31 მარტს საქართველოს მოსახლეობის (ეთნიკური წარმომავლობის მიუხედავად) ერთსულოვანი გადანყვეტილება – საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა.

საქართველოში 1992 წლის პუტჩის¹⁷² შემდეგ არსებული

¹⁷² 1989 წლის 2 დეკემბერს მალტაში ამერიკა-საბჭოთა კავშირის მოლაპარაკებით (ბუში, ბეიკერი; გორბაჩოვი, შევარდნაძე) გადანყდა, რომ საბჭოთა იმპერია უარს იტყოდა ბალტიის ქვეყნებზე (დასავლეთის ისინი აღიარებული არ ჰქონდა სსრ კავშირის ნაწილად) და ჯარებს გაიყვანდა აღმოსავლეთ ევროპიდან. რუსეთის გავლენის ველში დატოვეს კავკასია, შუა აზიის რესპუბლიკები და უკრაინა-ბელორუსია-მოლდოვა. 1991 წ. 31 მარტის რეფერენდუმის საფუძველზე საქართველომ დამოუკიდებლობის აღდგენა გამოაცხადა (09.04.1991 წ.) და რუსეთის ჯარს **ოკუპანტის სტატუსი** მიანიჭა. 1992-95 წლებში რუსეთმა სამხედრო ძალით დაამხო კავკასიის იმ სახელმწიფოების (საქართველო, აზერბაიჯანი, იჩქერია) ხელისუფლებები, რომელთაც დამოუკიდებლობა გამოაცხადეს: საქართველოში – პრეზიდენტ ზვიად გამსახურდიას კანონიერი ხელისუფლება. გარკვეული ძალები დღემდე ჩქმალავენ ამ ძალადობრი-

ხელისუფლებები 9 აპრილს გლოვის დღედ აღინიშნავს. 9 აპრილის გლოვის დღედ გამოცხადება შეურაცხყოფს დამოუკიდებლობისათვის მებრძოლ გმირთა სულებს; რაც მთავარია, ასეთი კვალიფიკაცია უკანა პლანზე აყენებს 9 აპრილის გმირთა გააზრებულ თავგანწირვას სამშობლოსათვის და 9 აპრილს დამოუკიდებლობის აღდგენის უმნიშვნელოვანეს ფაქტს. **9 აპრილი ოფიციალურად უნდა გამოცხადდეს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის დღედ.** ამ საზეიმო დღეს პატივი უნდა მივაგოთ ბრძოლაში დაღუპულ გმირებს (და არა – ტრაგედიის მსხვერპლთ).

აქვე განვიხილავ 25 თებერვლისა და 7 მარტის არამართებულ კვალიფიკაციებს:

სამართლიანი არ იყო და, ამავე დროს, სათანადო ინფორმაციის არმქონეთათვის დღემდე მადეზორიენტირებელია რუსეთის კომუნისტური იმპერიის მიერ 25 თებერვლის სახელდება „საქართველოს განთავისუფლების დღედ“ და თურქეთის ხელისუფლების მიერ 7 მარტის გამოცხადება „ართვინის განთავისუფლების“ დღედ.

შდრ.:

მაშინ როცა საქართველოს კანონიერი მთავრობა ჯერ კიდევ საქართველოს ტერიტორიაზე იმყოფებოდა (1921 წლის თებერვალ-მარტი), ლენინ-სტალინის ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ და ათათურქის რევოლუციურმა მთავრობამ მოსკოვში დაასრულეს რამდენიმეთვიანი მოლაპარაკება და საქართველოს ნების წინააღმდეგ **გადანინი-**

ვი მოვლენის არსს და საქართველოში კრემლის ორგანიზებით განხორციელებულ პუტჩს ე.წ. „სამოქალაქო ომად“ ნათლავენ (დოკუმენტური მასალისა და მსჯელობისათვის იხ. ტ. ფუტკარაძე, „რაცა ღმერთსა არა სწადდეს“, ანუ მიმდინარე პროცესების შესახებ; კრებ. „აფსირტედან გამსახურდიამდე“, თბ., 1999, გვ. 61-68).

ლეს საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ტერიტორია: რუსეთმა თურქეთს დაუთმო საქართველოს ნაწილი - „სამუსლიმანო საქართველოს“ ნახევარზე მეტი – ართვინისა და არტაანის ოლქები (რომლებიც ოსმალეთის იმპერიას ოკუპირებული ჰქონდა XVII საუკუნიდან 1878 წლამდე); სტრატეგიული ბათუმის ოლქი (მაჭახელას ხეობის ნაწილის გამოკლებით) კი თავად დაიტოვა და, ამავე ხელშეკრულების საფუძველზე, შექმნა უკანონო სახელმწიფოებრივი წარმონაქმნი – აჭარის ავტონომიური რესპუბლიკა (ქართველთა ავტონომია საქართველოში sic!)...

1921 წლის 25 თებერვალს ბოლშევიკური რუსეთის არმიამ აიღო საქართველოს დედაქალაქი. **პარალელურად**, მოსკოვის გარიგებით გათამამებულმა ოსმალეთის რევოლუციურმა ხელისუფლებამ **რუსეთთან ომში ჩაბმული საქართველოს მთავრობა 1921 წლის 23 თებერვალს აიძულა, ჯარი გაეყვანა არტაანისა და ართვინის ოლქებიდან** (ამ დროს ისტორიული სამხრეთი საქართველოს ამ ნაწილში არ იდგა არც რუსეთის და არც ინგლისის სამხედრო შენაერთები; ტერიტორიას აკონტროლებდა მხოლოდ საქართველოს ჯარი)¹⁷³. უშუალოდ ართვინში თურქები შევიდნენ 1921 წლის 7 მარტს. შდრ.: 1918-21 წლების საქართვე-

¹⁷³ 1921 წლის 21 და 23 თებერვალს ანკარის მთავრობამ ორი ნოტა გადასცა რუსეთთან ომში ჩაბმულ საქართველოს ხელისუფლებას: **ომის მუქარით მოითხოვა საქართველოს ჯარის გაყვანა არტაანისა და ართვინის ოლქებიდან** (რ. ყავრელიშვილი, თურქეთის მთავრობის ორი ნოტა, საისტორიო კრებული: „მესხეთი“, VI-VII, თბილისი-ახალციხე, 2005. სტატიაში გაანალიზებულია პროფესორების: სულაჰტინ თანსულისა და ადილ ოზდერის მიერ გამოქვეყნებული დოკუმენტები; იხ., ასევე: მიხეილ სვანიძე, თურქეთის ისტორია 1923-2000 წწ/ (რესპუბლიკის პერიოდი), III ტ., თბილისი, 2005, გვ. 43). ნოტებში ნახსენები არაა **ბათუმი**, რომელიც, მოსკოვის გარიგების მიხედვით, საბჭოთა რუსეთს უნდა დარჩენოდა პორტოვრანკოს სტატუსით.

ლოს დემოკრატიული რესპუბლიკა დაახლოებით ასეთ საზღვრებში იყო¹⁷⁴:

პოლიტიკური ცინიზმი:

კომუნისტები დაპყრობილი საქართველოს მოსახლეობას 25 თებერვალს აზიანებდნენ, როგორც საქართველოს განთავისუფლების დღეს. საქართველოს რესპუბლიკის დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ (09.04.1991) 25 თებერვალი, რეალური ისტორიის გათვალისწინებით, სახელდება, როგორც **რუსეთის მიერ საქართველოს ოკუპაციისა და ანექსიის დღე**.

ანალოგიური ვითარებაა თურქეთში, სადაც დღემდე **7 მარტი** აღინიშნება **მტრისაგან** ართვინის განთავისუფლების დღედ. ამ დღეს თურქეთის ხელისუფლება მართავს ზეიმს მთელი თურქეთის მასშტაბით (განსაკუთრებით, იმ ქალაქებში, სადაც ეთნიკური ქართველები ცხოვრობენ)¹⁷⁵. არადა, რეალურად, 7 მარტს ოსმალეთმა/თურქეთ-

¹⁷⁴ <https://image.slidesharecdn.com/1921-25-130516225153-phpapp01-130517075310-phpapp02/95/1921-25-27-638.jpg?cb=1384935435> (დამონემა: 15.01.2019).

¹⁷⁵ დოკუმენტური მასალა: <http://www.08olay.com/7-mart-artvinin-dusman-igsawinden-kurtulusun-hikayesi.html> (დამონემა: 08.01.2019);

მა საქართველოს მეორედ წაართვა საქართველოს ისტორიული ტერიტორია – ართვინის ოლქი (ტაო-კლარჯეთის დიდი ნაწილი).

1991 წლის 9 აპრილს საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის გამოცხადების შემდეგ მთელმა მსოფლიომ საქართველო ცნო იმ საზღვრებში, რომლებიც საქართველოს ჰქონდა 1991 წლის მდგომარეობით; საქართველოსა და თურქეთს შორისაც დაიდო **მეგობრობის ხელშეკრულება**; შესაბამისად, დღეს თურქეთთან ტერიტორიული **პრეტენზიების წამოყენება** ვერ გამართლდება საერთაშორისო სამართლის მიხედვით; თუმცა, ვერც იმას მოვიზონებთ, რომ 7 მარტს თურქეთი აღნიშნავს “მტრისაგან ართვინის განთავისუფლების” დღედ.

3.3. 26 მაისი – საქართველოს დამოუკიდებლობის დღე თუ საქართველოს პირველი რესპუბლიკის გამოცხადების დღე?

მსოფლიოში არსებულ ბევრ სახელმწიფოს აქვს ეროვნული დღესასწაული – დამოუკიდებლობის დღე. დამოუკიდებლობის დღედ სახელდების სამგვარი მოტივაცია გვაქვს:

- **სახელმწიფოს დაფუძნების დღე**; მაგ., აშშ დაფუძნდა 1776 წლის 4 ივლისს; შესაბამისად, ამერიკის შეერთებულ შტატებში 4 ივლისს ზეიმობენ სახელმწიფოს დამოუკიდებლობის დღეს.
- **დამოუკიდებლობის აღდგენის დღე**; მაგ., საბერძნეთისათვის 25.03.1821: ოსმალეთისაგან განთავისუფლების დღე.
- **ქვეყნის რომელიმე გამორჩეული თარიღი**; მაგ., საფრანგეთში 14. 07.1789 – ბასტილიის აღების დღე.

<https://www.facebook.com/erolalkan.vaketli/posts/10156267634799170>
(დამონმება: 08.01.2019).

ქართველთა სახელმწიფო პირველად დაფუძნდა აიეტის დროს – ძვ.წ. II ათასწლეულის შუა პერიოდში; ალორძინდა 23 საუკუნის წინ. **დაფუძნების დღე არავის ახსოვს.** დამპყრობლებთან ბრძოლის პროცესში საქართველომ (თუ ძვ. ქართლის სახელმწიფომ) კიდევ რამდენჯერმე დაკარგა დამოუკიდებლობა; ერთიანი საქართველო (ქართლი) რამდენჯერმე დანაწევრდა პატარ-პატარა „საქართველოებადაც“ (ქართულ სამეფოებად). შესაბამისად, რამდენჯერმე აღდგა ერთიანი საქართველოს დამოუკიდებლობა. გასულ საუკუნეში საქართველოს დამოუკიდებლობა **პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის სახით** აღდგა 200-წლიანი რუსული ოკუპაციის შემდეგ – 1918 წლის 26 მაისს. 1921 წლის 25 თებერვლის შემდეგ საქართველომ ისევ დაკარგა დამოუკიდებლობა. ბოლოს საქართველოს დამოუკიდებლობა აღდგა 1991 წლის 9 აპრილს. გამომდინარე აქედან, **26 მაისი უნდა ვიზეიმოთ**, როგორც პირველი რესპუბლიკის დაფუძნების დღე.

3.4. 14 აპრილი – დედაენის დღე თუ საქართველოს სახელმწიფო ენის დღე?

1978 წლის 14 აპრილს საქართველოს რჩეულმა საზოგადოებამ დაიცვა საქართველოს სსრ სახელმწიფო ენის სტატუსი; მალევე, საბჭოთა ხელისუფლებამ ეს დღე გამოაცხადა „დედაენის დღედ“.

ქართველობის გარდა, საქართველოში რამდენიმე ეთნიკური ჯგუფი ცხოვრობს, რომელთა დედაენა არის სხვა ენა (აფხაზური, სომხური, რუსული, აზერბაიჯანული...); შესაბამისად, გაბუნდოვანდა 14 აპრილის მოვლენის არსი – **14 აპრილი – სახელმწიფო ენის დაცვის დღე.**

14 აპრილი თავიდანვე სახელმწიფო ენის დღედ რომ გამოცხადებულიყო, საქართველოში ხელი შეეწყობოდა მო-

სახლეობის კონსოლიდაციას და არა – დეზინტეგრაციულ პროცესებს (მაგ., აფხაზეთში).

მომავალში მაინც საქართველოს ყველა მოქალაქემ, ეთნიკური წარმომავლობის მიუხედავად, 14 აპრილი უნდა იზეიმოს, როგორც თავისი **სახელმწიფო ენის დღე**.

შდრ.:

ყველა ეთნიკურ უმცირესობას სხვა დღე აქვს (ან უნდა ჰქონდეს) თავისი დედაენის დღის აღსანიშნავად; 14 აპრილი კი საქართველოს მოქალაქეთა კონსოლიდაციის დღე უნდა იყოს, დღე, როდესაც **საქართველოს ყველა მოქალაქე სხვადასხვა ღონისძიებით აღნიშნავს სახელმწიფო ენის დღეს**.

სამწუხაროდ, საქართველოს ხელისუფლება 14 აპრილს ჯერ კიდევ საბჭოური კვალიფიკაციით აღნიშნავს: 14 აპრილი ოფიციალურად აღინიშნება „დედაენის დღედ“; ამგვარი კვალიფიკაცია დღესაც ხელს უწყობს საქართველოს მოქალაქეთა დეზინტეგრაციას.

ხელისუფლებამ დროულად უნდა მიიღოს სამართლებრივი დოკუმენტი, რომლის მიხედვითაც 14 აპრილი გამოცხადდება საქართველოს სახელმწიფო ენის დღედ. 14 აპრილი საქართველოს ყველა მოქალაქემ (ეთნიკური წარმომავლობის მიუხედავად) ერთნაირად უნდა იზეიმოს, როგორც თავისი სახელმწიფოს სახელმწიფო ენის დღე.

3.5. ტაო-კლარჯეთში ავტოქთონი ქართველობაა თუ ქართული დიასპორა?

საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა მცხოვრები ყველა ქართველის აღსანიშნავად ჩვენი ხელისუფლების ოფიციალური სტრუქტურების მიერ გამოიყენება ტერმინი: „დიასპორა“.

შავშეთში, ართვინში, რიზესა თუ იუსუფელში მცხოვრები ქართველები საკუთარ მინა-წყალზე ცხოვრობენ და, შესაბამისად, დიასპორად არ უნდა მოვიხსენიოთ: საკუთარ ისტორიულ მინაზე მცხოვრები ავტოქთონი ქართველები, რომლებიც პოლიტიკური კატაკლიზმების გამო აღმოჩნდნენ სხვა სახელმწიფოს (თურქეთისა თუ აზერბაიჯანის) შემადგენლობაში, ისტორიულ ეთნიკურ უმცირესობას წარმოადგენენ და არა დიასპორას.

დიასპორა ორი სახისაა:

- ისტორიული დიასპორა;
- ახალი დიასპორა.

სხვა სახელმწიფოებში ისტორიულ დიასპორად შეიძლება მივიჩნიოთ ფერეიდნელი ქართველები (ირანში) და მუჰაჯირი ქართველების შთამომავლები (თურქეთში), რომელთა წინაპრები იძულებით გადაასახლეს აგრესორებმა.

სხვა სახელმწიფოებში ახალ დიასპორებად უნდა მივიჩნიოთ ბოლო ათწლეულებში საქართველოდან წასული საქართველოს მოქალაქეები.

3.6. საქართველოს რეგიონები თუ საქართველოს კუთხეები?

პოლიტიკური სპექტრის წარმომადგენლები ბოლო პერიოდში აქტიურად იყენებენ ტერმინს: „რეგიონი“; შდრ., **ხელისუფლების სლოგანიც:** „ძლიერი რეგიონი ძლიერი საქართველოსათვის“. „რეგიონი“ ნიშნავს ავტონომიურ წარმონაქმნს ან რამდენიმე სახელმწიფოს მომცველ დედამიწის გეოგრაფიულ მონაკვეთს (კავკასია, წინა აზია...). ტერმინ „რეგიონს“ ზოგი შეიძლება ინერციით იყენებს, მაგრამ გარკვეული ძალები ბოლო 20 წლის მანძილზე საქართველოს მხარეების აღსანიშნავად მიზანმიმართულად ამკვიდრებენ მას და ე.წ. რეგიონული თვითმმართველო-

ბის დამკვიდრებით საქართველოს მოსახლეობის ცნობიერებაში ააქტუალურებენ **ფედერაციულ მოწყობას**.

მძაფრი გეოპოლიტიკური რისკების შემცველ **კავკასიის რეგიონში** საქართველოს კუთხეების /the corner (area)/ აღსანიშნავად სახიფათოა ტერმინ „რეგიონის“ დამკვიდრება; მით უმეტეს, მცირე ტერიტორიის მქონე საქართველოს სახელმწიფოში სრულიად ზედმეტია ე.წ. რეგიონული თვითმმართველობის შემოღება თუ საქართველოს პარლამენტში „რეგიონების“ წარმომადგენლების არჩევა¹⁷⁶. სამაგიეროდ, აუცილებელია, ქალაქების, მუნიციპალიტეტების, სოფლების თვითმმართველობების გაძლიერება. სწორი სახელმწიფოებრივი ორიენტირების გაზუნდოვნების თავიდან აცილების მიზნით, ვფიქრობ, აუცილებელია:

¹⁷⁶ საქართველოს რეგიონალიზაციის კონტექსტში საყურადღებოა სომხეთის ყოფილი პრეზიდენტის, სერჟ სარქისიანის განცხადება <https://www.kvirispalitra.ge/politic/403-somkhehis-prezidenti-saqarthveloshi-somkhuri-enis-regionul-enad-gamockhadebas-ithkhovs.htm> (დამონება: 28.12.19) და ცალკეული სომეხი მეცნიერის, ასევე, ზოგი თურქი პოლიტიკოსისა თუ პოლიტიზებული ჯგუფის წარმომადგენელთა განცხადებები. მათი კრიტიკული ანალიზისათვის იხ.: ტ. ფუტკარაძე, თანამედროვე ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები/ საქართველოს წინააღმდეგ მიმდინარე საინფორმაციო ომის კონტექსტი/, გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრის შრომათა კრებული, XI, 2016 წ., გვ. 425-468. აქვე აღვნიშნავ, რომ ჩვენი მიზანია მეზობელი ქვეყნების მეცნიერებთან ერთად აკადემიური /სამეცნიერო/ „ზიარჭურჭლის“ შექმნა, რომელიც ხელს შეუწყობს **კავკასიის რეგიონის მშვიდობიან განვითარებას** (ამ მიზნიდან გამომდინარე, ჩემს საუნივერსიტეტო საგანმანათლებლო პროგრამებში შეტანილია მეზობელი ერების ენების სწავლება).

ა) სპეციალისტების მონაწილეობით ხელისუფლებამ მკაფიოდ განსაზღვროს პოლიტიკურ დისკურსში გამოსაყენებელი ოფიციალური ტერმინოლოგია;

ბ) საქართველოს ხელისუფლებამ დროულად ჩამოაყალიბოს ეროვნული დღესასწაულების ობიექტური კვალიფიკაციები, რომლებიც ხელს შეუწყობს მოსახლეობის კონსოლიდაციას.

IV Tavi qarTuli enis teqnologizeba

4.1. ავტომატური აკადემიური თარგმანის საკითხი

თანამედროვე მსოფლიოში უაღრესად აქტუალურია აკადემიური ავტომატური თარგმანის უზრუნველმყოფი კომპიუტერული პროგრამების შექმნა. უახლოეს პერიოდში საქართველომაც უნდა შეძლოს, სახელმწიფო ენაზე განახორციელოს აკადემიური ორენოვანი ავტომატური თარგმანი; წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქართული ენა დაკარგავს კულტურული ენის ფუნქციას.

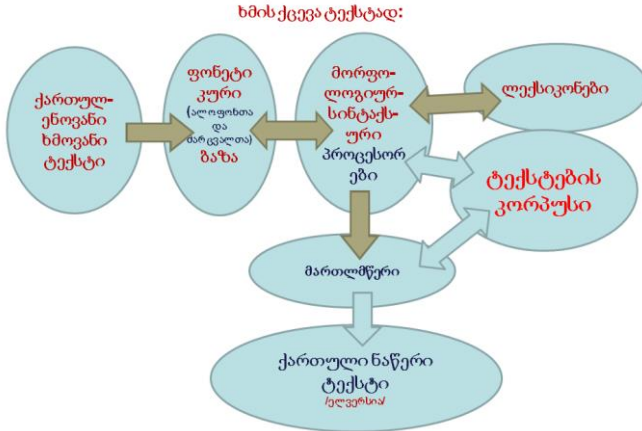
საამისოდ აუცილებელია, ქართული (ქართველური) სამნიგნობრო ენისა და ქართველური დიალექტების ერთიანი (/ერთენოვანი) ეროვნული კორპუსის შექმნა: „ტექსტების ეროვნული კორპუსი“ სულ მოკლე დროში ყველა ერისა თუ სახელმწიფოს იდენტობის განმსაზღვრელად იქცევა. ქართული ენის ტექნოლოგიზების მიმართულებით განსახორციელებელია სამი ძირითადი ამოცანა:

- ქართული გაბმული მეტყველებების (და არა მხოლოდ მარტივი წინადადების) ქცევა ადეკვატურ ნაბეჭდ ელექტრონულ ტექსტად;
- ქართული ნაბეჭდი ელექტრონული ტექსტის მყისიერი თარგმნა უცხო ენაზე;
- თარგმნილი ტექსტის ავტომატური გახმოვანება.

ასევე, განსახორციელებელია საპირისპირო პროცესი:

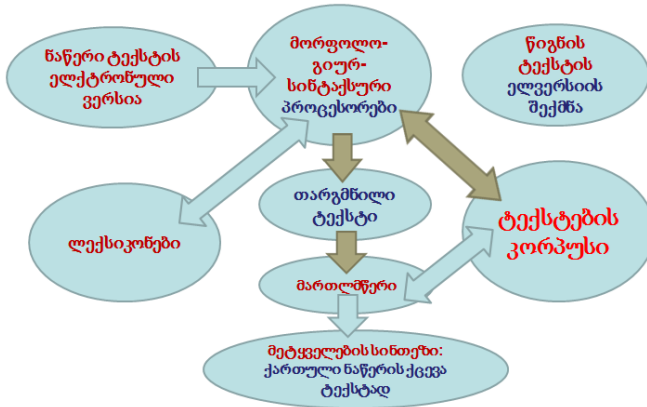
- სხვაენოვანი ნაბეჭდი ელექტრონული ტექსტის თარგმნა ქართულ ენაზე;
- თარგმნილი ტექსტის ავტომატური გახმოვანება ქართულ ენაზე.

ქართული ენა არის აგლუტინაციური ენა, შესაბამისად, ეს ამოცანები უფრო განხორციელდება ჰიბრიდული (და არა – სტატიკური) მეთოდოლოგიით; შესაბამისად, აუცილებელია როგორც მორფოლოგიური სინთეზატორი, ასევე – ქართულენოვანი ტექსტების მომცველობითი კორპუსი¹⁷⁷. ენის ტექნოლოგიების ამოცანები სქემების სახით ასე გამოიყურება:

¹⁷⁷ მსჯელობისათვის იხ. ასევე: ტ. ფუტკარაძე, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები და საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანები; კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, თბ., 2012, I, გვ. 207-222.

ელექტრონული ტექსტის თარგმნა და მეტყველების სინთეზი

ქართული ენის ტექნოლოგიზება და ქართული ენის, როგორც კულტურისა და განათლების ენის, შენარჩუნება შესაძლებელია მხოლოდ ხელისუფლების მიერ ქართული სალიტერატურო ენის ტექნოლოგიზების საგანგებო ორგანიზების – მორფოლოგიური ანალიზატორისა¹⁷⁸ და ერთენოვანი ტექსტების ეროვნული კორპუსის შექმნის – შემთხვევაში (აუცილებელია, ხელისუფლებამ შეიმუშაოს კონკრეტული გეგმა ქართული ენის ტექნოლოგიზებისათვის).

¹⁷⁸ ენის ტექნოლოგიზებისა და ინტერნეტის ენის მიმართულებით, ჩემი ხელმძღვანელობით დამუშავდა და მუშავდება რამდენიმე სადოქტორო დისერტაცია: **სვეტლანა ადამია**, „ორპირიან და ორვალენტიან ზმნათა სრული პარადიგმა სამნიგნობრო ენასა და ქართველურ დიალექტებში“, 2015 წ.; **ხატია ბაბუნაშვილი**, „ქართულენოვანი ინტერნეტსივრცე – პრობლემები და პერსპექტივები (საინფორმაციო სააგენტოების ლექსიკა)“, 2016 წ.; **ანა მოდებაძე**, „ქართული ენის სახელის ფორმანარმოების მოდელირების პრინციპები“; **ლია ოთინაშვილი**, „ქართულ-ინგლისური ორენოვანი მთარგმნელი პროგრამის რესურსები (ქართული ენის ეროვნული კორპუსი და მორფოლოგიურ-სინტაქსური ანალიზატორი)“; **მანანა ხვინგია**, „რუსულ-ქართული მანქანური თარგმანის პრობლემები“...

4.2. ერთენოვანი ქართული ტექსტების ეროვნული კორპუსი

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის ინსტიტუტში 1993 წლიდან ჩემი ხელმძღვანელობით მიმდინარეობს ქართველური დიალექტური (მეგრული, სვანური, ტაოური, რაჭული, იმერული...) და ზეპირი ტექსტების მოძიება ქართველური ტექსტების ერთენოვანი ეროვნული კორპუსის შესაქმნელად. ჩვენეული **ერთენოვანი კორპუსის კონცეფციის** მიხედვით, ქართველური ენობრივი სამყარო წარმოდგენილია ქართული (ქართველური) სამნიგნობრო ენითა და ათეულობით ქართველური დიალექტით. ავტომატური თარგმანის დაგეგმვის თვალსაზრისით, **პირველი რიგის ამოცანაა სამნიგნობრო ენის წერილობითი და ზეპირი ტექსტების ეროვნული კორპუსის შექმნა.**

არნ. ჩიქობავას სახელობის ენათმეცნიერების ინსტიტუტში რამდენიმე წლის წინ შეიქმნა პროექტი: „საქართველოს ლინგვისტური პორტრეტი“, რომლის ავტორთა (მ. ბერიძე და სხვ.) მიხედვით, ქართველური ენობრივი სამყარო „წარმოდგენილია **სამი ქართველური ენითა** (ქართული, სვანური, ზანური) და მათი მრავალრიცხოვანი დიალექტებით“¹⁷⁹.

შდრ., ასევე:

ფრანკფურტის უნივერსიტეტისა და ილიაუნის პროფესორების (ი. გიპერტი, მ. თანდაშვილი, ნ. დობორჯგინიძე...) მონაწილეობით, ასევე, დაწყებულია ქართული ენის ნაციონალური კორპუსის შექმნა; მათ კონცეფციაში ქართველური ენობრივი სამყარო წარმოდგენილია **ოთხი ქართველური ენით**: ქართულით, სვანური, ლაზური და მეგრულით¹⁸⁰.

¹⁷⁹ იხ.: <http://www.mygeorgia.ge/gdc/About.aspx> <http://radio1.ge/media-view/11180> – მე-20 ნუთიდან (დამონება: 05.05.2018).

¹⁸⁰ <http://titus.fkidg1.uni-frankfurt.de/ssgg/ssgg01.htm#Projekt>;

იხ. ასევე:

თუკი სახელმწიფოს მიერ მოხდება არსებული რესურსების მობილიზება ქართული ენის ტექნოლოგიზებისათვის და მომზადდება ქართული ენის ტექსტების ერთენოვანი ეროვნული კორპუსი (რომელშიც შევა ზანურ-სვანური მასალაც), ციფრული ტექნოლოგიების ეპოქაშიც ქართული ენა შეინარჩუნებს როგორც ქართველთა მაკონსოლიდებელ, ასევე, კულტურისა და განათლების ენის ფუნქციას. სამი ან ოთხი ქართველური „ენის“ ტექსტების კორპუსზე ორიენტირება კი XXI საუკუნეში განახორციელებს რუსეთის იმპერიის გეგმას – საბოლოოდ დაანანევრებს ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ ერთობას და ისტორიულ დედაენას – ქართულ (ქართველურ) სამნიგნობრო ენას – გაუუცხოებს ქართველთა მესამედს¹⁸¹.

არსებული რეალობიდან გამოსავალი:

https://docs.google.com/document/d/1rLGJre602doVvkprGLk5KUU7G3XmgKrS2Cjhejbd2f0/edit?hl=en_US. იხ. აქვე: რუსთაველის ფონდის დაფინანსებით უკვე განხორციელდა პროექტი: „მეგრული ტექსტების ელექტრონული კორპუსი“ – გრანტი – № A – 43-09 (დამონება: 05.05.2018).

¹⁸¹ მსჯელობისათვის იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები და საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის ამოცანები; კრებული: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, თბ., 2012, I, გვ. 207-222; მოხსენებად წაკითხულ იქნა საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრის II კონფერენციაზე; კონფერენციის თემა: „ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები“, 25-26 ნოემბერი, 2011 წელი; ტ. ფუტკარაძე, ქართული ენის ტექნოლოგიზება /პირველი რიგის გადაუდებელი ამოცანები/; ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, 2013, II, გვ. 15-24.

ა) ხელისუფლების მიერ ქართული ენის ტექნოლოგიები-სათვის საქართველოში არსებული ინტელექტუალური რესურსების კონსოლიდაცია;

ბ) ხელისუფლების მიერ ქართული ენის ტექნოლოგიების დაფინანსება სპეციალური პროექტის ფარგლებში;

გ) ხელისუფლების ორგანიზებით, ქართული ენის ტექსტების ერთენოვანი ეროვნული კორპუსის შექმნა (რომელშიც შევა ზანურ-სვანური მასალაც).

V Tavi
qarTvelTa enobrivi memkvidreobis
dacvis perspeqtiva

5.1. ქართული ენის პრესტიჟი

საქართველოს კონსტიტუციით, საქართველოს სახელმწიფო ენა არის ქართული ენა, აფხაზეთის ტერიტორიაზე კი – აფხაზური ენაც. ხელისუფლების დიდი ძალისხმევის შემთხვევაშიც კი საქართველოს ტერიტორიაზე სახელმწიფო ენების სტატუსის სრულად დაცვა შეუძლებელია საქართველოს ორი მხარის – აფხაზეთისა და ცხინვალის მხარის – დეოკუპაციამდე და სამხრეთ საქართველოში კომპაქტურად მცხოვრები ეთნიკური უმცირესობების მიერ სახელმწიფო ენის – ქართული ენის – დაუფლებამდე.

არსებული რეალობის გათვალისწინებით, პირველ რიგში, აუცილებელია და შესაძლებელიცაა, საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ გადაისინჯოს ჩვენი უმცირესობებისათვის ქართული ენის სწავლების პროექტ(ებ)ის არსებული სახელები:

- „ქართული ენა, როგორც მეორე ენა“;
- „ქართული ენა მომავალი წარმატებისთვის“;

უმჯობესია ასეთი კვალიფიკაცია: პროექტი: „ქართული ენის, როგორც სახელმწიფო ენის, სწავლება“; ასეთი სახელის შემთხვევაში აინევა ქართულის, როგორც საქართველოს სახელმწიფო ენის, **პრესტიჟი**.

ასევე, პირველი რიგის ამოცანაა, მომზადდეს **ქართული ენის სტრუქტურაზე** ორიენტირებული სახელმძღვანელოები A1, A2, B1, B2, C1 და C2 დონეების მიხედვით¹⁸².

¹⁸² A1, A2, B1, B2, C1, C2 დონეების მიხედვით სახელმძღვანელოების შექმნის მიმართულებით, გადადგმულია მხოლოდ პირველი ნაბიჯები; იხ., მაგ., პროფ. მარიკა ოძელისა და პროფ. კახა გაბუნიას ხელმძღვანელობით მომზადებული „ქართული ენის ფლობის ზო-

ზოგადად, აუცილებელია ქართული და აფხაზური ენების, ასევე, ოსური ენის სწავლების მეტი კოორდინაცია¹⁸³.

თანამედროვე გლობალური სამყარო საფრთხეს უქმნის არა მხოლოდ უმწერლობო იდიომებს (ენებს, დიალექტებს), არამედ დიდი ტრადიციის მქონე სამნიგნობრო ენებსაც კი; შესაბამისად, **სახელმწიფოს სტრატეგიულ ამოცანად უნდა იქცეს ქართული (/ქართველური) და აფხაზური ენების დიალექტების – სახელმწიფო ენების ზეპირი სახესხვაობების – შენარჩუნებისათვის აუცილებელი ღონისძიებების კოორდინირება.**

სხვა პროექტების პარალელურად, სახელმწიფო თუ კერძო ფონდებმა უნდა დააფინანსონ იმ მეცნიერთა პროექტები, რომელთა მიზანია დიდი ქართველური მემკვიდრეობის – სვანური, მეგრული, ლაზური, ტაოური, იმერხეული, მაჭახლური, ხევსურული, ფერეიდნული, ინგილოური, ნოვათუშური, ჩალმათუშური, ფშაური, მოხეური, რაჭული, აჭარული, მესხური, გურული, ქართლური, კახური და სხვა ქართველური ზეპირი სახესხვაობების – შესწავლა. **განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს იმ დიალექტებს, რომელთაც გაქრობის საფრთხე ემუქრებათ ირანში, შუა თურქეთში, რუსეთის ფედერაციასა და დღეს თურქეთში შემავალი ისტორიული საქართველოს ტერიტორიაზე (ლაზეთსა და ტაო-კლარჯეთში);** ასევე, აუცილებელია, სამეცნიერო კვლევა-ძიების ჩატარება ლორე-ტაშირის მხარეში, სადაც დღემდეა შემორჩენილი ქართული ენის კვალი; განსაკუთრებული ზრუნვის საგნად უნდა

გადი სტანდარტი“, რომელიც ცოტა ხნის წინ დაამტკიცა საქართველოს ენის დეპარტამენტის ექსპერტთა კომისიამ.

¹⁸³ ამ თვალსაზრისით ბევრი რამ კეთდება საქართველოს საპატრიარქოს ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართულ უნივერსიტეტში, სადაც ენათმეცნიერების მიმართულებით სამაგისტრო პროგრამაში გათვალისწინებულია აფხაზური და ოსური ენების, ასევე, სომხური, თურქული და სპარსული ენების ოთხსემესტრიანი სასწავლო კურსები.

იქცეს საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა მცხოვრებ ქართველთა დედაენობრივი იდენტობის გადარჩენა.

პარალელურად, „ქართული ენის“ სახელმძღვანელოს დამატების სახით, სკოლაში უნდა შევიდეს დამხმარე სახელმძღვანელო: „ქართველთა ენობრივი სამყარო“, რომელიც ხელს შეუწყობს ქართველთა ზეპირი მეტყველებების (/დიალექტების) გადარჩენას; კერძოდ, მისი მიზანი იქნება, სკოლის მოსწავლეებს გაააზრებინოს:

- ქართული ენის – დედაენის – გავრცელების თანამედროვე რეალური საზღვრები;
- ქართველთა ენობრივი იდენტობა;
- ქართველური დიალექტური ლექსიკით ქართველთა (ქართველური) სამნიგნობრო ენის გამდიდრების პერსპექტივა;
- საქართველოს ყველა კუთხის მეტყველების, როგორც ქართველთა კულტურული მემკვიდრეობის, მაღალი ღირებულება.

5.2. ქართველური ენობრივი მემკვიდრეობა და „სისხლით დაცული ანბანი“

ქართველური ენობრივი სამყარო, მრავალსაუკუნოვანი ქართული სამნიგნობრო ენის გარდა, მოიცავს ოცამდე ზეპირ ქართველურ ქვესისტემას (/ქართველურ დიალექტს).

ქართველთა დიდი განძია, ასევე, როგორც დიდებული პოეტი მუხრან მაჭავარიანი წერს, „სისხლით დაცული ანბანი“. ქართული ანბანი ისტორიული ენობრივ-ეთნიკური მეობის უმთავრესი მარკერია, განსაკუთრებით, საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა მცხოვრები ქართველებისათვის; შესაბამისად, საქართველოს ხელისუფლებას სერიოზული პროექტები აქვს განსახორციელებელი სხვა სახელმწიფო ენის ველში მოხვედრილი დაახლოებით, 4 000 000 ქართველის დედაენობრივი მეობის გადა-

სარჩენად. პირველ რიგში, აუცილებელია ქართული ენის ბუნებაზე ორიენტირებული ქართული ენის შემსწავლელი თანამედროვე სახელმძღვანელოს შექმნა.

ასევე, აუცილებელია ქართველური ზეპირი მეტყველებების შენარჩუნებისათვის საგანგებო ზრუნვა; ამ მიმართულებით, **მე და ჩემმა კოლეგებმა ორი ათეული წლის წინ შევიმუშავეთ სტრატეგია და გვაქვს კონკრეტული შედეგებიც; კერძოდ:**

ა) 1995 წლიდან დღემდე სამეგრელოში, სვანეთში, ლაზეთსა და ისტორიული თუ ამჟამინდელი საქართველოს სხვა კუთხეებში აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ფინანსური მხარდაჭერით მიმდინარეობს ადგილობრივი მეტყველებების ტექსტებისა და ლექსიკის ჩანერა, დოკუმენტირება, კვლევა; ჩანერილი გვაქვს დიდძალი მასალა (პროექტის ხელმძღვანელები: ტ. ფუტკარაძე, ე. დადიანი); მსგავს აქტივობებს ახორციელებს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ქართველოლოგიის ცენტრიც.

ბ) ჩემი ხელმძღვანელობით მომზადდა ათზე მეტი სადოქტორო დისერტაცია რომელთა, თემატიკა მოიცავს საფრთხის ქვეშ მყოფ ქართველურ ქვესისტემებს; კერძოდ:

ეკა დადიანი, „კავშირებითის ნაკვთები მეგრულში (სხვა ქართველურ ქვესისტემებთან მიმართებით)“, 2001 წ., შიფრი: 10.02.08. (თანახელმძღვანელი: რ.შეროზია);

სოფიო ტყეშელაშვილი, „თანხმოვანთკომპლექსთა ტრანსფორმაციისათვის ქართული ენის ფერეიდნულ დიალექტში“, 2006 წ., შიფრი: 10.02.01;

მიხეილ ლაბაძე – „მურღულის ხეობაში მცხოვრებ ავტოქტონ ქართველთა – ლაზთა და ლივანელთა – მეტყველების თავისებურებანი“ (სამეტყველო კოდთა შერევის საკითხები“, 2013; შიფრი: 1005;

სვეტლანა ადამია – „ორპირიან და ორვალენტიან ზმნათა სრული პარადიგმა სამნიგნობრო ენასა და ქართველურ დიალექტებში“, 2015; შიფრი: 1005;

ხატია ჯანგაგაძე – „ქართული ენის ტაოური და იმერხეული დიალექტების ფონემათა სინტაგმატური ანალიზი“, 2015; შიფრი: 1005;

იაშა თანდილავა – „საერთო ქართველური ზმნური ძირები ლაზურში“, 2015; შიფრი: 1005;

ეკა ჭკუასელი – „ქართული რელიგიური წეს-ჩვეულებები და სარიტუალო ლექსიკა (სვანეთისა და სამეგრელოს ეთნოგრაფიული მასალის მიხედვით)“, 2015; თანახელმძღვანელი: რ. გუჯეჯიანი; შიფრი: 1006;

მარია თედორაძე, „ენისა და კილოს გამმიჯნავი კრიტერიუმები (ასწლოვანი დისკუსია ქართველური იდიომების კვალიფიკაციის გამო)“, 2018 წ.; შიფრი: 1005;

ნერიმან ალბაირაქი – „იუსუფელის მხარის ჰიდრონიმია და ტოპონიმია“, 2018; შიფრი: 1005;

კესო გეჯუა – „მეგრული სიტყვა-ფორმები და ქართველთა სამნიგნობრო ენის ლექსიკური ფონდი“;

ფევზი ჩელები – „დუზჯეში მცხოვრებ ქართველთა მეტყველების თავისებურებანი“, 2018; შიფრი: 1005¹⁸⁴;

ქეთევან გურჩიანი – „თურმეობითის მწკრივთა წარმოება სვანურ კილოებში (დიალექტურ მონაცემთა შეპირისპირებითი ანალიზი)“, 2018; შიფრი: 1005;

საიდ მულიანი – „ქართული ენა ირანში“;

თინათინ მილორავა – „ზმნის ფორმანარმოება ქართული ენის ტაოურსა და იმერხეულ დიალექტებში“...

¹⁸⁴ დუზჯეს უნივერსიტეტში (თურქეთის რესპუბლიკა) ჩემი აქტიური მონაწილეობით შეიქმნა ქართველოლოგიური მიმართულების პერსპექტიული სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრი, სადაც ფევზი ჩელებთან და თურქეთის მოქალაქე სხვა კოლეგებთან ერთად მოღვაწეობენ ქართველოლოგები: პროფ. მაკა სალია, პროფ. შორენა ლომაია და პროფ. მარიამ სულხანიშვილი.

გ) ჩემი ხელმძღვანელობით რამდენიმე უნივერსიტეტში მოქმედი სადოქტორო, სამაგისტრო და საბაკალავრო პროგრამებით გათვალისწინებულია მეგრულ-ლაზური, სვანური და სხვა ქართველური ქვესისტემების სწავლება-კვლევა;

დ) ტ. ფუტყარაძისა და ე. დადიანის მიერ მომზადებულია დამხმარე სასკოლო სახელმძღვანელო „ქართველური ენობრივი სამყარო“, რომლის პირველ ნაწილში აღწერილია ქართველური ქვესისტემების გავრცელების არეალი და ცალკეული ქართველური დიალექტების საზღვრები (რაც ხელს შეუწყობს მოსწავლეს, გაიაზროს ქართველი ეთნოსისა თუ ცალკეული ქართველური თემების საცხოვრისთა საზღვრები). აღწერას თან ერთვის შესაბამისი რუკები. წიგნის მეორე ნაწილი ეთმობა ადგილობრივი მეტყველებების ლექსიკისა თუ თავისებურებების შესწავლას – საგანგებო კითხვარების საფუძველზე მოსწავლეთა მიერ დიალექტებისათვის დამახასიათებელი ლექსიკისა თუ თავისებურებების აღნუსხვას. ამგვარი მიდგომა ხელს შეუწყობს როგორც ადგილობრივი რაგადის (მეტყველების, დიალექტის)¹⁸⁵ შენარჩუნებას, ასევე, მრავალსაუკუნოვანი ერთიანი ქართული (ქართველური) სამწიგნობრო ენის გამდიდრებას ქართველურ ქვესისტემებში შემონახული ლექსიკით¹⁸⁶. ამ ასპექტით ჩვენთვის მათორიენტირებელი

¹⁸⁵ რაგადი ერთ-ერთ პუბლიცისტურ წერილში გამოიყენა ბ-მა სერგი საჯაიამ. შესაძლებელია ამ ქართველური სიტყვა-ფორმის ტერმინად დამკვიდრება; შდრ.: სულხან-საბასთან, ასევე, მეგრულ და სვანურ ქვესისტემებში რაგადი ნიშნავს „მეტყველებას“.

¹⁸⁶ მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, საქართველოს ენობრივი პოლიტიკის დაგეგმვისათვის, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, VI, ქუთაისი, 2014 წ. გვ. 285-294; ტ. ფუტყარაძე, ახალი ნაღმები საქართველოს სახელმწიფოებრიობის წინააღმდეგ, ქუთაისის ილია ჭავჭავაძის სახელობის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის წელიწდეული, V, ქუთაისი, 2013 წ. გვ. 362-72; ტ. ფუტყარაძე, თანამედროვე ქართვე-

თვალსაზრისი გამოთქვა დიდმა ქართველმა მწერალმა კონსტანტინე გამსახურდიამ:

„ჩემის აზრით, უნდა ხდებოდეს **ენის რეპარაცია ადგილობრივი დიალექტების საშუალებით**. უნდა შემოუშვათ ქართულ (სამნიგნობრო) ენაში როგორც **მეგრულ-სვანური დიალექტების სიტყვები**, ისე ფშავ-ხევსურული... ვაჟა-ფშაველამ ამ მხრივ დიდი სამსახური გაუწია ქართულ ენას...“ (კ. გამსახურდია, 1922; იხ. ათცომეული, 1983, ტ. VII, გვ. 411). შდრ., აგრეთვე: „მე შემოვუშვი ახალ ქართულში მრავალი გარდასული სიტყვა; სამაგიეროდ, ასევე უხვად ვასხურე ჩემს ლექსიკას **ხევსურულიდან, იმერულიდან, ქართლ-კახურიდან და მეგრულ-გურულ ენაკავებიდან მოტანილი სიტყვები**... მე საჭიროდ დავინახე ქართული ტომების (განსხვავებული) ლექსიკის შეკრების ღონისძიება და ეს პირველად ვცადე კიდევაც „დიონისოს ღიმელში“ და ჩემს ნოველების წიგნშიც...“ „...სალიტერატურო ქართულის ზრდა არ შეიძლება მართოდენ გარეგან სესხს – ბარბარიზმებს – დაეყრდნოს. აქ უმთავრესია „შინაგანი სესხი“, **ქართული ენაკავებიდან, სვანურ-ჭანურ და ოდიშურ დიალექტებიდან ახალი და უხ-**

ლოლოგიის აქტუალური პრობლემები/ საქართველოს წინააღმდეგ მიმდინარე საინფორმაციო ომის კონტექსტი/; გორის სახელმწიფო სასწავლო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი, ისტორიისა და არქეოლოგიის ცენტრი, შრომათა კრებული, XI, 2016 წ., გვ. 425-468 (კრებული ეძღვნება წმიდა მღვდელმთავარ ალექსანდრე ოქროპირიძეს); ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ქართველურ ენობრივ ვარიანტთა (ქვესისტემათა) კვალიფიკაცია და კლასიფიკაცია, ქართული უნივერსიტეტის შრომები, ტ. III, 2017, გვ., 80-105; ტ. ფუტყარაძე, ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტერიუმები და ქართველურ იდიომთა კვალიფიკაციის პოლიტიზების რეტროსპექტივა; საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტ. VII, თბ., 2017 წ., გვ. 115-134.

მარი ლექსიკური მასალის მოხვეჭა...“ (კ. გამსახურდია, რვატომეული, 1980, ტ.V, გვ. 995-956). „XX საუკუნის მწერლობამ უნდა მოგვცეს ილიას ქართლურის, აკაკის იმერულის, ვაჟას ფშაურის, მეგრულისა და გურული ენობრივი ელემენტების სრული სინთეზი. აი, ეს იქნება იდეალური ლიტერატურული ქართული“ (კ. გამსახურდია, 1929; ათტომეული, 1983, ტ.VII, გვ. 499)...

ნიშანდობლივია: კონსტანტინე გამსახურდიას მიდგომა დიდებულ ქართველთა (იოანე ლაზის, იოანე მინჩხის, გიორგი მერჩულის¹⁸⁷, იოანე პეტრინის, ჭყონდიდლების, “ივერიელთა ერთობის ტრაქტატის“ ავტორთა...) ღვანლის ლოგიკური გაგრძელებაა.

ამ კონტექსტშია საინტერესო ლევან დადიანის მოღვაწეობის ერთი ნახნაგიც:

ოდშიის ძლევამოსილმა მმართველმა „ვეფხისტყაოსანი“ მეგრულად კი არ „ათარგმნინა“, ან თავისი კუთხის დიალექტი სამეფო კანცელარიის ენად კი არ აქცია, გაუფრთხილდა წინაპრების მიერ შექმნილ დედაენას – ქართულს და ყველაფერი გააკეთა ქართული სამნიგნობრო ენის განვითარებისათვის. პარალელურად, 1646 წელს მამუკა თავაქარაშვილს გადააწერინა „ვეფხისტყაოსანი“, მეტიც, დაასურათებინა იგი.

¹⁸⁷ მწერალ ზურაბ თორიას ცნობით, გიორგი მერჩულის ერთ-ერთი შთამომავალი სასულიერო პირი დასაფლავებულია ოჩამჩირესთან ახლოს არსებულ ილორის წმიდა გიორგის ტაძრის ეზოში. ამ გვარის შვილები რუსულ ოკუპაციამდე (1993 წლამდე) ცხოვრობდნენ სოფელ ილორში მერჭულის გვარით. მერჭულეები ყოფილან ილორის წმიდა გიორგის ხატის მცველები. ილორელი მერჭულეები თავს თვლიან დიდი გიორგი მერჩულის შთამომავლებად. ოკუპირებულ აფხაზეთში არსებული ქართული ხუროთმოძღვრების ეს გამორჩეული ტაძარი XI საუკუნეშია აგებული. ოჩამჩირეშია XI საუკუნის საქართველოს უმნიშვნელოვანესი სალოცავი – ბედიის ტაძარიც, სადაც დაკრძალულია გაერთიანებული საქართველოს პირველი მეფე ბაგრატ III და მისი დედა – დედოფალი გურანდუხტი.

სამეგრელოს მკვიდრთა ამჟამინდელი თაობაც, სხვა ქართველთა მსგავსად, რუსეთის იმპერიისაგან 150-წლიანი დიდი ზენოლის მიუხედავად, დღესაც აქტიურად იღვწის ქართული სამწიგნობრო კულტურის განვითარებისათვის (მეგრული ლექსიკით დედაენის – ქართული ენის – გამდიდრებისათვის და სხვ.)¹⁸⁸. სანიმუშოდ დავასახელებ საქართველოს რესპუბლიკის უზენაესი საბჭოს ნევრს, შესანიშნავ მწერალს, **ზაურ ქობალიას**, რომლის წიგნი: „დაბრუნება დაბადებაში“ (თბ., 2017) არის სამწიგნობრო ენის მეგრული ლექსიკით გამდიდრების საინტერესო ცდა. ერთიანი ქართული (/ქართველური) ეროვნული ცნობიერებისა და ზოგადქართული სამწიგნობრო ენის დაცვის/განვითარების მიმართულებით იღვწოდა და იღვწის კონსტანტინე და ზვიად გამსახურდიების მრწამსის თანაზიარი ბევრი სხვა **ღირსეული პიროვნება**, რომელთაგან მხოლოდ რამდენიმე პირს დავასახელებ (მათთან მე წლების მანძილზე მაქვს ურთიერთობა): ნოდარ ჯალალონია, ნომადი ბართაია, ზურაბ თორია, ვალტერ შურღაია, ედემ კვიციანი, რენე კალანდია, სერგი საჯაია, ველოდი მირ-

¹⁸⁸ იგივე ითქმის სვანეთისა და საქართველოს სახელმწიფოს საზღვრებში არსებული ლაზეთის მკვიდრთა შესახებაც; შდრ.: თურქეთის შემადგენლობაში მოქცეული ლაზეთის მკვიდრთ ნაკლები ინფორმაცია აქვთ თავიანთი წინაპრების მიერ შექმნილი ქართული სამწიგნობრო კულტურის შესახებ; მაგ., მათ არ იციან, რომ **იოანე ლაზი** ქართული სამწიგნობრო კულტურის ერთ-ერთი მესაძირკვეა. ამ თემაზე ვრცლად იხ. ტ. ფუტკარაძე, ლაზთა ენობრივ-ეთნიკური თვითაღქმის საკითხისათვის, ლაზეთ-ჭანეთი: ისტორია და თანამედროვეობა, სამეცნიერო კონფერენციის მასალები, თბილისი, 2005, 25 აგვისტო, საქართველოს პარლამენტი – პირველი რესპუბლიკის დარბაზი (On the question of Laz linguistic-ethnic self perception; Scientific Conference, Tbilisi, 25 August, Parliament of Georgia); ტარიელ ფუტკარაძე, იაშა თანდილავა, მიხეილ ლაბაძე, ლაზეთის მკვიდრ ქართველთა (ლაზთა) ენობრივ-ეთნიკური იდენტობის საკითხები; ქართველოლოგიის აქტუალური პრობლემები, I, 2012, გვ. 207-222.

ცხულავა, რევაზ კემულარია, ჯემალ შონია, ელგუჯა მარლია, ლაშა გვასალია...

ფაქტია:

საერთოქართველურ ენაზე დაფუძნებული ქართული (ქართველური) სამნიგნობრო ენა თვისობრივად ერთნაირად იქმნებოდა და იქმნება ისტორიული საქართველოს ყველა კუთხეში და მდიდრდებოდა/მდიდრდება ყველა კუთხის დიალექტური შენაკადით; ეს კალაპოტი მომავალშიც ასევე უნდა გაგრძელდეს. შესაბამისად, აუცილებელია, **ქართული ენის განმარტებით ლექსიკონში შევიდეს ნარჩევი მეგრულ-ლაზურ-სვანური დიალექტური ლექსიკაც** (არნ. ჩიქობავას რედაქტორობით გამოქვეყნებულ „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ რეატიომეულში, სამწუხაროდ, შედის მხოლოდ ქართველთა სხვა კილოების მონაცემები; იგივე მიდგომა მეორდება „ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის“ ახალ რედაქციაშიც).

5.3. გერმანული გამოცდილება

ქართველური ზეპირი ქვესისტემების (/ქართველური დიალექტების) გადასარჩენად თუ შესასწავლად საგანგებო ღონისძიებები უნდა დაიგეგმოს საჯარო სკოლაში დიალექტების გამოყენების მიმართულებითაც. ჩვენი თვალსაზრისის წარმოდგენამდე, **ვფიქრობთ, საინტერესო იქნება გერმანული რეალობის აღწერა:**

გერმანიაში ბევრი ისეთი ადგილობრივი დიალექტია, რომელთა მფლობელს არ ესმის სალიტერატურო გერმანული, თუკი ის საგანგებოდ არ შეისწავლა. **ულრიჰ ამონმა** 1973 წელს ჩაატარა ემპირიული კვლევა დიალექტისა და ლიტერატურული ენის გამოყენების სფეროების შესახებ და შემდეგ შედეგებამდე მივიდა:

- დაბალ სოციალურ ფენებში ლიტერატურული ენა ნაკლებად გამოიყენება, ვიდრე მაღალ სოციალურ ფენებში;
- საერთო ჯამში, მამაკაცები უფრო მეტად იყენებენ ლიტერატურულ ენას, ვიდრე ქალები, ხოლო ერთ ასაკობრივ და პროფესიულ ჯგუფში ქალები უფრო მიმართავენ ლიტერატურულ ენას, ვიდრე კაცები;
- ასაკის მატებასთან ერთად, სალიტერატურო ენის გამოყენება დიალექტში გადადის;
- ახალგაზრდა თაობები უმეტესად ლიტერატურულ ენას იყენებენ, საშუალო ასაკის თაობებთან შედარებით¹⁸⁹.

შდრ., ასევე, სტეფან არცბერგერის მსჯელობა სტატიაში:

„დიალექტი სკოლაში – მეგობარი თუ მტერი“: ხუთწლიანი ასაკობრივი ჯგუფიდან მოყოლებული, თითქმის ყველა ასაკობრივი ჯგუფის სასკოლო გეგმაში შეტანილი იყო დიალექტი. მაგრამ დღეისათვის მხოლოდ გიმნაზიის ცხრანწლიან ასაკობრივ ჯგუფში არის ერთ ადგილას შეტანილი, სადაც ეცნობიან დიალექტურ ტექსტებს. მაგრამ ეს არ ნიშნავს იმას, რომ დიალექტის სწავლების საკითხით აღარ არიან დაინტერესებული, განათლების პოლიტიკოსები კვლავ აქტიურობენ, რომ წინა პლანზე წამოსწიონ თემა: „დიალექტი სკოლაში“¹⁹⁰.

ზოგი სპეციალისტის აზრით, იქ, სადაც ადგილობრივი მოსახლეობა განსხვავებულ დიალექტზე ლაპარაკობს, გერმანული სალიტერატურო ენის სწავლებისას პირველ ეტაპზე შეიძლება გამოყენებული იყოს დიალექტური ლექსიკა; მაგ., **ულრიხ კანცი** წერს:

„აუცილებელია წინა პლანზე წამოვწიოთ დიალექტის საკითხი და ის წინ უნდა უძლოდეს სასკოლო სახელმძღვანე-

¹⁸⁹ Ammon, U. Dialekt und Einheitssprache in ihrer sozialen Verflechtung, Weinheim und Basel 1973, გვ. 93–100.

¹⁹⁰Arzberger, S. Dialekt in der Schule – Freund oder Feind?, 2007, გვ. 3-8 <https://opus4.kobv.de/.../IZD> (დამოწმებულია:15.04.2017).

ლოებს. სასწავლო პროცესი მაშინ იქნება დამაკმაყოფილებელი, როცა თემა დიალექტი აუცილებლად იქნება თემატურად შეტანილი შესაბამის ასაკობრივ ჯგუფში¹⁹¹.

ბავარიის მასწავლებელთა გაერთიანების პრეზიდენტი **კლაუს ვენცელი** კი ასკვნის: „ჩვენ არ უნდა დავგავიწყდეს, რომ დიალექტი ბევრი ბავშვისთვის არის პირველი ენა. სკოლის უპირველესი მიზანი არის მოსწავლე განათლების გზით წაიყვანოს და დაეუფლოს სტანდარტულ ენას, მაგრამ ეს არ უნდა მოხდეს ბავშვების პირველი ენის ხარჯზე“; შდრ., ასევე: **ბავშვი უნდა აღიზარდოს სალიტერატურო ენაზე, თუმცა ამავდროულად მისთვის დიალექტი უნდა იქცეს არა დაბრკოლებად, არამედ სიმდიდრის განსაკუთრებულ სახეობად.**

საგაკვეთილო პროცესში სალიტერატურო ენისა და დიალექტის შეთავსების შესახებ მკვლევრები: **ბრაუნი და მატაიერი** აყალიბებენ 4 ძირითად შესაძლო მიდგომას:

- ✓ დიალექტის რაც შეიძლება სწრაფი და ძლიერი შევიწროება და ვანდენა ცხოვრების ყველა სფეროდან, რათა მოსწავლეებმა საერთოდ აღარ ილაპარაკონ დიალექტზე;
- ✓ დიალექტისა და სალიტერატურო ენის თანაბარი სწავლება სკოლაში, რათა მოსწავლეებმა იცოდნენ ორივე ვარიანტი;
- ✓ სალიტერატურო ენის ნორმების უგულვებელყოფა, რომ შესაძლებელი გახდეს სხვადასხვა სასაუბრო ენის ვარიანტების შესწავლა;
- ✓ დიგლოსიის პრინციპის დამკვიდრება: საგაკვეთილო პროცესში წერა, მეტყველება და კითხვა სალიტერატურო ვარიანტით, ხოლო საკვეთილზე ყოველდღიური სიტუაციების აღწერისას თუ დანყებით კლასებში ახალი სიტყვების განმარტებისას დიალექტური ვარიანტის გამოყენება¹⁹².

¹⁹¹ Kanz, U. Dialekte und Lehrplan. Ein Überblick. In: Dialekte in Bayern, 2006, გვ. 88.

<https://www.klett.de/sixcms/media.php/321/KTD%2063%2015-16.pdf> (დამონტაჟა: 15.04.2017).

¹⁹² ბრაუნი და მატაიერი წიგნში: Ammon, U. Dialekt, soziale Ungleichheit und Schule. 2 Auflage, Weinheim und Basel 1972, გვ. 160;

გარკვეული კორექტირებით ჩვენთვის მისაღებია დიგლო-სიური პრინციპი, რამდენადაც მსოფლიოს ბევრ რეგიონ-ში ბავშვი გარესამყაროს შეიმეცნებს დიალექტის გზით; შესაბამისად, დიალექტი, როგორც ეროვნული ენის ნაწი-ლი, წარმოადგენს სამყაროს ხედვა-აღქმის სისტემის ერთ-ერთ ნაზნაგს. დიალექტი ემოციურ კავშირშია ეროვნული ენით მსოფლალქმასთან; ეს ფაქტორი მისაჩქმალი არ არის; გამოსაყენებელია პიროვნების ენობრივი ხედვა-აღ-ქმის სრულყოფილი სისტემის ჩამოსაყალიბებლად¹⁹³.

რა ხდება ამ მხრივ საქართველოს განათლების, მეცნიე-რების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს მიერ მომ-ზადებულ ქართული ენისა და ლიტერატურის სწავლების სტანდარტში?¹⁹⁴

სტანდარტში **დიალექტ- ფუძე** ორჯერაა ნახსენები:

1. „*ომონიმი, დიალექტიზმი, ბარბარიზმი, ყარგონი, არქაიზ-მი, ნეოლოგიზმი*“ ...
2. „*ქართული ენის ისტორია: მსოფლიოს ენათა ოჯახები; ქართული ენა, ქართულის მონათესავე ენები, ქართული ენის დიალექტები; ქართული სალიტერატურო ენა, ქართული დამწერლობა (ანბანი)*“¹⁹⁵.

ორივე კონტექსტის გათვალისწინებით, დავსვამთ ასეთ კითხვას: **დავუშვათ მნატვრულ ტექსტში შეგვხვდა მეგ-**

მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: მ. თედორაძე, ენობრივი ერთეუ-ლის სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები (საუკუნოვანი დისკუსია ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის შესა-ხებ); სადოქტორო დისერტაცია, ქუთაისი, 2018.

¹⁹³მსჯელობისათვის იხ., ასევე: მ. თედორაძე, ენობრივი ერთეულის სტატუსის განმსაზღვრელი კრიტერიუმები (საუკუნოვანი დისკუს-სია ქართველური ენობრივი სამყაროს სეგმენტაციის შესახებ); სა-დოქტორო დისერტაცია, ქუთაისი, 2018.

¹⁹⁴<http://ncp.ge/ge/curriculum/satesto-seqtsia/akhali-sastsavlo-gegmebi-2018-2024/sabazo-safekhuri-vi-ix-klasebi-proeqti-sadjaro-gankhilvistvis>

¹⁹⁵<http://ncp.ge/files/ESG/NC%202018->

[2024/%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9A](http://ncp.ge/files/ESG/NC%202018-2024/%E1%83%A5%E1%83%90%E1%83%A0%E1%83%97%E1%83%A3%E1%83%9A).

რული სიტყვაფორმა: „ოდაბადე“; მოსწავლეს რას ვეუბნებით:

- „ოდაბადე“ დიალექტიზმია, სამეგრელოში დაბადებული ქართველი მწერლის მიერ სამნიგნობრო ენაში შემოტანილია ქართული სამნიგნობრო ენის კუთხური სახესხვაობიდან – მეგრული დიალექტიდან;

თუ

- „ოდაბადე“ ზანიზმია – უმწერლობო მეგრული ენის ფაქტია და ქართულ სამნიგნობრო ენაში ნასესხებია ქართულის ახლომონათესავე მეგრული ენიდან (/ან: ზანური ენის მეგრული დიალექტიდან)?

პასუხი მარტივი არ იქნება, რამდენადაც, ასი წლის მანძილზე რუსეთის იმპერიამ ქართულ საგანმანათლებლო და სამეცნიერო სივრცეში დაამკვიდრა დაუსაბუთებელი თვალსაზრისი, რომ არსებობს ე.წ. ორი თუ სამი უმწერლობო ქართველური ენა; გარდა ამისა, სამეცნიერო ლიტერატურაში გავრცელებულია ტერმინი **ზანიზმი**, რომელიც ქართულში მეგრულ-ლაზურიდან „ნასესხებ“ სიტყვებს გულისხმობს.

ჩემი და ჩემი კოლეგების პასუხი კი ასეთია:

ქართულ სამნიგნობრო ენას 16 საუკუნეზე მეტია ქმნის საქართველოს ყველა კუთხის ქართველობა; მათ შორის განსაკუთრებული წვლილი მიუძღვის ისტორიული ეგრისის, გვიანდელი ოდიშისა და ამჟამინდელი სამეგრელოს მოსახლეობას. ეს ბუნებრივიცაა, რამდენადაც, საქართველოს სხვა კუთხეებთან შედარებით, ისტორიულმა ეგრისმა, რომელსაც შედარებით ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა ეჭირა, ყველაზე ნაკლებად განიცადა დამპყრობელთა აგრესია და, შესაბამისად, დიდი დრო და ენერგია დაუთმო ქართული ეროვნული კულტურის განვითარებას; შესაბამისად, ჩვენთვის ქართული ენის მონათესავე ენებია: აფხაზური (აფსუური), აბაზური, ქისტური, ჩეჩნური, ინგუშური, დაღესტნური ენები... მეგრული

(/ლაზური...) კი არის ქართული ენის კუთხური სახესხვაობა – დიალექტი, შესაბამისად, მაგ., სიტყვები: მარქვალი, ჯარგვალი, ოდაბადე... ქართულ (ქართველურ) სამნიგნობრო ენასთან მიმართებით დიალექტიზმებია, რომლებიც **ბუნებრივად დამკვიდრდა** ქართველთა სამნიგნობრო ენაში; შდრ.: კოჩი, დუძახუ, გებგონი... დიალექტიზმებია, რომელთა ქართულ სალიტერატურო ენაში გამოყენება შესაძლებელია მხოლოდ პერსონაჟთა მეტყველებაში კუთხური წარმომავლობის მისანიშნებლად.

შდრ.: ვინც მეგრულს (/ზანურს) ქართულის მონათესავე „უმწერლობო ენად“ თვლის, მისთვის „ოდაბადე“, „ჯარგვალი“... სიტყვაფორმები ქართულში ნასესხებია ზანურიდან (მეგრულიდან).

ჩვენი აზრით, ქართულში ნასესხებ სიტყვებად უნდა ჩაითვალოს მონათესავე აფხაზურიდან თუ არამონათესავე სპარსულიდან, ინგლისურიდან შემოსული სიტყვები.

რაც შეეხება მეგრული (ლაზური, სვანური, ტაოური, ხევსურული, თუშური, აჭარული...) ლექსიკით ქართველთა სამნიგნობრო ენის გამდიდრებას:

მრავალი საუკუნეა სხვა ქართველებთან ერთად სამეგრელოს ქართველობა ამ კუთხის მეტყველებისათვის დამახასიათებელი ლექსიკით ამდიდრებს ქართულ (/ქართველურ) სამნიგნობრო ენას. სამწუხაროდ, **ქართული ენისა და ლიტერატურის სტანდარტში დღემდე გათვალისწინებული არ არის** ქართველთა კუთხურ რაგადებში დავანებული ლექსიკის სამნიგნობრო ენაში გამოყენების პერსპექტივა¹⁹⁶. ვფიქრობთ, აუცილებელია, ასევე, საჯარო სკოლაში სწავლისას მოსწავლეს მიენოდოს ადეკვატური ინფორმაცია ქართველთა ენობრივი სივრცის შესახებ.

¹⁹⁶ ამჟამინდელ სასკოლო წიგნებშიც (ეთნიკურ უმცირესობათათვის განსაზღვრულ სახელმძღვანელოებშიც) ქართველური ენობრივი სამყარო ისევ ოთხი/სამი ენის „იდეოლოგიით“ ისწავლება.

არსებული რეალობიდან გამოსავალი:

ა) აუცილებელია სახელმწიფოს ყველა მოქალაქემ გააცნობიეროს, რომ **სახელმწიფო ენა არის ქვეყნის ღირსების საზომი** და, მავთულხლართებიანი საზღვრების მოშლის შემდეგ – სახელმწიფოს ტერიტორიული მთლიანობის გარანტიც. გასააზრებელია ისიც, რომ, პარალელურად, ქართული ენა არის ქართველთა იდენტობის საფუძველი;

ბ) ყველაფერი უნდა გაკეთდეს, რომ **შენარჩუნდეს და შესწავლილ იქნეს ქართველთა დიდი საგანძური** – ქართველთა დედაენის ზეპირი სახესხვაობები (მეგრული, ლაზური, სვანური, ხევსურული, ტაოური, თუშური...). ამ მიმართულებით აუცილებელია, საქართველოს სკოლებში ისწავლებოდეს საგანი: „**ქართველთა ენობრივი სამყარო**“, რომელშიც მოცემული იქნება ზოგადი ცნობები ქართველთა დედაენისა და ცალკეული ქართველური რაგადების გავრცელების არეალის შესახებ; ასევე, წარმოდგენილი იქნება ლექსიკის განყოფილება, რომლის მიხედვითაც შეისწავლება ადგილობრივი დიალექტური ლექსიკა, მოენყობა მოსწავლეთა კონფერენციები ადგილობრივი მეტყველების ლექსიკის შესწავლის მიზნით და სხვ. ასეთ შემთხვევაში მოზარდს მეტი ინფორმაცია ექნება საკუთარი ენობრივი თუ ეროვნული იდენტობის შესახებ; პარალელურად, შენარჩუნდება კუთხურ მეტყველებათა სახით არსებული საგანძური.

გ) **გარკვეულ რეგულაციას უნდა დაექვემდებაროს სკოლაში სწავლების პროცესში ქართველური დიალექტების გამოყენება**; კერძოდ: სამეგრელოს, სვანეთის, აჭარის, საქართველოს მთიანეთის სკოლებში, ასევე, ირანის, თურქეთის, აზერბაიჯანის ქართველ მოქალაქეთათვის ქართული სალიტერატურო ენის სწავლებისას მასწავლებელს ექმნება საჭიროება, ადგილობრივი დიალექტური მეტყველებით აუხსნას მოსწავლეს სამნიგნობრო ენის სიტყვაფორმები (მასწავლებლის მიერ კუთხური მეტყველება არ უნდა წარმოჩნდეს,

როგორც არანორმირებული და არასაჭირო მეტყველება). ვფიქრობ, განმარტებისას, აუცილებლობის შემთხვევაში, შესაძლებელია, დაწყებით კლასში დამხმარე საშუალებად გამოყენებულ იქნეს ადგილობრივი მეტყველება (რაგადი), როგორც ამას გეგმავდნენ არნ. ჩიქობავა და მისი თანამოაზრე წინა თაობის სხვა ენათმეცნიერები;

დ) ხელისუფლებამ საგანგებო ღონისძიებები უნდა დაგეგმოს ქართველი ერის ენობრივი და ეთნოკულტურული რეალური ისტორიის საერთაშორისო ასპარეზზე წარმოსაჩენად და საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა დარჩენილი თუ საქართველოდან წასული ქართველების ენობრივი იდენტობის გადასარჩენად.

Semajamebeli msjeloba

ჰუმანიტარული მეცნიერებები ყალიბდება ბოლო 200 წლის მანძილზე. მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო კულტურის მქონე ქართველი ერის საცხოვრისი – საქართველო – ბოლო 200 წლის მანძილზე ოკუპირებული ჰქონდა რუსეთის იმპერიას.

საქართველოს/კავკასიის შენარჩუნების მიზნით, რუსეთის მოხელეები ცდილობდნენ, ენობრივ-ეთნიკურად დაენანვერებინათ ქართველები, ზოგადად, კავკასიელები; ამ მიზნით ქმნიდნენ ფსევდომეცნიერულ დებულებებს (იდეოლოგემებს) ქართველთა/კავკასიელთა ენობრივი ისტორიისა და ქართველური/კავკასიური სამეცყველო კოდების კვალიფიკაციისა თუ კლასიფიკაციის მიმართულებით.

სამნუხაროდ, **საქართველოს მეგობარი ქვეყნების ექსპერტებმა ნაკლებად იციან ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური რეალური ისტორია** და ზეპირ ქართველურ ენობრივ სახესხვაობათა სტატუსის განსაზღვრისას თუ ქართველთა ეთნიკური იდენტობის კვალიფიციერებისას **ეყრდნობიან რუსული ენობრივი (/ეთნიკური) პოლიტიკის ნიაღში შექმნილ იდეოლოგემებს**. ნიშანდობლივია, რომ არაერთი აკადემიური საერთაშორისო ცნობარის, ენციკლოპედიისა თუ ეთნიკური რუკის მიხედვით, **ქართველთა ნახევარი ქართველად არ მიიჩნევა**; მაგ., მსოფლიო გლობალური ქსელის ძირითადი ეთნოლოგიური ენციკლოპედიის მიხედვით, საქართველოში არის შემდეგი ეთნიკური ჯგუფები (/ენები):

აზერბაიჯანელები – 270 000, ასირიელები (აისორები) – 3 400, აფხაზები – 129 000, ბაცებები – 3 200, ურუმები (ბერძნები) – 90 000, ლაზები – 1 000, მეგრელები – 345 000, ოსები – 35 000, რუსები – 405 000, სვანები (სამწერლობო ენად იყენებენ ქართულს და რუსულს) – 15 000, სომხები – 448 000, ურუმები – 97 746, ქართველები – 3 200 000, ქართველი ებრაელები – 2 800, ქურთები – 20 600¹⁹⁷.

¹⁹⁷ http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=GE:

ფაქტია:

ქართველთა ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრების საფუძვლად დღემდე გამოყენებული საბჭოთა პერიოდში შექმნილი ე.წ. „ოთხი ქართველური ენის“ „იდეოლოგია“, რომლის მიხედვითაც „უმწერლობო ენების“ მფლობელად ცხადდება მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო კულტურის მქონე ქართველთა ნახევარი: მეგრელები, ლაზები, სვანები.

ცოდნის/ინფორმაციის გავრცელების თანამედროვე პირობებში იმის მტკიცება, რომ მეგრელებს, ლაზებს (თუნდაც საქართველოში მცხოვრებ ლაზებს), სვანებს დედაენებზე მნიგნობრობა არა აქვთ, საფრთხის ქვეშ მყოფი „უმწერლობო ენების“ გადარჩენის საბაბით, **ევროპული გრანტის** მიღების სურვილს უფრო ჰგავს, ვიდრე – ქართველთა ენობრივ მემკვიდრეობაზე ზრუნვას.

თანამედროვე პირობებში, როდესაც შესაძლებელია ჰუმანიტარულ მეცნიერებებათა თავისუფალი (დეპოლიტიზებული) განვითარება, ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის, ასევე, მიმდინარე საინფორმაციო ომში საქართველოს სასიცოცხლო ინტერესების დასაცავად და **საერთაშორისო აკადემიურ ველში ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საწინააღმდეგო იდეოლოგიების დასაბალანსებლად**, ვფიქრობთ, აუცილებელია:

ა) საქართველოს ხელისუფლებამ საგანგებო ღონისძიებები დაგეგმოს ქართველი ერის ენობრივი და ეთნოკულტურული რეალური ისტორიის საერთაშორისო ასპარეზზე წარმოსაჩენად და საქართველოს ამჟამინდელ საზღვრებს მიღმა დარჩენილი თუ საქართველოდან წასული ქართველების ენობრივი იდენტობის გადასარჩენად. **პარალელურად**, საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს ორგანიზებით, უცხოე-

http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=GE (დამონმება: 12.01.2019); შდრ., საყოველთაო აღწერის მონაცემები: <http://census.ge/ge/results/census>.

თის წამყვან ბიბლიოთეკებს, უნივერსიტეტებსა და სამეცნიერო ცენტრებს მიენოდოს ქართველოლოგიური სამეცნიერო ლიტერატურის აკადემიური თარგმანები და მომზადდეს ისეთი საერთაშორისო კონფერენციები, რომლებზეც წარმოდგენილი იქნება თანამედროვე ქართველოლოგიური კვლევები;

ბ) დროულად და თვისობრივად გადაისინჯოს საქართველოს განათლების, მეცნიერების, კულტურისა და სპორტის სამინისტროს, ასევე, რუსთაველის ფონდის ექსპერტებისა და საქართველოს განათლების ხარისხის განვითარების ეროვნული ცენტრის აკრედიტაცია/ავტორიზაციის საბჭოებისა თუ ექსპერტთა ჯგუფების შემადგენლობა, რამდენადაც ამ სტრუქტურებზე დღემდე (01.12.2018 წ.) დიდ გავლენას იწარმოებენ სამი თუ ოთხი „უმწერლობო ქართველური ენის“ იდეოლოგიების მხარდამჭერები, იდეოლოგიებისა, რომელიც, საბოლოო ჯამში, საფრთხეს უქმნის ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ ერთიანობას;

გ) ყველაფერი გაკეთდეს, რომ შენარჩუნდეს **ქართველთა დიდი საგანძური – ქართველთა დედაენის ზეპირი სახესხვაობები (მეგრული, ლაზური, სვანური, ხევსურული, ტაოური, თუშური...)**. ამ მიმართულებით აუცილებელია, საქართველოს საჯარო სკოლაში ისწავლებოდეს ზოგადი ცნობები ქართველთა ენობრივი სამყაროსა და ცალკეულ ქართველურ დიალექტთა გავრცელების არეალის შესახებ. ასეთ შემთხვევაში მოზარდს მეტი ინფორმაცია ექნება საკუთარი ენობრივი თუ ეროვნული იდენტობის შესახებ. გარკვეულ რეგულაციას უნდა დაექვემდებაროს სკოლაში სწავლების პროცესში ქართველური დიალექტების გამოყენება; კერძოდ: სამეგრელოს, სვანეთის, აჭარის, საქართველოს მთიანეთის სკოლებში, ასევე, ირანის, თურქეთის, აზერბაიჯანის ქართველ მოქალაქეთათვის ქართული სალიტერატურო ენის სწავლებისას მასწავლებელს ექმნება საჭიროება, ადგილობრივი დიალექტური მეტყველებით აუხსნას მოსწავლეს სამნიგნობრო ენის სიტყვაფორმები (მასწავლებლის მიერ კუთხური მეტყველება არ უნდა წარმოჩნდეს, როგორც არანორმირებული და არასა-

ჭირო მეტყველება). განმარტებისას, აუცილებლობის შემთხვევაში, შესაძლებელია, დაწყებით კლასში დამხმარე საშუალებად გამოყენებულ იქნეს ადგილობრივი მეტყველება (რაგადი), როგორც ამას გეგმავდნენ არნ. ჩიქობავა და მისი თანამოაზრე წინა თაობის სხვა ენათმეცნიერები;

დ) ისე დაიგეგმოს ენობრივი პოლიტიკა და კულტურის განვითარება, რომ დროულად და შეუქცევადად ჩამოყალიბდეს საქართველოს მოსახლეობის (ეთნიკური წარმომავლობის მიუხედავად) **მყარი სახელმწიფოებრივი (/ნაციონალური) ორიენტირები**;

ე) საქართველოს ხელისუფლების მიერ საგანგებო ყურადღება მიექცეს უმნიშვნელოვანეს პრობლემას – **ქართული ენის ტექნოლოგიზებას**. მხოლოდ ტექნოლოგიზების შემთხვევაში შეინარჩუნებს ქართული ენა კულტურისა და განათლების ენის ფუნქციას; შესაბამისად, საჭიროა, ამ მიმართულებით მოხდეს ეროვნული **რესურსების მობილიზება**;

ვ) განხორციელდეს **შედეგზე ორიენტირებული საგანგებო ღონისძიებები** საქართველოს სახელმწიფო ენის კონსტიტუციური სტატუსის დაცვის უზრუნველსაყოფად, **ქართველური ზეპირი მეტყველებების გადასარჩენად**, ქართველთა ენობრივი იდენტობის შესანარჩუნებლად;

ზ) „რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ რატიფიცირების კონტექსტში მოხდეს საქართველოს ენობრივი სიტუაციის ადეკვატური აღწერა და საქართველოს მოქალაქე უმცირესობების ენობრივი უფლებების განუხრელი დაცვა;

თ) ხელისუფლების მიერ ენობრივი პოლიტიკის სტრატეგიის მკაფიოდ გამოკვეთის პარალელურად, **არ შეილახოს განსხვავებული აზრის მქონე მეცნიერის აკადემიური თავისუფლება**.

Brief Summary in English

Humanities were formed within the last 200 years. The Georgian nation with its centuries-old literature habitation – Georgia – has been occupied by the Russian Empire over the last 200 years.

For maintaining Georgia / Caucasus, Russian officials were trying to break up Georgians, generally Caucasians by linguistically and ethnically; for this purpose they created pseudo-scientific provisions (ideologemes) in the direction of qualification or classification and Kartvelian / Caucasian lexical codes of Georgian / Caucasian linguistic history.

Unfortunately, **the experts of the friendly countries of Georgia are less aware of the linguistic and ethnic real history of the Georgians**, and in the process of identifying the variation of status, or qualification of Georgian people ethnic identity, are based on the ideologues created in the bosom of Russian language (ethnic) politics.

For example, according to many academic international references, encyclopedia or ethnic map, **half of Georgians are not considered as Georgians**; For example, according to the main ethnological encyclopedia of the global network (as of April 2018), there are following languages (/ethnic groups) in Georgia: Azerbaijanis – 270 000, Assyrians – 3 400, Abkhazians – 129 000, Abzants – 3 200, Lazi – 1 000, Megrelians – 345 000, Ossetians – 35 000, Russians – 405 000, Svans – 15 000, Armenians – 448 000, Urum – 97 746, Georgians – 3 200 000, Georgian Jews – 2 800, Kurds – 20 600¹⁹⁸.

The fact is:

¹⁹⁸ http://www.ethnologue.com/show_country.asp?name=GE
(citation date:12.05.2018).

The basis of the linguistic and ethnic divisions of the Georgians is still used in Soviet times, so called, „ideology“ of „Four Kartvelian Languages“, according of it, half of the Georgian people, Megrelians, Lazi and Svans, with centuries-old cultural literary, are declared as owners of „unwritten languages”.

In the modern conditions of knowledge / dissemination of information to prove that the Megrelians, Laz (even the Laz people living in Georgia), Svans do not have the literacy on their mother tongues, under the pretext of survival of „unwritten languages”, is more like the desire to secure a European grant, than to take care of the „the languages without literacy“.

In the modern conditions when free (depoliticized) development of the humanities is possible, to protect Georgia's vital interests in the linguistic and ethnic unity of the Georgian nation and the current informational war and **in the international academic fields to balance the ideologue of the ethnolinguistic unity of the Georgian nation, I think:**

A) It is necessary that **the Georgian authorities should plan special measures** to present the national language of linguistic and ethno-cultural realities in the international arena and surviving the current borders of Georgia or for the survival of the Georgian identity of Georgians who left Georgia. By Organizing of the Ministry of Education and Science of Georgia, the leading libraries, universities and scientific centers should be provided academic translations of Kartvelian scientific literature and prepare such international conferences where modern Kartvelological studies will be presented.

B) Timely and qualitatively to review the Strategy of functioning of the Ministry of Science and Education of Georgia, as well as, of Rustaveli Foundation and National Center for Educational

Quality Enhancement, as far as the state structures are still somewhat oriented on the Russian ideologeme of the three or four „unwritten Kartvelian languages“, which ultimately, endangers the linguistic and ethnic Georgian unity of Georgians.

C) Everything should be done to preserve and study the great treasure of Georgians – the oral traditions of Georgians' mother tongue (Megrelian, Laz, Svan, Khevsurian, Tao, Tush ...); in this direction, it is necessary to study general information about the Georgian linguistic world and the distribution area of Kartvelian dialects in Georgian public school. In this case, the teenagers will have more information about his own language or national identity. In the school teaching process, using of Kartvelian dialects should be subdued under the certain regulation. In particular, in the schools of Samegrelo, Svaneti, Adjara, Highland schools, as well as for ethnic Georgian citizens of Iran, Turkey and Azerbaijan, teachers are required to teach the Georgian literary language, explain the dialect of the local language with local dialectal speech (The teacher's dialectal speech should not be as unreasonable and unnecessary). In my opinion, in the process of explaining the possibility of using the local language as an auxiliary tool in the primary class, as planned by Arn. Chikobava and other linguists of the previous generation;

D) The development of education and culture should be planned in a timely fashion to establish solid state (national / ethnic) orientation of Georgian population (regardless of ethnic origin);

E) The Georgian authorities should mobilize resources for Georgian language technologies. Only in the case of technologies will maintain the Georgian language function of culture and education;

F) Special care should be taken to ensure the constitutional status of the state language of Georgia, carrying out the necessary measures for the survival of the Kartvelian verbal expression, implementation of special projects for maintaining the linguistic identity of Georgians, adequate description of the linguistic situation in the context of the ratification of the „European Charter on Regional or Minority Languages“ and the constant protection of minority language rights of Georgian citizens;

G) In parallel with the clear understanding of the language policy of the government, the academic freedom of all scholars should be ensured.

დანართები

დანართი № 1

ალ. გეგეჭკორი

იანოვსკი-ვოსტორგოვის ღირსეულ მემკვიდრეებს

/გაზ. „კომუნისტი“, 1925, №203/

ჩემ წინ ფრიად საინტერესო საბუთია – მიმართვა „სრულიად რუსეთის სტაროსტის მამა მიხეილ ივანეს ძისადმი“ (ამხ. კალინინი), ხელმოწერილი დღემდე მაინც სრულიად უცნობ მოქალაქეების, ციბაკი ბუკონიას და სოლომონ ბესელიას მიერ. საბუთი იგი დაწერილია ნეტარი ძველი დროის რჩეული კილოთი – შტაბის „პისარის“ ან ჟანდარმის „ვახმისტრის“ ენით. კითხულობ გულდასმით, უკვირდები ამ მორახრახე, გაჭიკვლეულ სიტყვებს და ფრაზებს და მაინც ვერ გადაგინყვებია, ვის ნამოქმედარ-ნაცოდვილართანა გაქვს საქმე, ვინ არის მისი ავტორი, მთლად გამოჩერჩეტიებული ადამიანი... შეგნებული პროვოკატორი, დამოუკიდებელი „მოაზროვნე“ თუ სხვისი გეგმის შემსრულებელი. ერთი რამ არის მხოლოდ ცხადი და უდავო – ეს ის, რომ ხსენებულ საბუთის ავტორები და მათი ნატანჯი „ნანარმოები“ შეგნებულად თუ შეუგნებლად, ნებსით თუ უნებლიეთ, ემსახურებიან საქართველოს მშრომელთა დაზარალების, საბჭოთა ხელისუფლების მტრობის საქმეს.

ბუკონია-ბესელიას კოლექტიურ „შემოქმედების“ საგანს შეადგენს ზრუნვა „სამეგრელოს მშრომელი ხალხისათვის“, რომელიც, თურმე „მისთვის სრულებით მოულოდნელად საქართველოს სუვერენიტეტის უღელქვეშ მოექცა და მისგან ჯერაც ვერ განთავისუფლებულა“. „ჩვენთვის სრულიად გასაგებია – დასძენენ ავტორები – რომ სრულიად რუსეთის საკავშირო სახელმწიფო არის პოლიტიკური სხეული, რომლის მამოძრავებელი გული მოსკოვია“. მაგრამ შევამონმეთ რა ჩვენი სახელმწიფოებრივი მექანიზმი (არა სჯობდა, განა, რომ ავტორებს თავისი „აზროვნების მექანიზმი“ „შეემონმე-

ბინათ“, როგორც ეს ყველა მექანიზმისთვის არის მიღებული, ჩვენ ვხედავთ, რომ მასში არა აქვს მინიჭებული ადგილი სამეგრელოს მშრომელ ხალხს, რომელიც რუსეთს შეუერთდა 1804 წლის ტრაქტატის და აღექსანდრე მეორის 1867 წლის იანვრის 4-ის ბრძანების ძალით და რომელმაც დაამსხვრია საკუთარი მონარქია, რათა საბოლოოდ და სამუდამოდ შეერთებულიყო რუსეთის მშრომელ მასას.

არა მარტო მენშევიკები ავინროებდნენ უბრალო მეგრელ ხალხს, მისი ტანჯვა დღემდე გრძელდება: „ქართველი უკლონისტები (!) ყოველ ღონესა ხმარობენ ინტერნაციონალურ ცენტრის (მოსკოვი) მიერ ეროვნულ საკითხის შესახებ გამოცემულ განკარგულების გავრცელების საწინააღმდეგოდ“, „ყველანაირად აქარწყლებენ და აფუჩიჩებენ ცენტრის წინაშე მეგრელთა ტომს, ხოლო სამეგრელოს მშრომელთა სათავეში უკლონისტების მიერ დაყენებული ჩვენი მეგრელი ამხანაგები დაუდევრობას იჩენენ იმ საკითხებისადმი, რაც შეეხება სამეგრელოს მშრომელთა მასას. ამასთან მექანიკური ხასიათის მიზეზებისა გამო, მათ არა აქვთ საშუალება კავშირი იქონიონ რუსეთის ცენტრთან“.

დასასრულს სათხოვარი: „დაკვრითი წესით გაანთავისუფლეთ სამეგრელოს მშრომელი ხალხი საქართველოს განგებ თავზე მოხვეულ სუვერენიტეტისაგან და კვლავ სამუდამოდ განამტკიცეთ სამეგრელოს და რუსეთის მშრომელთა ისტორიული კავშირი“.

იგივე თხოვნა განმეორებულია მხოლოდ უფრო დაჟინებით, ამიერკავკასიის ცაკის სახელზე მიმართულ დეპეშაში, რომელსაც ხელს აწერს ბუკონია-ბესელიასებური ზუგდიდის ოცი მოქალაქე. ესენიც რიხით გაიძახიან, რომ „სამეგრელოს მშრომელნი მოელიან განთავისუფლებას ისტორიულადაც, იურიდიულადაც უსაფუძვლო საქართველოს სუვერენიტეტისაგან, რაც განმტკიცებულია მხოლოდ იმპერიალისტურ ელემენტების მეშვეობით“.

უკანასკნელ, ხუთი მოქალაქე (გრიგოლ ახალაია და სხვანი) სრულიად საკავშირო ცაკის სახელზე მიმართულ დეპეშაში ფიცულობენ, რომ „სამეგრელოს ყველა კუთხის მინის მუშები განსაკუთრებით მოითხოვენ ქართული ცენტრის მიერ შე-

ჩერებულ სამშობლო ენაზე გადაცემული გაზეთის გამოგზავნას და დარწმუნებული არიან, რომ“.... ხოლო რაში არიან დარწმუნებულნი მოქალაქე ახალაია და ძმანი მისნი, ეს ისეთი უცნაური „მეგრული რუსულით“ არის გამოთქმული, რომ მისი გადათარგმნა ყოვლად შეუძლებელია. ამიტომ სიტყვა-სიტყვით მომყავს დეპეშის დედანის შესაფერი ნაწილი: „Уверены что научное основание Советского Строительства исключает всякую рутинную формальность а тем более совершенно не предвиденно созданную в нетерпеливом ожидании непосредственной защиты на культурных стремлений по строжайшей линии Ленинизма“.

რამდენათაც შეიძლება ამ აჯაფსანდალის გაგება მთელ სამეგრელოში იწილ-ბინილოთი შეკრებილი ბუკონია-ბესელია-ახალაიას „კომპანიას“ განუზრახავს ამ საქმის განხორციელება, რაც, დიდი ხანია მას აქეთ, რაც მიზნათა ჰქონდათ დასახული ცნობილ იანოვსკის და ვოსტორგოვს არა ნაკლებ ცნობილ ამორდიას თანამშრომლობით. მაშინ იყვნენ იანოვსკ-ვოსტორგოვ-ამორდია, ახლა არიან ბუკონია-ბესელია-ახალაია. ის რის გაკეთება ვერ შესძლო და რაზედაც, როგორც უიმედო საქმეზე, ხელი აიღო პირველმა, შავრაზმელმა სამებამ, განზრახული აქვს განახორციელოს წითელ ნილაბს ამოფარებულმა, „из культурных стремлений по строжайшей линии Ленинизма“ მოქმედმა სამეგრელოს მშრომელი ხალხის დღევანდელ მოჭირნახულე ბუკონია-ბესელია-ახალაიას ჯგუფმა. ესენი იშვიათ ჯამბაზურად შეუხამებენ ერთმანეთს ერთის მხრივ „თანამედროვე“ ფრაზებს „ლენინიზმის“ და „საბჭოთა აღმშენებლობის მეცნიერულ საფუძვლების შესახებ და მეორე მხრივ ხავსმოკიდებულ სეფებრძანებებს და „რუსეთის სახელმწიფო არქივში“ მტვერმოკიდებულ საბუთებს.

ვთქვათ, ეს იდეა, დეე ბუკონია-ბესელია-ახალაიას ავადმყოფ აზროვნებაში წარმტაცი ფერადებით იყოს დასურათებული რუსეთის თვითმპყრობელთა ხანა, დეე მათ წარმოდგენილი ჰქონდეთ, რომ იმ ხანაში, მაშინდელ სოციალურ-პოლიტიკურ პირობებში, „სამეგრელოს ხალხს“ შეეძლო „დაემსხვრია საკუთარი მონარქია, რათა საბოლოოდ და სამუდამოდ შე-

ერთებოდა რუსეთის მშრომელ მასას“ („მშრომელი მასების“ წარმომადგენლების როლში როგორ მოგწონთ რუსეთის თვითმპყრობელი და სამეგრელოს მთავარი. განა ესენი არ იყვნენ, რომ ბუკონია-ბესელია-ახალაია სატრფიალო ტრაქტატებს ხელს აწერდნენ!). ვთქვათ, ყველაფერი ეს ასე იყო და უნდა იყოს. მაგრამ არ შეიძლება ვთხოვოთ ახლად მოვლინებულ ზუგდიდელ „ისტორიკოსებს“, განგვიმარტონ, რა შედეგი მოჰყვა მათ მიერ დასახელებულ ტრაქტატებს და რას მოწმობენ ეს ტრაქტატები – სამეგრელოს „დამოუკიდებელ“ პოლიტიკას თუ, პირიქით, სამეგრელოს, როგორც საქართველოს ერთ-ერთ კუთხის, იმ პოლიტიკურ ხაზის გაყოლას, რაც მიღებული იყო მთელი საქართველოს მიერ. ან, იქნებ, ამხანაგმა „ისტორიკოსებმა“ ისურვონ თავის „ისტორიულ ანალიზის“ რამდენადმე გაღრმავება და დაგვისახელონ სამეგრელოს ისტორიის რომელიმე ხანა, როდესაც მას საქართველოსაგან დამოუკიდებლად ეცხოვროს. ჩვენ, ყოველ შემთხვევაში, არ ვიცით ასეთი ხანა. თუ დამოუკიდებელ პოლიტიკურ არსებობად ჩავთვლით ზუგდიდელ ისტორიკოსების „სამშობლოს“ სამეგრელოს მთავრის გამგებლობაში ყოფნას, მაშინ ხომ ესევე უნდა ითქვას საქართველოს სხვა კუთხეების შესახებაც – ქართლ-კახეთზედაც, მთაზედაც, გურიაზედაც, იმერეთზედაც – მათზედაც უნდა ვთქვათ, რომ ისინი დამოუკიდებელ პოლიტიკურ ცხოვრებას ეწეოდნენ. რუსეთის თითქმის ყველა კუთხეზედაც, თითქმის ყველა მაზრაზედაც შეიძლება მაშინ იმისავე თქმა – იქაც ხომ ოდესმე არსებობდენ სუზდალის, პოლიცკის და სხვა სამთავროები.

ბუკონია-ბესელია-ახალაიას მიერ თუთიყუშისებრ გაზეპირებული ცნება „მეგრელი ხალხი“ (რუსულად „მინგრელსკი ნაროდ“ შეიძლება ისეც იყოს გაგებული, როგორც „მეგრელი ერი“) – ნამდვილი სისულელეა, სრული უვიცობის ნაყოფი. მართლაც და რა არის ხალხი, ერი, როგორია მისი დამახასიათებელი თვისებები და შეიძლება თუ არა ლაპარაკი ისეთ თვისებებზე, რამდენადაც საქმე სამეგრელოს და მეგრელებს შეეხება, განსხვავდება თუ არა ქართველი ერისაგან ის, რაც ნამდვილად ამ ერის მხოლოდ ერთ-ერთი შტოა – ისე-

თი შტო, როგორც იმერეთი და იმერლები, გურულები, თუშფშაფ-ხევსურნი, – ხოლო იანოვსკ-ვოსტორგოვ-აშორდიას მიერ „სამეგრელოს ხალხად“, „მეგრელთა ეროვნებად“ იწოდება.

პირველი, ენა. მაგრამ რას წარმოადგენს „მეგრული ენა“, შეიძლება თუ არა მას დამოუკიდებელი ენა ვუწოდოთ, თუ მასში ხმარებული სიტყვების დიდი უმეტესობა – იგივე ქართული სიტყვებია, ხოლო უკლებლივ ყველა სიტყვის ძირები მთლად ეთანაბრება შესაფერ ქართული სიტყვების ძირებს – იმდენად, რომ ქართულ ლიტერატურულ ენის საფუძვლიანად შესასწავლად აუცილებელია მეგრული დიალექტიკის გაცნობა. რომ უკანასკნელი მართლა დიალექტია, მხოლოდ დიალექტი, ქართული ენის ერთ-ერთი შტოთაგანია, ამის საუკეთესო და თვალსაჩინო დასამტკიცებელი საბუთი ის არის, რომ საკმარისია ლიტერატურულ ქართულის სულ უცოდინარი მეგრელი (ეს განსაკუთრებით ბავშვებს ემჩნევა) ქართულად მოლაპარაკეთა შორის ერთი-ორი კვირა დატრიალდეს და იგი თავისუფლად ეჩვენა ქართულად ლაპარაკს. არა მაქვს პატივი ბუკონია-ბესელია-ახალაიას პირადი ცნობისა, მაგრამ დარწმუნებული ვარ, რომ მათ მიერ ქართულის შესწავლა-შეთვისება სწორედ ასეთი გზით მოხდა და არა რომელიმე სპეციალურ ფილოლოგიურ ინსტიტუტში. მეგრული დიალექტის სამოქმედო ასპარეზი ვინაშად არის შემოფარგლული ისე, როგორც, მაგალითად, საფრანგეთის ზოგიერთ კუთხის (პროვანსი და სხვა.) კილოკავებისა. მაგრამ როგორც იქ, საფრანგეთში, არავის აზრად არ მოსვლია ამ კილოკავების განვითარებისთვის ზრუნვა, ჩვენშიაც თავდაპირველად მეგრელთაგანს არც ერთს ჭკუათმყოფელ ადამიანს არ უფიქრნია მეგრულ კილოკავის განვითარებაზე, მეგრულ მნიგნობრობის შექმნაზე. სამეგრელოს მთელი მწერლობა ქართულია, მხოლოდ და მხოლოდ ქართული. მეგრელები დასაბამიდან განთქმულნი იყვნენ ქართული ლიტერატურული ენის სიყვარულით ცოდნის მხრივ. ძველადვე უცხო ნაწარმოებთა მთარგმნელებად საქართველოში მეგრელები ითვლებოდნენ. სამეგრელოს ყველა მათიანე ქართულად არის დაწერილი. ჩვენამდე „მეგრულად“ დაწერილ არც

ერთს წიგნს, არც ერთს აღწერას, არც ერთს სიგელ-გუჯარს არ მოუღწევია. სამეგრელოს მთავართა საქმისწარმოებაც კი ქართული იყო. მიუხედავად იმისა, რომ მათ დინასტიური მოსაზრებით, არც ისე ძალიან ეჭაშნიკებოდათ საქართველოს სახელმწიფოებრივობის და კულტურის სამეგრელოზე გავლენის ცხადყოფა. საქართველოს პირველ გრამატიკოსთა შორის უდიდესი ადგილი უჭირავს მეგრელს ანტონ ჭყონდიდელს. ჩვენს დროში ქართული ენის და ისტორიის საუკეთესო მცოდნის სახელი აგრეთვე მეგრელმა მოიხვეჭა ქართული გრამატიკის და ყველა მეცნიერულ თხზულებაში დასახელებული კაპიტალურ ისტორიული თხზულების „ქრონიკების“ ავტორი მეგრელია, განსვენებული თედო ჟორდანიას. ქართული კულტურის ყველა დარგში შეიძლება დავასახელოთ დიდი ავტორიტეტით მოსილი პირების არა ერთი და ორი ათეული მეგრელი. ყველა ამათთვის ქართული ენა და ქართული კულტურა, მისი სტიქიონია, რომელიც მას შესისხლხორცებული აქვს, რომლის გარეშე მისი განვითარება მოღვაწეობა წარმოუდგენელია. მაშ, ვისა აქვს მეტი უფლება, მეტი ავტორიტეტი სამეგრელოს და მეგრელების სახელით სალაპარაკოდ, ქართული ენის და მისი მეგრული შტოს ურთიერთობაზე მსჯელობისათვის ყველასგან ცნობილ მოღვაწეებს, თუ დღემდე სრულიად უცნობ ბუკონია-ბესელია-ახალაიას, ვინც ნებსით თუ უნებლიეთ განაგრძობს იანოვსკი-ვოსტორგოვის შავრაზმულს საქმეს. და განა ღირსშესანიშნავი არ არის ის გარემოება, რომ „მეგრული კულტურის“ ამ არამკითხველ მოსარჩლეთა პირველსავე „დებიუტს“ მოჰყვა მთელი მეგრული ინტელიგენციის, მისი საუკეთესო, პატიოსან და მონინავე ნაწილის ერთსულოვანი პროტესტი. ბუკონია-ბესელია-ახალაიას ნაცოდვილარს მათ ერთხმად ცხადად რეაქციული, ხალხისათვის მავნე საქმე უწოდეს. სხვათაშორის, არამკითხველ კომპანიის მიერ შექმნილ უღლეურ-უნიჭო გაზეთის – „ნოთეს“-ს დახურვა გამოიწვია სამეგრელოს როგორც პარტიულ, ისე უპარტიო ინტელიგენციის საუკეთესო ნაწილის ბეჯითმა მოთხოვნამ, რაც შეეხება სამეგრელოს ფართო მშრომელ მასას, მას არც კი შეუნიშნავს „სამეგრელოს ხალხის“ ოცდარვა ახლად მოვლინებულ მეს-

ვეურის უილაჯო გამოსვლა, მან ზიზლით აარიდა თვალი შექმნილ აურ-ზაურს.

ასე და ამრიგად, „მეგრული ხალხი“ მოკლებულია უმთავრეს არსებითს თვისებას მის „ცალკე“ ერად ჩასათვლელად. იგივე უნდა ითქვას კულტურის სხვა ელემენტებზედაც. არავითარ დამოუკიდებელ „მეგრულ კულტურაზე“ არ შეიძლება ლაპარაკი. სამეგრელოს კულტურა მთლიანად ქართულია, ქართულ საფუძველზე მოქარგული, ქართული ფესვებით მოარსებე.

არ შეიძლება არც სამეგრელოს ეკონომიურ ან გეოგრაფიულ მონყვეტილობაზე ლაპარაკი, აქაც იგი მჭიდროდ არის საქართველოს სხვა მისებრ ნაწილებთან გადახლართული.

მაშ, სად არის ის „იმპერიალისტური ელემენტი“, ის „იმპერიალისტური პოლიტიკა“, რასაც ბუკონია-ბესელია-ახალაია უსაყვედურებენ საბჭოთა საქართველოს ხელისუფლებას. „იმპერიალიზმად“ ის ხომ არ მოეჩვენათ, რომ ჩვენ სასწავლებლებით ავაგსეთ სამეგრელო, ელექტროსადგურებს ვაშენებთ. მდინარეების სანაპიროებს ვამაგრებათ და ჭაობებს ვაშრობთ, გზებითა ვქსელავთ. ხიდებს ვაშენებთ, საქართველოს კუთხეთაგან პირველად სამეგრელოს ტერიტორიაზე დავინყეთ ფართო რკინის გზის საალმშენებლო მუშაობა (შავი ზღვის სამხრეთ ნაწილის აშენება, შუაგულ სამეგრელოში – ჯვარის მიმართულებით – შტოს გაყვანით), ყველა ღონისძიებას ვხმარობთ ამ ძველად მივარდნილ – მიყრუებულ კუთხის გამოსაცოცხლებლად, ეკონომიურად და კულტურულად ასაღორძინებლად. კეთილი. თუ ამას იმპერიალიზმი ეწოდება, ჩვენ სიამოვნებით ვკისრულობთ ასეთ ბრალდებას, სხვა ცოდვა კი ჩვენ კისერზე არ გვეგულება, გარეშე იმისა, რომ ვერა ვცნობთ და ვერ ვიცნობთ ბუკონია-ბესელია-ახალაიას „სამრევლოს“ „დამოუკიდებლობას“, რასაც არც კულტურული, არც ეკონომიური საფუძველი არ გააჩნია და ადგილობრივ მოსახლეობაშიაც ვერ მოუკიდებია ფესვი, ვერ აყვევებით ნამდვილ მანიაკებს და შეგნებულ პროვოკატორებს, ვინც მიჰყვება ნეტარხსენებულ მამა იოანე ვოსტორგოვის კურთხევით იანოვსკი-ამორდისტების მიერ ნატკეპნ გზას.

ბოლოს და ბოლოს, რა ჩვენი ბრალია, თუ „სამეგრელოს ხალხის“ არამკითხე მოსარჩლეთა ავანტიურობამ დააყენა მყრალი სუნი ბინძური მახეზლობისა „ქართველ უკლონის-ტთა“ იმპერიალიზმის შესახებ. მართლა არ დამავინწყდეს, მი-ვულოცო ახალი სახელწოდება საქართველოს ს.ს. რესპუბ-ლიკის დღევანდელი პოლიტიკის პასუხისმგებელ მესვეურთ. სულაც არ ეღირებოდა პრესის ფურცლებზე ლაპარაკი იმ აბდაუბდაზე, რაც წარმოიშვა ახალაიასებურ უსაქმო ჰეროს-ტრატიების მიერ, რომ „საქართველოს იმპერიალიზმის“ მანი-აკებისაგან მოსალოდნელი არ იყოს ჩვენი გაჩუმების ყალ-ბად გაგება. დეე, თვით მეგრელმა ინტელიგენციამ და „სა-მეგრელოს მშრომელმა ხალხმა“, ვისი სახელით ჰბედავენ ლაყობას ჩხოუშიის სანაპიროს ყბედები, გაიგონ სიმართლე თვით არამკითხე მოსარჩლეთა „საგმირო საქმეთა“ შესახებ, საკადრისი პასუხი მიუძღვნან მათ. იქნებ ამის შემდეგ მაინც, საკმარისი მოქალაქეობრივი გამბედაობა ჰპოვოს „ოცდა რვათა ძმათა ჩხოუშელთა“ კომპანიამ იმისთვის, რომ დას-ტურ შეამონმოს არა საბჭოთა კავშირის სახელმწიფოებრივი მექანიზმი, არამედ თავისი საკუთარი „აზროვნების მექანიზ-მი“, თუ რა თქმა უნდა, იგი მთლად უიმედოთ დაავადებული არ არის იმ სენით, რაც თანა სდევს ცნობილ მეგრულ წყევ-ლას: „სქანი ვანორჩქედას დო შხვაში ვადაგიჯერებუდასია“ (შენი არ გცოდნოდეს და სხვისი არ დაგეჯერებოდა).

ლავრენტი ბერია

მეგრულ ავტონომისტების შესახებ

/გაზ. „კომუნისტი“, 1925, №210/

ამჯამად ჩემს წინ დგას მთელი რიგი ერთგვარად „კლასიკური“ დოკუმენტებისა. ეგრევეითარი, უაღრესად გამახვილებული ფანტაზიაც ვერ შესძლებდა ეხლა, 1925 წელს საბჭოთა ხელისუფლების პირობებში საქართველოში შეექმნა ამაზე უფრო ღირსშესანიშნავი დოკუმენტი: „სამეგრელოს მშრომელები მოელიან განთავისუფლებას საქართველოს ისტორიულად და იურიდიულად უსაფუძვლო სუვერენიტეტისაგან, რომელსაც მხარს უჭერს მხოლოდ იმპერიალისტური ელემენტი“, ნათქვამია ერთ „მიმართვაში“, რომელსაც ხელს აწერენ ვლადიერ ბუკია და სხვა ახლად გამოჩეკილი მეგრული ავტონომისტები.

სამეგრელოს „მასები“ მოითხოვენ ავტონომიას...

სამეგრელოს მშრომელი ხალხი „გმინავს“ ქართველების უღელს ქვეშ, ის ხალხი, რომელიც, როგორც ნათქვამია მეორე დოკუმენტში, „შეუერთდა რუსეთს 1804 წლის ტრაქტატით და აღქსანდრე II-ეს ბრძანებით, რაც სჩანს რუსეთის სახელმწიფო არქივებიდან“.

მეფის რუსეთის აქტებში, რუსეთის იმპერიის არქივებში „სამეგრელოს მშრომელი მასები“ ეძებენ კანონიერ საბუთებს ავტონომიისათვის.

„1867 წელს, როგორც აღნიშნავს მესამე დოკუმენტი, სამეგრელოს გლეხობამ თავისი ბედ-იღბლის ხელმძღვანელობა სამუდამოდ ჩააბარა რუსეთს და ჩამოაგდო თავისი მჩაგვრელი მეფე ავტოკრატი“.

როგორც სჩანს, უდაო ყოფილა, რომ 1867 წელს რუსეთი წარმოადგენდა, მეტი რომ არ ვსთქვათ, დემოკრატიულ რესპუბლიკას.

საიდან მოდიან ეს დეპუტები, რომლებიც ეგზავნება საბჭოთა კავშირის ცაკს, ა/კ. ცაკს, საქართველოს კომპარტიის ცეკას და სხვა?

უნებლიეთ გებადება აზრი: ხომ არ არის ეს მორიგი ოინები თავზე ხელაღებულ კონტრ-რევოლუციონერებისა, რომლებიც ყოველივე ძალღონით ცდილობენ გათხარონ უფსკრული საქართველოში მცხოვრებ ტომებს შორის?

განვიხილოთ, ვინ ხელმძღვანელობს ამ „მოძრაობას“ და ვინ მოჰყვება „ბელადებს“. რიგ-რიგობით მიდის ჩვენ წინ მთელი წყება ტიპებისა, რომელთაც უთუოდ ეყოლებათ თავისი პორტრეტისტიები. იშვიათად შეიძლება ამკარად დაფარული კონტრრევოლუციის ასეთი სურნელოვანი თაიგულის, ასეთ სამუზეუმო იშვიათობათა ერთგვარი კოლექციის შერჩევა.

აი, ტიპი ნომერი პირველი:

მიშა დადიანი – სამეგრელოს ავტონომიის იდეის საძირკველის ჩამყრელი. მისი თეორეტიკოსი და პრაქტიკოსი – კომპარტიის ყოფილი წევრი, რომელიც გამორიცხული იყო პარტიიდან 1922 წელს. ყოფილი მომრიგებელი შუამავალი, ყოფილი მსხვილი მემამულე – მეგრელ თავადების, დადიანების მემკვიდრე. თავის დროზე იცავდა სამეგრელოს ავტონომიის იდეას თვითმპყრობელობის გულისათვის, ეხლა კი მოთხოვს იმასვე საბჭოთა ხელისუფლების... გულისთვის, მისთვის სულერთია.

აი, „სახალხო მოძრაობის“ მეთაური და „ბელადი“.

ტიპი ნომერი მე-2: ვლადიმერ ბუკია; დადიანის უახლოესი მეგობარი და ხელისშემწყვე, არასოდეს არც ერთ პარტიაში არ ყოფილა, მაგრამ რამდენიმე წელი იჯდა თბილისის პსიქიატრიულ საავადმყოფოში. მისი მშფოთარე შეშლილობა არაქათის გამოლევამ დააცხრო. ამჟამად ლექციებს კითხულობს ორ ძირითად თემაზე: სამეგრელოს ავტონომია და პსიქიატრიის საკითხები.

ყველა საკითხში ეთანხმება დადიანს. არ ეთანხმება მხოლოდ ერთ მეტად მნიშვნელოვან მუხლში, როგორი იყოს სამეგრელოს რესპუბლიკის მომავალი ავტონომიის სახელწოდება: ლაზ-კოლხიდა თუ მარგალისტანი.

ნომერი მე-3: კოსტა კილასონია, მენშევიკი, რომელიც იარაღით ხელში მონაწილეობას ღებულობდა აგვისტოს ავანტიურაში, ყოფილი სახალხო გვარდიელი, რომელიც არა ერთხელ ყოფილა პასუხისგებაში ქურდობისა და ფულების დატყუებისთვის.

მთელი ზუგდიდის მაზრა იცნობს მის „საქმეებს“, ის ცნობილი გამოჩენილი პიროვნებაა, რომელიც სავსებით სარგებლობს პირველი ორის ნდობით.

ნომერი მე-4: ახალაია გრიგოლ – ყოფილი მემარცხენე ფედერალისტი, როგორღადაც გაძვრა საქ. კომპარტიის კანდიდატათ. ცნობილია მაზრაში მეტი სახელით: „სულელი“, კარგადიდი „ფსიქიატრიული სტაჟით“.

ნომრები 5-6: ხურცილავა პარმენ და გრიგოლია ვლადიმერ – მენშევიკები, რომელნიც მონაწილეობას იღებენ აგვისტოს ავანტიურაში.

ნომრები 7-8 და 9: ნანეიშვილი ბიქტორ, საჯაია გური და ჯგერენაია სოლომონ – ყოფ. აზნაურები, სოც.ფედერალისტები.

ნომრები 10-11-12-13-14: ჯიქია, ვეკუა, ქობალია, როგავა, თორდია – ყველანი კომპარტიის ყოფილი წევრები, რომელნიც გამორიცხული იქნენ პარტიიდან ჯერ კიდევ 1922 წელს, როგორც საეჭვო, კომპარტიისათვის უცხო ელემენტები.

განა ღირს დანარჩენების ჩამოთვლა?

ვფიქრობ, რომ არა.

ნათქვამი სავსებით საკმარისია.

და, აი, ეს საკმაოდ ბნელ ადამიანების – ძმა-ბიჭების კომპანია კომპარტიიდან რკინის ცოცხით გამოგვიღ საეჭვო ელემენტებთან ერთად ბედავს ლაპარაკს „სამეგრელოს გლეხობის“ სახელით და თავს სთვლის მისი სურვილების, აზრების და იმედების გამომეტყველად.

2 სექტემბერს ერთ-ერთ კრებაზე დადიანის ინიციატივით და წინადადებით არჩეულ იქნა განსაკუთრებული ბიურო სამეგრელოს ავტონომიის იდეის ცხოვრებაში გასატარებლად. ბიუროში შევიდნენ ზემოდ დასახელებული ახალაია, თორდია და ჯიქია. სხვები დარიგდნ რაიონებში იმავე მუშაობის სანარმოებლად.

იღებენ გადაწყვეტილებას მტკიცედ და ფრთხილად გაავრცელონ ავტონომიის იდეა პარტიულებსა და უპარტიოებს შორის თვით დადიანის ხელმძღვანელობით.

ბოლოს, დადიანის რჩევით, გადასწყდა აღრიცხული იქნა ყველა ანტიმეგრელი ელემენტები კომუნისტებითურთ იმ მიზნით, რათა პირველსავე ხელსაყრელ შემთხვევაში დააპატიმრონ ისინი და გადაასახლონ სამეგრელოს საზღვრებიდან.

ყველაფერი ეს იქნებოდა უმსგავსო საბჭოთა ფარსი, რომ ამ კომპანიისა და მისი „იდეისათვის“ მხარი არ დაეჭირათ, სამნუხაროთ, ზუგდიდის ორგანიზაციის ზოგიერთ პასუხისმგებელ მუშაკებს და, მათ შორის, ამხ. ჟვანიასაც.

ამხ. ჟვანია სერიოზულათ არ გარკვეულა, როგორც მარქსისტი, ამ საკითხში და განიცდის დადიანის გავლენას. მისთვის, ალბათ, ამკარა არ არის, თუ როგორ უღირს როლს ასრულებს ის, პარტიის ძველი წევრი, რომელიც თამაშობს ყოფილ ძველ თავადის – დადიანის დუდუკზე.

პარტიის წევრის ამგვარი ყოფა-ქცევა, როდესაც ის ხელს უწყობს საბჭოთა ხელისუფლების მტრებს – არ შეიძლება შეწყნარებული იქნეს, იგი ღირსია ყოველგვარი გაკიცხვის.

კომუნისტს, რომელიც დახმარებას უწევს იმ დანაშაულებრივ ელემენტებს, რომელნიც საბჭოთა წესწყობილების დროს იცავენ თავიანთ რეაქციონულ იდეებს სამეგრელოს ავტონომიის შესახებ, ლაყბობენ საბჭოთა საქართველოს რაღაც იმპერიალიზმზე სამეგრელოს მიმართ, ან საბოლოოდ დაუკარგავს აზროვნების უნარი, ან ის შეგნებულად ხელს უწყობს ანტისაბჭოთა იდეების გავრცელებას.

საბჭოთა ხელისუფლება, რომელიც სდგას ეროვნულ უმცირესობათა ინტერესების სადარაჯოზე, რა თქმა უნდა, მისცემდა სამეგრელოს ავტონომიას, ეს რომ რითიმე იყოს გამონწვეული. მაგრამ სამეგრელოს არც ეკონომიური, არც კულტურულ ყოფაცხოვრების და, ბოლოს, არც ისტორიული პირობები არ წარმოადგენს საფუძველს ლაზ-კოლხიდის ავტონომიის შესაქმნელად და საბჭოთა საქართველოსაგან მის ჩამოსაგლეჯად.

სამეგრელოს ავტონომია – ეს ნაბიჯის უკან გადადგმაა, ეს არის ნახტომი 300 წლით უკან.

სამეგრელოს გლეხობაც და სამეგრელოს ინტელიგენციაც გაბედულად ილაშქრებენ ასეთ მოძრაობის წინააღმდეგ: ისინი ხედავენ, რომ ეს არის მოძრაობა არა წინისაკენ, არამედ უკანისაკენ და სწორედ აქეთკენ ენიკებიან სამეგრელოს ავტონომისტები.

ამ იდეას ასულდგმულებს და მხარს უჭერს ზემოთ დახასიათებულ ავანტიურისტების, პარტ. ყოფილი წევრების, აშკარა კონტრ-რევოლუციონერების ჯგუფი და სამწუხაროთ რამდენიმე პარტიული მუშაკი, რომლებიც ოცნებობენ მოიხვეჭონ რაიმე სახელი, ან უიმედოთ დაბნეულან.

განგაში, რომელიც ამ ერთმა ჯგუფმა ასტეხა, ერთხელ და სამუდამოთ უნდა მოისპოს.

არც ერთ გულწრფელ და შეგნებულ მეგრელ-კომუნისტს და უპარტიოს არ შეუძლია სხვაგვარად აზროვნება.

საკითხი სავსებით ნათელია.

დანართი № 3

ფახულანის თემის კოლექტიური წერილი მეგრულის სკოლების წინაღმდეგ /შსს არქივი, ფ. 14, აღ. 6. №266, ფურც. 220-223/.

220

ო ქ მ ი ს .

გვსკოლაში . . . პარც.კომკავშირის გაერთიანებული კრების 1932 წლის
 " 14 " მარტიდან დადგინდა: პარტიის წევრები " 19 " კანდიდატი " 11 " *გვსკოლაში*
 კომკავშირის წევრ-კანდიდატი " 16 " თავ-ჩეობა ამაზ. *გვსკოლაში*
 მდივნობდა: ამაზ. *გვსკოლაში*

მ თ ი ს მ ი ნ ე ს :

1. ინფორმაციული მოხსენება კომ. უჯრედის შეიქმნა ამაზ. *გვსკოლაში*
 ლაშქრელის საკითხის შესახებ.

და ა დ გ ი ნ ე ს :

1. პარც.კომკავშირის გაერთიანებული კრებამ მოიხილა რა ინფორმაციული მოხსენება კომ. უჯრედის შეიქმნა ამაზ. *გვსკოლაში* ლაშქრელის საკითხის შესახებ პარც.კომკავშირის გაერთიანებული კრება აღნიშნავს, რომ ბუგდიის რაიონის ბოგი ერთ ბელმულაზედ ამაზნა გებთ ამაზ. იქვეანია ს მთაურობით დიდი ხანია ცელიობენ, რომ სამეგრელო გამოყვადონ ავტონომიური ოლქად, ამ მიზნით ისინი მიმართავენ ყოველგვარი ღონისძიება და საშუალებებს. ბოგ შემთხვევაში თავს აცხადებენ სამეგრელოს წარმომადგენლებად და დაპარაკობენ მადრი სამეგრელოს საბელთა. *გვსკოლაში* . . . პარც. კომკავშირის გაერთიანებული კრება კაცეგორიული პროცესს აცხადებს ბუგდიის რაიონის ბოგი ერთ ბელმულაზედ ამაზანეგების მიერ უფლების უკანონოდ შითვისებისა გამო და გადაჭრით აცხადებს რომ ამაზ. იმაკი ეჯანია და მისი თანამობრეებს არაეოიარი უფლება არა აქვთ ილაპარაკონ. *გვსკოლაში* მშრომელი მოსახლეობის სახელით და თუ შას ასეთი მინეობილობა აღმოაჩნდა იგი უსათუოდ ფაბია და უსაფუძვლო.

2. *გვსკოლაში* პარც.კომკავშირის გაერთიანებული კრება კაცეგორიულად აცხადებს, რომ სამეგრელოს ავტონომიური ოლქად გამოყვადება ან ყოფ. ბუგდიის მაზრის ოლქად გამოყვადება ან ბუგდიის ყოფ. მაზრის რაიონების ერთ რაიონად გაერთიანება *გვსკოლაში* . . . სოფლის ბუგდიელად შეერთება არ არის *გვსკოლაში* . . . სოფლის მშრომელ მოსახლეობის სურვილი არაა მადრი სურვილია მხოლოდ ბუგდიის რაიონის ბოგი ერთ ბელმულაზედ ამაზანეგების და ამიტომ პარც. კომკავშირის გაერთიანებული კრება კაცეგორიული პროცესს აცხადებს სამეგრელოს ავტონომიური ოლქად გამოყვადების ცდის წინაშედეგ, ან ბუგდიის ყოფ. მაზრის ოლქად გამოყვადების ცდის წინაშედეგ, აგრეთვე ბუგდიის ყოფ. მაზრის ერთ რაიონად გაერთიანების ცდის წინაშედეგ და *გვსკოლაში* ბუგდიის რაიონთან შეერთების ცდის წინაშედეგ.

3. *გვსკოლაში* პარც.კომკავშირის გაერთიანებული კრება იწინებს საქ. კ.კ.პ. |ბ| და საქართველოს მთავრობის დადგენილებას სამეგრელოს რაიონებში შირვედ და წყებითი ჰესნაველებებში გამოყენებული იქნეს მეგრული ენა, რიგორც დაშხანა ენა ქართული ენის სწავლებილთა გარეშ არ იზიარებს სამეგრელოს პირველ დაწესებითი სკოლებში მეგრული ენა სწავლების ცდას.

4. *გვსკოლაში* პარც.კომკავშირის გაერთიანებული კრება მხურვალედ ეხსენება საქ. კ.კ.პ. |ბ| ყენცრალური კომიტეტის და საქაჭრეფელის უმაღლესი მთავრობის მეგრულ ენაზე გაბათის გამოყენების გამო, მაგრამ აღნიშნავს, რომ

დანართი № 4

მოსხენება მეგრული პირველი ჯგუფების მუშაობის შედეგების შემსწავლელი კომისიისა (უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფ. 300, ა.12, №26, ფ. 44-47)

ზუგდიდის რაიკომის მიერ გამოყოფილმა კომისიამ, რომლის შემადგენლობაში შედიოდნენ: 1. განათლების განყ. გამგე – შ. ფაჟავა. 2. რაიკომის წარმომადგენელი ამხ. თ. თოდუა და 3. განსახკომის წარმომადგენელი ამხ. არ. ჩიქობავა. 23-27 აპრილს გამოიკვლია პირველი მეგრული ჯგუფი 5 ოთხნლედში/ზუგდიდის 1-ლ საცდელ-საჩვენებელი 4 ნლედი. ჭითა წყალის 4 ნლედის, გრიგოლიშის 4 ნლედის, ჭანქვინძის 4 ნლედის, აბასთუმნის 4 ნლედის. /და ერთი ქართული 4 ნლედში/ ზუგ. მე-4 ნლ. ენერის 4 ნლედი. ცაცხვის 4 ნლედი. ნარაზენის 4 ნლედი/ მეგრულად საცდელი სწავლების შემომწმების შედეგების მიზნით.

პარალელურად წარმოებდა სხვა ჯგუფების შესწავლა/ზუგდიდის მე-2 საფ. საქ. შვიდნლედი მე-5 და 7ჯგ., ჭითა წყალის მე-5ჯგ., გრიგოლიშის მე-5 და მე-6 ჯგ., ნარაზენის ჩაის ტექნიკუმის 1-ლი კურსი სხვადასხვა საგნებში: გეოგრაფია, ბუნება, რუსული, ფიზიკა, პოლიტეკონომია/.

2. საერთო შთაბეჭდილება, რომელსაც ჩატარებული მუშაობა იძლევა, სავსებით დამაკმაყოფილებელია, მიუხედავად იმ დეფექტებისა, რომლებსაც აქვს ადგილი პროგრამების ხშირი ცვლისა. მასწავლებელთა სათანადო მომზადებული კადრების უყოლობისა და ხელისშემწყობ პირობათა/სასწავლო შენობების მდგომარეობა, დამხმარე ხელსაწყოების ნაკლებობა/უქონლობის გამო.

სკოლებს ემჩნევათ განათლების განყოფილების მზრუნველი ხელი.

3. რაც შეეხება კერძოდ პირველ ჯგუფებს, უნდა აღინიშნოს შემდეგი:

ა/ მეგრულ ჯგუფებში მეტი აქტივობა ელის შესწავლისას, რადგანაც ბავშვები დაუბრკოლებლივ ლაპარაკობენ მეგრულად; რაც შეეხება ანგარიშს და ბუნებას, არსებითი სხვაობა ქართულ პირველ ჯგუფთან შედარებით არ არის და გადამწყვეტი მნიშვნელობა მასწავლებლის საქმიანობისა და სკოლის მუშაობის პირობებს აქვს. არის მონინავე სკოლები მეგრული პირველი ჯგუფებით/ზუგ. საცდელი 4 წლელი, აბასთუმნის 1-ლი ოთხწლელი/. სადაც ბავშვებს კარგი წარმატება აქვთ მოპოვებული, ანგარიშშიაც და ბუნების ცოდნაშიც; იმავე დროს არის მეგრული ჯგუფები, სადაც ბავშვი ვერ ამბობს რა თვეა და წელიწადის რა დროა ახლა, სადაც 2:6 3-ს, ანდა ოთხს ვერ ყოფს ორზე; ასეთი მაგალითები არც ისე იშვიათია.

მეორე მხრივ, მონინავე ქართული პირველი ჯგუფი/წარაზენისა, მაგ. /არ ჩამოუვარდება ანგარიშში მონინავე ქართულ ჯგუფს და ბუნების ცოდნასაც მკვიდრს იძლევა/ქართულად. უაღრესად საგულისხმოა, რომ ქართულ პირველ ჯგუფში, როცა ბავშვი პასუხს ვერ იძლევა ქართულ შეკითხვაზე, პასუხს ვერ იძლევა მაშინაც, თუ მეგრულად იქნება შეკითხვა მოცემული.

ბ/ რაც შეეხება კითხვის და წერის დასწავლას მეგრულის დახმარებით, ჯგუფის ხელმძღვანელ მასწავლებლების უმეტესს აზრით, ეს მეგრულ ჯგუფში იმდენადვე ძნელია, რამდენადაც ძნელი იყო ქართულად სწავლებისასო. მხოლოდ ერთი მასწავლებელი აღნიშნავს: მეგრულად უფრო ადვილია დასძლიოს წერა-კითხვაო; გამოითქვა საწინააღმდეგო აზრიც: მეგრულ ჯგუფში უფრო სჭირს წერა-კითხვის დაძლევა, რადგანაც ნაცნობ სიტყვებს ბავშვები ზეპირად ამბობენ და ასოების გარეგნობას ყურადღებით არ ეკიდებიანო.

გ/ არსებითს განსხვავებას, მეგრულ და ქართულ პირველ ჯგუფს შორის ვპოვებთ ქართულზე გადასვლის შესაძლებ-

ლობის თვალსაზრისით – ქართული პირველი ჯგუფი დაუბრკოლებლივ გააგრძელებს მეორე ჯგუფში ქართულად სწავლას. მეგრული პირველი ჯგუფი ამის შესაძლებლობას მოკლებულია – ამჟამად: წრევანდელ სექტემბერს მეორე ჯგუფში ქართულად სწავლა მისთვის გაცილებით უფრო ძნელი იქნება, ვინემ შარშან – სექტემბერს იქნებოდა პირველ ჯგუფში, რომ დაენყო ქართულად მეცადინეობა. ამას აღნიშნავენ მეგრული ჯგუფის მასწავლებლები ყველგან/მხოლოდ ერთმა განაცხადა: წელს უფრო ადვილი იქნება, რადგანაც ქართული სიტყვების შესწავლა ბავშვებისათვის სიძნელეს არ წარმოადგენსო./

ეს არ არის გასაკვირი, რადგანაც მეგრულ ჯგუფებში სწავლებისას პარტიის ცენტრ. კომიტეტის დადგენილების გატარების დროს ადგილი ქონდა პარტიის ხაზის უხეშ დამახინჯებას: მეგრული პირველი ჯგუფის მუშაობა ისე კი არა, რომ მეგრულად მოლაპარაკე ბავშვს გაადვილებოდა ქართულზე გადასვლა, არამედ პირიქით ისე, რომ ეს გადასვლა გაძნელებულიყო: ბავშვებს შეგნებულად არიდებდნენ ქართულ სიტყვებს, თუნდაც რომ ის ბავშვისათვის ოჯახშიც ნაცნობი ყოფილიყო/მაგ. გაურბოდნენ „სიმინდს“, ხმარობდენ მხოლოდ „ლაიტს“/ თუ მოწაფე ქართულ სიტყვას იხმარდა, მასწავლებელი საჭიროდ სთვლიდა მოებოდიშებინა/ მაგ. „მწერი ვიხმარე მეგრული ტერმინის უქონლობის გამო“.../ანდა ზომებს იღებდა, რომ ბავშვს სიტყვა არ ეხმარა.

ეს უთუოდ არის გამოძახილი იმ ტენდენციისა, რომელიც ყველა მეგრელისთვის გასაგებ „თავ-რეს“ სცვლიდა და ხელოვნურად ნაწარმოები გაუგებარი დუდმახვენჯი“ შემოქონდა.

ამგვარი ტენდენციებისაგან თავისუფალი არაა პირველი ჯგუფის მეგრული სახელმძღვანელოც კოლექტიური ხანდა/მაგ. „ლაიტის“ სიმინდის ნაცვლად, ფანია, ც-დაბოლოება ს-ნაცვლად-კოოპერატივიც/.

4. ენის საკითხი სკოლაში შეუძლებელია მოვწყვიტოთ ჩვენი მშრომელი მოსახლეობის, მუშისა და კოლმეურნის კულტურული წინსვლისა და განვითარების სასიცოცხლო ინტერესებს.

საბჭოთა საქ. მშრომელთათვის (მხედველობაში გვყავს ქართული გვარტომობის მოსახლეობა) მეცნიერებისა და ლიტერატურის ენა იყო და არის ქართული ენა, საქ. სახელმწიფო ენა. სოციალისტური მშენებლობისა და კულტურული რევოლუციის ენა.

მიუხედავად იმისა, რომ ეს ენა/ქართული ენა/არ არის ოჯახში სასაუბრო ენა სამეგრელოს მოსახლეობისათვის, ის მეტად ახლოს სდგას მეგრულთან საერთო და მსგავსი სიტყვებით, და რაც უმთავრესია მთელი თავისი ბუნებით და თვისებით, რის გამოც ბუნებრივ იარაღს წარმოადგენს მეგრულად მოლაპარაკე ბავშვის ნორმალური გონებრივი განვითარებისათვის.

არ შეიძლება დავივიწყოთ, რომ სალიტერატურო ქართული ენა განსხვავდება/ზოგჯერ თვალსაჩინოდაც/ თვით ქართული კუთხური მეტყველებისაგან/მაგ. თუშური, ხევსურული, გურულისაგან/. სალიტერატურო ქართულს თვით ქართულად მოუბარნიც სწავლობენ.

პედაგოგიურად საჭიროა და პრაქტიკულად აუცილებელი, სწავლების პროცესში გამოვიყენოთ მეგრული, როგორც დამხმარე საშუალება ქართულად მოცემული მასალის შეთვისების გასაადვილებლად.

5. ზემოხსენებულის მხედველობაში მიღებითა და მეგრული და ქართული პირველი ჯგუფების გამოკვლევის შედეგთა ანალიზის საფუძველზე კომისია საჭიროდ სთვლის:

ა/იმთავითვე მიღებული იქნეს ზომები, რომ მეგრულმა პირველმა ჯგუფებმა სასწავლო წლის დაძლევაამდე, დარჩენილი დრო გამოიყენონ ქართული ლექსიკური მასალისა და დამუშავებისათვის, რათა მეორე ჯგუფიდან შესაძლებელი გახდეს ქართულად მეცადინეობა.

ბ/ალინიშნოს, რომ ქართულად მეცადინეობა/მეგრულის გამოყენებით/სავსებით შესაძლებელია პირველი ჯგუფიდან, როგორც ამას მოწმობს ქართული პირველი ჯგუფის წარმატება.

გ/იმ ბავშვთათვის რომელნიც საბავშვო ბაღში არ ყოფილან, სასურველად იქნეს ცნობილი პირველი კვარტალის განმავლობაში სწავლების პირველ წელს მეგრული სახელმძღვანელოს გამოყენება, წერა-კითხვის შესწავლისას.

შენიშვნა: ამ მიზანთან შეფარდებით ახლა ხმარებული სახელმძღვანელო/კოლექტიური ხანდა, არსებითად უნდა გადაშუადდეს იმგვარად, რომ თავიდან იქნეს აცდენილი ახლანდელი არა ჯანსაღი ტენდენციები და მაქსიმალურად იქნეს უზრუნველყოფილი ძირითადი მიზანი: ქართულზე გადასვლის გაადვილება.

კომისიის წევრები ტ. თოდუა; შ. ფაყავა; არნ. ჩიქობავა

დანართი № 5

ისაკ უყვანი

სამეგრელოს ავტონომისტების შესახებ /გაზეთი კომუნისტი, 1925, 15 სექტემბერი, #11/

<p>ბენი-სახსუ</p> <p>ამ სადასრით გეოთხულთი ამხ. ლ. ბერის წერილს ვახეთ „კომუნისტურს“ №210 №-ში. იმ „სადასრის“ და მთა შეზღუდულ პირობებში, რომლებსაც ინტერესს თავის წერილში ამხ. ლ. ბერია, რე ვაყენებო 27 აგვისტოს აქ თბილისში, ამ სტატიას, რომელსაც თვლიან ამხ. ლ. ბერიც დაწერილ მანამდე არც ამ ვიბრატორებს ეკნობოდა, და არც მთა მერე შეთხოვნილ მართლ საპარტეზიო, ჩვენი დროსთვის პრიოტუტული — კონტრაქტული დროს დასაწყისებს.</p> <p>ამხ. ლ. ბერის არავე დღეებში, მით უმეტეს არ ვაფიქროვებ პრადიკცი, ამ ვაგულისა და სხვრებულ დოკუმენტების დახასიათებში პირიქით ვერც საპარტეზიო ბოტზე ვაფიქრო მე მთავი „სადასრის“ დღე-ღამე და მომავალში ასე მოვიტყვი, მხოლოდ ჩემთვის ვაფიქროვებო ის მისამ ბრალდება, რომელსაც სრულიად დაუსაბუთებლად მიყენებთ პირადი მე ამხ. ბერია. ის სწორია ამხ. ევანია სერიათელად და ვაგაყენებო, როგორც მარქსისტი, ამ საკითხში და ვანილდის დღეების ვაგულის მისთვის, აღნათი, ვაკრია არ არის, თუ როგორც ულდის როლს ასრულებს ის, პარტიის ტყველ წევრი, რომელიც თამაშში ყოფილ მერე თავადის დადიანის დღე-ღამე-ში.</p> <p>საკვირ იმამია, ამხ. ბერია, რომ ვაფიქროვებ ამ საკითხში დადიანის არ შეინახოს არასოდეს ათავარი საერთო და არც ექნება. ამხ. ბერის ასეთი მამე ბრალდება რე წინააღმდეგ ვაგულისა ან ვაგულებრბოზე ანდა ვალბ ინფორმაციაზე. ამხ. ბერიამ და სხვრებულ უნდა იკლდენ, რომ მე არ შევტყვი მკინებულ რამე საერთო ამ დოკუმენტების შეზღუდულ ხალხთან. რაც შეეხება ჩემს აზრს ამ საკითხებზე — არ ვყოფილ არც ვაგუროვებ და არც ვერყენებ.</p> <p>ჩემში ათავარი გეზს არ იწვევს და სრული ვერმართება ის, რომ სხვა ათავარი პარტიის მთელი ეს მხახვი საპარტეზიოს ავტონომიის შესახებ არის მართლ უსაყვესო საბჭოთა ვიბრატორი. ავტონომია შეეხება ის დიდ დროს, რომელსაც მოითხოვენ ერთ მუშა დანტახორები და რომელიც არაა დამატებული მშრომელთა ხალხის სერტიფიკატში, მისი როგორც პოლიტკურსკულტურულ, ისე</p>	<p>ცონამიურ ინტერესებზე და მის ხელს არ უწყობს ქვეყნის ობიექტური პირობები — ასეთი ავტონომია არის ავანტიურა, ხოლო მისი ანტიკორბეზ — წონიდა წულის ავანტიურის ტეზი.</p> <p>ჩინაკვირველია, საბჭოთა ხელსდერულებს ასეთ ზომებს მზარს ეყო დაბერის ასეთ ნახაჯებს ვერ ვაღაფდებამ.</p> <p>მშრომელი სამეგრელოს ინტერესები არ მოითხოვენ ავტონომიას და მისი კომისარების შესახებ რეუდებ ბარჯებს. მთი ინტერესს მოითხოვს, რომ იფიქრო მინამორცა საბჭოთა კავთერ მის ბარჯულ მოთხოვნების საბჭოთაებს მომზადეს. ზეულის მანკის შეუზღობის გამო კამპის პრიპატიული ურქებით თუ ვაიფილ დისე კარბ დარში, გზა, ხილი სილია, საფადლეფო, საგონებელი, თეატრ — ათ რთის მამუება შეუდგენს ჩვენს ვადაფიქრებელ ანაკანას. ათ სწორედ ამ ვეჭვინა საკითხების ვადაჭრა შეუდგინ ჩვენი საპარტეზიოს საბჭოთა კავთერ, აქ არის საკარო მთლი დახმარება და არა ლეგობა რაღაც საკართველს იმპერიალიზმზე.</p> <p>აღმწინებლობითი მუშაობის მზრთი ზეულის მანკა ძალიან ჩამორჩნულია. როგორ მოფართო თავი იმ ჩამორჩენილობას, როგორ ვაგვირდები ამ მდგომარეობიდან — ამანტეკრინტი არის დღეს დაუბრავი — სამეგრელოს „ეთილდლოისათვის“ ათავადლებულ ვეზატორებს. ევერის ჩვენ, ვისაც ვაგულებს პრაქტიკული მუშაობა და არა ლეგობისა ზეულის მანკარში, მხოლოდ და მხოლოდ ეს საკითხები ვაინტერესებს. ვაქრებო, თუ არ დახმარება მიეცემა მზრამელ მჭერზე გლდის, და მუდამ იმის ცდაში ვართ, როგორმე მოვაგვიროთ ცენტრის დახმარებით ეს რთული საკითხები. ეს რომ ასე, ამანამატიკეს მის პრაქტიკული ლინისთვის რომელიც წამოყენებული ვაგაქვს ამ ცენტრის დასტურით და მისხვე დახმარების მისაღობით.</p> <p>მთი მე ის მინდა ესთავი, რომ ჩვენ ვაინტერესებს ის, რამხაც საბჭოთაებს მშრომელი ვლდობა და არა ავტონომია, როგორც ვყოფილ მადლედილი ჩვენი ცონომიურნი და პოლიტკურნი მდგომარეობის თვალსაზრისით.</p> <p>თ. უყვანი.</p>	<p>ინვლისი</p> <p>იბაძე საპარტიო</p> <p>კმითი ვამოიწინი ვ იმპერიალიზმის წინ რკოლოლიკამ აცხადებს იმპერიალ და ადღერს: მზრთა ჩიის ყველა ნაწილში და პოლიტკურხალების უფლები მთი ვამოყრდენდ. პურსელის მე ვეშაგაც ვანაცხად კოლოდი.</p> <p>ტომასის სახსტობის, რომ ინტერესის იმპერიანი კი არ არის ევარის ვაფიქრებელ მზრაველი ათისის სისხელი, რომელსეის შეეჭერში, ვეშერნიც ვაფიქრებ ვერსილის არც ვადაფიქრებ 79,000 კონსტაბის უფილ</p> <p>კონსტანტინე</p> <p>ლოდილონი, 13 წინამოთხეულ სი მინისტრმა ეწინი ცხდა: აქვს მადამიანება, რამავედეს ხელმედა მზრთის ცროლობა ვეშერის პოლიტი</p> <p>ინვლისი</p> <p>ლოდილონი, ვეთმედილება ათ მსოლილი წარმე</p> <p>მთიანხ</p> <p>4 აგს, 13 სექტომბრში სადა</p>
---	---	--

მუშათა კრედიტის საპითხი

თედო სახოკიას მოხსენება

/გაზ. „კომუნისტი“, 1925, №219: 2/

- სამეგრელოს „ავტონომიის“ საკითხი, – ამბობს მომხსენებელი, – წამოყენებულია ერთი ჯგუფ ავანტიურისტების მიერ. სამეგრელო საქართველოს განუყოფელი ნაწილი იყო ყოველთვის. მეგრული ენა არ არის ცალკე ენა, ის მხოლოდ ქართული ენის ერთ-ერთი კილოკავია, რომელსაც ხმარობენ შინაურ ცხოვრებაში სამეგრელოს მკვიდრნი.

მეგრული ენის საკითხი არასოდეს არ წამოჭრილა საქართველოში. ის დაისვა მხოლოდ რუსების შემოსვლის შემდეგ, როდესაც გაუქმდა საქართველოს სხვადასხვა სამთავროები. რუსეთის თვითმპყრობელურმა მთავრობამ იგრძნო საქართველოს გაერთიანების საშიშროება და ის ხელოვნურად ცდილობდა გამოეწვია საქართველოს დაქუცმაცება. სწორედ ამ მიზნით იყო წამოყენებული მეგრული ენის საკითხი.

60-იან წლებში რუსეთის მთავრობამ იერიში მიიტანა სამეგრელოს სკოლებზე, საიდანაც განდევნილ იქნა ქართული ენა. ეს მდგომარეობა გრძელდებოდა 1890 წლამდე; ამ ხანებში კი სცენაზე გამოჩნდნენ სახალხო განათლების ამიერკავკასიის ოლქის უფროსი იანოვსკი და მისი თანაშემწე ლევიცკი.

ამ უკანასკნელმა შემოიღო სწავლების ეგრეთ წოდებული მუნჯური მეთოდი, რომლის გატარებასაც ცდილობდა საქართველოს სკოლებში.

ლევიცკიმ ხონის სემინარიის მასწავლებელს პეტროვს და ამ სემინარიის მაშინდელ მოწაფეს, შემდეგ კი ცნობილ აფერისტ აშორდიას დაავალა მეგრული ანბანის შედგენა რუსული ასოებით.

იმ ხანებში ქართული ენა სავსებით განდევნილი იყო განათლების სამინისტროს სკოლებიდან. ეს ენა შენარჩუნებული იყო მხოლოდ სამრევლო სკოლებში, რადგან იქ ღვთის მსახურება ქართულ ენაზე ხდებოდა.

იმ მიზნით, რომ აქაც მოსპობილიყო ქართული ენა ლევიცკიმ აშორდიას დაავალა საღმრთო სჯულის მეგრულად თარგმნა.

ამას წინ აღუდგა მთელი სამეგრელო, რომელმაც ბოიკოტი გამოუცხადა ამორდიას ნაცოდვილარს.

ამ დროს საქართველოს სასულიერო უწყების სკოლებს სათავეში ჩაუდგა მღვდლის ანაფორაში გახვეული კაციჭამია დეკანოზი ივანე ვოსტორგოვი. ის ამტკიცებდა, რომ მეგრელებს არავითარი ნათესაობა არ აქვთ ქართველებთან, მეგრელები ცალკე ერს შეადგენენო და სხვა. მან პრესაშიაც კი სცადა ასეთი აზრებით გამოსვლა. მას გამოეკამათა პროფესორი ნიკო მარი, რომელმაც ნაცარტუტად აქცია და მიწასთან გაასწორა ვოსტორგოვის საბუთები.

ვოსტორგოვის შემდეგ ქართული ენის დევნას ხელი მიჰყო სოხუმის ეპისკოპოსმა არსენმა, რომლის ხსოვნას წყევლა-კრულვით იხსენიებს ყოველი მეგრელი. მან ბრძანება გასცა, რომ სამურზაყანოში წირვა-ლოცვა შემოღებული ყოფილიყო რუსულ ენაზე.

რუსეთის თვითმპყრობელობის ეს რუსიფიკატორული ცდები მოსპო დიდმა რევოლუციამ, რომელმაც თავისუფლება მოუტანა ქართველ ერს.

მაგრამ 1918 წელს ქ. ფოთში ვოსტორგოვ-ლევციკის გამოუჩინდენ მემკვიდრეები მასწავლებელ სტიფანე გაგუას სახით. ზუგდიდელი ავანტიურისტების ჩხირკედელობა სწორედ ამ დროიდან იწყება.

ჩემი მოკლე მოხსენება – ამბობს თედო სახოკია – მე მინდა გავათავო შემდეგი მეგრული ანდაზით:

- წიარი კურდღელს გეთხოზუ, მარა კურდღელი მუს გეთხოზუ, (მწევარი კურდღელს მისდევს, კურდღელი რაღას მისდევსო!)

თუ ვის მისდევდა ლევციკი და ვოსტორგოვი – ჩვენ ვიცით, მაგრამ თქვენ ვის მისდევთ, ბ-ნო ჩხოუშელებო?

სამეგრელოს „ავტონომისტების“ წიგნი

სამეგრელოში მსხვილკვამილი სამეგრელოს მემორიუმის პრეზენტაცია

სამეგრელოს რუსთაველის თეატრის ტელევიზიის მიერ...

სამეგრელოს თეატრის კარგად...

სამეგრელოს სამეგრელოს მემორიუმის წინააღმდეგ...

სამეგრელოს მემორიუმის წინააღმდეგ...

სამეგრელოს მემორიუმის წინააღმდეგ...

სამეგრელოს მემორიუმის წინააღმდეგ...

ამ აშკარად დაბალ სამეგრელოს მემორიუმს...

ამ დროს საქართველოს სასულიერო უწყების...

ვოსტრაგოვის შემდეგ ქართული ენის დღენს...

რუსეთის თვითმპყრობელობის ეს რუსიფიკატორული...

მეგრე 1018 წელს ქ. ფოთში ფოსტარგოვ-ლევციკებს...

ჩემი მოკლე მოხსენება, — ამზობს თედო სამოქია, — მე მიწა გვათავაშო შემდეგი მერჯული...

— წიარო კურდღელს გეთხოვ, მარა კურდღელი მეს გეთხოვ, (მწერი კურდღელს მისდევს, ჯორღელი რაღას მისდევს).

აკაც ფაღვას ამ განცხადებით...

— მოქალაქეო, ჩვენ ამ მემორიუმით იმისათვის, რომ...

რეზოლუცია

1925 წ. სექტემბრის 23-ს თბილისში...

ამ ბნელ პოლიტიკანტებს არა იურიდიული, არც პოლიტიკური...

სამეგრელო, თასაყული წლები კულტურით და სისხლით...

სამეგრელოში წარსულშია...

სამეგრელო, თასაყული წლები კულტურით და სისხლით...

სამეგრელო, თასაყული წლები კულტურით და სისხლით...

სამეგრელოს მკვიდრთა 1925 წლის 23 სექტემბრის რე-
ზოლუცია

/გაზ. „კომუნისტი“, 1925, №219: 2/

1925 წ. სექტემბრის 23-ს, თბილისში მცხოვრებ სამეგრელოს მკვიდრთა საზოგადო კრებამ იქონია მსჯელობა ერთი ჯგუფის გამოსვლის შესახებ, რომელმაც განიზრახა დღევანდელ პირობებში ბნელი საქმის განხორციელება, რაც თავის დროზე ვერ შესძლო რომანოვების რუსეთმა. კრება საქვეყნოდ აცხადებს, რომ ეს არის გაგრძელება იმპერიალისტური რუსეთის გამთიშავი პოლიტიკისა, რაც მიმართული იყო ქართული ეროვნული ოჯახის დაქსაქსვისა და საქართველოს, როგორც მთლიანი ეროვნული ერთეულის მოსპობისაკენ.

ამ ბნელ პოლიტიკანებს არავითარი – არც ზნეობრივი, არც იურიდიული, არც პოლიტიკური – უფლება არა აქვთ ილაპარაკონ სამეგრელოს სახელით.

სამეგრელო, ათასეული წლების ისტორიული წარსულით, ენით, კულტურით და სისხლით დაკავშირებული საქართველოს დანარჩენ ნაწილებთან, წარმოადგენს მთლიანი საქართველოს განუყრელ ნაწილს.

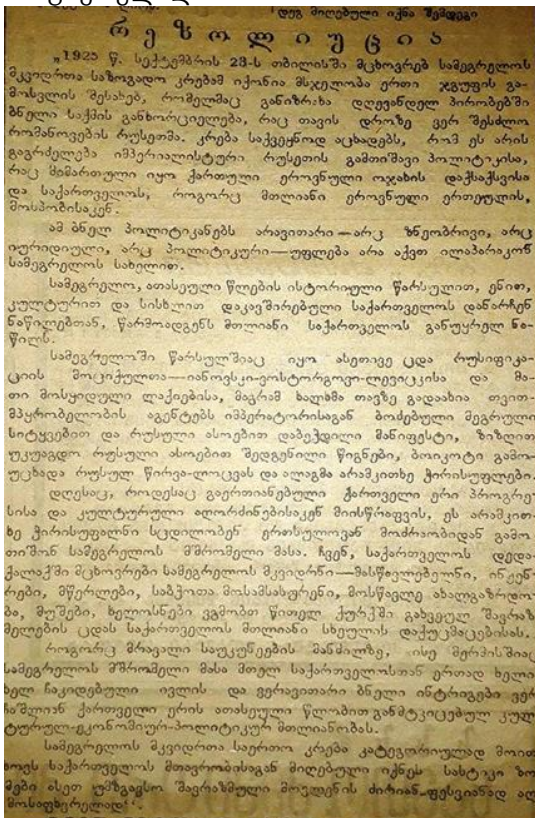
სამეგრელოში წარსულშიაც იყო ასეთი ცდა რუსიფიკაციის მოციქულთა – იანოვსკ-ვოსტორგოვი-ლევციკისა და მათი მოსყიდული ლაქიებისა, მაგრამ ხალხმა თავზე გადაახია თვითმპყრობელობის აგენტებს იმპერატორისაგან ბოძებული მეგრული სიტყვებით და რუსული ასოებით დაბეჭდილი მანიფესტი, ზიზღით უკუაგდო რუსული ასოებით შედგენილი წიგნები, ბოიკოტი გამოუცხადა რუსულ წირვა-ლოცვას და ალაგმა არამკითხე ჭირისუფლები.

დღეს, როდესაც გაერთიანებული ქართველი ერი პროგრესისა და კულტურული აღორძინებისაკენ მიისწრაფვის, ეს არამკითხე ჭირისუფალნი სცდილობენ ერთსულოვან მოძრაობიდან გამოთიშონ სამეგრელოს მშრომელი მასა. ჩვენ, საქართველოს დედაქალაქში მცხოვრები სამეგრელოს მკვიდრნი – მასწავლებელნი, ინჟინრები, მწერლები, საბჭოთა მოსამსა-

ხურენი, მოსწავლე ახალგაზრდობა, მუშები, ხელოსნები ვგმობთ წითელ ქურქში გახვეული შავრაზმელების ცდას საქართველოს მთლიანი სხეულის დაქუცმაცებისას.

როგორც მრავალი საუკუნის მანძილზე, ისე მერმისშიაც სამეგრელოს მშრომელი მასა მთელ საქართველოსთან ერთად ხელიხელ ჩაკიდებული ივლის და ვერავითარი ბნელი ინტრიგები ვერ ჩაშლიან ქართველი ერის ათასეული წლობით განმტკიცებულ კულტურულ-ეკონომიკურ-პოლიტიკურ მთლიანობას.

სამეგრელოს მკვიდრთა კრება კატეგორიულად მოითხოვს საქართველოს მთავრობისაგან მიღებულ იქნეს სასტიკი ზომები ასეთ უმსგავსო შავრაზმული მოვლენის ძირიან-ფესვიანად აღმოსაფხვრელად.

ტარას შენგელიას „დანოსი“
(ცილისმწმებლური წერილი)

/თარგმნილია რუსული ენიდან. უახლესი ისტორიის ცენტრალური არქივი, ფ. 284, აღ. 3, ს. 456, ფურც. 6-11/

რკპ (ზ) ცკ მდივანს, ამხანაგ სტალინს
რცაკ (რუსეთის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტი)
სსრკ თავმჯდომარეს, ამხანაგ კალინინს
საბჭოთა კავშირის სახალხო კომიტეტის თავმჯდომარეს,
ამხანაგ მოლოტოვს

კოლექტიური განცხადება

სამეგრელო, რომლის მოსახლეობა დღეისათვის შეადგენს 400 000, მეფის მთავრობის მიერ მისი საბოლოოდ დაპყრობიდან (1867 წ.) გასაბჭოებამდე, ისევე როგორც აფხაზეთი, ოსეთი და კავკასია, თავისი მცირე ეროვნებებით, წარმოადგენდა ორი ნაციონალიზმის – ქართულისა და რუსულის – საბრძოლო არენას. გასაბჭოებამდე ამ ბრძოლაში ჩართული იყო სამეგრელოს თავადაზნაურობა, სასულიერო პირები, სამღვდელოება და ნაღები ინტელიგენცია (იურისტები, ექიმები, აგრონომები და ა.შ.), რომლებიც მიემხრნენ ქართულ ნაციონალიზმს.

რუს ნაციონალისტებს სურდათ სამეგრელოს რუსიფიცირება რეაქციული შავრაზმელი სამღვდელოების ხელით, რომლის წარმომადგელები იყვნენ ვოსტორგოვი, იანოვსკისი და სხვები. ამ მიზნის მისაღწევად სამეგრელოს ეკლესიებში წირვა-ლოცვა მეგრულ ენაზე უნდა ჩატარებულიყო, მაგრამ სალოცავი წიგნები, ისევე როგორც სხვა სახელმძღვანელოები, გადაიყვანებოდა რუსულ და სლავურ შრიფტზე, საქმისწარმოება კი გამგეობის ორგანოებში, სოფლებში, ქალაქებში რუსულ ენაზე უნდა წარმართულიყო.

ქართველმა ნაციონალისტებმა, რომლებსაც სათავეში ედგათ ი.ჭავჭავაძე, ი.გოგებაშვილი (იხილეთ მისი რეაქციულ-შოვინისტური წიგნი: „სამეგრელოს დანყებით სკოლებში მეგრული ენის შემოღების წინააღმდეგ“ – შავრაზმელების გაზეთი „პეტერბურ-

გის ცნობის ფურცელი“, 1903 ვარიანელის ფსევდონიმით), თედო ჟორდანია, განახორციელეს შეტევითი ღონისძიებები რუსი ნაციონალისტების წინააღმდეგ. მათ მობილიზება გაუკეთეს სამეგრელოს აზნაურობასა და სასულიერო პირებს, ამისათვის გამოიყენეს სამეგრელოს ეპისკოპოსი ბესარიონ დადიანი – ცნობილი ხულიგანი, შავრაზმელი და შოვინისტი, აგრეთვე მეგრელი თავადაზნაურობის მეთაური – თავადი ნიკოლოზ დადიანი. ასეთი ნაგავი მეგრელი ხალხის სახელით 1893 წელს ახალ სენაკში იწვევს ყრილობას, რომელსაც ესწრებიან მხოლოდ „კეთილმოწესე მღვდლები“ და წოდებიანი აზნაურობა. ამ ყრილობაზე მეგრული ენა გამოცხადდა მონებისა და მდაბიოთა ენად; მათი მტკიცებულებით მეგრული ენის შეტანა სკოლებსა და ეკლესიებში სამეგრელოს გლეხობას უბიძგებს „ანტიქრისტიანული სწავლები-საკენ, რაც ხელსაყრელია ათეისტ-მატერიალისტებისათვის (ი. გოგებაშვილი, გვ.21), რამეთუ მეგრული ენა არ არის მეგრელებისთვის ის საღვრთო ენა, როგორცაა ქართული“. მეგრული ენის აღმოფხვრის ძირითადი მოტივი სინამდვილეში იყო ის, რომ მისი აღიარება, თითქოს შეასუსტებდა „ერთიან საქართველოს“, მის საერთაშორისო მდგომარეობას და ა.შ. (სამწუხაროდ, ეს მოტივი დღესდღეობითაც ძალაშია ქართულ სინამდვილეში მეგრული ხელისუფლების ჩამოყალიბების წინააღმდეგ). ამ ყრილობის შემდეგ „უნმინდესმა“ სინოდმა აღასრულა მშრომელი მეგრელების სისხლისმწოველთა მოთხოვნა და შეწყვიტა სკოლებში მეგრულ ენაზე სწავლება.

ყველაფერი ზემოთ ნათქვამი გახდა ქართული შოვინიზმის აღზევების მიზეზი. სამეგრელოს გლეხობა კი ძალზე შორს იყო ამ ამბებისაგან, მათ არავინ არაფერს აგებინებდა და ეკითხებოდა, თუმცა გლეხობის სახელით ხდებოდა მიმდინარე მოვლენების აფიშირება.

კომპარტიის ხელმძღვანელებისათვის და საბჭოთა კავშირის ხელისუფლებისათვის ცნობილი იყო თუ რა საზიზღარ პოლიტიკას ატარებდა თავადაზნაურობა და სამღვდელოება სამეგრელოში, ისინი დასცინოდნენ მეგრულ ენას, უწოდებდნენ „ძალღების ენას“, ცდილობდნენ გაენადგურებინათ ყველაფერი მეგრული, მაგრამ ამას აღწევდნენ მხოლოდ მაღალი ფენის – აზნაურების, თავადებისა და სამღვდელოებას შორის; მეგრულად ოჯახებშიც

კი აღარ საუბრობენ. კულტურულ-პოლიტიკური რეჟიმის მიუხედავად (სკოლა და მმართველობა) გლეხები უარს ვერ ამბობდნენ მშობლიურ ენაზე და არ უნდოდათ მისი შენაცვლება ქართულით. მენშევიკური მთავრობა სხვა უსაქციელობასთან ერთად დევნიდა და ანადგურებდა ყველაფერს მეგრულს. მენშევიკები არა მარტო საქმისწარმოებას არ წარმართავდნენ მეგრულ ენაზე, არამედ დაწესებულებებში მეგრულად საუბარსაც კი კრძალავდნენ, მაგრამ ეს უმსგავსოებები აღიკვეთა გასაბჭოების შემდეგ.

სამეგრელოს საკითხის დეტალური შესწავლის შემდეგ და ბელადის – ამხანაგ სტალინის მითითებით, საქართველოს კპ(ბ) ცკ 1929 წელს გამოიტანა შემდეგი ბოლშევიკური დადგენილება:

1. გამოიცეს ნიგნები და გაზეთები მეგრულ ენაზე;
2. საქმისწარმოება სასამართლო ორგანოებში, რაიონულ და სასოფლო საბჭოებში წარიმართოს მეგრულ ენაზე;
3. მოწიფულ მოსახლეობას შორის წერა-კითხვის უცოდირანობის აღმოფხვრა მოხდეს მეგრული ენის მეშვეობით.
4. დაწყებით კლასებში მეცადინეობები წარიმართოს მეგრულ ენაზე.

ამ ღონისძიებებმა დიდი კულტურულ-პოლიტიკური ეფექტი მოახდინა სამეგრელოს სოფლებში; დადგენილებამ ხელი შეუწყო ბოლშევიკური პარტიის, საბჭოთა ხელისუფლებისა და სამეგრელოს გლეხობის ურთიერთკავშირს, რაც გახდა საუკუნეების მანძილზე ჩაგრული სამეგრელოს გლეხთა მასების საწარმო-შემოქმედებითი ინიციატივისა და შრომითი ერთუზიაზმის გაზრდის საწინდარი. ამიტომაც ზუგდიდის მაზრაში და მის რაიონებში საქართველოს კპ(ბ) ცკ-ის დადგენილებები ხორციელდებოდა ყოველგვარი შეფერხების გარეშე, სხვა რაიონებში კი, ზემოთ აღნიშნული ღონისძიებების განხორციელება არ ხდებოდა. ამის პირველი მიზეზი იყო ის, რომ ხელი შეეწყო მეგრელების ქართველებთან ასიმილაციისათვის, ხოლო მეორე – რაიონის ხელმძღვანელობას ეშინოდა არ დაედანაშაულებინათ ისინი მეგრულ ნაციონალიზმში.

არავისათვის არ არის საიდუმლო, რომ ამ სიტუაციიდან გამომდინარე, საუკეთესო მეგრული ბოლშევიკ-ლენინელები, რომლებიც მოღვაწეობდნენ ყოფილ ზუგდიდის მაზრაში, საქართველოს

კპ (ბ) ცკ-ის მეგრელთა საკითხთან დაკავშირებული დადგენილებების სრული რეალიზაციისათვის, კპ (ბ) ცკ-ის წინაშე დააყენეს საკითხი, საქართველოს შემადგენლობაში შემავალი სამეგრელოს ოლქის შექმნის შესახებ. იმ დროისათვისაც და ახლაც ამ მოთხოვნის მოტივი გახლდათ სამეგრელოს რეალური ცხოვრება და ნაციონალური საკითხის მარქსისტულ-ლენინური და სტალინური გაგება, რომ ერი წარმოადგენს „ისტორიულად ჩამოყალიბებული ენის, ტერიტორიის, ეკონომიკური ცხოვრების, ფსიქიკური ყაიდის ერთიანობას, რომელიც კულტურის ერთობლიობაში ვლინდება“ (სტალინი).

ამხანაგი სტალინი სტატიაში „მარქსიზმი და ეროვნული საკითხი“ (ვენა 1913 წ., იხილეთ გვ.6) წერს: „რა ვუყოთ ასეთ ხალხს: მეგრელებს, აფხაზებს, აჭარლებს, ლეკებს და სხვ., რომლებიც სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ, მაგრამ თავიანთი ლიტერატურა კი არა აქვთ? რომელ ერს მივაკუთვნოთ ისინი? შესაძლებელია თუ არა მათი ეროვნულ კავშირებში გაერთიანება? რომელი კულტურული საქმის ირგვლივ მოხდება მათი ორგანიზება?“ თავისივე დასმულ კითვას სტალინი სცემს შემდეგ პასუხს: „დაუყოვნებლივ უნდა მოხდეს თანაბარი უფლებებით მათი მაღალ კულტურასთან ზიარება“. თუმცა, ეს საკითხები უკვე დიდი ხანია გადანყვეტილია ოქტომბრის რევოლუციის მიერ, მაგრამ საკითხი: რა ეშველებათ მეგრელებს (რობლებსაც უკვე თავისი ლიტერატურა აქვთ)? სამწუხაროდ, არ არის მოხსნილი დღის წესრიგიდან, ოქტომბრის რევოლუციის მე-16 წლისთავზეც კი.

ჯერ კიდევ არ მომხდარა, და ალბათ, არც მოხდება მეგრელების ქართველებთან ასიმილირება, რადგან ქართულ ენას თავს ახვევდნენ მეგრელ გლეხობას, ჯერ სასულიერო პირებისა და თავადების, შემდეგ კი მენშევიკების ჩარევით, ამჯერად კი (კპ(ბ) ცკ 1931 წლის 31 ოქტომბრის დადგენილების შემდეგაც კი, ისეთი „გავლენიანი“ კომუნისტების მეშვეობით, როგორც სამსონ მამულია და სხვ. ასიმილაცია სულაც არ არის აუცილებელი. რამეთუ ქართული ენა არ არის მაღალი კულტურის მონოპოლური კარიბჭე კავკასიის ხალხებისათვის. ესე იგი აფხაზეთი, სამხრეთ ოსეთი და სხვები ვერ ეზიარებიან მაღალ კულტურას, სანამ არ მოხდება მათი ქართველებთან ასიმილირება?

ამ მოსაზრებაზე დაყრდნობით მეგრელი ბოლშევიკები ამტკიცებდნენ, რომ აუცილებელია შეიქმნას სამეგრელოს ოლქი, რომლის არსებობის აუცილებლობა გვიჩვენა პრაქტიკამ და ცხოვრებამ 1930 წლიდან მოყოლებული, განსაკუთრებით სამეგრელოს რაიონებად დაყოფის შემდეგ.

მიუხედავად იმისა, რომ პარტიის მე-16 ყრილობაზე პარტიის ბელადმა, ამხანაგმა სტალინმა განაცხადა, რომ დარაიონება არ ნიშნავს ეროვნული ოლქების გაუქმებას. ამიტომ, იმ დროისათვის უკვე მომნიჭებული საკითხი, სამეგრელოს ოლქის ჩამოყალიბების შესახებ მექანიკურად მოხსნა, თუმცა დარაიონების პროცესი მაინც მიმდინარეობდა. მეგრელი ბოლშევიკების პროტესტი არ იყო გათვალისწინებული და სამეგრელო დაიყო შვიდ პატარა რაიონად (ყოველი მათგანი 35-38 ათასი მოსახლეობით, გარდა ზუგდიდის რაიონისა, რომელშიც მოსახლეობის რიცხვი 65 ათასამდე იყო). ყველა ეს რაიონი უშუალოდ ექვემდებარებოდა საქართველოს რესპუბლიკურ ცენტრს. ვიმეორებთ, ჯერ კიდევ მაშინ სამეგრელოს ბოლშევიკები ამბობდნენ, რომ საქართველოს რესპუბლიკური ცენტრი ვერ შეძლებს კპ(ბ) ცკ ზემოთ მოხსენიებული დადგენილებების უზრუნველყოფას თუ სამეგრელო არ იქნება გამოყოფილი ცალკე ოლქად, რომელიც შევა საბჭოთა საქართველოს შემადგენლობაში. ამხანაგმა ქართველებმა პირობა დადეს, რომ ზედმინევით ზუსტად გაატარებდნენ კპ (ბ) ცკ გადანყვეტილებებს სამეგრელოს საკითხთან დაკავშირებით. მაგრამ ეს შეპირებები დარჩა მხოლოდ ქალაქზე დაწერილი.

არავისთვის არ არის საიდუმლო, რომ აფხაზეთი, აჭარისტანი ეკონომიკურად უფრო მაღალ დონეზეა, ვიდრე სამეგრელო: მაგალითად, აფხაზეთის 1933 წლის ბიუჯეტი შეადგენდა 17 მილიონ მანეთს ამას ემატებოდა 5 ½ მილიონი დოტაცია, ჯამში ბიუჯეტი შეადგენდა 22 ½ მილიარდ რუბლს 230 ათას მოსახლეობაზე. აჭარისტანის ბიუჯეტი შეადგენდა 10 მილიონ მანეთს ამას ემატებოდა 3 ½ მილიონი დოტაცია, ჯამში ბიუჯეტი შეადგენდა 13 ½ მილიარდ რუბლს 125 ათას მოსახლეზე. მაშინ, როდესაც სამეგრელოს ყველა სოფლისა და რაიონის ბიუჯეტი არ აღემატება 8 მილიონ რუბლს 350 მოსახლეობაზე და ამის გარდა საქართველოს სახკომს სამეგრელოდან მიაქვს 530.000 რუბლი (ეს მხო-

ლოდ ერთი რაიონიდან). სამეგრელოს სხვა რაიონებს გამოუყოფენ 900.000 და თუ ამ თანხას გამოვაკლებთ 500.000, რომელიც გააქვთ ზუგდიდის რაიონიდან, მაშინ გამოდის, რომ სამეგრელო იღებს 400.000 რუბლს 350.000 მოსახლეზე, რაც დაცივნის ტოლფასია.

სამეგრელოს სამეურნეო-კულტურული მშენებლობა და სანარმოდო ძალები ერთი წერტილიდან არ იძვრის მაშინ, როცა ავტონომიური აფხაზეთი, აჭარისტანი და სხვები გიგანტური ნაბიჯებით მიიწევენ წინ. სამეგრელოში არ არის გზები, სკოლები, საავადმყოფოები (თუ არ ჩავთვლით ზუგდიდის საავადმყოფოს, რომელიც წლების მანძილზე შენდებოდა და ბოლოს და ბოლოს დასრულდა), არ მიმდინარეობს საკურორტო მშენებლობა, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მდიდარია კურორტებით: სამთო-კლიმატური (ჩეგვა, ლებარდე, მუხური, ოხაჩკუე), მინერალურ-სამკურნალო (ცაიში, მენჯი, სკური, ლუგელა) და საზღვაო – ანაკლია და სხვ.

ეს ულამაზესი ადგილები გავერანებულა. ისმის კითხვა, რატომ? იმიტომ რომ არავინ ყურადღებას არ აქცევს მათ. სამეგრელო რომ იყოს ავტონომიური ოლქი, მაშინ არ იქნებოდა ასეთ მდგომარეობაში, გაიზრდებოდა სამეგრელოს ბიუჯეტი, ის აყვავდებოდა ისე, როგორც აფხაზეთის და საბჭოთა კავშირის სხვა კუთხეები. ამას არ ითვალისწინებს ზოგიერთი მეგრელი კომუნისტი და შეცდომაში შეჰყავთ პარტიის ცკ, როდესაც ამტკიცებენ, რომ სამეგრელოს არ სჭირდება ავტონომია, ასეთ მოთხოვნას ნაციონალისტურს უწოდებენ, სოფლის კომუნისტებს აშინებენ პარტიის რიგებიდან გარიცხვით და ა.შ. ძველი გლეხი ბოლშევიკები: მ. გაბედავა, პ. როგავა, ქობალია და სხვები გარიცხეს პარტიიდან 1925 წელს, იმის გამო, რომ ითხოვეს სამეგრელოს ავტონომია. მათ სარჩელი შეიტანეს სკპ (ბ) ცკ-ში და პარტიის რიგებში აღდგენილ იქნენ 1929 წელს.

რას მოელოდა მშრომელი სამეგრელო და რა მოხდა სინამდვილეში? არა მარტო არ ჩამოაყალიბეს ოლქი, უფრო მეტიც, სრულიად მოულოდნელად საუკეთესო ზუგდიდელ მეგრელ ბოლშევიკ-ლენინელებს ათავისუფლებენ თანამდებობებიდან სხვადასხვა მიზეზის გამო და გადაჰყავთ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეებში, ხოლო ნაწილი დატოვეს უმუშევარი. მათ ადგილებზე კი სვამ-

დნენ პოლიტიკურად არამყარ ადამიანებს, ტროცკისტებს, კარიერისტებს, რომლებიც განაცხადებდნენ, რომ მეგრელები არა მეგრელები, არამედ ქართველები არიან იმისთვის, რომ მიიღონ რაიკომის მდივნის ან თავმჯდომარის თანამდებობები.

ზუგდიდის რაიონის ბოლშევიკ-მეგრელების გაყრის მოტივი გახლდათ მათ მიერ სამეგრელოს ოლქის შექმნის მოთხოვნა, კერძოდ კი, რაიკომის მდივნის, ამხანაგ ისაკ ჟვანიასი.

საქართველოს კპ(ბ) ცკ მდივანი 1933წ. 14 თებერვლის ზუგდიდის რაიკომის პლენუმზე ამხ. აგნიაშვილმა განაცხადა, რომ ამხ. ჟვანია გადაჰყავს სხვა რაიონში, იმიტომ რომ მან გადაამეტა სამეგრელოს საკითხთან დაკავშირებით. სამეგრელოს ოლქის ჩამოყალიბების მოთხოვნა კვალიფიცირებულია როგორც გადაამეტებული, ითვლება რეაქციულ მოთხოვნად, მაგრამ ისმის შეკითვა, რატომ არის ის რეაქციული? ამ კითვაზე პასუხი არ არის გაცემული. რატომ ითვლება ლენინურ-საბჭოურად აფხაზეთი, აჭარისტანი, სამხრეთ ოსეთი, ყარაჩაი, ნახჭევანი და სხვ. რევოლუციურ კუთხეებად, ხოლო სამეგრელო კონტრრევოლუციურად?

გასაბჭოების დღიდან მოყოლებული დღის წესრიგში დგას სამეგრელოს ოლქის საკითხი (განხილვა დაიწყო ზუგდიდის მაზრის პირველ ლეგალურ პარტკონფერენციაზე 1921 წელს), მაგრამ დღემდე არავის გაუცია განსაზღვრული ბოლშევიკური პასუხი, რომ ლენინურ-სტალინურად გადაიჭრეს ეს საკითხი. ამიტომ დიდი ხნის დუმილის შემდეგ, გთხოვთ, ჩავერთოთ ამ საქმეში.

რა ხდება ამჟამად, ზუგდიდის ბოლშევიკების გაძევების შემდეგ?

1. გამოდის სარაიონო მეგრული გაზეთი „ყაზახში გაზეთი“- საქართველოს კპ (ბ) ცკ ორგანო, რომლის გამოცემა დაიწყო 1930 წლიდან საქართველოს კპ (ბ) ცკ დადგენილებით და გახდა ზუგდიდის რაიკომის ორგანოდ. გაზეთის ფორმატი შეკვეცილია, ტირაჟი შემცირებულია 20.000-დან 3.800-მდე. გაზეთი გამოიცა შერეულ ქართულ-მეგრულ ენაზე, ენის დისკრეტაციის მიზნით. პირველ რიგში, მკითხველის ხელოვნურად განთესვის მიზნით, მეორე – გლეხებისათვის გაუგებარი იყოს მისი შინაარსი, ხოლო მესამე – ამით მოამზადონ ნიადაგი იმისთვის, რომ თითქოსდა მოხდა მეგრელების ასიმილირება ქართველებთან და რომ დროა შეწყდეს გაზეთის გამოცემა მეგრულ ენაზე.

2. ასეთ შერეულ ენაზე და ამავე მიზნებით გამოდის დეკადური და მრავალტირაჟიანი გაზეთები.

3. სკოლებში ლიკვიდირებულია მეგრულ ენაზე სწავლება: განათლების სახალხო კომიტეტმა ზუგდიდის რაიონში მიაღწინა „მეგრული“ ჩინოვნიკი, „პროფესორი“ ჩიქობავა დავალებით, რომ ამ „მეგრულ ვაი მეცნიერს“ „მეცნიერული“ თვალსაზრისით შეეჯამებინა დაწყებით სკოლებში მეგრულ ენაზე სწავლება. ამ მეცნიერმა ზუსტად შეაჯამა შედეგები და დაწერა: „მართალია მეგრული ბავშვები უკეთ ითვისებენ მასალას მშობლიურ მეგრულ ენაზე, ვიდრე მათთვის გაუგებარ ქართულ ენაზე, მაგრამ იმის გათვალისწინებით, რომ შემდგომში მეგრულიდან ქართულ ენაზე გადასვლა გაძნელებდა, ამიტომ მეგრული სკოლების პირველივე ჯგუფებიდანვე ამოღებული უნდა იქნეს მეგრულ ენაზე სწავლება; ანუ სამომავლო „პერსპექტივისათვის“, უკვე დღეს გავწიროთ მეგრული ენა“.

ასეთ „საფუძვლიან“ „მეცნიერულ“ ანტილენინურ გამოსვლას დაეთანხმა ზუგდიდის პარტიის რაიკომის ახალი ხელმძღვანელობა და გადამწყვიტა მომავალი სასწავლო წლიდან სამეგრელოს დაწყებით სკოლებში დაეკანონებინათ ქართულ ენაზე სწავლება. ამ „ჭკვიანური“ გადამწყვეტილებით ზუგდიდის ახალი ხელმძღვანელობა განათლების სახკომთან ერთად ცვლის სკპ(ბ) ცკ-ს დადგენილებას კავკასიის ნაციონალური კომიტეტის და, საერთოდ, ლენინურ-სტალინურ სწავლებას ნაციონალური საკითხის შესახებ.

ზუგდიდის რაიონის ახალმა ხელმძღვანელობამ აკრძალა მეგრულ ენაზე თითქმის უკვე დაბეჭდილი პარტიის ბელადის, ამხ. სტალინის ბროშურა „მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი“, მაგრამ იგი ნახევრად ლეგალურ პირობებში დაიბეჭდა და გამოიცა, ამისათვის დაისაჯნენ და სამსახურიდან გათავისუფლდნენ გამომცემლობის პასუხისმგებელი პირები – პარტიის წევრები გ/ტ. საჯაია, კვირტაია და ა.შ.

მსგავსი აღმაშფოთებელი ანტიპარტიული და ანტისაბჭოთა მოქმედება ზუგდიდის რაიონული კომიტეტის პარტიის ახალი ხელმძღვანელობის მიერ განხორციელდა მშრომელი ხალხის ხელით.

მეგრელმა კარიერისტებმა გაახმაურეს ლოზუნგები „ერთიანი, განუყოფელი საქართველოსათვის“, „ასიმილაცია“ და „ინტერნაციონალიზმი“. ეს იყო ინტერნაციონალიზმის კარიკატურა.

ასეთი მკვეთრი შემოტრიალება ოქტომბრის რევოლუციის მონაპოვარის წინააღმდეგ, რა თქმა უნდა, ალელვებს მშრომელ მეგრელ ხალხს. ამ მოვლენებზე ამხანაგი სტალინი წერს: „განსაკუთრებით რა ალელვებს ეროვნულ უმცირესობებს? უმცირესობა უკმაყოფილოა არა ეროვნული კავშირის არ არსებობით, არამედ მშობლიურ ენაზე უფლების უქონლობით. მიეცით მას უფლება გამოიყენოს მშობლიური ენა და ყველაფერი თავისთავად გაივლის. უმცირესობა უკმაყოფილოა არა ხელოვნური კავშირის უქონლობით, არამედ მშობლიური სკოლის უქონლობით. მიეცით მას ასეთი სკოლა და უკმაყოფილებას ყოველგვარი ნიადაგი გამოეცლება“. მაგრამ პარტიის ბელადის, ამხანაგ სტალინის მითითებები სამეგრელოს საკითხთან დაკავშირებით ოქტომბრის რევოლუციის მე-16 წლისთავზეც კი არ არის განხორციელებული. პრაქტიკამ დაგვარწმუნა, რომ მომავალშიც არ შეიძლება მეგრელების უფლებების უზრუნველყოფა ენის მიმართ, თუ არ შეიქმნება ავტონომიური ოლქი და მხოლოდ ამის შემდეგ „უკმაყოფილება“, რომელიც გრძელდება უკვე რამდენიმე ათეული წელია – გაქრება. მაგრამ ამას ვერ გეზულობს ზოგიერთი ჯიუტი ქართველი ამხანაგი, იმიტომ რომ ისინი ეყრდნობიან იმ მეგრელი კარიერისტების „საფუძვლიან“ მოსაზრებებს, რომლებიც თავს „ინტერნაციონალისტებად“ აცხადებენ.

სამეგრელოს საკითხი კპ (ბ) ცკ-ს ჩარევის გარეშე ვერ გადაწყდება და არ მოიხსნება დღის წესრიგიდან, სანამ „პროლეტარიატი არ გაიმარჯვებს მთელს მსოფლიოში და სანამ სოციალიზმი არ შემოვა ყოფა-ცხოვრებაში“.

ამიტომ ჩვენ – პარტიის წევრები ვთვლით საჭიროდ და დაჟინებით გთხოვთ:

1. შენარჩუნდეს მეგრული რაიონთაშორისი გაზეთი „ყაზახში გაზეთი“ საქართველოს კპ (ბ) ცკ ორგანო (მეგრული ოლქის ჩამოყალიბებამდე) ადრინდელი ტირაჟითა და ენით.
2. უზრუნველყოფილ იქნეს დაწყებით მეგრულ სკოლაში მშობლიურ ენაზე სწავლება, მოსწავლეებისათვის გასაგებ ენაზე ანუ მეგრულად.

3. სამეგრელოს რაიონებსა და სოფლებში საქმისწარმოება მოხდეს მეგრულ ენაზე.

4. დაჩქარდეს სამეგრელოს ოლქის ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს სამეგრელოს კულტურულ-სამეურნეო განვითარებას სოციალისტური მიმართულებით.

თუკი ზემოთ აღნიშნული ფაქტები იწვევენ სულ მცირე ეჭვსაც კი, გთხოვთ, გამოაგზავნოთ კომისია შემდეგი შემადგენლობით:

1. ბურნოვი – რსფსრ განათლების სახალხო კომიტეტი
2. სკრიპნინი – უსსრ განათლების სახალხო კომიტეტი
3. კრინიციკი – სსრკ პოლიტგანყოფილების უფროსი

ზუგდიდი, 1933 წლის აპრილი

ხელს აწერენ: 1. ვ. ჩემინავა, 2. ტ. ზარქუა, 3. ტ. შენგელია, 4. ი. გაბუნია, 5. მ.ჯალალანია, ნ.ი.ნაჭყებია, 7. ო.გვასალია, 8. ნ. ფაჟავა (სკპ (ბ) წევრები)¹⁹⁹

¹⁹⁹ დღეს ანალოგიურად წერენ ალ. ჭაჭიას ჯგუფის წევრები.

არნ. ჩიქობავა

ჩვენი დედაქალაქი და ჩვენი დედაენა

/გაზ. „კომუნისტი“, 1958, №238/

ჩვენი სოციალისტური სამშობლოს ჭაბუკ დედაქალაქს ათასხუთასი წელი უსრულდება. ათასხუთასი წელი ისტორიის საკმაოდ დიდი მონაკვეთია. ათასხუთასი წლის მანძილზე არა ერთი ქვეყანა აღორძინებულა და კიდევ დამხობილა, არა ერთი ქალაქი, ოდესღაც აყვავებული, ნაქალაქრად ქცეულა, არქეოლოგების საძებარი გამხდარა.

ათასგვარ მეხისტეხასა და ქარიშხალს გადაუვლია თბილისის თავზე, არა ერთხელ ნაქცეულა იგი და კვლავ ამდგარა, და – მრავალ ჭირნახულს – მოუღწევია ჩვენს დრომდე, როცა სოციალისტური წყობილების დროს იგი გაიზარდა, დამშვენდა ისე, როგორც წინათ არასოდეს.

პოეტის სიტყვები: „გწვავდნენ და არ იწვებოდი, ცეცხლში დიდების მხვეჭელი“-ო, ისევე შეიძლება გვეთქვა თბილისის მრავალსაუკუნოვან წარსულზე, როგორც ქართველი ხალხის მოუსვენარსა და სახელოვან ისტორიაზე. თბილისის ისტორია ქართველი ხალხის ისტორიას ასახავს და უკუფენს. თბილისის დღესასწაული ქართველი ხალხის დღესასწაულია.

დღეს, როცა თბილისს იუბილეს ვუხდით, მისი ერთი ღირსშესანიშნავი თვისებაც არ შეიძლება არ ვახსენოთ: ქართული ქალაქი – თბილისი – ინტერნაციონალური ტრადიციების ქალაქი იყო და არის. და ეს როდია შემთხვევითი: ქართველ ხალხს, ისევე როგორც ჩვენი ქვეყნის სხვა მოძმე ხალხებს, ის სასახელო თვისება ჰქონდა და აქვს, რომ თავისი კარგი უყვარს და სხვისას პატივისცემით ეკიდება.

სახელოვანია თბილისის წარსული; მშვენიერია მისი აწმყო; საიმედო – მომავალი.

ჩვენი დედაქალაქის ისტორია ჩვენი დედაენის ისტორიისაკენ მიმართავს ყურადღებას. ჩვენს დედაენასაც დიდი

ხნის, მდიდარი და სახელოვანი ისტორია აქვს. სულ მცირე ორი ათასი წელია, რაც ქართული სიტყვა ისმის, ხოლო ათასხუთას წელზე მეტია გასული მას შემდეგ, რაც ქართული სიტყვა – ჩვენი ცნობილი მწერლის თქმისა არ იყოს – ულამაზესი ქართული ასოებით აღიბეჭდა (ქართული წარწერა ბოლნისის სიონზე 439 წლისა სრულყოფილი ლამაზი მრგვლოვანი ხელით არის შესრულებული: ჯერხნობით არ არის ნაპოვნი უფრო ძველი წარწერა).

ქართულ ენაზე თხუთმეტი საუკუნის მანძილზე მდიდარი მწერლობა შეიქმნა. საუკუნეთა მანძილზე დედაქალაქი თბილისი ქართველი ხალხის პოლიტიკური ერთიანობის ცენტრს წარმოადგენდა. დედაენა – ქართული ენა – კულტურული ერთობისა და ეროვნული მთლიანობის შეგნებას ასახიერებდა. ქართული სალიტერატურო ენა აერთიანებდა ქართველობას მაშინაც, როცა საქართველო დაქუცმაცებული იყო, და ეკონომიკაც ამის გამო ერთიანობას ხელს ვერ შეუწყობდა. ქართული სალიტერატურო ენა შექმნილია მთელი ქართველი ხალხის მიერ, იგი კუთვნილებაა მთელი ქართველობისა, – იქნება ეს ქართველი – ხევსური თუ სვანი, კახელი თუ მეგრელი, ქართლელი თუ აჭარელი... თვით დაქუცმაცებულ ფეოდალურ საქართველოშიც კი სხვა სამწერლო ენა არა ჰქონიათ არც მეგრელებსა და არც სვანებს. ქართული სალიტერატურო ენა ერთადერთი ეროვნული ენაა მთელი ქართველობისათვის; ასე იყო წარსულში და მით უფრო ასეა ახლა, როცა საბჭოთა საქართველოში სოციალისტურ ქართველ ერში შედუღაბებულია როგორც ქართველობის განუყრელი ორგანული ნაწილი, მეგრელი, ქანი და სვანი ისევე, როგორც ქართლელი, კახელი, აჭარელი, თუში... დიდმა ქართველმა პედაგოგმა ი. გოგებაშვილმა დედა-ენა უწოდა იმ წიგნს, რომელსაც ყოველი კუთხის ქართველი ბავშვი, – სვანი ისევე, როგორც ფშაველი, მეგრელი ისევე, როგორც აჭარელი, ქართლელი და კახელი... – იღებს პირველად ხელში, რომ ერთიან ნაციონალურ ქართულ ენას დაეუფლოს, – დაეუფლოს იმ ენას, რომლითაც ილიამ, აკაკიმ, ვაჟამ შექმნეს ქართული ლიტერატურის შესანიშნავი ნიმუშები, – იმ ენას, რომელიც განვითარების

ახალ საფეხურზე ავიდა საბჭოთა დროის სახელოვანი ქართველი პროზაიკოსებისა და პოეტების შემოქმედების წყალობით:

„ჩვენი წიგნი, ჩვენი დედა, ჩვენი ენა ქართული, ოქროს ხმიან სიმებად გულში ამოხლართული“...

* * *

თხუთმეტსაუკუნოვანი ისტორია ქართული სალიტერატურო ენისა, მთელი ქართველობის დედა-ენისა, ეხმაურება დედაქალაქის თხუთმეტსაუკუნოვან ისტორიას და ჩვენი ქვეყნის მდიდარი ისტორიული წარსულის მიღწევათა გამოყენებით ჩვენი თანამედროვე სოციალისტური ცხოვრების შემდგომი აღმავლობისაკენ მოგვიწოდებს.

არნ. ჩიქობავა

არ დავივინყოთ დედაენა

/გაზ. „სამშობლო“, 1969, 22 აგვისტო/

ქართული ენა მოცემული გვაქვს კუთხური კილოკავების სახით ერთი მხრივ, სალიტერატურო ქართული ენის სახით – მეორე მხრივ. კილოკავები ნაირ-ნაირია, ზოგ კუთხეში ასე „უქცევენ“, ზოგში – სხვაგვარად. თუშურიც ქართულია და გურულიც, ხევსურულიცა და ქვემოიმერულიც, აჭარულიცა და ქართლურ-კახურიც. ეს უკანასკნელი ყველაზე ახლოსაა სალიტერატურო ქართულთან. ქართლურ-კახური საყრდენი დიალექტია სალიტერატურო ენისათვის, მაგრამ მაინც დიალექტი.

ქართლურის ნიმუში: ადგა ბიჭმა, ახსენა ღმერთი, და იქ უნდა წავიდეს, სადაც ია და ვარდის ქალაქია, გასწია, წავიდა. ერთ ალაგს ერთი ალვი ხე იდგა. იმ ალვი ძირში მშვენიერი წყარო გამოდის. მეტიც არ იქნება, იქ დაისვენა. ამ ბიჭს ძილში მამესმა რაღაც ჯივილ-ხივილი, ნიოკობა. ამ ალვი ხეზე თურმე წინილები არიან ფაშკუნდისა, ემაგნაირად ნიოკობენ ე წინილები, რომ იმითი ცოდვით რაღა თქვას კაცმა (მოგვყავს ივანე გიგინეიშვილის, ვარლამ თოფურიასა და ივანე ქავთარაძის „ქართული დიალექტოლოგიიდან“, 1961 წელი).

შეადარეთ **გურული** (ჩოხატაურის რაიონი): დაძმობილდა თურმე ორი კაცი. ველარ გავძლევთ აქანაიოო და წევიდეთო. წევიდნენ თურმე. სამი პური ერთმა წეილო საგძლათ, სამი – მეორემ. იარენ, იარენ, მოშივდენ. ვჭამოთო, ერთმა უთხრა მორეს. ჯერ შენი ვჭამოთ და მერე – ჩემიო. ჭამეს იი პური. ერთი დღეი გადიარენ. ვჭამოთ კიდომო... ამას აღარა აქ საგძალი მეტი. გადიარენ მეოთხე დღეი... (იქვე).

ქვემოიმერული (ვანის რაიონი): ზამხული ძალიანი ადრე დეინყო წროულს. ჩვენი ეზო თხმელაეფშია და საურცხოვო სანახავი იყო... ყორიფელი ნამყოფი ადრეა, თებერვლის კვირტი როა, მიტო. ამ ეზობაში და საბზეურებზე სიმიდე დაბაზებულია. მარა უნაირო ჯვაპები დეინყო.

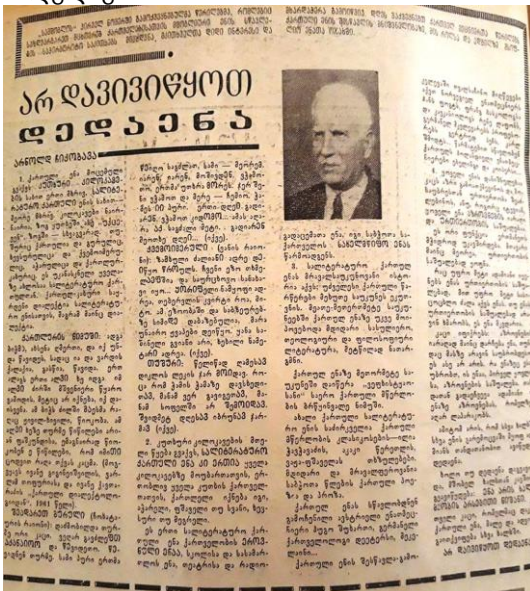
ანა საშინელი გვიანი არი, ხეხილი ნამეტარი ადრეა (იქვე).

ჩაღმათუშური: წელიწად ღამესავ დიკლოს ლეკის ჟარ მოიდავ. როცა რომ ჭამის ჭამაზე დავსხედითავ, მანამ ვერ გავიგეთავ, მანამ სოფელში არ შემოიდავ. შვიდმეტ დღესავ იბრუნავ ჯარმავ (იქვე).

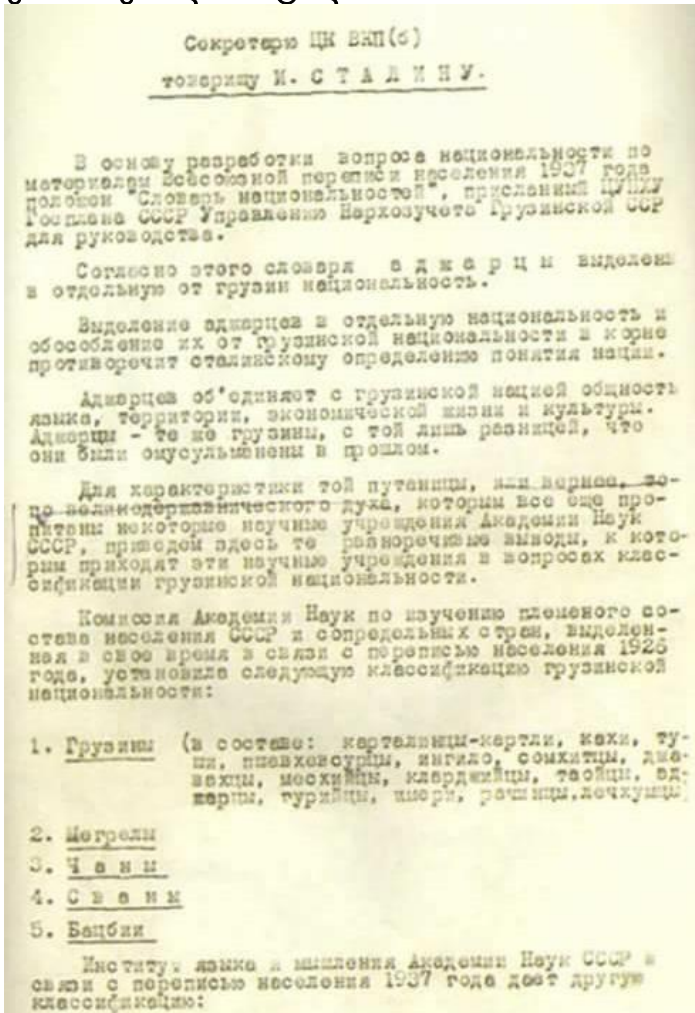
2. **კუთხური კილოკავების მთელი წყება გვაქვს, სალიტერატურო ქართული ენა კი ერთია ყველა კილოკავზე მოუბართათვის, ერთობლივ ყველა კუთხის ქართველთათვის. ქართლელი იქნება იგი, აჭარელი, ფშაველი თუ სვანი, ხევსური თუ მეგრელი.**

ეს ერთი სალიტერატურო ქართული ენა ქართველობის **ეროვნული ენაა**, სკოლისა და სასამართლოს ენა, თეატრისა და რადიოგადაცემათა ენა, იგი საბჭოთა საქართველოს **სახელმწიფო ენას წარმოადგენს**. 3. სალიტერატურო ქართულ ენას მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს; უძველესი ქართული წარწერები მეხუთე საუკუნეს ეკუთვნის. მეათე-მეთერთმეტე საუკუნეებში ქართულ ენაზე უკვე მოიპოვებოდა მდიდარი სასულიერო, თეოლოგიური და ფილოსოფიური ლიტერატურა, მეტწილად ნათარგმნი. ქართულ ენაზე მეთორმეტე საუკუნეში დაიწერა „ვეფხისტყაოსანი“ საერო ქართული მწერლობის ბრწყინვალე ნიმუში. ახალი ქართული სალიტერატურო ენის საძირკველია ქართული მწერლობის კლასიკოსების – ილია ჭავჭავაძის, აკაკი წერეთლის, ვაჟა-ფშაველას თხზულებები. მდიდარი და მრავალფეროვანია საბყოთა წლების ქართული პოეზია და პროზა. ქართულ ენას სწავლობდნენ გამორჩენილი ავსტრიელი ენათმეცნიერი ჰუგო შუხარტი, გერმანელი ქართველოლოგი დეეტერსი, მეკელაინი... ქართული ენის შესწავლა-გამოკვლევაში თვალსაჩინო მიღწევები აქვს ნორვეგიელ ენათმეცნიერს ჰანს ფოგტს, ფრანგ ბასკოლოგსა და კავკასიოლოგს რენე ლაფონს, გერმანელ მკვლევარებს პროფესორებს გერტრუდ პეჩს, კარლ შმიდტს... წარმატებით სწავლობენ ქართულს კოლანდიელი ენათმეცნიერები ებელინგი და კოიპერსი... 4. ყოველი ენის დანიშნულებაა კაცს აზრი გამოათქმევინოს და მოსაუბრესთან ურთიერთობა შეაძლებინოს, ანუ, რო-

გორც იტყვიან, ყოველი ენა აზროვნების იარაღი და ურთიერთობის საშუალებაა. ეს ორი ფუნქცია ერთმანეთს მჭიდროდ უკავშირდება. მთავარი მაინც მეორეა, ურთიერთობის საშუალებად ყოფნა. რაც უფრო მეტი ადამიანი იყენებს ენას ურთიერთობის საშუალებად, მით უფრო მეტი სასიცოცხლო ძალა აქვს ენას. თუ ენას ურთიერთობის საშუალებად არავინ ხმარობს, ეს ენა მკვდარია. კაცი იფიქრებს: აზროვნების იარაღად მაინც დარჩება ენა, თუნდაც მასზე არავინ საუბრობდესო. ეს ასე არ არის. რა ენაზეც ვსაუბრობთ, ის ენაა, პირველ ყოვლისა, აზროვნების საშუალება. თანდათან გადაეჩვენება ადამიანი იმ ენაზე აზროვნებას, რომელზეც აღარ ლაპარაკობს. ამიტომ არის, რომ სხვა ხალხში, სხვა ენის გარემოცვაში მყოფ ადამიანს თანდათანობით ავიწყდება დედაენა. ხოლო თუ დედაენა დაგვაგინყდება, მშობელ ხალხთან კავშირიც გვაგინყდება: ენა არის ხალხის მეობის არსებითი ნიშანი. ქართველი კაცი, რომელმაც დაკარგა ქართული ენა, მალე და ადვილად გაითქვიფება სხვა ხალხში. არ დაივიწყოთ დედაენა!

ლ. ბერიას წერილი ი. სტალინს²⁰⁰

²⁰⁰ საქართველოს შინაგან საქმეთა სამინისტროს საარქივო სამმართველოს პერიოდული ჟურნალი: „საარქივო მოამბე“, VI, 2009, გვ. 116.

1. Грузины
2. Мегрели
3. Л а з ы
4. С в а н ы
5. Бацбии
6. Адварцы

А Институт Антропологии Академии Наук СССР, тоже в связи с переписью населения 1937 года, предлагает третью классификацию, которая и легла в основу преподаваемого к руководству ЦУНМУ "Словаря национальностей":

1. Грузины

В том числе:

- а) Мегрели
- б) Л а з ы
- в) С в а н ы
- г) Бацбии

2. Адварцы

Таким образом, в первом случае, адварцы включаются в состав грузинской национальности, но зато в виде отдельных национальностей выделяются: мегрели, сваны, лазы и т.д.; во втором случае и адварцы, и мегрели, и сваны, и лазы, и бацбии выделены в самостоятельные национальности; в третьем случае те же самые мегрели, сваны, лазы, бацбии вновь включены в грузинскую национальность, но зато адварцы выделены уже в отдельную национальность.

В ближайшее время материалы переписи населения Грузинской ССР подвергнутся в Москве обработке и подсчету, при котором адварцы, согласно вышеупомянутой классификации, пройдут особой позицией, как отдельная национальность.

Поэтому прошу дать ЦУНМУ Госплана СССР соответствующее указание об исправлении неправильной классификации национальностей Грузии, предложив включить адварцев в состав грузинской национальности.

Секретарь ЦК КП(б) Грузии

(Б е р и я)

ივ. ჯავახიშვილი ნიკო მარის წინააღმდეგ:

ა) წერილი ნიკო მარს²⁰¹

პატივცემულო ბ-ნო ნიკო!

თქვენი წერილის მიღებისთანავე მისი შინაარსი ვაცნობე ჩვენი უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიას და ვკითხე „სასურველია თუ არა იაფეტურ ენეთმეცნიერისაგან ერთ და ერთ დღევანდელ მინვენილებაზე ლექცია რომ ყოფილიყო თქვენ მიერ ქართულად წაკითხული“.

თქვენი თხოვნის თანახმად, გაცნობებთ სრულებით გულწრფელად კოლეგიის საერთო აზრს და პასუხს.

ჩვეულებრივს პირობებში უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგია სიამოვნებით შეეგუებოდა ამ სურვილს, თქვენ „სხვაფრივ მოაზრეობისდა“ მიუხედავად, მაგრამ თქვენ მიერვე შექმნილ პირობებში პროფესორთა კოლეგიას თქვენი სურვილის დაკმაყოფილება სრულებით შეუძლებლად მიაჩნია. ჩვენი უნივერსიტეტის დაარსების განზრახვას მთელ რუსეთში არავინ არ შეხვედრია ისე მტრულად, როგორც თქვენ, 1917 წლიდან მოყოლებული არავის თქვენებრ თავგამოდებით არ უწერია და არ უბრძოლია სათანადო წრეებში ამ წმინდა კულტურული საქმის პოლიტიკურ საკითხად გადასაქცევად, მისი სახელის გასატეხად და ჩასაშლელად.

განმაცვიფრებელი და ბევრი ჩვენთაგანისთვის ფრიად სამწუხრო გარემოება იყო, რომ ასეთი წმინდა და უანგარო

²⁰¹ წერილი პირველად გამოაქვეყნა თ. კვაჭანტირაძემ ჟურნალში: „ქართული ენა და ლიტერატურა სკოლაში“, 1986 წლის 2-3, „მასალები ივანე ჯავახიშვილის არქივიდან“ გვ. 132-135. აქვეა თ. კვაჭანტირაძის შემდეგი მინაწერი: „ივანე ჯავახიშვილის ქვემოთ წარმოდგენილი კერძო წერილი წარმოადგენს მკვეთრ შეფასებას იმ საჩოთირო პოზიციისას, რომელიც მის მოძღვარს ნიკო მარს ეკავა სამეცნიერო თუ ოფიციალურ წრეებში ქართულ უნივერსიტეტთან დაკავშირებით“.

საქმე თქვენთვის გაუგებარი გამოდგა, რომ როგორც საქართველოს, ისევე სომხეთის კულტურული აღორძინებისა და განახლების კერისათვის საძირკველის ჩაყრამ, საქართველოსა და სომხეთის უნივერსიტეტის დაარსებამ თქვენს, იაფეტური ენათმეცნიერების წარმომშობელს, გულში სიხარულის მაგიერ განუზომელი სიძულვილი აღძრა და სამკვდროსასიცოცხლო ბრძოლის გუნებაზე დაგაყენათ. მაგრამ ზეპირად მოსულ ამბავს მაშინ ჩვენ სათანადო ანგარიში არ გავუწიეთ და ეს სამწუხარო მოვლენა თქვენი ხასიათის სიფიცხის დროებით, წარმავალ შედეგად მივიჩნიეთ. იმ დროს ჩვენ მოსული და წაკითხული არ გვქონდა თქვენი, ტფილისის უნივერსიტეტის დაარსებით გამონვეული მოხსენება, ჯერ რუსეთის განათლების სამინისტროში, ხოლო შემდეგ სამეცნიერო აკადემიისათვის წარდგენილი. როდესაც შემდეგში თქვენი 1920 წლის ნოემბრის თარიღით წერილი მოგვივიდა, რომელშიაც ჩვენს უნივერსიტეტში გადმოსვლის ამბავსა და ქართულად წასაკითხავ ლექციების სათაურებს გვატყობილებდით. თანაც გვეკითხებოდით, თუ სახელდობრ რა თანამდებობა გექნებოდათ ჩვენს უნივერსიტეტში, უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიამ ეს თქვენი მიმართვა ისე გაიგო, რომ თქვენ გსურდათ ამ ახლობელი წარსულის უსიამოვნო მოგონება დავინყებისათვის მიგვეცა და მით ჩვენგან დაწყებული საქმის გამართლებას იმდენად უდავოდ სცნობდით, რომ ჩვენი უნივერსიტეტის აღმშენებლობაში მონაწილეობის მიღებასაც კი კისრულობდით, მაგრამ საქმეთა მერმინდელმა მიმდინარეობამ, მეტადრე ს.ს.ს.რ. მთავრობის მიერ აღძრული საკითხის გამო ქართულ სიძველეთა საქართველოში უკან დასაბრუნებლად მოწყობილმა რუსეთ-საქართველოს მეცნიერთა წარმომადგენელთა თათბირმა ცხადჰყო, რომ ეს წარსული სამწუხარო მოვლენა ანმყოშიაც გრძელდებოდა. ამაზე უწინარესაც და ამ თათბირის დროსაც თქვენს, როგორც სიტყვიერს, ისევე წერილობითს, ოქმებში დაცულს, განცხადებებში ჩვენი უნივერსიტეტისა და ქართველ მეცნიერთა და თვით საქართველოს შესახებ მრავალგზის სრულებით შეუწყნარებელი, შეურაცხმყოფელი სიტყვები და გამოთქმები გიხმარიათ.

რუსეთის სამეცნიერო აკადემიის მდივნისადმი მიმართულს თქვენს უკანასკნელ განცხადებაში ისეთ თავდავინყე-

ბამდე მისულხართ კიდეც, რომ თავისთვის უფლება მიგიცი-
ათ და თანამდეროვე საქართველო სამეცნიერო მოღვაწეო-
ბისათვის გაუნაყოფოებულ ქვეყნად გამოგიცხადებიათ, რო-
მელშიაც თურმე დაბალი ბიოლოგიური ნაციონალისტური
გრძნობები ბატონობენ, – იმ დროს, როდესაც პეტერბურგში
ისეთი ბედნიერება ყოფილა, რომლის მსგავსი ხელსაყრელი
პირობები დიადი სამეცნიერო შემოქმედებისთვის მთელს
დედამიწის ზურგზე ცისა და მთვარე-ვარსკვლავების ქვეშ
არსად სხვაგან და თქვენ პიროვნების გარემოს გარდა არა-
ვისთან სხვაგან თურმე არ ყოფილა.

რამდენად შეჰშვენის ამგვარი უმაგალითო თავმოწო-
ნეობა მეცნიერს, ეს თქვენი პირადი საქმეა და თქვენზე არა-
ნაკლებ ამის მსჯავრის დადება თქვენ მანდაურ მკითხვე-
ლებს და მსმენელებს შეუძლიანთ, მაგრამ ყოველ მოთმინე-
ბასაც საზღვარი აქვს, და რაც შეეხება საქართველოს გინ-
დაც აწინდელს, უნდა კარგად გცოდნოდეთ, რომ მის შეუ-
რაცხყოფის უფლებას თქვენ არც ერთი ქართველი, მიმარ-
თულებისდა მიუხედავად, არასდროს და არავითარ პირო-
ბებში არ მოგცემდათ. სწორედ ამიტომ პროფესორთა კოლე-
გია ფიქრობს, რომ ამის შემდგომ ჩვენს უნივერსიტეტსა და
ჩვენს შორის რაიმე თანამშრომლობაც სრულიად შეუძლებე-
ლია. მას უკვირს კიდეც, რომ თქვენ სამეცნიერო გაუნაყო-
ფოებულს, ზოოლოგიური ეროვნული გრძნობებით შეპყრო-
ბილ საქართველოში მოისურვებთ მობრძანება და ლექციების
წაკითხვა მოგდომებიათ იმ უნივერსიტეტში, რომელსაც
მეცნიერული ავლადიდებისა და შემოქმედების აუცილებელ
სიღატაკეს და არსებობის უფლებას ასეთი თავგამოდებითა
და შეურყეველი რწმენით უწინასწარმეტყველებდით. ისევ
სჯობია თქვენ თქვენთვის ბრძანდებოდეთ და ჩვენ აქამდი-
საც არ შეგვიწუხებხართ და, გარწმუნებთ, არც შემდეგში
შეგანუხებთ, დაე, მაშ ჩვენმა მეცნიერულმა მუშაობამ, თუ-
გინდ კეთილშობილ შეცილებისა და მეტოქეობის შედეგებმა,
დაანახოს ყველას და პირუთვნელმა ისტორიამ დასდოს თა-
ვისი თვალუხვამი მსჯავრი, თქვენ თუ თქვენგან თვალწუნე-
ბული ტფილისის უნივერსიტეტის მეცნიერნი არიან მტყუან-
ნი?

პეტერბურგის მეცნიერთათვის ხელის შეშლა არც წინათ მოგსვლია ოდესმე ფიქრად და ეხლაც, მომავალშიაც მრავალგვარ ზემოაღნიშნულ უსიამოვნებისდა მიუხედავად ყოველთვის გულწრფელად მოხარული ვიქნებით პეტერბურგელ მკვლევარის თითოეული თხზულებისათვის, თუ რომ იგი წმინდა მეცნიერული იქნება და არა იმგვარი პუბლიცისტური ხასიათისა, რომელსაც მხოლოდ და მხოლოდ ჩვენი პოლიტიკური და კულტურულ-ეროვნული განადგურება ჰქონდეს მიზნად დასახული. თქვენი წერილის დაბოლოვება შემდეგი მრავალ-მეტყველი სიტყვებით გინებებიათ: „თუმც სხვაფრივ მოიაზრე, სულ იგივე და მისივე მსურველი, რასაც თქვენ მიელტვიტ“-ო. ჩვენთვის ბედნიერება იქნებოდა, ეს გარემოება რომ ყველასთვის ცხადი ყოფილიყო, მაგრამ, სამწუხაროდ, თქვენი ნაშრომების ყველა, თვით არაქართველ, მკითხველსაც სულ სხვანაირად ესმის მთელი თქვენი 1917წ. მერმინდელი მოღვაწეობა და პეტერბურგიდან საგანგებოდ ჩამოტანილი თქვენი მოხსენებანი ჩვენსა და ჩვენი უნივერსიტეტის დაუძინებელ მტრებს, პირიქით, სწორედ თავიანთი ზრახვების სახარებლად, ხოლო ჩვენი უწმინდესი გრძნობებისა და სულისკვეთების გამანადგურებელ იარაღად მიაჩნია.

დავშთები მაინც მარად თქვენთვის კეთილის მოსურნე ივ. ჯავახიშვილი, 7 დეკემბერი 1923 წ. ქ. ტფილისი“.

ბ) ივ. ჯავახიშვილის მოხსენება თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დაარსების ოთხი წლის თავთან დაკავშირებით წარმოშობისა და დაარსების მოკლე ისტორიით (ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი, ივ. ჯავახიშვილის ფონდი 872)²⁰²

უკვე ოთხი წელიწადია დღეს, რაც ჩვენი უნივერსიტეტი გაიხსნა. ჩვეულებრივ სამეცნიერო ტაძრის არსებობისათვის ეს ისეთ მცირე დროდ უნდა ჩაითვალოს, რომ ასეთ ჟამს წარსულზე ფიქრისა და წარსულის მოგონების მაგიერ მთელი ჩვენი აზრი და გონება მომავალისაკენ უნდა ყოფილიყო მიპყრობილი და მომავალ სამუშაო გეგმებზე და წინამდებარე საქმეზე უნდა გვესაუბრა. რასაკვირველია, ჩვენც მომავალზე ვფიქრობთ (ამ ოცნებით ვიქარწყლებთ ჩვენ თანამედროვე ცხოვრების პირობებით გამოწვეულ დარდებს), მაგრამ ჩვენ მაინც იძულებული ვართ, ჩვენი ნორჩი უნივერსიტეტის ახლობელი წარსული მოვიგონოთ და მისი წარმოშობისა და დაარსების მოკლე ამბავის მოთხრობით შეგანუხოთ. თუმცა ისტორიკოსს თქვენს უმორჩილეს მონას ამ შემთხვევაში ისტორიკოსობა არ ჰსურდა და, მეტსაც მოგახსე-

²⁰² აკად. ივ. ჯავახიშვილის ეს კრიტიკული ნარკვევი სრულად პირველად დაიბეჭდა ჩვენს წიგნში: „ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმვა“, თბ., 2011 წ. (თანაავტორი: ი. ვაშაკიძე). **ნიშანდობლივია:** ივ. ჯავახიშვილის ეს პოლემიკური ტექსტი ჩვენამდე სრულად არავის გამოუქვეყნებია. ზოგადად, მოსაფრთხილებელია წარსული კონფლიქტების „გამომზეურება“, მაგრამ, ქართველოლოგიის ერთ-ერთ შეუცდომელ მამამთავრად ნიკო მარის გამოცხადებით დღესაც მიზანმიმართულად აყალბებენ ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკურ ისტორიას და აბუნდოვნებენ ქართველოლოგიის სწორ ორიენტირებს; შდრ.: ნ. მარის საპასუხოდ ივ. ჯავახიშვილი წერდა: **„დაე, მომავალმა ისტორიკოსმა პირუთენელად განსაჯოს და ღირსეული მსჯავრი დასდოს“**... სწორედ ახალი თაობის მიერ „პირუთენელი განსჯის“ მიზნით თანამედროვე მკითხველს ვთავაზობთ ამ „დავინყებულ“ საპოლემიკო მოხსენებასაც და ჩვენს წიგნებსაც: „ქართველები“ (2005), „ქართველოლოგიის ორგვარი დაგეგმვა“ (2011 წ.) და „ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ (2019 წ.).

ნებთ, არ შეჰყვინიდა, ყველაზე ნაკლებ მე ამაზე მიფიქრია, მაგრამ ერთმა სამწუხარო გარემოებამ მაიძულა დუმილი დამერღვია და ხელში კალამი ამელო. პროფესორს აკადემიკოსს ნ. მარრს, თუმცა ენათმეცნიერს, მაინც უკისრნია უკვე ჩვენი უნივერსიტეტის ისტორიკოსობა და რუსეთის განათლებული საზოგადოებისა და სამეცნიერო აკადემიისათვის შეუთხზავს კიდევ ამის შესახები მოხსენება, რომელიც ვითარცა წარსულის ძეგლის წერა მისივე თხოვნით სამეცნიერო აკადემიის უწყებებში დართული და დასტამბულია: ჯერ კიდევ ძველმა ქართველმა მეცნიერმა სამართლიანად აღნიშნა, რომ „ყოველი წერილი ძეგლი არს მეტყველი, გამოჩინებელი აღმწერელისაი საუკუნოდ“ (არსენი, ქადაგებები II, 109), და ვინც აკადემიკოს ნ. მარრის მოხსენებას გადაიკითხავს, უმაღლესად მის აღმწერელის ზრახვასა და გრძობას და თითონაც ადვილად დასდებს მსჯავრს, მაგრამ ვინ გაარჩევს ნებისთსა და უნებლიეთს ცდომილებებს ამ მოხსენების იმ ნაწილში, სადაც ავტორი ისტორიული ძეგლის მწერლობას ჩემულობს, თუ თანამედროვე მკითხველს და მომავალ ისტორიკოსს ამ საკითხის შესახებ თანდამხეთურთა, თვითმხილველთა და მონაწილეთაგან აღნუსხული უტყუარი ცნობებიც არ ექმნება ხელთ? სწორედ იმ გარემოებამ, რომ რუსულს ადგილობრივსა და პეტერბურგის დროგამოშვებითს გამოცემებში ჩვენი უნივერსიტეტის შესახებ ან გამო უკვე არა ერთი მტრული სულისკვეთებით განმსჭვალული ტენდენციური შინაარსის წერილები და მთელი მოხსენებაც კი დაიბეჭდა, თუ არ პასუხის გაცემა, საქმის ნამდვილი ვითარების აღნუსხვას მაინც აუცილებელ საჭიროებად ხდის. **დაე, მომავალმა ისტორიკოსმა პირუთვნელად განსაჯოს და ღირსეული მსჯავრი დასდოს.** ქვემოთ მოყვანილი მოგონება ამ სტრიქონების ავტორს მიაჩნია მხოლოდ ერთ-ერთ იმ მასალათაგანად, რომელნიც ჩვენი სამეცნიერო ტაძრის მომავალს ისტორიკოსს სხვათა შორის უნდა ჰქონდეს ხელთ. საითგან, როგორ და როდის წარმოიშვა ჩვენი უნივერსიტეტი, რომელსაც ტფილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ეწოდება: აკად. ნ. მარრი რუსეთის დროებითს მთავრობასა და შემდეგ სამეცნიერო აკადემიას უმტკიცებდა, ვითომც აზრი მისი დაარსების შესახებ 1906 წ. შემდგომ

რუსეთის რევოლუციის იმედების გაცრუების უმალ დაბადებულ იყოს, თურმე ნუ იტყვი, იგი დაკავშირებული ყოფილა ქართული საზოგადოებრივი აზრის ახალ ეროვნულ ავადმყოფურ, მწვავე ნაციონალისტურ მიმართულებასთან²⁰³.

1906 წ., ნ. მარრის სიტყვით, ეროვნულად მოაზროვნე ქართველ ინტელიგენტთა წრეში დაბადებულა აზრი ქართულ ეროვნულ მეცნიერების შესახებ. ამ, როგორც ეტყობა, უმწეო მდგომარეობაში მყოფს ჯგუფს ნ. მარრისათვის მიუმაართავს, რომლისთვისაც მათი სახელით ნ. თავდგირიძეს უთხოვინა ქართული სამეცნიერო აკადემიის წესდება შეგვიდგინეო. ნ. მარრი სდუმს იმის შესახებ, აასრულა თუ არა ეს თხოვნა, მხოლოდ ბუნდოვანად აქვს ნათქვამი, რომ განზრახვა უნიადაგო გამოადგაო:

„Группа лиц из этой среды, в числе их князь Н. Тавдгиридзе, обратились ко мне в Петрограде с просьбой составить проект устава Грузинской Академии Наук, но начинание оказалось беспочвенным в условиях общественного движения того времени“ /стр. 1499-1500/.

„Грузинская национальная мысль подверглась тогда тяжкому испытанию ... почувствовав себя разочарованной в русских, ушла в себя В широких кругах усилился культ национализма, страсть к преувеличенному демонстративному проявлению национального домогательства. Лишь в кружках с серьезными духовными запросами началась работа по национальной культуре, а с ней возрос действительный интерес к научному изучению родного прошлого““ /стр. 1497/ ¹“когда в 1905-1906 годах на Кавказе перебросилось движение в Грузии сословные ... слои, националистически настроенные, оказались как бы не у дела. И однако в их среде витали мысли о национальной грузинской науке“ /стр. 1499/.

„Волна интереса к национальной культуре, а с ним вместе и к изучению прошлого не только увеличивалась, но и развилась по более широкому кругу. Это отразилось точно на барометре на

²⁰³ „Она связана с новым национальным, получившим, к сожалению, болезненный острый националистический характер, уклоном грузинской общественной мысли“ /стр. 1496/.

составе слушателей факультета Восточных языков: грузины-студенты умножились на армяно-грузинском разряде и составляли главный контингент вообще немногочисленной аудитории, грузинский студенческий научный кружок при факультете под руководством и при живом участии моих учеников – грузин развил интенсивную деятельность по изучению родной культуры, что сказалось на приливе студентов – грузин со всех факультетов и даже студентов грузинок с Высш. женск. курсов на Кавказоведения, но преимущественно грузиноведческие лекции, почему чтение некоторых лекций и мне пришлось перенести из почти пустой аудитории, рассчитанной максимум на десяток другой студентов, в полную аудиторию, вмещавшую десятки слушателей и слушательниц” /стр. 1500/.

„Если социалдемократы не могли избавиться от крещения в духе национализма, то этот процесс еще сильнее естественно должны были пережить социалисты – федералитсы, перенесшие центр федерализма с принципа самоуправления способного дойти до форм самой широкой автономии, на национальное начало, обосновавшее самоуправление на исторических правах, на известном трактате, и ведущее неминуемо или к разделению Грузии из общекавказского комплекса или в восстановлению былой гегемонии груз. народа над Кавказом вообще. Груз. крыло национального движения усилилось в факте вступления в состав Особого Закавказского Комитета федералиста Киты Абашидзе 12 сент. в местных газетах оповещено утверждение высшей властью фактической национализации всех средне – учебных заведений Кавказа” /стр. 1501/.

ნ. მარრს უნდა მოვავგონო, რომ ამ საქმის დამსწრეთა უმრავლესობა ცოცხალია და შუძლიათ დანვრილებით აღადგინონ ყველაფერი. აკად. მარრს ბევრი რამ დავინყებია, თორემ მისი მოგონება სულ სხვას გვამცნებდა. ნ. მარრისაგან მოხსენებულ ნ. თავდგირიძის გარდა, ამ საქმის თანდამხთური და თვითმხილველი ვიყავით მე და ან განსვენებული ალ. ყიფშიძე. თავდგირიძესაცა და მეც შეგვიძლიან ნ. მარრს მოვავგონოთ ის, რაც მას ასე მალე ამოუშვია მეხსიერებითგან. ეს ამბავი სულ სხვანაირად იყო. ნ. თავდგირიძესა და ალ.

ყოფშიძეს ნ. მარრთან სადარბაზოდ მისვლა და ნახვა უნდოდათ. მეც გავყევი და ნ. მარრთან მივიყვანე, რომელიც მაშინ ვასილის კუნძულის მე-4 ხაზზე ცხოვრობდა, ლაპარაკის დროს საუბარი ჩვენი საზოგადოებრივი და სამეცნიერო აზრის სიღარიბეზე ჩამოვარდა. ნ. მარრმა ქართული სამეცნიერო აკადემიის დაარსების აუცილობლობაზე დაინყო ლაპარაკი: ყველას აქვს სამეცნიერო აკადემია, სომხებსაც კი ლაზარაანთ მონასტერში ერთგვარი აკადემიის მსგავსი დაწესებულება მოეპოვებათ. მარტო ქართველებს არა აქვთ ამნაირი ცენტრიო. ნ. მარრმა დაუმატა, რასაკვირველია, ამას ქონებრივი სახსარი ესაჭიროება, მაგრამ ნუთუ ქართველთა შეძლებული წრეები ასეთი დაწესებულებებისათვის საკმარის ფულს ვერ გამოიღებენო? ნ. თავდგირიძეს ეს აზრი მოეწონა და სთქვა ფულების შოვნა მოხერხდებაო. მაშინ ნ. მარრმა განაცხადა, თუ ეს ქონებრივად მოსახერხებელია, მე ინგლისის სამეცნიერო აკადემიის წესდება მაქვს შინ და იმის მიხედვით ქართულ სამეცნიერო აკადემიის წესდების შედგენას შევუდგებიო. ალ. ყოფშიძეს და ნ. თავდგირიძეს გაეხარდათ და ნ. მარრს წესდების დანერგა სთხოვეს. ჩემთვის მთელი ეს საუბარი მოულოდნელი იყო და თუმცა ნ. მარრის პროექტი სრულებით განუხორციელებელად და უნიადაგო ოცნებად მიმაჩნდა, მაგრამ მაინც მიამა, როდესაც დავინახე, რომ ნ. მარრიც ქართული სამეცნიერო ცენტრის შექმნაზე ოცნებობდა, და ამიტომ გაჩუმებული უსმენდი ამ საუბარს და სანინაალმდეგო არა მითქვამს რა. ხოლო როდესაც აღიძრა, სად შევკრებილიყავით და მოგვესმინა ნ. მარრის მიერ შედგენილი ქართული სამეცნიერო აკადემიის წესდება, მე ჩემი ბინა შევთავაზე იმ იმედით, რომ ჩემთან გარეშე მოულოდნელი სტუმარი ვერავინ შეგვიშლიდა საუბარს, და ასეც გადაწყდა. დანიშნულ დღესა და საათზე ნ. მარრმა, ნ. თავდგირიძემ და ალ. ყოფშიძემ ჩემთან სერგაივის ქუჩაზე მოიყარეს თავი. ნ. მარრი პორტფელით მოვიდა და თან ქართულად დანერილი სამეცნიერო აკადემიის წესდების პროექტი და ინგლისური სამეცნიერო აკადემიის დაბეჭდილი წესდებაც მოიტანა. საკმარისი იყო ამის თაობაზე დამშვიდებული საქმითი მსჯელობა დანყობილიყო, რომ საქართველოში სამეცნიერო აკადემიის არსებობის შეუძლებლობა ცხადი გამხდარიყო და თვით ნ. თავდგირიძესაც ამ დაწესებულებისათ-

ვის საჭირო თანხის ჩვენში ერთდროულად შეგროვებისა და კერძო თაოსნობით ყოველ წლიურად გამოღების შეუძლებლობა აღეარებინა. ამნაირად ჯერ კიდევ ქართული სამეცნიერო აკადემიის დაარსების შესაძლებლობის შესახებ მსჯელობის დაწყებამდე ამ პროექტის უნიადაგობა ცხადი შეიქმნა. რაკი აკადემიის ქონებრივად არსებობის უზრუნველყოფის შეუძლებლობა გამოირკვა, სხვა თვალსაზრისით ეს საკითხი უკვე აღარ განხილულა და ნ. მარრმა თავისი პროექტი და წიგნი ისევ აბგაში ჩაალაგა. თუ ამ უქალაქდობის დროს ის ფურცლები, რომელზედაც ეს წესდება ეწერა, სხვა მიზნით არ გამოიყენა, შემდგენელი პროექტს თავის ქალაქებში, უეჭველია, იპოვის.

ზემო ნათქვამითგან ცხადია, რომ აზრი ქართულ სამეცნიერო აკადემიის დაარსების შესახებ ქართველ ინტელიგენტთა ერთ ჯგუფს კი არ ეკუთვნის, როგორც შეცდომით ნათქვამი აქვს ნ. მარრს, არამედ სწორედ მისივე საკუთარი აზრია და მისივე თაოსნობა, ამის დადასტურება, დარწმუნებულ ვარ, ნ. თავგირიძესაც შეუძლიან. ეს ამბავი შემდეგში ჩემ მახლობელ მოწაფე სტუდენტებისათვის არა ერთხელ მიამბნია და როდესაც 1917 წ. სექტემბერში პეტერბურგითგან ცნობა მოგვივიდა, რომ აკად. ნ. მარრი ჩვენი უნივერსიტეტის მოწინააღმდეგეთა – ბანაკის ბელადად არის, მე უნებლიეთ გამახსენდა ზემომოთხრობილი ამბავი ჩვენ პროფესორთა წრეში და **გაოცებული ვიყავ, რომ ის ადამიანი, რომელმაც 1906 წ. ქართულ სამეცნიერო აკადემიის დაარსება იკისრა, ათი წლის შემდგომ ქართული უნივერსიტეტის დაარსების გააფთრებულ მოწინააღმდეგედ იქცა. ისეთი რა მოხდა ამ ხნის განმავლობაში, რომ ნ. მარრის აზროვნება ასე ძირიანად შესცვალა?**

შეუძლებელია ეს გარემოება მარტო 1917 წ. რევოლუციის შედეგი იყოს. 1906 წ., როდესაც ნ. მარრს ქართული სამეცნიერო აკადემიის დაარსება საჭიროებად მიაჩნდა, ის რუსეთის სამეცნიერო აკადემიის წევრად არ ითვლებოდა, არამედ მხოლოდ პროფესორად. მაშინ მას აკადემიკოსად არჩევის იმედიც – კი არ ჰქონდა და ამ აკადემიას თავისებური ენამახვილობით დასცინოდა. ამ დროს ქართულ სამეცნიერო აკადემიის არსებობასაც მისთვის მნიშვნელობა ჰქონ-

და. შემდეგ კი, როდესაც დიდი ხნის ნატვრა აუსრულდა და აკადემიკოსობას ეღირსა, ეხლა ქართულ სამეცნიერო ტაძრის დაარსება უკვე მას არამც თუ საჭიროდ არ მიაჩნია, მის თავშეუკავებელ მრისხანებასაც კი იწვევს. ჩვენი უნივერსიტეტის დაარსების აზრს მაშინ არაფერი საერთო არ ჰქონია იმ მართლაც სრულებით უნიადაგო წინადადებასა და პროექტთან, რომელიც თვით პროფ. ნ. მარრს ეკუთვნოდა.

საკმარისი იყო ტფილისში ყური მოეკრათ ქ-ლ კერძო უცხოელის დაარსებაზე საუბრისა და ხმებისათვის, რომ მაშინვე ადგილობრივს არა ქართულს წრეებში და დროგამოშვებით გამოცემებში ალიაქოთი ატეხილიყო. 18 ივნისს, 1917 წ. რუსულ გაზეთ „რესპუბლიკა“-ში (16) ჯერ ხელმოუწერელი მეთაური გაურკვეველი და ბუნდოვანი შინაარსის წერილი „Практические планы, науки и национальный вопрос“ დაიბეჭდა, რომელიც შორითგან უვლიდა საკითხს. ერთი დღის შემდგომ მოთავსებული იყო უკვე სრულებით გარკვეული შინაარსის წერილი ალ. სელიხანოვიჩისა, რომელიც ტფილისის ქალთა კურსებზე კითხულობდა ლექციებს „Проблема Высшего образования на Кавказе“ (17, 19 ივლისს, 1917 წ.), სადაც ნათქვამი იყო: „У“-т на Кавказе должен идти навстречу национальным стремлениям народностей Кавказа. Школа и национальность теснейшим образом связаны. В школе изучается родной язык, усваивается начала национальной культуры и разрабатывает национальное самосознание. Естественно, что всякая национальность хочет иметь свою школу: свои нач. училища, свои гимназии и свой университет. Мы знаем, что грузинские ученые озабочены немедленным открытием груз. университета в Тифлисе, учреждается в Тифлисе и армянский научный институт, который может стать основой для будущего армянского университета. Эти стремления ...нужно приветствовать и всячески поддерживать. Но ...должны ли быть эти национальные школы обособленными ...нет,первый Кавказский университет должен стать федеративной республикой всех ученых и всего учащегося юношества Кавказа“ / Республика 1917 г. # 17/.

იმავე გაზეთის 20-ში (22 ივლისს) კვლავ მეთაური წერილი იყო „Высшая школа на Кавказе“, რომელშიაც უცნობი ავტორი ამტკიცებდა, რომ ტფილისის ქალთა კურსები, უნივერსიტეტად გადაკეთებული, უნდა არსებობდეს, იმის და

მიუხედავად, რომ ტფილისში ახალი უმაღლესი სასწავლებელი არსდებო. ყველანი და, მათ შორის, პოლიტიკური პარტიებიც მოვალენი არიან მას დაეხმარნენო. ახმაურდა ქართულ უ-ტის დაარსების განზრახვის გამო აკად. ნ. მარრიც, რომელმაც იმავე გაზეთში (29) მოათავსა წერილი „Без университета Кавказское будущее в опасности“.

ხოლო 9 აგვისტოს იმავე რესპუბლიკა-ში (31) მისივე მეორე წერილის გაგრძელება დაიბეჭდა: „От далекого прошлого Кавказа к его будущему П. О родном Восточном гуманизме“.

აკად. ნ. მარრმა რუს. გაზეთ „რესპუბლიკაში“-ში (1917 წ. 9 აგვ. 31) მოათავსა ანისის ნაქალაქევში 24 ივლისს დაწერილი მეორე წერილი: „О родном Восточном гуманизме“ / От далекого прошлого Кавказа к его будущему/, რომელშიაც თუმცა ქართული უნ-ტის დაარსების ავკარგიანობის შესახებ კრინტიც – კი არ იყო დაძრული, მაგრამ მაინც ცხადად იტყობა, რომ მხოლოდ ამით არის გამონწეული.

„Прошлое Кавказа очень сложно. Будущее его еще более сложная загадка: оно усложнено вкладом XIX-го и переживаемого нами момента XX-ти веков принесших в дополнение и развитие основ Кавказских цивилизаций вместе со многими сейчас не учитываемыми положительными явлениями новые общественно – творческие начала. Первые из них – демократизация просвещения и свобода самоопределения. Однако для исторических народов Кавказа самоопределение в условиях нового времени сводится к трудной задаче, к необходимости сопределить свои национальные идеалы, переоценить свое прошлое и построить свою новую жизнь не на местных реставрационных основаниях, не с возвратом к прошлому, а с неослабным устремлением вперед к общечеловеческому идеалу, к широким и светлым перспективам будущего. Реальные условия, сложившиеся на Кавказе и укрепившиеся за XIX в. Также не могут быть отброшены, и следовательно, игнорируемы как и культурные стяжения Кавказских народов за ту же эпоху“.

„Надо считаться с историческими реальностями. Культурная история Кавказа не только существует, не только может быть

безнаказанно отрицаема и отвергаема, как это делала бюрократия нашего режима, она вовсе не так проста, чтобы, не дав удовлетворения реальным запросам, направлять судьбы края по чьему велению, как повидимому, рисуется это наличным общественным организациям в свете тех или иных религиозных учений, националистических построений или специально экономических доктрин. Сведение строительства Кавказа до простых шаблонных формул приведет к катастрофическим разочарованиям.“ / Н. „Март, там-же „Республика“ 1917 г. № 31 „О родном Восточном гуманизме“ /. „Республика“ არ სცხრებოდა და 26 აგვისტოს 45-ში ლ. ლ. წერილი იყო მოთავსებული: „Новый тип высшей школы на Кавказе в связи с ролью Тифлиса в будущем“, სადაც ავტორი ამტკიცებდა, რომ კავკასიისათვის საუკეთესო იქნებოდა შეერთებული პოლიტიკური – უტი გახსნილიყო.

აზრი ქართული უნივერსიტეტის დაარსების შესახებ ნ. მარრის ფიქრით იმ ნაციონალისტური მიმართულების ნაყოფია, რომელსაც, თუმცა არავითარი საფუძველი არ ჰქონდა, მაგრამ მაინც ჰსურდა განახლებულ რუსეთისათვის ანგარიშის მოთხოვნა, რომელსაც თურმე რუსეთში თავისუფლების სულის ჩაქრობა შეეძლო . რატომ?- უნებლიეთ იკითხავს ადამიანი. ნუთუ ქართული უნივერსიტეტის დაარსება რუსეთისათვის ასეთი საბედისწერო რამე უნდა ყოფილიყო? ქართული უნივერსიტეტის დაარსება მას ქართველთა ავადმყოფური ეროვნული გრძნობის წარმონაშობად ეჩვენებოდა, იმ უკიდურეს ნაციონალისტთა საქმედ, რომელთაც სასწავლებელში უცხო ენის ბატონობა ერისათვის გადამაგვარებელ გარემოებად მიაჩნდათ და სასურველად სთვლიდნენ, მეცნიერებაც დედაენაზე შეეთვისებინათ, რომელთაც ლექსიკონშიაც – კი ქართული სიტყვების განსამარტავად რუსულის მმარება ქართული აზროვნობისათვის მავნებლად მიაჩნდათ.

„В начале лета, в июне, армяне обсуждали в Тифлисе вопрос об учреждении армянского Университета в столице Кавказа, в первую голову факультета Восточных языков или, вернее, разряда армяноведение. И у них поскольку я мог разъяснить себе из обмена мнений на двух совещаниях на котором я был приглашен, также

имеются в виду постановка преподавания не по научной классификации а по националистическому подбору кавказоведных дисциплин” /стр. 1505 – 1506/.

Рядом с грузинами взяты за учреждение Университета в Тифлисе склонны и армяне ... правда также, что неизвестно и то, где будет после войны центр армянской культурной жизни, не в Ване – ли? Но мимоходом отдельные органы и отдельные не особенно близко у национального дела стоящие группы армян предлагают организовать или организуют уже некоторые предприятия интересующагося нас порядка. Так, недавно в армянской печати было сделано предложение перенести на Кавказ в район коренного армянского населения Лазаревский институт из такого культурного центра, как Москва, в Эривань, пустыню в культурном отношении, понизить уровень его просветительной работы и лишить ею благотворного ... значения для армян” /стр. 1505/.

6 июня (24 мая) 1918 года, IX заседание экстраординарное: „я считаю своим долгом указать ... на необходимость скорейшего создания в России университета с новым типом историко-филологического факультета, раз этого нельзя сделать в Тифлисе, по видимому представляемом реставрации грузинского традиционн–национального строительства до русского владычества, то в каком либо центральном пункте предкавказья, легко доступном для всего действительно прогрессивно настроенного населения Кавказа, интересующее более развитием налаженного уже приобщену к культуре и его углублением...”

„здесь попутно выяснилось чрезвычайно показательное явление у армян с их давнишними автономными правами на национальную школу и сеть построенных на так называемых национальных началах средних учебных заведений, именуемых семинариями и училищами разных типов, с национальной Духовной Академиею в Эчмиадзине, находившихся по идее в полном и неограниченном управлении самого армянского народа, оказалось меньше научных сил на месте для ведения национально конструированной высшей школы, чем у грузин, главной массой воспитывавшихся в русской школе обычного типа и в своих даже всего на всего двух национальных гимназиях груз. дворянство, терпевших гнет

государственного контроля и государственного языка в качестве, преподавательского. У армян не оказалось специалистов ученых в сколько нибудь достаточном числе даже по национальным дисциплинам“ / стр. 1506/.

სწორედ მათი საქმე ყოფილა, რომ საშუალო სასწავლებლების გაეროვნულება ქართული უნივერსიტეტის დაარსებით უნდა დამთავრებულიყო. აკად. ნ. მარრს ნაგულისხმევი ჰყავს ამ შემთხვევაში ის პატარა, 9 კაცისაგან შემდგარი ჯგუფი, რომელმაც პატარა საპროგრამო წიგნაკი დაბეჭდა „ქართული ლექსიკონის შესახებ“, სადაც, სხვათა შორის, ნათქვამი იყო: „ლექსიკონი ყოველი ქართველისათვის უნდა იყოს გასაგები, ისეთისათვისაც – კი, რომელმაც ქართულის მეტი სხვა ენა არ იცის. რუს. – ქართული, ფრანგ. – ქართული, გერმ. – ქართული მხოლოდ მცირე რიცხოვან მუშაკთა ჯგუფისათვის არის საჭირო, ხოლო თუ იგი საყოველთაო სახმარებლად იქნება განკუთვნილი, ჩვენი გადაგვარების იარაღად იქცევა იმიტომ, რომ მკითხველს უცხო ენაზე შეაჩვევს აზროვნებას და ადამიანს მეტად მავნებელსა და ყალბს შეხედულებას ჩაუნერგავს გულში, თითქოს დედაენის შეგნებისათვის უცხო ენის ხმარება აუცილებელი იყოს“ (გვ. 5). ეს დებულება ნ. მარრს სრულ შეცდომად მიაჩნია. ის თანახმაა კიდევ ქართველებს ეროვნული დაწყებითი სკოლები მისცეს.²⁰⁴

უმაღლეს სასწავლებელში დედაენის ხმარება მაინც და მაინც საჭიროდ არ მიაჩნია, რომ ზემომოყვანილი აზრი უფ-

²⁰⁴ „Способ действия может вытекать из существующего по глубокому недоразумению в той – же среде убеждения, что пользование не грузинской речью в научном изложении грузиноведных дисциплин... затемняет языковую психологию грузинского народа. Если – бы речь была о преподавании не на родном языке в начальных школах, то спора здесь не могло быть, но упомянутая теза в применении к высшей школе... мало того, что теоретически несостоятельна, ...приводит к полному извращению истинного положения вещей.“ /стр. 1504/.

რო შეუწყნარებლად წარმოედგინა რუსეთის უმაღლეს წრეებისათვის. ის ამ აზრს ამახინჯებს და ამტკიცებს, ვითომც მას ადამიანი იმ დასკვნამდის მიჰყავდეს, რომ არა ქართველს ქართულის შესწავლა არ შეეძლოსო.

ასეთ დებულებას ის, რასაკვირველია, დიდის რიხითა და ძლევამოსილებით არღვევს, თითქოს ამით ახალს რამეს მეტყველებდეს: მთელ თანამედროვე წარმატებას აღმოსავლეთის შესწავლაში ევროპელებსა და მათ შორის რუსებსაც უნდა ვუმაღლოდეთ და ამ მხრივ არც კავკასიის შესწავლის სფერო წარმოადგენს გამონაკლისსო. საითგან და როგორ გამომდინარეობს ესოდენ უცნაური დასკვნა, როდესაც იმ ჯგუფს ნათლად აქვს ნათქვამი, რომ „ადამიანს ... ყალბს შეხედულებას ჩაუნერგავს გულში, თითქოს დედაენის შეგნებისათვის უცხო ენის ხმარება აუცილებლად საჭირო იყოსო. ეს ალბად აკად. ნ. მარრის ლოდიკური მსჯელობის საიდუმლოებას შეადგენს. სხვა არა იყოს რა, მე თითონ მისწავლება გერმანიაში გერმანელისათვის ქართული და ეს აკად. ნ. მარრმაც იცის იმიტომ, რომ ჩემმა ნამონაფარმა იოანე საბანისძის თხზულების გერმანული თარგმანი დაბეჭდა კიდეც და ასეთი უგუნურების თქმა რომელს ჩვენგანს შეეძლო? თუ ამის და მიუხედავად ის სხვის აზრის დამახინჯებას კადრულობდა, ალბად სხვა საბუთიანობის ნაკლებობით უნდა აიხსნებოდეს.

მაგრამ რამდენადაც ცხადია, არც ერთს შეგნებულს ქართველს და მით უმეტეს ჩვენი უნივერსიტეტის აღმშენებლობის რომელსამე მონაწილეთაგანს ფიქრადაც არ მოუვიდოდა ეთქვა, რომ არა ქართველს ქართულის კვლევა-ძიება არ ძალუძსო, ამდენად, სამართლიანობა გვავალებს აღვნიშნოთ, რომ ნ. მარრი მართალს არ ბრძანებს, როდესაც კავკასიის ჰუმანიტარულ შესწავლას ევროპელებსა და მათ შორის რუსეთსაც მიაწერს. ცოტაოდნად ამის თქმა კიდეც სომხეთისა და სომხურის დასავლეთ ევროპეელთა მიერ შესწავლის შესახებ შეიძლება, მაგრამ რუსებს აქაც არა გაუკეთებიათ რა, ქართული ენისა და ისტორიის შესახებ – კი შეიძლება გადაჭრით ითქვას, რომ დაუვინყარ ფრანგ მეცნიერ აკად. მარრი ბროსეს გარდა, არც დასავლეთელს და მით უმეტეს რუს მეცნიერთაგანს არავის არა გაუკეთებია რა. კარგა ხანია უკ-

ვე რაც აღნიშნული აქვს ეს პროფ. აკად. ვ. ბარტჰოლდს, რომლის პირუთვნელობის ეჭვი რასაკვირველია არც ნ. მარრს ექმნება, რომ: „Обзор русских трудов по изучению Востока показывает, что русской наукой в этом отношении достигнуты, особенно в XIX веке, значительные успехи, но что эти успехи большей частью все-таки далеко не соответствуют тем ожиданиям, на которые, казалось бы, дают право географическое положение России, состав её населения и труд длинного ряда поколений со времени Петра Великого. Несмотря на достигнутые успехи, состояние русского востоковедения, как и русской науки вообще, все-таки является красноречивым доказательством общей усталости русской культуры” / История изучения Востока в Европе и в России. СПб 1911г. стр. 256/. „Заключение истории Грузии митроп. Евгения, составленноепо сведениям... находившихся в то время в Петербурге „грузинских посланников и депутатов” Броневского,А.Н. Муравьева и некоторых других трудов, работы по Кавказоведению в России следующих десятилетий производилось главным образом иностранными учеными”/Там же, 254/; „Преподавателями языков армянского и грузинского в университетах со времени кафедры этих языков, всегда были природные армяне и грузины.... Ученым армянского и грузинского происхождения русская наука обязана как распространением в России научных взглядов, выработанных в армянских и грузинских кругах, так и впоследствии исправлением этих взглядов, на основании методов Европейской науки. Ими же были определены новые научные задачи грузиноведения и армяноведения” / там же, стр. 255/.

„Если историко–филологические дисциплины, занимающиеся разработкой армянских и грузинских материалов, не удастся довести до той ступени развития, какой эти материалы заслуживают и какой достигли другие Востоковедные области, то в значительной степени повинно в этом, как не раз приходилось высказываться печатно с фактическими доводами, хорошо известное обстоятельство: большинство работников по Кавказоведению – представители народов, объектов исследования, и они независимо от трудности по существу самонаблюдения и самооценки – вообще „познания себя”,

попадают в безвыходное положение, в виду как общего современного культурного состояния Кавказских народов, так особенно захватывающих их целиком жизненных политических проблем: и раз обостряются национальные отношения Кавказской жизни в условиях чрезвычайной запутанности, они, естественно, психологически не способны стать на вполне объективную научную точку зрения в разрабатываемых ими специальностях, до сих пор для них нет собственно историко – филологической области Востоковедения по Кавказу, а националистически *in majorem gloriam* данного народа воспринимаемые: армяноведение и грузиноведение”. /стр. 1504 – 1505/.

თუ ისტორიკოს ნ. მარრს დავუჯერებთ იმ გვარადვე, როგორც ქართულ სამეცნიერო აკადემიის დაარსებისათვის ქართველ უსაქმურ ინტელიგენტთა ჯგუფს ნ. მარრისათვის უნდა მიემართათ, ამგვარადვე ქართული უნივერსიტეტის დაარსებისა და აგებულობის დედა აზრი უნებლიეთ მის, აკად. ნ. მარრის პიროვნებასთანვე ყოფილა დაკავშირებული. მისი სიტყვით, ამ დედა აზრის ძირითადი და ორიგინალური ნაწილი თურმე მის ქართველ მოწაფეებს ჩამოუტანიათ ტფილისში. უნივერსიტეტის სამეცნიერო მხარე მხოლოდ და მხოლოდ მისი, ნ. მარრის სამეცნიერო მსოფლმხედველობის ქართულ ნიადაგზე გადმონერგვის უხეირო ცდა ყოფილა. როგორც მოსალოდნელიც იყო, ეს ნ. მარრის მსოფლ-მხედველობა რასაკვირველია რუსული სამეცნიერო მსოფლმხედველობა ყოფილა და რაც ქართულ უნივერსიტეტს თავის მომავალი მოღვაწეობის გეგმაში შეტანილი აქვს, პეტერბურგის უნივერსიტეტის აღმოსავლეთის ენათა ფაკულტეტზე ვითომც დიდი ხანია უკვე განხორციელებული ყოფილა.²⁰⁵ იხ. გვ. 1501-1502.

²⁰⁵ „Идея же сама и конструкция грузинского университета, если не вся, то в основной оригинальной её части, принесена в Тифлис, судя по программе, из Петербурга, из круга моих учеников грузин /стр. 1501/. „Формально вся схема общей постановки этой части научного дела по уставу грузинского университета представляет попытку провести в жизнь в грузинской среде наше понимание, я бы сказал,

ყველაფერი, რაც ჩვენი უნივერსიტეტის სიბრძნის-მეტყველების ფაკულტეტის პროგრამაშია შეტანილი, ვითომც აღმოსავლეთ ენების ფაკულტეტზე უკვე წაკითხული ყოფილიყო. თუნდაც რომ ასეც იყოს საქმე. განა კარგი საქმის მიბაძვა ცუდი რამეა? მაგრამ საქმეც ის არის, რომ ნ. მარრის სიტყვები მართალი არ არის და ამას ვერც როდის ვერ დაამტკიცებს.

ნ. მარრი ბრძანებს, ვითომც ჩვენი პროგრამის დებულებანი პეტერბურგის უნივერსიტეტის იმავე ფაკულტეტის სასწავლო გეგმისა და მიმოხილვისაგან ყოფილიყოს ნასესხები იმ განსხვავებით, რომ აღმოსავლეთ ენების ფაკულტეტის პროგრამაში ყველგან ნახმარი „იფეტურის“ მაგიერ განზრახ ნაციონალისტური ზრახვების განსახორციელებლად „ქართული“ ყოფილიყო აღნიშნული.²⁰⁶

ეს ისეთივე საქციელია, რუსულ სასწავლებლებში რომ სლავურის ან ინდოევროპულის მაგიერ ყველგან რუსული ეხმარათო (იქვე). ნ. მარრის უკანასკნელი სიტყვები სრულს გაუგებრობას წარმოადგენს და სწორედ გასაოცარიცაა, რომ

русское научное понимание реально – филологического изучения переднеазиатского мира Это научное понимание возможно в более, чем полувековой работе факультета Восточных языков, является сколком того, что удалось осуществить реально или наметить программно для ближайшего осуществления на названном факультете“ /стр. 1502/.

²⁰⁶ „Все, выдаваемое за неслыханную новость, давно не только намечено, но осуществлено и осуществляется в Петрограде на факультете Восточных языков, из программы которого и обзрений преподавания и заимствованы все термины, кроме одного. Изгнан термин „яфетический“ и вместо него введен „грузинский“, чтобы в националистических целях придать видовому термину „грузинский“ такое родовое значение, как если бы в русской школе и в русской науке установили термин „русский“ употреблять вместо термина „славянский“, более того – вместо термина „индоевропейский“ /стр. 1502 – 3/.

მას ასეთი რამის დაწერა შეეძლო. ჩვენი უნივერსიტეტის წესდების განმარტებითს მოხსენებაში, როგორც ნ. მარრსაც აღნიშნული აქვს, ეწერა, რომ სიბრძნისმეტყველების ფ-ტზე თანდათანობით მოეწყო ლექციები ქართული ენათმეცნიერების, ქართული დიალექტოლოგიისა და კავკასიის მეცნიერების შესახებ, ქართული არქეოლოგიისა, ეპიგრაფიკისა და პალეოგრაფიისა, საქართველოს ეკონომიკური ისტორიისა, საქართველოს საეკლესიო ისტორიისა, ქართული ხელოვნების ისტორიისა, სპარსულ-ქართულის, ბერძნულ-ქართული, სომხურ-ქართული და ოსმალურ-ქართული მწერლობის ისტორიის შესახებ. სად შეიძლება ყოფილიყო აღმოსავლეთ ენების ფ-ტის პროგრამაში იაფეტური ნახმარი, რომელიც ჩვენს პროგრამაში ქართულად ყოფილა მონათლული? მხოლოდ იაფეტურ ენათმეცნიერებასა და დიალექტოლოგიაში. მაგრამ საითგან წარმოიდგინა ბ-ნმა მარრმა, რომ ქართულ ენათმეცნიერებასა და დიალექტოლოგიას ნ. მარრისებურ იაფეტურ ენათმეცნიერებასა და დიალექტოლოგიასთან რამე საერთო ექმნება? ხოლო თუ სიმართლის გავონება ჰსურს ნ. მარრს, ჩვენ კი არ განგვიდევნია ტერმინი იაფეტური, არამედ სწორედ მან განდევნა და სდევნიდა, რეალური ერთეული, ისტორიულად და ეხლაც არსებული ტერმინი ქართული და თავისი ჩვეულებრივი ყინიანობით ყველგან ქართულის მაგიერ შემოიღო თავისგან შეთხზული და მოგონილი, მის ავტორისათვისაც – კი გამოურკვეველი ერთეულისა და ავადებადი ცნების გამომხატველი ტერმინი იაფეტური. ქართული ენის შესახები შრომებიც – კი, როგორიც ი. ჭყონიას და ვ. ბერიძის სიტყვის კონები და აკ. შანიძის ხევსურული კილოა, მან იაფეტურ ენათმეცნიერების მასალების სერიაში მოაქცია, როდესაც მხოლოდ და მხოლოდ ქართული ენათმეცნიერების მასალები იყო. მოვაგონებ, რომ ამ საკითხში მას მარტო ჩვენისთანა, „ნაციონალიტები“ – კი არ ეკამათებოდნენ, არამედ თვით სხვა აკადემიკოსებიც, რომელთაგან კარლ ზალემანი ურჩევდა მას ქართული ენათმეცნიერების სერია ეწოდებინა. მაგრამ მან ყინიანობით თავისი გაიყვანა და სწორედ მანვე და არა ჩვენ ხშირად ნამდვილი ტერმინი ქართულის მაგიერ იაფეტური შემოიღო და ქართული განდევნა. იაფეტური ენათმეცნიერება ნ. მარრის პირადი

მონოპოლიაა და დამშვიდებული ბრძანდებოდეს ბ-ნი აკადემიკოსი; არც ერთ ჩვენგანს ქართული ენათმეცნიერება და დიალექტოლოგია მარისებურ იაფეტურ ენათმეცნი-ერებად არ ჰქონია განზრახული.

მართალი არ არის ნ. მარრი, როდესაც ამტკიცებს, ვითომც ჩვენი უნივერსიტეტის სიბრძნისმეტყველების ფ-ტის პროგრამა სწორედ მის რუსულ მსოფლმხედველობისა და აღმოსავლური ენების ფ-ტის გეგმის მითვისება იყოს მის ყოფილ მოწაფეთაგან. ჯერ ერთი, ახალი გაგონებაა რომ ყველაფერი, რაც აღმოს. ენების ფ-ტზეა, ნ. მარრის მსოფლმხედველობა ყოფილიყო. არც მისია და არც განსაკუთრებული რუსული რამეა ამ პროგრამაში იმ გვარადვე, როგორც ჩვენ ფიქრად არ მოგვსვლია იგი ქართულ მსოფლმხედველობად მიგვეჩნია და მით უმეტეს გაგვესაღებინა. მას რომ ჩვენი სიბრძნისმეტყველების ფ-ტის სასწავლო გეგმა გადაეკითხა, თავის თვალთ დარწმუნდებოდა, რომ აღმოსავლური ენების ფ-ტზე ამის მსგავსი არაფერია. ამით მე იმის თქმა არ მსურს, რომ ჩვენ ვისიმე გაკვირვება გვსურდეს, ლაპარაკი აქ მხოლოდ პროგრამის ერთგვარ თავისებურებაზეა. ის ზოგიერთი მსგავსება, რომელიც ჩვენს პროგრამასა და აღმოს. ენების პროგრამასა და კურსებს შორის არის, იმით აიხსნება, რომ აღმოს. ენების ფ-ტმა თავის დაძველებულს გეგმაში ზოგიერთი ცვლილება შეიტანა 1906-7 წ. ამავე ფ-ტის პრივანტ დოცენტთა წრის მიერ შემუშავებული გეგმისა და პროგრამის თანახმად. ამ წრეში ნ. მარრი, ვითარცა პროფესორი, არც წევრად ითვლებოდა და არც რაიმე მონაწილეობა მიუღია მის მუშაობაში. არც განსაკუთრებით რუსული ელფერი ჰქონია ამ წრის მუშაობას, რათგან 2-3 რუსის გარდა, პოლონელი და ერთი ქართველიც მხურვალე მონაწილეობას იღებდენ ამ პროგრამებისა და გეგმების შემუშავებაში. როდესაც ეს გეგმა ფ-ტში იყო შეტანილი, პროფ. ნ. მარრი, მართალია, მისი სხვებზე უფრო მეტი მომხრე და მოსარჩლე გამოვიდა და მის ნაწილობრივ მიღებას ხელი შეუწყო, მაგრამ ფ-ტის ამ კრებების დამსწრეთ და მათ შორის ყველაზე მეტად ნ. მარრს კარგად ეხსომებათ, რაოდენი წინააღმდეგობა გაუწია ფ-ტის პროფესორ წევრთა უმრავლესობამ ამ გეგმას და რამდენი ბრძოლა იყო საჭირო, რომ გეგმის ზოგიერთი რამე მაინც ფ-ტს დაედასტურებინა. 1917 წ. გაზაფხულამდე,

როდესაც მე პეტერბურგითგან წამოვედი, ფ-ტის პროგრამა და სასწავლო გეგმა ჯერ კიდევ დაუმთავრებელ და ჭრელ სურათს წარმოადგენდა.

მეორეს მხრით თუ ზოგიერთი (და არა ყველა, როგორც ნ. მარრი ბრძანებს) კურსთაგანი ჩვენს უნივერსიტეტში წაიკითხებოდა და იკითხება კიდევ, აღმოს. ენების ფ-ტეტის მიმოხილვაშიც შეიძლება ადამიანს ენახა და თვით ლექციებიც იკითხებოდა, ეს გარემოება იმით აიხსნება, რომ ამ ლექციების პეტერბურგში მკითხველნი სწორედ ის პირნი იყვნენ, რომელნიც ჩვენი უ-ტის სიბრძნისმეტყველების ფ-ტის წევრად გახდნენ და მის აღმშენებლობაში მხურვალე მონაწილეობა მიიღეს და, რასაკვირველია, ისინი ჩვენს უ-ტში სხვათა შორის ამ ლექციებსაც წაიკითხავდნენ. თვით რუსეთში – კი და არა სხვაგან სადმე ამ ლექციებს ახლო მომავალში მაინც ვერავინ წაიკითხავდა.

ეს მშვენივრად იცის ნ. მარრმაც და თვით მასაც აღნიშნული აქვს, რომ ამ კურსების წაკითხვა არც კავკასიაში და არც სხვაგან სადმე შეუძლიან ვისმე იმათ გარდა, რომელნიც ქართული უნივერსიტეტის აღმშენებლობაში მონაწილეობას იღებდნენ, წინათ – კი პეტერბურგში მუშაობდნენ აღმოსავლეთ ენების ფ-ტზე. „Грустная правда содержится в строках уже приведенных нами in extenso отрывке из объяснительной записки о якобы нигде не читавшихся и даже не намечавшихся новых курсах и т.п. Дело в том, что на всем Кавказе и вообще вне Петрограда нет никого, кто бы был подготовлен читать эти курсы. И так как я не имею основания не верить, что курсы эти все таки будут добросовестно читаться в грузинском университете в Тифлиссе, то следовательно речь идет об исходе из факультета Восточных языков тех единственных пока специалистов, которые могут читать и читают эти именно курсы на нем” /стр. 1503/.

მაგრამ ნ. მარრი სცდება, როდესაც ფიქრობს და წერს, ვითომც ჩვენს უ-ტში ყველაფერი მის ყოფილ მოწაფეების მოწყობილი იყოს და სიბრძნისმეტყველების ფ-ტზეც მხოლოდ ის იკითხებოდეს, რაც პეტერბურგში. მე მგონია, ნ. მარრიც ვერ უარჰყოფს, ჯერ ეს ერთი, რომ აღმოს. ენების ფ-ტზე არას დროს საქართველოს საეკლესიო ისტორია, ქართული სასულიერო მწერლობის ისტორია, ქართული ხელოვნ-

ნების ისტორია, ქართული პალეოგრაფია, დიპლომატიკა, მეტროლოგია, ნუმისმატიკა და ქრონოლოგია, სომხური სა-ისტორიო მწერლობის ისტორია, ოსური ენათმეცნიერება და ბევრი სხვაც, რაც ეხლა ჩვენთან იკითხება, არას დროს ჯერ არ წაკითხულა. მეორეც ისა, რომ პროფესორთაგანი არა ერთი და ორია ისეთი, რომელიც არც მისი მოწაფეა და საზოგადოდ პეტერბურგის უ-ტშიაც არ უსწავლიათ.

აკად. ნ. მარრი ბრძანებს, რომ ვითომც და მისი მსოფლმხედველობის მიმთვისებელი და საქართველოში გადმოსული მოწაფეები ნაციონალისტ-რომანტიკოსები და უნიადაგო თეორეტიკოსები ყოფილიყვნენ, რომელთაც კავკასიის ცხოვრების საერთაშორისო საზომით გათვალისწინებულ პირობებისა თურმე ცოტა რამ გაეგებათ. ისინი თავის მასწავლებელს დაპშორებიან როგორც საქართველოს კულტურული ინტერესების საკითხში, ისევე წმინდა მეცნიერულ ნიადაგზეო (გვ.1501-1502).²⁰⁷

მე მგონია ცხოვრებამ საკმაოდ გამოარკვია, ვინ გამოდგა უნიადაგო თეორეტიკოსად და კავკასიისა და საქართველოს პირობების უცოდინარად, რასაკვირველია, თუ უხემ სამხედრო ძალას თავის გაცრუებულ იმედებისა და მართლაც რომ გეგმების განმამტკიცებელ და გამამხნეველ გარემოებად არ მიიჩნევს. ხოლო მასა და ჩვენ შორის მომხდარს პრინციპიალურს უთანხმოებასა და განსხვავებების შესახებ, შემოძლია მოვასხენო, რაკი ამაზე საუბარი საჯაროდ თვით ინება, რომ ჩვენ შორის მართლაც დიდი ხანია ერთგვარ ნიადაგზე აღმოცენებული შეუთანხმებლობა იყო, მაგრამ მხოლოდ ეხლა, როდესაც ჩვენ, სამწუხაროდ, დაგვიანებით მისი უკანასკნელი 1917-1918 წ. მოღვაწეობის ძეგლები გადავიკითხეთ, ცხადი შეიქმნა, რომ ჩვენსა და ნ.

²⁰⁷ „Из круга моих учеников грузин идеалистически или точнее национально-романтически настроенных, но жестоких теоретиков, плохо знающих реальную жизнь Кавказа, в ее международном масштабе и разошедшихся с нами не только в понимании культурных интересов Грузии, но и чисто научных задач гуманитарного Кавказоведения“ /стр. 1502/.

მარრს შუა სრული უფსკრული ყოფილა და მიკვირს, რომ იმის შემდგომ, რის დანერაც მან იკადრა, ჩვენ, თბილისის სახელმწიფო უ-ტის აღმშენებლობის მონაწილენი, თავის მონაფეებად, ხოლო თავისი თავი მოძღვრად მიიჩნია. მოძღვარ-მონაფეობა სამეცნიერო სფეროში სულიერ ნათესაობასა და თანხმობაზე უნდა იყოს დამყარებული. ნ. მარრის ნაწერებთგან კი ცხადადა ჩანს, რომ ჩვენი უწმინდესი სულისკვეთება და უძვირფასესი გულისნადები, ჩვენი წლობით ნაფიქრი ოცნება მისთვის გაუგებარი ყოფილა და ფეხქვეშ გასათელი. სამწუხაროა ეს, მაგრამ ქართული ანდაზისა არ იყოს, მაინც „გამჟღავნებული ჭირი სჯობია დაფარულსა“. რათგან კარგა ხანია, რაც ნ. მარრს ამ გვარი პოლიტიკური მიდრეკილების ნიშნები ემჩნეოდა, ყოველი პირუთვნელი მკითხველი მიხვდება, თუ რამდენად ბუნებრივია, რომ ჩვენ ამ ნიადაგზე ერთი ერთმანეთს დავშორებოდით.

თუ ეხლა წმინდა მეცნიერულ ნიადაგზე აღმოცენებულ უთანხმოებას შევეხებით, აქაც ბევრი რამის თქმა შეიძლება, მაგრამ ვეცდებით სიტყვა მოკლედ მოვჭრათ. ჩვენ პატივისა ვცემდით ნ. მარრს და ვაფასებდით მარტო მისი დიდი ნიჭისა და დაულალავი შრომის მოყვარეობის გამო კი არა, რითაც იგი ეხლაც უხვად არის შემკული, არამედ იმ მეთოდური, დინჯი სამეცნიერო ფილოლოგიური კვლევა ძიებისათვის, ტექსტების გულდასმითი შესწავლისა და საუცხოვო გამომცემლობი-სათვის, რომლითაც ქართულსა და სომხურს ფილოლოგიას მტკიცე საძირკველს უყრიდა. არა ერთხელ ამ ხანაში მას ზოგიერთ ქართველ მოღვაწეთაგან საყვედური გაუგონია და უსიამოვნებაც მისდგომია. მაგრამ რადგან, ერთის მხრით, განმარტობულად იდგა ის – ნ. მარრი, დამოუკიდებელ თავისუფალ სამეცნიერო კვლევა-ძიების თავგამოდებული მიმდევარი, მეორეს მხრით – ფილოლოგიურ მეცნიერებაში უცოდინარი, მარტოდენ ყალბი მამულიშვილური თავმოყვარეობით აღტყინებული მცირედი მოღვაწეები და ქართული საზოგადოების ერთი ნაწილი, ჩვენ, თუმცა ეს მაშინდელ პირობებში ადვილი არ იყო და პირადად უსიამოვნების მეტს არას გვიქადდა, უყოყმანოთ საჯაროდ მის დასაცავად გამოვედით (იხ. „მამულიშვილობა და მეცნიერება“, ტფილისი). ვგონებ არ უნდა ვცდებოდე, თუ ვიტყვი, რომ არა

ერთს ქართველ ინტელიგენტს ამ ჩემმა წერილმა და წიგნაკ-
მა ნ. მარრისაკენ გული მოუბრუნა და თანდათან გაფანტა ის
გაუგებრობა, რომელიც ქართველ საზოგადოებაში ნ. მარ-
რის შესახებ სუფევდა.

მაგრამ, აი, ნ. მარრი თავის ყრმობის ხანის ნამუშევარს
საენათმეცნიერო შრომებს დაუბრუნდა და გამოქვეყნებას
შეუდგა. პირველი წინასწარი უწყებულება ბევრს რამეს
ახალს გვპირდებოდა. მას უნდა მოჰყოლოდა საკითხი ქარ-
თულ-სემიანთა ენების მონათესავეობის შესახებ, არა ერთი
და ორი საფუძვლიანი, მრავალ უცილობელ ფაქტსა და დაკ-
ვირვებაზე დამყარებული გამოკვლევა. **მაგრამ დრო გადიო-
და, წელიწადი წელიწადს მისდევდა და შეპირებული შედარე-
ბითი გრამატიკის არც ფონეტიკა და არც მორფოლოგია არ
გამოქვეყნებულა.** სამაგიეროდ, ის, ერთის მხრით, პატარ-პა-
ტარა, კერძო საკითხების შესახებ გამოკვლევების ბეჭდვას
ინყებს, მეორეს მხრით – სწრაფი და გამარტივებული საშუა-
ლებით ის ორი-სამი კვირის განმავლობაში სულ ახალ და
ახალ ენებს სწავლობს და უმალ, თუმცა წინასწარს, მაგრამ
მრავალს ისტორიულს, ეთნოლოგიურსა და საენათმეცნიე-
რო პირველხარისხოვან საკითხების თითო ოროლა მაგალი-
თების საშუალებით გადამწყვეტ მოხსენებებს კითხულობს
და ბეჭდავს. **თეორია თეორიას მისდევს და ხშირად იცვლება
ისეთი სისწრაფით, რომ თვით მათ ავტორს, აკად. ნ. მარ-
რსაც წინათქმული ხეირიანად აღარ ახსოვს და ერთისა და
იმავე საკითხის შესახებ ზოგჯერ სულ მოკლე ხანში რამდე-
ნიმე სხვადასხვა თეორია აქვს გამოქვეყნებული,** ისე – კი,
რომ წინანდელი მერმინდელ თეორიის გამოქვეყნების დროს
თვით ავტორისაგან არც მოხსენებულა და არც უარყოფილა,
თუმცა ყოველ თავის თეორიას მის გამოქვეყნების დროს
იცავდა ხოლმე, როგორც უცილობელსა და შეურყეველ ჭეშ-
მარიტებას. ამგვარად, თვით ნ. მარრმავე ისე არია საქმე,
რომ განსვენებულ აკად. კარლ ზალემანის მარრის ერთ-ერ-
თი მოხსენების დროს ნათქვამი სამართლიანი სიტყვით, მარ-
რის თეორიის გაგება შეუძლებელი ხდებოდა. ის, **რასაც
აკად. ნ. მარრი იაფეტურ ენათმეცნიერებად ასაღებდა, რომ
მართლა ენათმეცნიერება ყოფილიყო და იყოს, ადამიანს ყო-
ველგვარი პატივისცემა უნდა დაეკარგოს ენათმეცნიერები-**

სადმი და უნიადაგო თეორიად და თვალთმაქცობად უნდა მიიჩნიოს.

კარგა ხანია, რაც გარემოება თანდათან, ნ. მარრის ამგვარი მოღვაწეობის თანდათანი გაძლიერებისთანავე, ჩემთვის ცხადი შეიქმნა. ის წინააღმდეგობა, რომელსაც მას უწევდნენ, ნ. მარრს მისი ყოფილი ქართველი მოწაფეების ნაციონალისტობად ეჩვენებოდა. 1915 წელს, როდესაც ქართველი ერის ისტორიის წიგნის ახალი გამოცემისათვის შესავსები ნაწილების, მათ შორის ქართულისა და მის მონათესავე ენების შესახები თეორიების მიმოხილვის წერას შეეუდეთი და ნ. მარრის ყველა ნაწერებზეც გულდასმით თავითგან ბოლომდის გადავიკითხე, მაშინ ჩემთვის სრული უეჭველობით ცხადი შეიქმნა, რომ ნ. მარრის მთელი თეორია, მრავალი წლების ლინგვისტური მუშაობა ძირიანად უნდა შერყეულიყო და მის სრულის უარყოფით უნდა დამთავრებულიყო. ასეთი დასკვნის შემდგომ მე ზნეობრივ მოვალეობად ჩავთვალე ეს გამოძევეყნებინა და მთელი ეს მიმოხილვა წავუკითხე კიდევ ჩემ მსმენელ სტუდენტებს, ხოლო შემდეგ უნდა დაბეჭდილიყო. სამწუხაროდ, წიგნების გამომცემლობის შეფერხების გამო, „ქართველი ერის ისტორიის“ ახალი გამოცემის დაბეჭდვა შეუძლებელი შეიქმნა და აქამდის ეს მიმოხილვა გამოუქვეყნებული დამრჩა.

ეხლა აკად. ნ. მარრი თითონაც დაახლოვებით იმავე დასკვნამდის მისულა, რაც ჩვენთვის კარგა ხანია ცხადი იყო. აი, რასა სწერს იგი თავის 1920 წ. დაბეჭდილს შრომაში „Яфетический Кавказ и третий этнический элемент в создании Средиземноморской культуры“.

„Для ученого в моем возрасте и положении, ведь в порядке вещей, сугубо надлежит твердо отстаивать то и неизменно держаться того, что он давно открыл и усвоил и что он защищал и укреплял десятки лет. В этом смысле мой сегодняшний доклад может вызвать разочарование. Если бы я разделял точку зрения незыблемости раз установленных когда-то совершенно правильных научных достижений, то это было бы убийственным ударом по всему научному прошлому. Я вынужден сам изменить всю основу, если не выбросить, то перевернуть и переместить тот фундамент, на котором возводились стены нового здания – яфетического языкознания.

В этом смысле сегодня если я не вынимаю из всей моей 30-летней научной работы душу, то разрушаю все ее одухотворенное, архитектурно сотворенное, опрокидываю все построение, как оказывающееся несостоятельным; неадекватным полноте знания ставших впоследствии известными афетидологических материалов” /стр. 8/.

მაშასადამე, თვით აკად. ნ. მარრი იძულებულია გამოტყდეს, რომ მას სხვა აღარა დარჩენია თავისი, მისი სიტყვით, ოცდაათი წლის განმავლობაში აგებული შენობის იაფეტური თეორიის საფუძველი და საძირკველი გადააბრუნოს. ადვილი წარმოსადგენელია თუ რა დაემართებოდა მისი ხუროთმოძღვრებით აგებულს შენობას. დღეს ვანგრევ მთელ ჩემს შენობასო. როდესაც სახლს საძირკველს გამოაცლით ან გამოეცლება, ის სხვის დაუხმარებლივ თითონაც დაინგრევა. მართალია, აკად. ნ. მარრი გულს არ იტყხს და გვარწმუნებს, ვითომც ეს იმიტომ მომხდარიყოს, რომ ახალი წინათ უცნობი მასალები აღმოჩენილიყოს, მაგრამ არა მგონია ვინმე იმდენად გულუბრყვილო აღმოჩნდეს, რომ ბასკური ენა ახალ, ჯერ აქამდის უცნობ ენად მიიჩნიოს. ამასთანავე, ყოველმა ენათმეცნიერების თეორიებში ჩახედულმა ადამიანმა იცის, რომ ბასკურისა და ქართულის მონათესავეობის აზრი დიდი ხანია ნ. მარრზე უწინარეს იყო გამოთქმული და აქ ახალი არაფერია.

გასაოცარია, რომ აკად. ნ. მარრს არ ესმის, რომ მისი მთელისა თუ არა, ვითარცა ენათმეცნიერ-აღმომჩენელის წარსულის გამანიავებელი ის კი არ არის, ვითომც ვისმეს ფიქრად მოსვლოდეს მოძველებულ სამეცნიერო დებულებათა დაცვას მიჰყოს ხელი, არამედ ის, რასაც იგი 30 წლის განმავლობაში გააფთრებული იცავდა სხვათა მცირეოდენი ეჭვისაგან და ყველა მისი თეორიის უარყოფელთ უვიცად და უგუნურად სთვლიდა. ის, რასაც თავითგან ბოლომდის მეცნიერების უკანასკნელ და უცილობელ ჭეშმარიტებად ასაღებდა, თურმე უნიადაგო თეორია ყოფილა, რომლის საძირკველის დანგრევა თვით მასვე წილად ხვდა. არა მგონია, რომელსამე აღმაშენებელს ხუროთმოძღვარს ასეთი რამით არამც თუ ეამაყნა, გულ დამშვიდებულსაც – კი აეტანა იმგვარადვე, როგორც ვეჭვობ, ბევრი აღმოჩნდეს ისეთი მეც-

ნიერი, რომელიც ნ. მარრივით გულ-დამშვიდებულად აიტანდა თავისი მრავალ წლოვანი ნამუშავარის, ახალ პირველხარისხოვან აღმოჩენად გასაღებული თეორიის საფუძვლისა და საძირკველის შენობითურთ დანგრევას. ბედნიერი კაცი ყოფილა აკად. ნ. მარრი, რომ ამის შემდგომ მაინც გულს არ იტეხს და თავის თეორიის სრულიადი გადახალისების თავი აქვს. ყოველმა მეცნიერმა კარგად იცის რამდენად ძნელია შეცდომის თავითგან აცდენა, მაგრამ მით უმეტეს ყოველი ჩვენგანი უნდა გრძნობდეს იმ დიდ ზნეობრივ პასუხისმგებლობას, რომელიც მას, ვითარცა მოძღვარსა და მეცნიერს, აწევს გამოკვლევებისა და ახალი თეორიების გამოქვეყნების დროს, და მთელი თავისი ძალ-ღონით ბრძნული სიფრთხილითა და მეცნიერული წინდახედულობით შეძლებისდაგვარად შეცდომები თავიდგან აიცილინოს. ნ. მარრს – კი თავის ენათმეცნიერულს გამოკვლევებში თავისი აზრების დაუდგრომელი ცვალებადობა თითქოს პრინციპად აქვს გადაქცეული და რასაც ის ეხლა ვითარცა ჭეშმარიტებას თავგამოდებით იცავს, ორიოდე წლის შემდგომ თვითვე ავიწყდება და მის მაგიერ ახალსა სთხზავს და იმავე გულმოდგინეობით ფიცულობს და იცავს მის ჭეშმარიტებას. ყველა დამეთანხმება, რომ ასეთი რამ მეცნიერებაში სრულებით შეუწყნარებელია და არც ჩვენ შეგვეძლო ამის შეწყნარება. აი, სწორედ ამ ნიადაგზეც ჩვენი შეთანხმება შეუძლებელი იყო და ერთი მეორეს დავშორდით. ჩვენ შეგნებულად და გადაჭრით უარვყოფთ ამ გვარს უ. გზასა და ამ ნაირს მიმართულებას ენათმეცნიერებაში და არც გვსურს, რომ ქართული ენათმეცნიერება მეთოდური, დინჯი და საფუძვლიანი კვლევა ძიების მაგიერ ბრჭყვიალა და ფართო, მაგრამ ხანმოკლე და უნიადაგო თეორიების ტურფა საბალნაროდ იქცეს.

ნ. მარრი აღშფოთებული იყო იმ სრულებით ბუნებრივი გარემოებითაც, რომ ჩვენ ქართველ მეცნიერებმა მშობელი ერის კეთილდღეობის და წარმატებისათვის ხელისშესაწყობად აღმოსავლეთ ენების ფ-ტს თავი მივანებეთ და სამშობლოში წამოვედით ქართული უმაღლესი სასწავლებლის შესაქმნელად. მას თურმე არ სჯეროდა და ვერც წარმოიდგენ-

და,²⁰⁸ რომ ვისიმე საზოგადოებრივ საგანმანათლებლო მიზნების გულისათვის ჩვენ იმ მარტოდ მარტო მუხის ფესვებისა და ძირის გამოთხრას ვიკადრებდით, რომლითაც ჩვენ ორიენტალისტი კავკასიის მკვლევარნი ეროვნებისა და მიმართულების და მიუხედავად გამოკვებილი ვართ. არა მგონია აკად. ნ. მარრის რომელიმე პოეტური შედარება რომელიმე ორიენტალისტიკისათვის შესაწყნარებელი იყოს და თავისი თავი იმ სულდგმულად ჩასთვალოს, რომელიც მუხის ნაყოფით იკვებება ხოლმე. **ნ. მარრს ვერას გზით ვერ გაუგია, როგორ შეგვეძლო ჩვენ ფიქრად მოგვსლოდა აღმოს. ენების ფტისათვის უეცრად თავი მიგვენებებინა და სამეცნიერო სინათლის ნაკადულის დავსება გვეკადრა,** საზოგადოდ პეტერბურგის უნივერსიტეტისათვის აღმამ მატრემ საქართველო დაგვეპირისპირებინა და ერთნაირ ღირებულებად მიგვეჩინა²⁰⁹.

უცნაურია რომ ასეთი რამ ვერ გაუგია აკად. ნ. მარრს, რათგან ყოველი ადამიანისათვის, რომელსაც საზოგადოებრივი ალლო აქვს, ეროვნული შეგნება მოეპოვება და მთლად გადაგვარებული არ არის, ჩვენი ნაბიჯი სრულებით ადვილი გასაგები უნდა იყოს. მიკვირს სწორედ და ვერც წარმოვიდგენდი, თუ შეეძლო როგორმე ეფიქრა, რომ ჩვენ, ქართველი

²⁰⁸ «Слухи об этом исходе до меня доходили, но мне не верилось, что в чьих-либо общественно-просветительных интересах может произойти покушение на подрывание того одинокого дуба, плодами которого мы все ориенталисты-кавказоведы, без различия национальности и направления одинаково вскормлены и кормимся.» / стр. 1503./

²⁰⁹ «У работников научно – национальной школы этого типа на Кавказе проявилось бы враждебное отношение к живым силам организации главного у нас рассадника Востоковедения, сложившейся работой нескольких поколений, его питомцам не могло бы прийти в голову погашать своим внезапным уходом этот источник научного света именно по полноте Кавказоведения, единственный не только в России, но и в Европе, вообще противопоставать *almae matri*, университету *almae matrem* Грузию как ценность одного порядка.» / стр. 1509./

მეცნიერები ჩვენი გინდაც პატარა და დაჩაგრული სამშობლოსი, ერის ინტერესებსა და სამსახურს კულტურული, უჩვენოდაც მდიდარი დიდი რუსეთის უნივერსიტეტების კეთილდღეობას ვანაცვალეზდით და რომელსამე ჩვენგანს თავისი ეროვნული და საზოგადოებრივი მოვალეობისათვის ელაღატნა! რალა ჩვენზე მოიცალა ბ-ნმა აკადემიკოსმა, რატომ პოლონელი, უკრაინელი, ესტონელი, ლატვიელი და სხვა პროფესორებიც არ დაარიგა და ჭკვა არ ასწავლა, განა მათი მრავალრიცხოვანი წასვლა რუსეთის უ-ტეპითგან უფრო სახიფათო არ იყო რუსეთის უმაღლეს სასწავლებლებსათვის? მაშინ მათგან მიიღებდა ღირსეულს პასუხს და დარწმუნებოდა, რომ ჩვენ გარდა სხვებიც ყველანი არარუსები სწორედ ასევე ფიქრობდენ და ფიქრობენ. სამწუხაროა, რომ ასეთი მარტივი საზოგადოებრივი ეროვნული ვალდებულების გრძნობის ბუნებრივობა ვერ გაუგია და თანაგრძნობის მაგიერ საყვედურს გვითვლიდა. ერთი რამ მაკვირვებს მხოლოდ, თუ აკად. ნ. მარრი მართლაც იმ აზრისა იყო, რომ ქართველ და სომეხ მეცნიერებს ობიექტივობის დაცვა არ ძალუძთ და სხვათა შორის ვითომც იმიტომ იყოს ჩვენი დარგები ჩამორჩენილი, მაშინ ჩვენი აღმ. ენების ფ-ტითგან წამოსვლა რალად ანუხებდა? ეს საქმე უეჭველია მისთვის ადვილი გამოსასწორებელი იქნებოდა და იქმნება იმ ერისაგან, რომელსაც მხოლოდ და მხოლოდ ობიექტივობის ნიჭი და მარტოდენ საზოგადო კაცობრიობის ინტერესების სამსახური დაუსახავს მიზნად, ადვილად შეავსებდა დანაკლისს და ჩვენზე უფრო ღირსეულს და პირუთვნელ მეცნიერებს მოამზადებდა.

ჩვენი წამოსვლით აღმოს. ენების ფ-ტითგან ჩვენ თურმე კავკასიის მეცნიერული კვლევა-ძიების საქმისათვის მახვილი ჩაგვიცია. მაგრამ თუ ნ. მარრს ჰკითხავთ, ასეთი საქციელი ჩვენ ძვირად უნდა დაგვჯდომოდა და ის პირნი, რომელთაც პეტერბურგის მინებება გაბედეს, ვითომც დიდის გაჭირვებით მიღწეულის სამეცნიერო დონის სიმალლითგან აუცილებლად უნდა ჩამოქვეითებულიყვენ ტფილისში შესა-

ფერისი სამეცნიერო ნიადაგისა და გარემოს უქონლობის გამოისობით.²¹⁰

აკად. ნ. მარრს კარგად ესმოდა, რომ ცოტა რამე იმ საკითხების შესახებ, რაზედაც ასე გაცხარებით სწერდა და ჭკვას გვასწავლიდა, ჩვენც გაგვეგებოდა. არც ისე იყო საქმე, რომ ვერ გაგვეგო რას ჩავდიოდით. თუ ამისდა მიუხედავად მაინც ჩვენსას არ ვიშლიდით და მოურიდებლივ ვიქცევოდით, ამის მიზეზი ისააო, ამცნებდა ბ-ნი აკადემიკოსი რუსეთის მთავრობის მაშინდელ წრეებს, რომ ქართულ უმაღლეს სასწავლებელს იმდენად სამეცნიერო მიზნები არა აქვს, რამდენადაც ეროვნული.²¹¹

ეს ნ. მარრის აზრით, საშინელი და მომაკვდინები ცოდვა და გარემოება ვითომც იმიტაც მტკიცდებოდეს,²¹² რომ ქარ-

²¹⁰ „Он свидетельствует о намеренном разрыве с факультетом Восточных языков, о желании не понимать того, что без тесного с ним общения одной богатой программой Грузинский университет в его официальной Кавказоведной части цели не достигнет: Работа без научного антуража, подбор в смежных историко-филологических и востоковедных наук, которым располагаем мы, университете, не только окажется сама по себе малопродуктивной, но скоро низведет специалистов, собравшихся устроить своего рода „сецессию“, с уровня с трудом достигнутой высоты научной атмосферы. И так, настоящий предприятием наносится удар научном Кавказоведению“ /стр. 1504/.

²¹¹ „Не могу допустить и мысли, чтобы организаторы Груз. университета действительно не понимали того, что они делают. Новое учреждение ... не только возникает в линии крайнего увлечения идею национализации грузинского учебного дела, как венчание его высшей школой, но и задачи её, этой грузинской высшей школы, в первую голову не научные, а национальные“ /стр. 1504/.

²¹² „Место, пустующее в Тифлисе за отсутствием государственного университета занятьстремится и Грузинский университет, как видно из некоторых статей его устава, так напр., из статьи 10 о праве выдавать ученую степень доктора. В линии развития национального движения грузин это вполне понятно. Тифлис центр Кавказа, но Тифлис в то же время исторически бесспорно грузинский город.

თული უნივერსიტეტი ცდილობს სახელმწიფო უ-ტის ადგილი დაიკავოს. რაკი ტფილისი, რომელიც ეხლა კავკასიის ტერიტორიაზეა, ისტორიულად ქართული ქალაქი იყო, ქართველ ნაციონალისტებს ამ უამადაც იქ ქართველთა ბატონობის მოსაპოვებლად და განსამტკიცებლად ტფილისში ქართული უმაღლესი სასწავლებლის გახსნა ეშურებათ. მაგრამ ქართველთა ამ გვარი პრეტენზიები და წადილი სრული გაუგებრობის ნაყოფი და ანაქრონიზმი ყოფილა, რომელიც თურმე რუსეთის რევოლუციის მიერ აღიარებულ თავისუფლებასაც კი ეწინააღმდეგებოდა. ანაქრონიზმი იყო იმიტომ, რომ ტფილისი, ისტორიულად უცილობლად ქართული ქალაქი, რუსთა ასი წლის მმართველობის დროს მთელი კავკასიის ცენტრად იქცა, რომელიც, რასაკვირველია, საქართველოდ ვერ ჩაითვლებო. ამასთანავე, ტფილისი მთელ კავკასიის მარტო ადმინისტრაციული კი არა, კულტურული ცენტრიც არის. ეს გარემოება შეიძლება ყველამ დაივიწყოს, რუსის ხალხის გარდა: რუსის ხალხს უფლება არა აქვს ეს დაივიწყოს! ბრძანებს აკად. ნ. მარრი²¹³.

Отсюда последовательно грузинская национальная мысльбез страха перед научной ответственностью, спешит, как суверенный и ныне, хозяин города, представит себя в нем высшей в крае школой, университетом, как не теряет она времени, чтобы обеспечить за собой там же соответственно первое место ... Каталикосом вся Грузии, и кроме того, Тифлисским митрополитом Но в идейном обосновании даже законного и ныне тяготения грузин к Тифлису, тем более домогательства к полному в нем господству, кроется коренное недоразумение, политический анахронизм, приводящий в столкновение.... националистические стремления....с провозглашенными русской революцией свободами“ /стр. 1506/.

²¹³ „Тифлис, исторически бесспорно грузинский город, за сто лет рус. правления вырос столь же бесспорно в центре всего Кавказа, который нет никакой возможности отождествить ныне с Грузией. Тифлис при этом центр не только административный, но и культурный всего Кавказа. И если эту реальность кто либо может забыть, то не русский народ: русский народ не имеет права этого забывать“ /стр. 1508/.

ნუთუ იმ დროს, როდესაც იგი ამ მუქართა და ღვარძლით სავსე სტრიქონებს სწერდა, ოდნავად მაინც ხელი არ აუკანკალდა და თავში რაიმე ეჭვმა არ გაუფლავა? ბატონებო, თუ უზარმაზარ მინა-წყლის მფლობელებს რუსის ხალხს, რომლის მთავრობამაც ამ ასი წლის წინათ ქართველთა მოკავშირედ და მფარველად შემოშვებულმა ვერაგობით თავისუფლება მოგვისპო და თბილისი და საქართველო ხელში ჩაიგდო, ამ ერთი საუკუნის ძალმომრეობით მონაპოვარის დავინწყება არც შეუძლიან და არც უფლება აქვს, რა უფლება აქვს და როგორ უნდა დაივინყოს ჩვენი პატარა ერმა თავისი მრავალსაუკუნოვანი წარსული, მამა-პაპათა შრომითა და გამჭრიახობით მონაპოვარი და მათი თავგანწირული მამაცობითა და სისხლით დაცული თავისი პატარა სამშობლოს დედაქალაქი, რომელიც ყოველთვის ქართული იყო და ურომლოდაც საქართველოს წესიერი არც პოლიტიკური და არც კულტურული ცხოვრება არ შეუძლიან. ერეკლე მეფეს იმისთვის არ დაუდგია რუსეთთან ხელშეკრულობა, რომ საქართველოს ისიც დაეკარგა, რაც მას აუცილებლად ჰქონდა და თუ აკად. ნ. მარრს თავისთავი რუსის ხალხის მესაიდუმლე მრჩეველად და მოძღვრად მიუჩნევია და თავის პოლიტიკურს მრწამსსა და ზნეობას ძალასა და ძალმომრეობაზე არ ამყარებდეს, მას რუსეთის დროებითი მთავრობისათვის უნდა მოეგონებინა სწორედ ის, რის დავინწყების არც პოლიტიკური და არც ზნეობრივი უფლება მართლაც რომ არ ჰქონდა: გატეხილი ფიცისა და დარღვეული ხელშეკრულების აღდგენა!..

მაგრამ საითგან წარმოიდგინა ნ. მარრმა, რომ მაშინ, როდესაც რუსეთის დროებითი მთავრობისაგან ჩვენი უნივერსიტეტის დაარსებისათვის ნებართვას ვიღებდით, ჩვენ სახელმწიფო უ-ტის უფლებების მითვისება გვსურდა და ჩვენს გარდა სხვის გაჭაჭანებას არ ვაპირებდით. ამგვარი აზრი მას მხოლოდ იმიტომ დაჰბადნია, რომ ჩვენ წესდებაში შეტანილი იყო მუხლი სამეცნიერო ხარისხის მინიჭების უფლების შესახებ. ჩვენი უ-ტის პირველს აღმშენებლობაში ყოველ მონაწილეს კარგად მოეხსენება, რომ ჩვენ ამგვარი აზრი ფიქრადაც არ მოგვსვლია და ჩვენი უ-ტის სახელმწიფო უ-ად ქცევაზე მაშინ არ ვოცნებობდით. მაშინაც კი, როდესაც საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოცხადდა, მთელი ერთი სემეს-

ტრის განმავლობაში ჩვენ ენკენისთვემდის კერძო უ-ტად გვექონდა და მის გასახელმწიფოებრივებაზე არ ვცდილვართ; მით უმეტეს ამგვარი წადილი და ზრახვა არ შეიძლებოდა გვექონოდა მაშინ, როდესაც ჩვენ პირველად ნებართვას ვიღებდით, რათგან კარგად ვიცოდით რა სულის კვეთებისა და მიმართულების ხალხთან გვექონდა საქმე. **მუხლი სამეცნიერო ხარისხის მინიჭების უფლების შესახებ ჩვენი უ-ტის წესდებაში იმიტომ იყო შეტანილი, რომ ჩვენი უ-ტის ბუნებრივი წარმატება** და ზრდა შესაძლებელი ყოფილიყო მომავალშიაც, რათგან ეჭვი გვექონდა, რომ რუსეთის უ-ტებს თუნდაც მთავრობის ზეგავლენით, პოლიტიკური მოსაზრებებით, რომელსამე ქართველი მეცნიერისათვის სამეცნიერო ხარისხი მიენიჭებინათ. არა მგონია, რომ ეს შიში მაშინ სრულებით უსაფუძვლო ყოფილიყოს და ნ. მარრის მოხსენების მთელი შინაარსი ხომ ცხადად მონიშნავს, რანაირი დაუნდობელი ბრძოლის გამართვას აპირებდენ ის და მისი თანამოაზრენი ჩვენი უ-ტის წინააღმდეგ. სწორედ ამიტომ აუცილებლად საჭირო იყო, რომ ჩვენს უ-ტს მხოლოდ ქართველი ღირსეული მეცნიერებისათვის სამეცნიერო ხარისხის მინიჭების უფლება ჰქონოდა. განრისხებული აკად. ნ. მარრი და სიძულვილით დაბრმავებული როგორ არ მოსძებნიდა და აღმოაჩენდა ჩვენ ქართველთა აგრესიული პოლიტიკის კვალს ისეთ წმინდა საქმეში, როგორიც უმაღლეს სასწავლებლის დაარსების განზრახვაა, როდესაც იგი ქართველ ინტელეგენციასა და ყველა პოლიტიკურ პარტიებს სხვა და სხვა მომაკვდინებელ ცოდვებს აბრალებდა, რუსეთის რევოლუციის მონაპოვართა დამახშობელად სთვლიდა და კავკასიაში მცხოვრებს ერთა შორის უკიდურეს მტრობისა და მიძულვარების ჩამომგდებელად და გამაღვივებელად მიაჩნდა. ამაში თურმე ქართველი სოციალ დემოკრატებიც – კი ყოფილან დამნაშავენი, რომელნიც, სხვაგან თავიანთ თავის აუცილებელ ინტერნაციონალისტად მომჩვენებლნი, კავკასიაში თავის და შეუმჩნეველად ქართველ ნაციონალისტებად ქცეულან და, თავის დასის გარეგნული გამარჯვებით დაბრმავებულნი, თურმე ვერ ხედავდენ, რომ არას დროს თვით ძველი რეჟიმის ხანაშიაც ეროვნული შუღლი კავკასიაში ისე გამწვავებული არ ყოფი-

ლიყოს და რუსეთის სახელმწიფოსთვისაც – კი საშიში არ შექმნილიყოს, როგორც მათ ბატონობის დროს.²¹⁴

წინანდელი, „პროლეტარებო ყველა ქვეყნისა, შეერთდით!“ ძახილის მაგიერ საქართველოში გაისმა „ყოველგვარ მიმართულების ნაციონალისტებო, შეერთდით“ო და თვით ქართველმა სოციალდემოკრატებმა შეითვისეს თურმე ნაციონალისტების ეს მოძღვრება.²¹⁵

²¹⁴ „Социалдемократия, увлекаемая общим националистическим течением родного края, сильно укрепилась в сторону национального общественного мирозозерцания ... Но отсутствие широкого образования и особенно знания сложных в течение веков слагавшиеся культурно-исторических взаимоотношений Кавказских народов, выдающиеся вожаки груз. социалдемократии к решению местных общекраевых вопросов стали подходить, естественно, с присущей им природно национальной точки зрения, как только жизнь возложила на них бремя улаживания национальных трений. Безспорные интернационалисты вне пределов Кавказа, на Кавказе незаметно для себя переродились в националистов Грузин. Слепленные внешним успехом своей партии на родине, они не замечали, то и быть может не видят и теперь, что обострение взаимной розни народов Кавказа ни при каком направлении старого режима не достигло той глубины и угрожающей самыми роковыми последствиями и Кавказу и вообще Российскому государству, серьезности, как ныне“ /стр. 1500 – 1501/.

²¹⁵ Мировая война, вызвавшая в момент возникновения общероссийское воодушевление и национальный подъем, усилил и в Грузии национальное течение, дала перевес идеологии нарастающего груз. национализма и нанесла тяжкий удар интернациональной социалдемократии. Социалдемократические организации сохранили свою силу, но в груз. среде, даже демократической, перестал вызывать былое воодушевление призыв, красовавшийся на всех флагах груз. общественного движения 1905 – 1906 г.г.: „пролетарий всех стран соединяйтесь“. В Грузии стал ярко намечаться девиз: „националисты всех оттенков объединяйтесь“. Сама социалдемократия в лице определенного течения и отдельные

აკად. ნ. მარრი იმასაც – კი უმტკიცებდა რუსეთის მაშინდელ მთავრობას, რომ ქართველები საქართველოთიც აღარ კმაყოფილდებიან და მთელი კავკასიის ხელში ჩაგდება და ბატონობა ჰსურთო.²¹⁶ საქართველოს ისტორიის ბრწყინვალე ხანებში, ჩასძახოდა იგი რუსთა მაშინდელ მმართველ პოლიტიკოსებს, საქართველოს მთელი კავკასია ეპყრა და თუ ჩრდილოეთით ის თანამედროვე კავკასიის საზღვრებს არ გასცილებია, სამხრეთითა და სამხრეთ-დასავლეთით მისი სახელმწიფოებრივი საზღვრები კავკასიის ყოფილ სამეფის-მოადგილეს საზღვრებზე გაცილებით უფრო შორს მიდიოდა. ქართული ნაციონალისტური მსოფლმხედველობა საქართველოზე ლაპარაკის დროს ეხლაც ძველებურად ამგვარ

ее предствители стали вкрапливать в свое учение элементы груз. Национализма“ /стр. 1499/.

²¹⁶ „Qartvel означал реально всю совокупность не только грузинских и родственным грузинам племен и народов, но и неродственных, лишь бы они входили в состав грузин. коллектива, иногда политического, иногда культурного, но никогда не этнически лишь грузинского. В блестящие периоды истории Грузии термин „Saqartvelo“, т.е. обнимал весь Кавказ, и, если на Севере он достигал пределов современного Кавказа, то на юге и юго-западе находил далеко за пределы бывшего наместничества. Грузинская националистическая мысль, говоря о Грузии, о „Saqartvelo“, и ныне мыслит о стране в древнем масштабе – в указанных пределах, т.е. по существу о нашей Кавказе. Я не касаюсь исторического анахронизма, именно того, что Россия добровольным присоединением в ней Грузии вовсе не получала из рук грузинского царя под названием Грузии столь обширного края. Но что для нас важнее отметить, тот же обширный край за сто лет русского правления не только переменял название, расширившись по сию сторону Кавказского хребта и в связи с этим окрещенный в „Кавказ“, но преобразился и внутри.... в части взаимоотношений местных народови еще до революции чувствовал потребность в новом общественном укладе... а никак не на реставрации давно пережитого, на основании реминисценций, до русского правления“ /стр. 1507/.

ფართოდ შემოფარგლულ მიწანყალზე „ჩვენ კავკასია“ზე ფიქრობსო. ეს ისტორიული ანაქრონიზმიაო, ბრძანებს ბატონი მარრი, რათგან რუსეთს საქართველოს ნებაყოფლობით შემოერთების დროს ქართველთა მეფისაგან სრულებით ასეთი დიდი ქვეყანა არ ჩაუბარებიაო. ამასთანავე ჩვენთვის უფრო იმასა აქვს მნიშვნელობა, რომ ასი წლის განმავლობაში, რუსთ მმართველობის წყალობით, კავკასია შეიცვალა და საზოგადოებრივი ცხოვრების განახლებაზე ოცნებობდა და არა ძველისა და დრომოჭმულის აღდგენაზეო. ასეთი ცილის წამება ქართველთა წინააღმდეგ არა მგონია ბევრს ვისმეს ეკადროს წინათაც, როდესაც სუვორინის გაზეთის ბელადის – მენშიკოვისა და შავრაზმელ „ჭემშარიტ-რუსთა“ პოლიტიკოსის, განთქმულ მღვდელ ვოსტორგოვის გარდა, პატიოსან ადამიანს პოლიტიკურ საკითხებზე წერა არ შეეძლო. ყველამ კარგად იცის და მით უმეტეს აკად. ნ. მარრს ეცოდინებოდა, რომ საქართველოში არ მოიპოვება არც ერთი პოლიტიკური პარტია, გინდ ჯგუფიც, არც ერთი მოღვაწე თუნდაც უკიდურესი ნაციონალისტი, რომელიც საქართველოს ხსენების დროს კავკასიაზე ფიქრობდეს და მით უმეტეს კავკასია საქართველოდ მიაჩნდეს. ძნელი წარმოსადგენელი იყო, რომ აკად. ნ. მარრი, რომელიც 1906-7 წლ. ვოსტორგოვის ამგვარს პროვოკაციას საჯაროდ ებრძოდა და ღირსეულს პასუხს აძლევდა, ათი წლის შემდგომ ისე დაუხლოვდებოდა მას სულიერად, რომ ვოსტორგოვის მსგავსი ენითა და იარაღით დაიწყებდა ჩვენ წინააღმდეგ თავგანწირულს წინამძღოლობას.

ნ. მარრი არც ამით კმაყოფილდება და ქართველებს გვიკიჟინებს, რომ ჩვენ მაგარი მუშტის საშუალებით სხვების შემოერთება და გაერთიანება გვსურს. პატარა საქართველო მისი მოღერებული მუშტით რუსეთის მთლიანობის დამამხობელი, ერთის მხრით, და, მეორეს მხრით – დიდი რუსეთი, საქართველოს მომგერიებელი, აკად. ნ. მარრის წაქეზებითა და წინამბრძოლობით, – რა უნდა იყოს ამ აკად. ნ. მარრის ფანტაზიით შეთხზულ ზღაპარზე უცნაური!..

მაშასადამე, ჩვენ უკიდურესი ნაციონალისტები ვყოფილვართ, მეცნიერების დაქვეითებასა და პეტერბურგის აღმ. ენების ფ-ტზე ნ. მარრის მიერ ანთებული ჩირაღდანის

ჩაქრობას ხელი შევუწყეთ და ქართული უ-ტის დაარსების დროს იმდენად მეცნიერება არ გვაინტერესებდა, რამდენადაც ეროვნულ-პოლიტიკური მიზნები.

ეხლა ვიკითხოთ, თითონ აკად. ნ. მარრი ვინ ბრძანდება, რა სწავლიან და რა მიზნებს ემსახურება? **მას რომ კითხოთ, ის ინტერნაციონალისტია**, მსოფლიო კულტურას ემსახურება, ჩვენსავით განხეთქილებაზე – კი არა, გაერთიანებაზე ოცნებობს და ფიქრადაც არ მოსვლია უ-ტს, კულტურულის გარდა, პოლიტიკური დანიშნულება დააკისროს. მაგრამ ეს მხოლოდ სიტყვიერადაა, საქმითა და მისი ნაწერებითგან კი სულ სხვა გამოდის. ცნობილია ისედაც და ქვემოთაც იქნება ამაზე საუბარი საგანგებოდ, რომ **აკად. ნ. მარრმა იმ დროს, როდესაც ჩვენი ქართული უნ-ტის გახსნის ნებართვას ვთხოვლობდით, რუსეთის მაშინდელ მთავრობაში წინადადება შეიტანა, რომ თბილისში საჯაროდ რუსული სახელმწიფო უ-ტი გახსნილიყო.** რა მიზნით? იმ მიზნით, რომ, რათგან რუსეთის სახელმწიფოში მცხოვრები ერნი საერთო ეროვნულ-ნათესაობრივ კავშირსა და შედუღებას მოკლებულნი არიან, მათ ისეთი კულტურული დანესებულებანი ესაჭიროებათ, რომელნიც ამ შედუღებას ხელს შეუწყობენ. ამ გვარ რუსეთში მცხოვრებ სხვა და სხვა ეროვნებათა შემაკავშირებელ უუძლიერეს იარაღად სკოლა და უნივერსიტეტი იყო. რასაკვირველია, ნ. მარრის შეხედულებით ასეთ სკოლად მხოლოდ ნაციონალისტურ მიზნებს მოკლებული ე.ი., მისი თეორიით, **მარტო რუსული სასწავლებელი გამოდგებოდა.** გასაოცარია, რომ აკად. ნ მარრს იმდენი არ ესმის, რომ უნივერსიტეტის საშუალებით რუსეთის ერთა შედუღება და სახელმწიფოს შერყეული მთლიანობის განმტკიცება იგივე პოლიტიკურ-ნაციონალისტური მიზნებია, მხოლოდ დიდი რუსეთის და რუსის მრავალრიცხოვანი ერის სასარგებლოდ და გასაძლიერებლად და პატარა ერების შთანსათქავად მიმართული. თბილისში რომ რუსული სახელმწიფო უნივერსიტეტი არ დაარსდეს, მაშინ შესაძლებელია სომხებმაც რუსეთის ორიენტაციას ზურგი შეაქციონო, ჩასჩიჩინებდა აკად. ნ. მარრი რუსეთის დროებითს მთავრობას და ყველა ამის მთქმელი და მქადაგებელი გაუნითლებლივ ჩვენა გვდებს ბრალს, ქართული უ-ტის დამაარსებელთ პოლიტიკურ-ნაცი-

ონალისტური მიზნები დაუსახავთ და მეცნიერების ტაძარი თავიანთ ეროვნული გეგმის განსახორციელებლად იარაღად უქცევიათო. ვნახოთ ეხლა როგორი ინტერნაციონალისტიც ბრძანდება აკად. ნ. მარრი? ინტერნაციონალისტისათვის ხომ სულ ერთი უნდა ყოფილიყო, ვისგან მომდინარეობდა განათლების სხივი და ვინ აწარმოებდა სამეცნიერო კვლევადიებას, ოღონდ განათლება მოფენილიყო და მეცნიერება წარმატებით გზას დასდგომოდა. აბა, გადაიკითხეთ მისი ნაწერები, გინდ იგივე მისი მოხსენება ჩვენი უ-ტის გამო და წერილი²¹⁷ და თქვენ დარწმუნდებით, რომ მას არამც თუ ინტერნაციონალისტებისა არა სცხია რა, მხოლოდ უკიდურეს შოვინისტს შეეძლო იმის თქმა და დაწერა, რასაც იგი სწერდა²¹⁸: არიქათ, ევროპიელი და ამერიკელი სამეცნიერო

²¹⁷ „Между тем на всем видное вакантное место университета в Тифлисе притязают другие бесспорно лучше, чем грузинский или армянский народ, подготовленные для развития научной деятельности иностранныя государства. Понятно, они могут сделать это ... отнюдь не внедряясь в пределы Кавказа, – отводом на свою мельницу культурного сотрудничества кавказских национальных научных учреждений мне удалось выяснить с достаточной ясностью, каким кольцом научных предприятий, использованием Кавказских научных сил у себя в Европе, и экспедициями к Кавказу из Турции и внутрь самого Кавказа, западные европейцы особенно же систематически немцы охватили эту почти непечатую сокровищницу научных материалов.“ /стр. 1510 – 1511/.

²¹⁸ „Немцы... едвали – ли перестанут вести начатую им линию действия... Линия эта состоит не в одних научных экспедициях, а и в научном использовании и мертвого материала и живых сил Кавказа в основательном деловом расчете... что это создаст волну обратного культурного воздействия на эту уже сейчас вступающую на путь культурного отхода от общения с нами нашу, казалось бы родную русским и по духу страну... При начатом задолго до войны из... Вана, культурном напоре западных европейцев и американцев, который они сильно усилили за войну, а после войны еще более усилят, и при полном изумительном ничегонеделании с нашей

კვლევა-ძიებასა და ექპედიციებს ანყობენ კავკასიაში, გერმანელები და ამერიკელები გულმოდგინედ მუშაობენ საქართველოსა და სომხეთში და ფიზიკურად იყავით, კავკასია შეიძლება ევროპისა და ამერიკის კულტურულ ორიენტაციას დაადგესო.

იმ დროს, როდესაც აკად. ნ. მარრმა რუსულ სამეცნიერო ყოფაცხოვრების სუსტი და უარყოფითი მხარეები თითონაც კარგად იცოდა, როდესაც, მისივე სიტყვით, რუსეთი და რუსული მეცნიერება გასაოცარს უმოქმედობას იჩენდა, ასი წლის განმავლობაში ერთი უმაღლესი სასწავლებლის დაარსება ვერ მოახერხა, ან არ მოინადინა, ევროპიელთა და ამერიკელთა კულტურული და სამეცნიერო მოღვაწეობა, ქართველთა ბუნებრივი წადილი და ცდა საკუთარი უნ-ტის დაარსების შესახებ მის გულში სიხარულისა და თანაგრძნობის მაგიერ სიძულვილსა და მტრობას იწვევს და ეს ადამიანი რაღაცა მანქანებით თავისთავს მსოფლიო კულტურის ინტერესების დამცველად ასაღებს.

იგივე აკად. ნ. მარრი, რომელიც ქართველ ინტელეგენციას ავადმყოფურ ნაციონალისტობას სწამებდა და უკიჟინებდა, სწორედ ერთი იმ პირთაგანია, რომელთაც ომის გამოცხადების შემდგომ რუსეთის სამეცნიერო აკადემიაში წინადადება შეიტანეს, რომ აკადემიკოსებისათვის სავალდებულოთ გაეხადათ რუსულად წერა, რომ მათ უცხო ენებზე წერის უფლება არ ჰქონოდათ. სწორედ რუს აკადემიკოსთა უმრავლესობისაგან ეს წინადადება უარყოფილი იქმნა და ნ. მარრის უცნაურ საქციელზე და ჭეშმარიტ რუსულ გულმოდგინეობაზე აკადემიურსა და უ-ტის წრეებში ლაპარაკი და საყვედური ისმოდა. მაგრამ რაკი შუამდგომლობა ქ-ლი უ-ტის დაარსების შესახებ აღძრული იყო და საქმის ასე თუ ისე გადაწყვეტა საჭირო იყო, როცა ნ. მარრს შეეკითხნენ გახსნის ნება მივცეთ თუ არაო, უპასუხნია გახსნის ნება უნდა მიეცეს, მხოლოდ განსაზღვრულ პირობით. მართალია, პირველი უ-ტი ტფილისში ქართული იქმნება, ამასთანავე, გერმანულ

стороны...удивление будет неуместное, если объединенная национальная мысль армян культурно ориентируется не по России“ /стр. 1512/.

გეგმაზე აგებული და ეს, რასაკვირველია, იქ დიდ შთაბეჭდილებას მოახდენსო, მაგრამ ეგ არაფერია, ოღონდ იქვე **საჩქაროდ რუსული სახელმწიფო უ-ტი გავხსნათ, საუკეთესოდ მოვანყოთ და მაშინ ქართული უ-ტის მადიდებელნი მალე ჩაჩუმიდებიანო**. ალბად მორცხვობით არ აქვს ნათქვამი, რომ ამით თვით ქართული უ-ტის დადუმების იმედიც უღვიოდათ გულში მას და მის თანამოაზრეებს. ქ-ლი უ-ტი, რასაკვირველია, იურიდიულად უნდა შემოიფარგლოს, ვითარცა კერძო უმაღლესი სასწავლებელი და გახსნის ნებართვა მიეცეს როგორც სახელმწიფო უ-ტის მომავალ სასურველ თანამშრომელსო. ეს იმასა ნიშნავდა, რომ ჩვენს უ-ტს სამეცნიერო ხარისხის მინიჭების უფლება არ უნდა ქონოდა და სამუდამოდ რუსულ უ-ტის შემაცქერალი უნდა ყოფილიყო. ცხადია, თუ რა დაემართებოდა ჩვენ უ-ტს, აკად. ნ. მარრის გეგმა რომ განხორციელებულიყო.

მაგრამ თუ ვინიცობაა მისი და მის თანამოაზრეების იმედი არ გამართლდებოდა და ჩვენი უ-ტი მაინც იარსებებდა, მაშინაც ის გულს არ იტეხდა, რათგან, მისი სიტყვით, ქ-ლ მუშათა და გლეხთა შეგნებული ნაწილი და, საზოგადოდ, გლეხობა გაეროვნულებისა და საქართველოს გამოყოფის მოწინააღმდეგე უნდა ყოფილიყო.²¹⁹

აკად. ნ. მარრი ეტყობა სიამოვნებით იგონებდა იმ წუთებს, როდესაც, მისი სიტყვით, ქართულ სოფლებში მრავალრიცხოვან ქართველთა თანდასწრებით გამართულ მიტინგებზე ქართველი მოლაპარაკენი თავიანთ სიტყვებს ათავებდნენ ხოლმე ძახილით: „ძირს საქართველო! გაუმარჯოს რუსულ სოციალ დემოკრატიულ მუშათა პარტიას“-ო, როდესაც ეროვნულ იდეის მცირე რიცხოვან წევრებს ლაპარაკის ნებას არ აძლევდენ და თუ ვინმე გამოსვლას გაბედავდა, კათედრიტგან ჩამოათრევდენ ხოლმეო.²²⁰

²¹⁹ „Сознательная часть грузинских рабочих и крестьянство, вообще груз. крестьянской массы против националистической конструкции уклада Кавказской жизни, против национального обособления Грузии“ /стр. 1507/.

²²⁰ „Тогда в самой гуще сельского неселения ораторы, чистокровные грузины, на многочисленных митингах, сплошь из таких же грузин,

აი, ასეთი სულისკვეთების იმედი ქონდა აკად. ნ. მარრს და ღრმად იყო დარწმუნებული, რომ თვით ქართველი ხალხი ნმას არ მისცემდა და ქართული უ-ტის დაარსების ინიციატორებს ვითომც მაქსიმალისტური ოცნებების სიზმართითგან გამოაფხიზლებდა და არა დროს არ შეურიგდებოდა თავისი სკოლის მწვალებლურ- ნაციონალისტურ სულსა და წესწყობილებას. სწორედ ამის მოლოდინში, ნ. მარრის აზრით, რუსეთის განათლების სამინისტროს უნდა ქ-ლი უ-ტის გახსნის ნებართვა მიეცა.²²¹ იქნებ მას და მის თანამოაზრე მკითხველებს თვალზე წინ ეხატებოდათ სურათი, როდესაც ქ-ლი უ-ტის დამაარსებელ „ნაციონალისტ“ პროფესორებს კათედრებიტგან ჩამოათრევდენ და „ძირს საქართველოს!“ შეჰყვირებდენ, მაგრამ ცხოვრების სინამდვილემ მათ იმედები გაუცრუა.

свои речи на грузинском языке заключали при громе аплодисментов выкриками: „Долой Грузию! Да здравствует русская социал-демократическая рабочая партия!“ Редким смельчакам, решавшимся выступить против такого отрицания национальной идеи, всецело господствовавшие тогда социал-демократы, меньшевики, не давали высказаться и в случае упорства без церемонии стаскивали из с импровизованных под открытым небом... Грибун. Свидетелем таких явлений лично я был в 1905 году /см. брошюрку мою „Из гурийских наблюдений и впечатлений 1905 г.“, стр. 1496/.

²²¹ „Нет однако основания отрицать, что максималистические мечты романтиков-инициаторов Груз. университета имеющее наступить спокойное время реальной жизнью будут приведены к трезвым и действительно научным взглядом груз. общества на задачи национального их университета. Сам грузинский народ, давно и действенно выступающий на широкий путь демократизации реальных устоев своей национальной жизни, никогда не примирится с сектантско-националистическим духом и строем школы. Министерство в этих видах имеет не только право, но и долг благословить начинание общества груз. университета, как частного высшего учебного заведения, указав однако соответственно его правовые пределы“ /стр. 1510/.

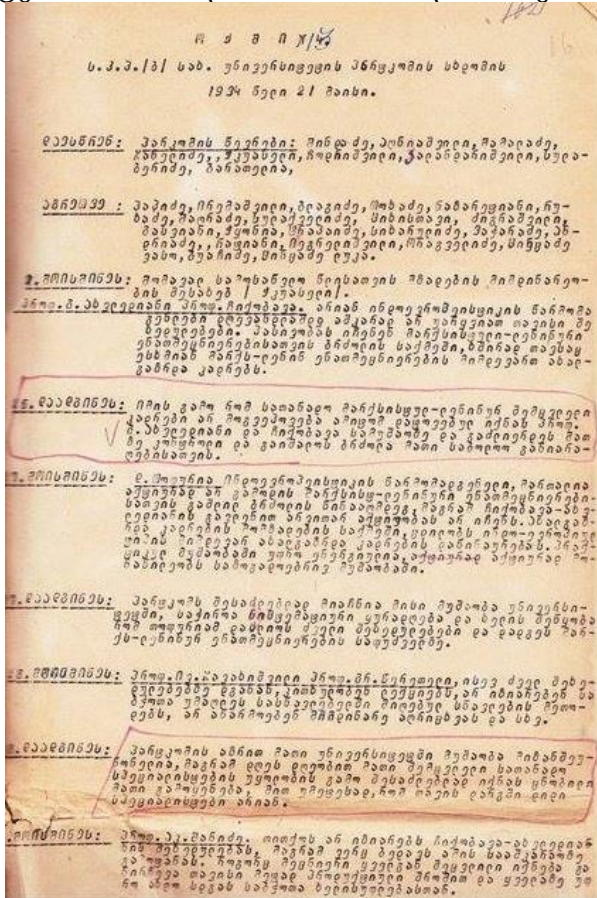
ვგონებ, თვით აკად. ნ. მარრსაც ამისი ეჭვი ქონდა. ამიტომ ის რუსეთის მთავრობას დაჟინებით ურჩევდა²²² რუსული სახელმწიფო უ-ტი გაეხსნა თბილისში. გარეგნულად ამის საბუთად ის მოსაზრება მოჰყავდა, რომ ეროვნული ქართული და სომხური უ-ტები ვითომც ნამდვილ უმაღლეს განათლებას ვერ მიანიჭებდენ სტუდენტებს და შურსა და მტრობას ჩაუნერგავდენ. მაგრამ ის სისწრაფე, რომლითაც რუსული უ-ტი უნდა გაეხსნათ თბილისში, და ის მიზნები, რომელიც მას, როგორც დავრწმუნდით, აკად. ნ. მარრის ლოცვა-კურთხევით უნდა დაკისრებოდა, ცხად-ჰყოფენ, თუ ნამდვილად რისთვის უნდა დაარსებულყო იგი.

აკად. ნ. მარრი მაინც იმდენად დარწმუნებული არ იყო, რომ მისგან ასე შექმნული და ცამდე აღზევებული უნივერსალური მიზნების განმახორციელებელი რუსული სახელმწიფო უმაღლესი სასწავლებელი ქართველთა და სომეხთა შორის თანაგრძნობას მოიხვეჭდა და მოხიბლავდა, რომ რუსეთის მთავრობას ურჩევდა, მის შესანახად სახელმწიფო ხაზინითგან გამოეღოთ ხოლმე ფული და პირველ ხანებში მაინც ადგილობრივ მკვიდრთა ანაბარად არ დაეტოვებიათ²²³.

²²² „Дело по существу вовсе не в том, что национальные университеты на Кавказе, доступные лишь говорящим или по-грузински, или по-армянски, оставят остальное население обойденным в заботах государства о высшем образовании, поставят его в положение граждан второго и даже третьего ранга. А дело в том, что они никому, и обладателям таких национальных университетов не обеспечивают действительно высшего университетского образования, наоборот, обеспечивают понижение его уровня и вообще сгущение атмосферы ядоносным чадом взаимного непонимания и взаимной вражды“ /стр. 1509/.

²²³ „В виду болезненного состояния национального настроения наиболее культурных народов Кавказа, обеспечить Кавказский университет денежными средствами из государственного назначейства без обращения на первых порах к местным людям за материальной поддержкой“ /стр. 1516/.

სკკპ (ბ) სახელმწიფო უნივერსიტეტის
პარტკომის 1934 წლის 21 მაისის სხდომის ოქმი 13²²⁴

224 საარქივო დოკუმენტი პირველად გამოაქვეყნა თამარ ბელქანიამ; იხ. მისი: "სტალინური კულტურა (ინფორმაციით კულტურის კონსტრუირების მცდელობა სოციალისტურ რეალიზმში და უახლესი დრო; საქ.მ.სს არქივში დაცული მასლების ერთი ნაწილის მიხედვით)", თბ. 2016, გვ. 57-58.

ტარიელ ფუტკარაძე

**საერთოქართველური ენისა და თანამედროვე
ქართველური ქვესისტემების ისტორიული
მიმართების ამსახველი სხვადასხვა სქემის
შეპირისპირებითი ანალიზი²²⁵**

სამეცნიერო ლიტერატურაში კარგადაა დამუშავებული ფუტკარაძის **სავარაუდო სახის** აღდგენის ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი²²⁶, რომლის მიხედვით შესაძლებელია არსებულ ენათა/დიალექტთა ბგერათშესატყვისობის, მორფოლოგიური სტრუქტურებისა და სხვა მონაცემების შეპირისპირების საფუძველზე **მოცემული ენობრივი ერთეულებისათვის ამოსავალი სისტემის აღდგენა**, კერძოდ, შინაგანი რეკონსტრუქციით, შედარებითი რეკონსტრუქციითა და ლექსიკურ-სემანტიკური რეკონსტრუქციით მონათესავე ენობრივ ერთეულთა ამოსავალი ენობრივი მოდელის დაშვება; მოდელის **სრულყოფილი სახის შესაქმნელად კი გასათვალისწინებელია ინტეგრაციული და კონვერგენციული პროცესებით**

²²⁵ ვრცელი ვარიანტი იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ქართველთა ენობრივი ისტორია დივერგენციული და კონვერგენციული პროცესების გათვალისწინებით; აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: ქუთაისური საუბრები – XIV; მიეძღვნა ნიკოლოზ ბარათაშვილის დაბადების 200 წლისთავს; Kutaisi discussions Internacional Scientific Conference 3-4 ნოემბერი, 2017 წელი; November 3-4, 2017; სტატიად დაიბეჭდა „ქართველური მემკვიდრეობის“ XXI ტომში (2017 წ.), გვ. 353-368.

²²⁶ „ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი წარმოადგენს ენათა ნათესაობის დადგენის საშუალებას, წარმოშობის მიხედვით მონათესავე ენების შესწავლის მეთოდს. მისი ძირითადი ნაკლი ის არის, რომ იგი ყოველთვის საჭირო სიზუსტით ვერ გვიჩვენებს ისტორიას“ არნ. ჩიქობავა, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952, გვ. 332-338. ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის შესახებ განსხვავებული მოსაზრებებისათვის იხ.: მ. ქურდიანი, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები, 2007, გვ. 91-109.

ნარმოქმნილი მოვლენების ანალიზი.

აქვე ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ არასწორია ისტორიულ-შედარებითი მეთოდით კვლევის დაყვანა ოდენ **ბგერათშესატყვისობების დადგენამდე**²²⁷; ჩვენთვის უფრო მისაღებია არნ. ჩიქობავას მიდგომა:

ენათა ნათესაობის რკვევისას „მთავარია მსგავსება, – კანონზომიერი მსგავსება, – მორფოლოგიურ ინვენტარში, ფორმანტების ბგერით შედგენილობაში და გარკვეული სიტყვების ძირთა ბგერით შედგენილობაში“²²⁸.

მსგავსი მიდგომა აქვთ თ. გამყრელიძესა და გ. მაჭავარიანს: „ქართველურ დიალექტთა შორის გენეტურ მიმართებათა დასადგენად უნდა დავემყაროთ არა მარტო ფონოლოგიურ, არამედ აგრეთვე მორფოლოგიურ და ლექსიკურ იზოგლოსებსაც. მხოლოდ ამგვარი კომპლექსური მიდგომა მოგვცემს საშუალებას, გავითვალისწინოთ ის რთული მოვლენები, რომლებსაც ფუძე-ენის დიფერენციაციის პროცესში უნდა ჰქონოდა ადგილი და რომელთა შედეგად ისტორიული ქართველური ენები ჩამოყალიბდა“²²⁹. აღსანიშნავია ისიც, რომ **შიდა ენობრივ-სტრუქტურული მიმართებებით** – ბგერათშესატყვისობით, გრამატიკული სტრუქტურების შესაბამისობითა თუ სემანტიკური მოდელების შეპირისპირებით – შეიძლება დადგინდეს ამოსავალი ენობრივი მოდელის სახე თუ ენათა/დიალექტთა ნათესაობა, მაგრამ არა – მეტყველების სტატუსი; ენისა თუ დიალექტის სტატუსი დგინდება (ყალიბ-

²²⁷ შდრ. მაგ., მ. ქურდიანი, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები, 2007, გვ. 109: „ენათა ნათესაობის დამტკიცებისათვის მორფოლოგიის მონაცემებს არანაირი მტკიცებულებითი ძალა არ გააჩნია. ერთადერთი და გადამწყვეტი კრიტერიუმი შესადაარებელ ენებს შორის კანონზომიერი და რეგულარული ბგერათშესატყვისობათა სისტემის დადგენა ისტორიულ-შედარებითი მეთოდის მკაცრი გამოყენებით“.

²²⁸ არნ. ჩიქობავა, ზოგადი ენათმეცნიერება, II, ძირითადი პრობლემები (მეორე გამოცემა); თბ., 1983, გვ. 252

²²⁹ თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში; თბ., 1965, გვ. 4.

დება) სოციოლინგვისტური მიმართებებით²³⁰.

ქართველური ენობრივი სამყაროს თითქმის ყველა ცნობილი მკვლევარი მიიჩნევს, რომ თანამედროვე ქართველურ ენაკილოთა ამოსავალ საერთოქართველურ მოდელს ძირითადად მიჰყვება ქართული სამნიგნობრო ენა. პირველ რიგში, დავიმონწმებთ არნოლდ ჩიქობავას დასკვნას²³¹:

„ჭანურისა და მეგრულის ფონეტიკურ-მორფოლოგიურ-სინტაქსურ მოვლენათა ანალიზისას ცხადი და ხელშესახები ხდება ამ მოვლენათა ისტორიული წარსული და გენეტიური ურთიერთობა, როცა ამოსავლად გამოყენებულია ქართული ენა“. 1948 წელს კი არნ. ჩიქობავა წერს: ზანური (მეგრულ-ჭანური) ისტორიული ქართული ენის ტრანსფორმაციას წარმოადგენს; სვანური, თავის მხრივ, გარკვეული „აგრეგატივა“ ძველი ქართული დიალექტის, ზანურისა და ადიღეურის შერევით მიღებული²³².

²³⁰ მაგ., ზოგს რატომღაც ჰგონია, რომ ბგერათშესატყვისობების არსებობა/არარსებობით ირკვევა, **მოცემული მეტყველება ენათუ დიალექტი**. არც ისტორიულად და არც თანამედროვე მსოფლიოში ენათა თუ კილოთა სტატუსი არ დადგენილა არც ენის რომელიმე შიდასტრუქტურული კრიტერიუმით და არც გაგებინებით – ლოგიკური /არალინგვისტური/ კრიტერიუმით; ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ენისა და კილოს გასამიჯნი კრიტერიუმები და ქართველურ იდიომთა კვალიფიკაციის პოლიტიზების რეტროსპექტივა; საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტომი VII, 2017, გვ. 115-134; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი, ქართველურ ენობრივ ვარიანტთა (ქვესისტემათა) კვალიფიკაცია და კლასიფიკაცია; საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის შრომები, ტომი III, 2017, გვ. 80-105.

²³¹ არნ. ჩიქობავა, ჭანურის გრამატიკული ანალიზი; თბ., 1936, გვ. 205-206; არნ. ჩიქობავა, შრომები, III, თბ., 2008, გვ. 209.

²³² არნ. ჩიქობავა, ქართველური ენები, მათი ისტორიული შედგენილობა და არქაული ლინგვისტური სახე (რუსულ ენაზე); იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, II, თბ., 1948, გვ. 255-275.

ეს თვალსაზრისი გარკვეული დაზუსტებებით გაზიარებულია სხვა ბევრი სპეციალისტის მიერაც; კერძოდ:

თ. გამყრელიძისა და გ. მაჭავარიანის ვარაუდით, საერთოქართველურში აღდგენილი ფუძეები ძირითადად ემთხვევა სამწიგნობრო ქართულის მონაცემებს – მათ მიერ რეკონსტრუირებული ფუძეების ფონემატური სტრუქტურა ნაწილობრივ განსხვავდება ქართული სამწიგნობრო ენის მონაცემებისაგან; კერძოდ, მათი აზრით, საერთოქართველურში უნდა აღდგეს ფონემათა სამი კლასი: თანხმოვნები (ჩქამიერები, სონორები), ა, ე, ო ხმოვნები და *ი/ე, *უ/ვ²³³, *მ., *ნ., *რ., *ლ. სონანტები, ბგერები, რომლებიც პოზიციისა და მიხედვით რეალიზდებიან ხან მარცვლოვან, ხანაც უმარცვლო ალოფონებად. დასახელებულ ავტორთა მიხედვით, საერთოქართველური ენა თანამედროვე ქართველური ქვესისტემებისაგან სხვაობდა სიბილანტურ სპირანტთა და აფრიკატთა მესამე რიგის – შუასიბილანტური (სისინ-შიშინა) რიგის თანხმოვნების – არსებობითაც; შდრ.: თ. გამყრელიძისა და გ. მაჭავარიანის მიხედვით, თანამედროვე ქართველურ ქვესისტემებში სონანტთა კლასი გამოირიცხება²³⁴.

მ.ქურდიანის აზრით²³⁵, სამწიგნობრო ქართულისაგან განსხვავებით, საერთოქართველურში უნდა აღდგეს მხოლოდ „სიბილანტურ სპირანტთა და აფრიკატთა სამი რიგი“: ძ¹, ც¹, წ¹, ზ¹, ს¹.

²³³ ჩვენი აზრით, ქართულ ენაში ბაგისმიერი სპირანტის ძირითადი ალოფონია წყვილბაგისმიერი ვ (w); იშვითად რეალიზდება კბილბაგისმიერი ვარიანტიც (იმ ენებში რომელშიც ძირითადია კბილბაგისმიერი ვარიანტი, გვაქვს მისი ყრუ ვარიანტიც – f-ც).

²³⁴ თ. გამყრელიძე, გ. მაჭავარიანი, სონანტთა სისტემა და აბლაუტი ქართველურ ენებში; თბ., 1965 გვ. 7, 325-364.

²³⁵ მ. ქურდიანი, საერთოქართველური ენა და მისი დიფერენციაციის თანამიმდევრობის პრობლემა, ქართველური მემკვიდრეობა, I, ქუთაისი, 1996, გვ. 253-264; მ. ქურდიანი, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები, 2007, გვ. 128-129.

არქაულ სამნიგნობრო ენაშიც და თანამედროვე ქართველურ ზეპირ მეტყველებებშიც არსებობს ი/ფ და უ/ვ სონანტები²³⁶; შესაბამისად, ლოგიკურია, საერთოქართველურშიც და ვუშვათ მათი არსებობა; ჩვენი აზრით, **საერთოქართველური ფონემატური სტუქტურა** ასე შეიძლება აღდგეს:

ხშულები: *ბ, *ფ, *პ; *დ, *თ, *ტ; *ძ, *ც, *წ; *ჯ, *ჩ, *ჭ; *გ, *ქ, *კ; *წ, *ყ;

ნაპრალოვნები: *ზ, *ს; *ჟ, *შ; *ლ, *ხ; *ჰ;

სონორები: *მ, *ნ, *რ, *ლ;

სონანტები: *ი/ფ, *უ/ვ;

ხმოვნები: *ა, *ე, *ო.

ქართველური ენობრივი სამყაროს ისტორიის მკვლევართა დასკვნით, საერთოქართველურ ენაში დაახლოებით ისეთივე ფონეტიკურ-მორფოლოგიურ-სინტაქსურ-სემანტიკური ვარიანტები აღდგება, როგორც გვქონდა არქაულ ქართულ სამნიგნობრო ენაში²³⁷; თანამედროვე ქართველური დიალექტები კი მეტნაკლებად განსხვავდებიან საერთოქართველურისაგან, რამდენადაც საშინაო სამეტყველო კოდები უფრო თავისუფლად ვითარდებიან (მით უმეტეს, ის განაპირა კილოები, რომლებზეც ძლიერია სხვა ენების გავლენა). **საერთოქართველურიდან მომდინარე ქართველთა სამნიგნობრო ენა დღემდე არსებობს, როგორც ქართველი ერის მაკონსოლიდებელი ფენომენი**; ამავე საერთოქართველურიდან მომდინარე დიალექტები (მეგრულ-ლაზური, სვანური, მესხური, თუშური, ქართლ-კახური...) კი სამნიგნობრო ენის მასაზრდოებელი წყაროები არიან. ისტორიული მიმართება ასეთი სქემებით შეიძლება გამოვსახოთ:

²³⁶ მსჯელობისათვის იხ. ტ. ფუტკარაძე, თანამედროვე ქართული ენის ხმოვანთა სისტემა (სადოქტორო დისერტაცია); თბ., 1998.

²³⁷ მსჯელობისათვის იხ. ტ. ფუტკარაძე, სათავე და პერსპექტივა ქართული სამნიგნობრო ენისა, 2006. *The Origin of the Georgian Literary Language and its Prospects*, Tbilisi, 2006; <http://www.scribd.com/doc/11390384/The-Origin-of-the-Georgian-Literary-Language-and-its-Prospects>.

- საერთოქართველური ენა >> ზოგადქართული (ქართველური) სალიტერატურო ენა;
- საერთოქართველური ენა >> ქართველთა საშინაო სამეტყველო კოდები (/ქართველური დიალექტები/²³⁸).

სამეცნიერო ლიტერატურაში განსხვავებული მოსაზრებებია უშუალოდ ქართული სამნიგნობრო ენის საყრდენი ენობრივი მოდელის შესახებ:

ივ. ჯავახიშვილის აზრით, ქართული სამნიგნობრო ენა ქართულ-კახელ-იმერელ-გურულებისა და მეგრელ-სვანებისთვის საერთო ენაა... წარმართობისდროინდელი საერთო შემოქმედებაა (1908, გვ. 4; 1979, გვ. 154-156).

არნ. ჩიქობავა ფიქრობდა, რომ ძველი სალიტერატურო ქართული ენა შეიქმნა ისტორიული ქართლის მეტყველების საფუძველზე; ახალი ქართული სალიტერატურო ენა კი ქართლურის გარდა კახურსაც ემყარება“ (არნ. ჩიქობავა, 1952, გვ. 114-115; იხ., აგრეთვე: ბ. ჯორბენაძე, 1989, გვ. 172-173).

გიორგი ახვლედიანის რედაქტორობით გამოქვეყნებულ „ენათმეცნიერების შესავალში“ ჩამოყალიბებული თვალსაზრისის მიხედვით (ავტორია გ. ნებიერიძე), „ქართულ სალიტერატურო ენას საფუძვლად უდევს ქართლ-კახური დიალექტი, მაგრამ სალიტერატურო ქართული არ ემთხვევა მთლიანად ქართლ-კახურ დიალექტს...“ (გ. ახვლედიანი, 1972, გვ.27)...

ქართველთა სამნიგნობრო ენის ამოსავალ ენობრივ სისტემად ქართლურის თუ ქართლურ-კახურის მიჩნევას ხელს უშლის ერთი არსებითი გარემოება:

არქაული ქართული წერილობითი ძეგლების ენას აქვს ბევრი ისეთი თავისებურება, რომლებიც ნამდვილად არ ახასია-

²³⁸ ტ. ფუტკარაძე, საერთოეროვნული სალიტერატურო ენისა და „საშინაო“ სამეტყველო კოდების მიმართების საკითხი ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართველური დიალექტების მიხედვით (სამეტყველო კოდების იერარქიისათვის), XX დიალექტოლოგიური რესპუბლიკური სამეცნიერო სესიის მასალები, თბ., 2000, გვ. 102-106. ტ. ფუტკარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005, გვ. 329.

თებს არც ქართლურ და არც კახურ დიალექტს; თუკი დავუშვებთ, რომ ქართლური/კახური სამნიგნობრო ენის დაფუძნების შემდეგ შეიცვალა, ამგვარივე დაშვება შესაძლებელია სხვა ქართველური კილოების მიმართაც. **უფრო ლოგიკურია ვივარაუდოთ, რომ ქართული ასომთავრული ანბანი შეიქმნა იმ ენისთვის, რომელიც არსებობდა ძვ.წ. I ათასწლეულში; ასეთი ენა საერთოქართველური ენაა, რომლის რეკონსტრუირებული ფორმები თითქმის იდენტურია ყველაზე ძველი (ე.წ. ხანმეტი) ტექსტების ენისა**²³⁹.

სამეცნიერო ლიტერატურაში დისკუსიის თემაა საერთოქართველური ენისაგან ქართველური ქვესისტემების ფორმირების გზებიცა (სქემებიცა) და ქრონოლოგიაც.

კ. ბერგსლანდისა და ჰ. ფოგტის აზრით, ჰიპოთეტური საერთოქართველური ენა „ძველი ნელთალრიცხვის ბოლო ათასწლეულში უნდა მოვთავსოთ“²⁴⁰; შესაბამისად, თანამედროვე ქართველური ქვესისტემები წარმოქმნილია ახალი ნელთალრიცხვის შემდეგ.

საერთოქართველური ენის დათარიღების კუთხით, **ანალოგიურია არნ. ჩიქობავას დასკვნაც:**

„იბერიულ-კავკასიური ენები მონათესავე ენებია, მათ წარმოშობა აერთიანებს. ეს ძველისძველ ვითარებას გულისხმობს; სავარაუდოდ, სამი ათასი წლის წინანდელს (შესაბამისად, საერთოქართველური ნავარაუდევია ძვ.წ. I ათასწლეულში – ტ.ფ.), და, ალბათ, ძველ ადგილ-სამყოფელს, კავკასიის სამხრეთით მდებარე მიწა-წყალს. ამ ენათა განვითარება სხვადასხვა გზით წარიმართა; არაერთს სხვა ენას გადაჰყრიან; საუკუნეთა მანძილზე არაერთი დიალექტი თუ ენა წარმოქმნილა თუ გამქრალა/გათქვეფილა სხვა ენაში. ამი-

²³⁹ ტ. ფუტკარაძე, სათავე და პერსპექტივა ქართული სამნიგნობრო ენისა, 2006. The Origin of the Georgian Literary Language and its Prospects, Tbilisi, 2006; <http://www.scribd.com/doc/11390384/The-Origin-of-the-Georgian-Literary-Language-and-its-Prospects>.

²⁴⁰ კ.ბერგსლანდი, ჰ.ფოგტი, გლოტოქრონოლოგიის საფუძვლიანობისათვის; მიმოხილველი, 6/9, თბილისი, 1972, გვ. 255.

ტომ გასაკვირი ის კი არ არის, რომ იბერიულ-კავკასიურ ენებს „გასაოცარი ნაირგვარობა“ ახასიათებს, არამედ ის, რომ ფონეტიკა-მორფოლოგია-სინტაქსში (ასევე, ლექსიკა-შიც) ნიშანდობლივი საერთო თვისებები შერჩენიათ“ (არნ. ჩიქობავა, 1979, გვ.253).

თ. გამყრელიძის, ვ. ივანოვის, დ. მუსხელიშვილის, მ. ქურდიანი²⁴¹ და სხვათა აზრით, ძვ.წ. II ათასწლეულში უკვე არსებობდა სამი ქართველური ენა: სვანური III ათასწლეულში, ქართული და ზანური (მეგრულ-ჭანური) II ათასწლეულიდან; მათი აზრით, საერთოქართველური ენის არსებობის სავარაუდო დროა ძვ.წ. V-IV ათასწლეულები. ამგვარი მოსაზრება ძირითადად ეყრდნობა ენათა დათარიღების საკამათო გლოტოქრონოლოგიურ მეთოდს (ლექსიკური ერთეულების ცვლილების მიხედვით ენის ასაკის განსაზღვრას)²⁴² ან ცალკეული სიტყვების საეჭვო ისტორიას; კერძოდ, თ.გამყრელიძისა და ვ.ივანოვის მიერ ერთ-ერთ არგუმენტად მოხმობილია ძვ.წ. II ათასწლეულში დადასტურებული მიკენური კო-ას/კო-ვო „ტყავი“ სიტყვა, რომელიც, მათი აზრით, მომდინარეობს უკვე ძვ.წ. II ათასწლეულში თითქოსდა არსებული „ზანური ენის“ *ტყოვ- ფუძისგან (რომლის ამოსავალ ვარიანტად ივარაუდება საერთოქართველური *ტყავ- ფუძე)²⁴³. „არგუმენტი“ არ არის სარწმუნო: მეგრულ-ლაზურში არ არსებობს და არც ოდესმე უნდა არსებულიყო *ტყოვ- ფუძე:

²⁴¹ იხ., მაგ.: თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვი, ინდოევროპული ენა და ინდოევროპელები, 1984, გვ.908-909; მ.ქურდიანი, ქართველურ ენათა ისტორიული ენობრივი კონტაქტები და საერთოქართველური ენის დიფერენციაციის ქრონოლოგიური საზღვრების პრობლემა; საენათმეცნიერო ძიებანი, XIV, თბ., 2003; გვ. 36; მ. ქურდიანი, იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერების საფუძვლები, 2007, გვ. 742..

²⁴² გლოტოქრონოლოგიური მეთოდის კრიტიკული ანალიზისათვის იხ.: კ.ბერგსლანდი, ჰ.ფოგტი, 1972; დ.კრისტალი, 1989, გვ.331; ტ.ფუტკარაძე, 2000, გვ.327; თ.გვანცელაძე, 2004 და სხვ.

²⁴³ თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვი, ინდოევროპული ენა და ინდოევროპელები, 1984, გვ.908-909.

როგორც წესი, საერთოქართველური *ტყავ- ტიპის ფუძეებში ბაგისმიერი ვ-ს არსებობის გამო ზანურ კილოებში ა გვაძლევს ე ხმოვანს, შესაბამისად, ლაზურ-მეგრულში მოსალოდნელია და არის კიდევ: ტყებ- ფუძე (ტყები „ტყავი“); შდრ.: *ძარღვ- > ჯერღვ, *არჩვ- > ერცქემ- და სხვ.

თ.გამყრელიძის, ვივანოვის, დ.მუსხელიშვილის, მ.ქურდიანისა და სხვა ავტორთა მიერ გაანალიზებული სხვა ლექსიკური პარალელებიც ვერ იძლევა დამაჯერებელ დასკვნას საერთოქართველური ენის ძვ.წ. V-IV ათასწლეულებში არსებობის შესახებ; კერძოდ, ამგვარი საკამათო მასალის მიხედვით ვერ დავადგენთ საერთოქართველური თუ საკუთრივ ქართული ენის არსებობის დროს; გარდა ამისა, რეკონსტრუირებული და არადოკუმენტირებული ენების სავარაუდო ლექსიკური ბაზის მიხედვით, ასეთ შორეულ დროში რთულია დადგინდეს: სესხებასთან გვაქვს საქმე თუ საერთო წარმომავლობასთან²⁴⁴.

საგანგებოდ აღვნიშნავთ, რომ მსოფლიოში არ არსებობს დიდი სამწერლობო ტრადიციის მქონე ენაც კი, რომელსაც 50 საუკუნის განმავლობაში შეენარჩუნებინოს თავისი ძირითადი სახე; მით უმეტეს, ასეთი ვერ იქნება უმწერლობო „ტომობრივი ენა“ თუ დიალექტი. 1000 წლის მანძილზეც კი მხოლოდ დიდ სამწერლობო ტრადიციას შეუძლია, შეანელოს დივერგენციული და კონვერგენციული მიზეზებით შეპირობებული ენის ცვლილების პროცესი; 4000-5000-წლიან თვისობრივ უცვლელობაზე კი, ვფიქრობთ, ლაპარაკიც ზედმეტია. საკითხი კომპლექსურ შესწავლას საჭიროებს; დასკვნების სანდოობა ისტორიკოს-არქეოლოგთა, ეთნოგრაფთა და ლინგვისტთა ერთობლივმა კვლევამ შეიძლება განსაზღვროს.

²⁴⁴ სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვისა და მსჯელობისათვის ვრცლად იხ. ტ. ფუტკარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005, გვ. 280-297.

საკუთრივ, ჩვენი ვარაუდი ასეთია:

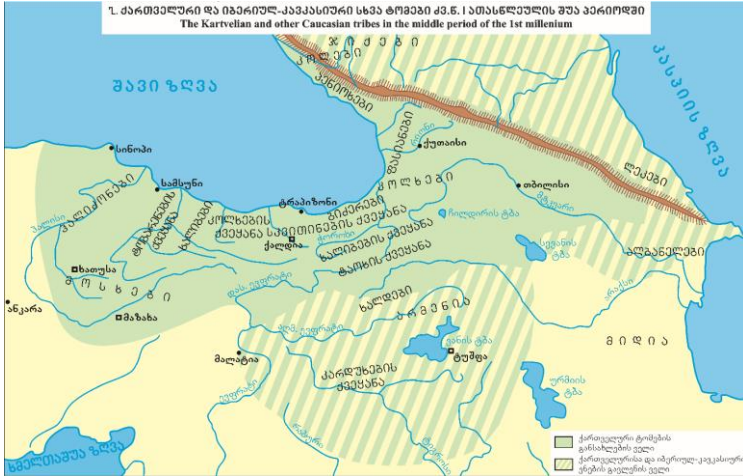
ძვ.წ. V-IV ათასწლეულში, საერთოინდოევროპულის თანადროულად, არსებობდა იბერიულ-კავკასიური კონტინუუმი, რომლისგანაც, საკუთრივ, ქართველური ენობრივი სამყაროს გამოიწვევს დაწყებული ჩანს კავკასიასა და ანატოლიაში ინდოევროპული ნაკადის შემოსვლის შემდეგ ძვ.წ. III-II ათასწლეულების მიჯნაზე. ჩრდილოკავკასიურ ენებთან მკვეთრი დაშორება სავარაუდოა ძვ.წ. I ათასწლეულის მანძილზე, კერძოდ, სკვით-კიმერიელთა და სპარსული მოდგმის ტომთა შემოსევების დროს.

რაც შეეხება საკუთრივ ქართულ/ქართველურ ენას:

დიდი ალბათობით, ისტორიული კოლხას /კულხა/ კოლხიდა²⁴⁵ ტერიტორიაზე (რომელიც უფრო მეტ ტერიტორიას მოიცავდა, ვიდრე თამარ მეფის სახელმწიფო) განფენილი ქართველური ტომების დიალექტებიდან კოლხურ-ყობანური არქეოლოგიური კულტურის²⁴⁶ ფორმირების პროცესში – ძვ.წ. II ათასწლეულის შუა პერიოდიდან ძვ.წ. I ათასწლეულის I ნახევრამდე – ყალიბდება საერთო ქართველური ენა (/ენობრივი კოინე).

²⁴⁵ ძვ. წ. XII-VIII საუკუნეების ასურულ და ურარტულ ლურსმულ ტექსტებში დადასტურებული კილხი და კულხა/კოლხა გაიგივებულია ბერძნულ-რომაული წყაროების კოლხი და კოლხის სახელწოდებებთან; ვარაუდობენ, რომ წერილობით ძეგლებში „კოლხიდა“ ფორმის პირველი დამოწმება გვაქვს ძვ. წ. XIV საუკუნის -ხაზოვან ტექსტებში კოკიდა/კოკიდემო ვარიანტების სახით (ლ.გორდეზიანი, კოლხეთი B-ხაზოვან ტექსტებში; ახალგაზრდა მეცნიერთა ასოციაციის სამეცნიერო კონფერენციის შრომები, ტ. II, ქუთაისი, 2004, გვ. 226-228). ბერძნულ წყაროებში ტერმინი „კოლხიდა გაია“ უეჭველად დასტურდება ძვ. წ. VIII საუკუნის პოეტთან - ევმილე კორინთელთან; სავარაუდოა, რომ უფრო ადრე ბერძნები იყენებდნენ ტერმინ აიასაც (შდრ.: დაიაენი/ტაო. სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვისათვის ვრცლად იხ. ტ. ფუტკარაძე, ქართველები, 2005).

²⁴⁶ ყობანი – სოფელი ჩრდილო კავკასიაში, კერძოდ, თანამედროვე ოსეთში.

ძვ. წ. I ათასწლეულის II ნახევარში ჩანან შემდეგი ქართველური თემები: მუშქები/მესხები, დაიანელები/ტაოხები, კოლაელები, ტიბარენები, იბერები/სასპეირები, ქუთები/ქვითები, კორაქსები, ჰალიძონები/ხალიბები, ხალდეები/ქალდეები, მაკრონები, ფასიანები, ეკრიკტიკეს მცხოვრებნი, ჰენიოხები, სანები, სანიგები/სანიკები...²⁴⁷. შდრ., ფარნავაზისა და ქუჯის მიერ აღორძინებული ქართველთა სახელმწიფოს (ძვ.წ. IV-III სს) საზღვრები ლეონტი მროველის მიერ რედაქტირებული „ქართლის ცხოვრების“²⁴⁸ მიხედვით:

²⁴⁷ ტ. ფუტყარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005, 250-252.

²⁴⁸ ცნობილ მეცნიერთა ნაწილი „ქართლის ცხოვრებას“ არმენოფილურ მატთანედ თვლის იმიტომ, რომ, მათი აზრით, ლეონტი მროველის მიერ ქართლოსის უფროს ძმად გამოცხადებულია ჰაოსი, ქართველთა პირველ ენად კი – სომხური. მრავალი არგუმენტი ცხადყოფს, რომ ამ თხზულების ავტორი არ არის ლეონტი მროველი. მატთანე იქმნებოდა გაცილებით ადრეული პერიოდიდან; ლეონტი მროველი მხოლოდ რედაქტორი და მატთანის შემკვებია. **რაც შეეხება არმენოფილობას:** მართებულია რისმაგ გორდეზიანისა და სხვა მეცნიერთა მსჯელობა: „ქართლის ცხოვრების“ ამ ნაწილში სომხური ენა აღნიშნავს ურარტუელთა ენას, ხოლო ჰაოსი

ვფიქრობთ, ლაზთა, მეგრელთა, იმერხეველთა, მესხთა, კახთა, სვანთა, ჰერთა, ფხოველთა და სხვა ქართველთა ამჟამინდელი საშინაო მეტყველება სათავეს იღებს წელთაღრიცხვათა მიჯნიდან; საყურადღებოა, რომ სწორედ ამ დროს ჩნდება მათი სახელები ისტორიულ წყაროებშიც. დასავლურქართველური (მიშინა) დიალექტური წრის ჩამოყალიბება შეიძლება დავუკავშიროთ ორ ისტორიულ მოვლენას:

- ძვ.წ. I ათასწლეულის დასასრულს ქართველთა ერთიანი სახელმწიფო – ქუჯ-ფარნავაზის ქართლი – დამპყრობელთა მიერ უკვე დანაწევრებულია რამდენიმე სამეფოდ: პონტოდ, ლაზიკად, იბერიად... სხვადასხვა სახელმწიფოებრივ ველში მოქცევა აფერხებს ქართველური მოდემის თემთა (ეთნოგრაფიულ ჯგუფთა) კულტურულ თანაცხოვრებას; სამხრეთ და დასავლეთ საქართველოში უფრო კნინდება ქართული/ქართველური სამნიგნობრო-ოფიციალური ენის სტატუსი, შესაბამისად, აქტიურდება ზეპირი მეტყველებისთვის

არის ურარტუელთა და არა – არმენთა ეთნარქი (მსჯელობისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, 2005, გვ. 203-204).

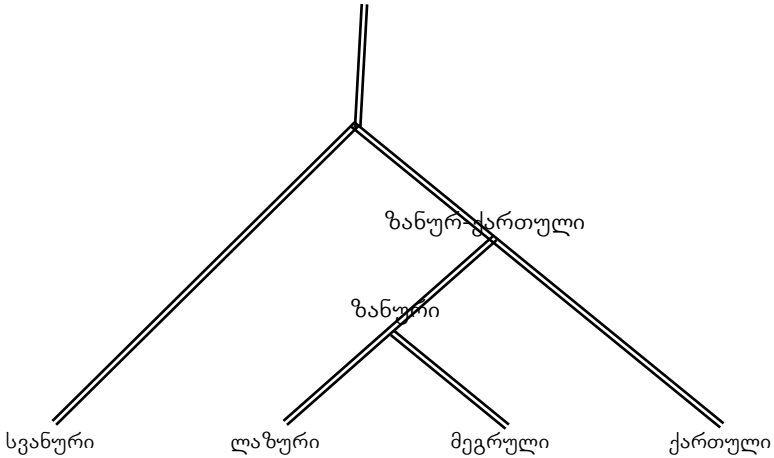
დამახასიათებელი ფონეტიკური მოვლენები. ვფიქრობთ, ამ პერიოდთან საერთოქართველური ენის აღმოსავლურ ვარიანტში გვაქვს პალატალიზებული ბგერების მქონე სპარსული ენის გავლენა (ძვ.წ. II საუკუნეში მტკვარ-არაქსის აუზში მძლავრობენ სპარსული ტომები), დასავლურ-ქართველურ ზეპირ მეტყველებაში კი პირიქით: აქტიურდება წინაენისმიერი ლაბიოველარიზებული ბგერებისგან ველარიზებული ჰარმონიული კომპლექსების (ჟგ, შქ, ჯგ, ჩქ, ჭკ...) წარმოქმნა, ლაბიოველარიზებულ ძ, ც, ნ, ზ, ს ბგერებისგან ჯ, ჩ, ჭ, ჟ, შ ფონემების ფორმირება. შემდგომ ეტაპზე დასავლეთ საქართველოს ბარის მოსახლეობის მეტყველებაში მომიჯნავე თანხმოვანთა ლაბიალური კომპონენტის მონაწილეობით ხორციელდება ა > ო, ე > ა გადაბგერება; მთის მოსახლეობის მეტყველებაში ხმოვანთა ლაბიალიზაციის პროცესს აფერხებს (და ცვლის) პალატალიზაცია, რომელიც ახასიათებს სვანეთის მოსაზღვრე ჩრდილოკავკასიელი ხალხებისა და მოსული თურქების/ყივჩაყების ენებს...

- ვახტანგ გორგასლის შემდეგ დაწყებული საქართველოს სახელმწიფოებრივი ნგრევა არაბობამ დაასრულა; სწორედ არაბობის პერიოდში დასავლეთ და აღმოსავლეთ საქართველოს ტერიტორიებზე საბოლოოდ ჩამოყალიბდა ორი ძირითადი დიალექტური წრე: მეგრულ-ლაზურ-ჭანურ-სვანური და იმერულ-ქართლ-კახურ-მესხურ-ჰერულ-ფხოურ-თაკვერული²⁴⁹.

სპეციალისტთა შორის დიდი კამათის საგანია ქართველურ დიალექტთა დივერგენციის გზები; კერძოდ, მეცნიერთა ერთი ნაწილი იზიარებს **გ. დეეტერსის ვარაუდს**, რომელსაც საერთოქართველურიდან ჯერ გამოჰყავს სვანური და ქართულ-ზანური; ამ უკანასკნელიდან – ქართული და ზანური, ზანურისაგან კი – მეგრული და ლაზური ენები; იგი ასეთ სქემას გვთავაზობს:

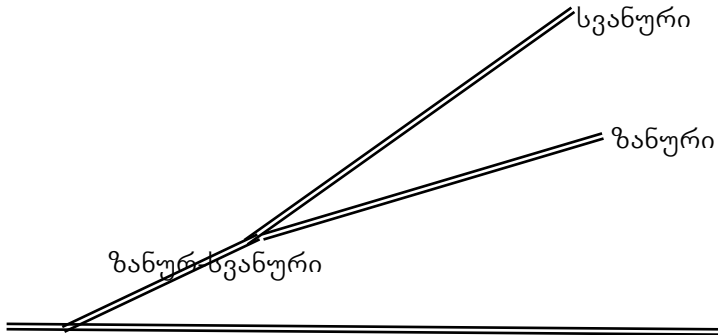
²⁴⁹ ვრცლად იხ. ტ. ფუტკარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005, გვ. 315-316.

საერთო ქართველური ენა

სრულიად განსხვავებულია არნ. ჩიქობავას დაშვება:

როგორც ზემოთ ვნახეთ, ცნობილი კავკასიოლოგი მიიჩნევს, რომ ქართულის ტრანსფორმაციითაა მიღებული ზანური; ზანურისა და მთის კავკასიური ენების შერევით კი – სვანური; არნ. ჩიქობავას სქემა დაახლოებით ასე გამოიყურება²⁵⁰:

საერთო ქართველური ენა -> ქართული სამნიგნობრო ენა თავის ნაშრომებში არნ. ჩიქობავა სამართლიანად თვლის,

²⁵⁰ შდრ., მ. ქურდიანი, საერთოქართველური ენა და მისი დიფერენციაციის თანამიმდევრობის პრობლემა, ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. I, ქუთაისი, 1996.

რომ საერთოქართველური ენა უშუალოდ გააგრძელა ქართულმა ენამ. მისი აზრით, ქართულს გამოეყო ზანურ-სვანური დიალექტური ჯგუფი, რომელიც შემდეგ დაიშალა უმწერლობო სვანურ და ზანურ ენებად (არ უთითებს კრიტერიუმს, თუ რის მიხედვით თვლის „უმნიგნობრო ენად“ – ტ.ფ.). არნ. ჩიქობავასვე აზრით, ქართული ენა არის ყველა ქართველის (მათ შორის, მეგრულ-ლაზ-სვანების) დედაენა: „მეფის მთავრობის ცდა (მეცხრამეტე საუკუნის მეოთხმოცე წლებში) მეგრულად შემოეღო სწავლა სამეგრელოს სკოლებში და მით ქართული ენა სამეგრელოს სკოლებიდან განედევნა, მარცხით დამთავრდა: თუ დედა-ენას ასწავლიდნენ ქართველ ბავშვებს სკოლაში, ეს ენა ქართული იყო ყველა ქართველი ტომისათვის (ხაზი ჩემია – ტ.ფ.)²⁵¹.

პოლიტიკური კონიუნქტურის გამო, ამ კონტექსტში არნ. ჩიქობავა საერთოდ არ ახსენებს გასული საუკუნის 20-იან წლებში განხორციელებულ უფრო საშიშ დივერსიას – ი. სტალინისა ს. ორჯონიკიძის მხარდაჭერით, ისაკ ჟვანიას ჯგუფის მიერ მეგრული სკოლების დაარსებასა და მეგრული გაზეთების გამოცემას. ეს ავანტიურა განხორციელდა იოსებ სტალინის იდეოლოგიური ხასიათის წიგნის (გამოქვეყნდა 1913 წელს): „მარქსიზმი და ნაციონალური საკითხი“ საფუძველზე, სადაც, არგუმენტების გარეშე, მეგრელები, სვანები და აჭარლები, აფხაზებსა და ლეკებთან ერთად მიჩნეულია ისეთ ხალხებად, რომლებსაც დედაენაზე არ შეუქმნიათ ლიტერატურა²⁵².

²⁵¹ არნ. ჩიქობავა, ენათმეცნიერების შესავალი, თბ., 1952, გვ. 363.

²⁵² ი. სტალინი: „რა ვუყოთ ასეთ ხალხებს: მეგრელებს, აფხაზებს, აჭარლებს, სვანებს, ლეკებს და სხვ., რომლებიც სხვადასხვა ენაზე ლაპარაკობენ, მაგრამ თავიანთი ლიტერატურა კი არა აქვთ?“ ი. სტალინის ეს წიგნი საბჭოთა კავშირში მრავალჯერ გამოიცა /ქართულად კი ოთხჯერ დაიბეჭდა/; იხ., აგრეთვე: ი. გიგინეიშვილი, ი. ბ. სტალინის მოძღვრება საერთო სახალხო ენისა და დიალექტების შესახებ და ერთიანი ქართული სალიტერატურო ენის საკითხები, ტ. III, 1952, გვ. 483-510; ქ. ლომთათიძე, ი. სტალინის შრომა «მარქსიზმი და ენათმეცნიერების საკითხები» და მისი მნიშვნელობა-საბჭოთა ენათმეცნიერებისათვის, ტ. III, 1952, გვ. 33-71.

მოგვიანებით, **სავარაუდოდ, ლ. ბერიას არგუმენტების გათვალისწინებით, ი. სტალინმა შეცვალა მიდგომა და საბჭოთა კავშირის „ეროვნული უმცირესობების“** სიიდან ამოიღეს: აჭარლები, მეგრელები, სვანები... ვფიქრობ, **ამ კონტექსტშია განსახილველი არნ. ჩიქობავას, როგორც „განათლების სახალხო კომისარიატის“ მიერ შექმნილი კომისიის წევრის, სამოქალაქო გმირობა, როდესაც იგი დაუპირისპირდა ლენინ-სტალინური „ნაციონალური“ პოლიტიკის გამტარებელ ქართველ ბოლშევიკთა პირველ თაობას და მათ საპირისპიროდ გამოაცხადა, რომ მეგრული ზანურის ენის დიალექტია და არა – დამოუკიდებელი უმწერლობო ენა.**

ფაქტია, რომ სტალინის კატეგორიული პოზიციის მიუხედავად (სტალინი მეგრულს, ლაზურს და სვანურს დამოუკიდებელ უმწერლობო ენად მიიჩნევდა), აკად. არნ. ჩიქობავამ შეუძლებელი შეძლო: სტალინის პოზიციის საპირისპიროდ²⁵³, მეგრული და ლაზური მეტყველებების **ზანური ენის** დიალექტებად გამოცხადებით მან ხელი შეუშალა მეგრული და ლაზური კილოების ქცევას ხელოვნურ სალიტერატურო ენებად; თუმცა, ხელი ვერ შეუშალა ტერმინის: „ქართველური ენები“ დამკვიდრებას.

შემდგომ პერიოდში, თავის თეორიულ ნაშრომებში, არნ. ჩიქობავა შეეცადა, ამ მიმართულებითაც შეერბილებინა ქართველთა დამანანწვერებელი ეს რუსული „ლინგვისტური“ იდეოლოგემა; კერძოდ, **მან ერთმანეთისაგან განასხვავა ე.წ. ტომობრივი ენა და ეროვნული ენა: ტომობრივი ენა, როგორც უმწერლობო ენა, დიალექტს გაუთანაბრა; მაგ., „ენათმეცნიერების შესავალში“** არნ. ჩიქობავა ადამიანთა სამეტყველო ერთეულების ასეთ იერარქიას წარმოადგენს (1952, გვ. 100-101):

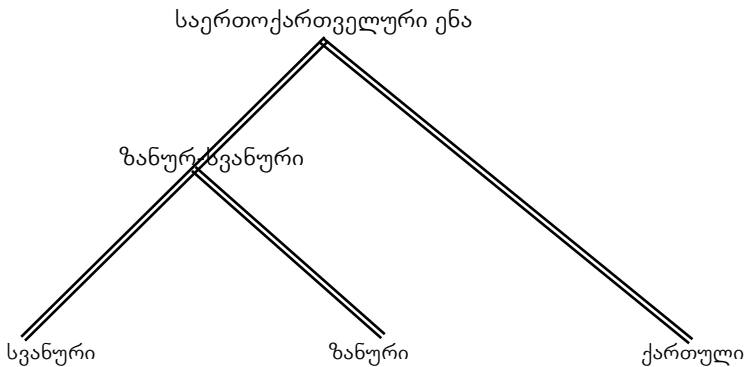
²⁵³ მოგვიანებით, სავარაუდოდ ლ. ბერიას (და კ. ჩარკვიანის) შუამავლობით, არნ. ჩიქობავა შეხვდა ი. სტალინს. ამ შეხვედრის შემდეგ ი. სტალინმა საბოლოოდ გადააფასა ნიკო მარის მარქსისტული ენათმეცნიერული თეორია.

- **ტომობრივი ენები (და დიალექტები):** ინდიელთა ენების უმრავლესობა; ასევე: სვანური, ზანური (მეგრულ-ჭანური), ადულური, წახური, ანდიური, დიდოური...

- **ხალხების ენები:** ხუნძური, დარგული, ლეზგიური...

- **ეროვნული ენები:** რუსული, უკრაინული, ბელორუსული, ლატვიური, ლიტვიური, ქართული, სომხური, ჩინური, ინგლისური, გერმანული, ფრანგული... არნ. ჩიქობავასთვის მეგრულ-ჭანური თუ სვანური ტომობრივი ენაა და არა – ხალხის ენა ან ეროვნული ენა.

არნ. ჩიქობავას ეს მოსაზრება (ეროვნული ენა – ტომობრივი ენა – დიალექტი) ბევრმა მეცნიერმა გაიზიარა; მათ შორის – მ. ქურდიანი; თუმცა, არნ. ჩიქობავასაგან განსხვავებით, იგი ფიქრობს, რომ საერთოქართველური ენა გარკვეულწილად განსხვავდება ისტორიული ქართული ენისაგან. მ. ქურდიანის დივერგენციის სქემა ასე გამოიყურება:

არნ. ჩიქობავას მსგავსად, მ. ქურდიანი უმნიცნობრო, **ტომობრივ ენებად** თვლის სვანურსა და ზანურს.

კვლევის თანამედროვე ეტაპზე ქართველი ერის რომელიმე ნაწილის (/თემის) მოხსენიება „ტომად“, მათი მეტყველებისა კი – „ტომობრივ ენად“ არაკორექტულია; მაგ., თანამედროვე მეგრელი თუ აჭარელი არ არის ცალკე ტომი; მეგრელი, აჭარელი, სვანი, ლაზი... ისეთივე ორგანული ნაწილია ქართველი ერისა, როგორც გურული თუ იმერელი; მეგრელი, სვანი თუ ლაზი ისეთივე შემოქმედი ქართული სამწიგ-

ნობრო კულტურისა, როგორც აჭარელი თუ თუში, მესხი თუ ქართლელი; შესაბამისად, დიდი შეუსაბამობაა მეგრელთა, ლაზთა თუ სვანთა გამოცხადება **უმწერლობო ენის მქონე „ტომებად“²⁵⁴**.

საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ (1991 წ.), ენათმეცნიერებაში დაძლეულ იქნა სტალინისეული „ლინგვისტური“ სტერეოტიპები; პირველ რიგში, ეს შეეხო ტერმინებს: „ტომობრივი ენა“ და „ქართველური ენები“. ამ მიმართულებით გამორჩეული ნაბიჯები გადაიდგა აკაკი წერეთლის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში; კერძოდ: გასული საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევარში ანსუ დიალექტოლოგის ინსტიტუტის მიერ ორგანიზებულ ქართველოლოგიურ საერთაშორისო კონფერენციებზე გამოტანილ მოხსენებებში თანდათან ჩამოყალიბდა ახლებური მიდგომა, კერძოდ, შემუშავდა თვალსაზრისი, **„ქართველური ენების“ ნაცვლად „ქართველური დიალექტების“ გამოყენების ლოგიკურობის შესახებ**; საგანგებო მოხსენებად ნაკითხულ იქნა 2000 წელს ქალაქ ზუგდიდში²⁵⁵.

²⁵⁴ შდრ.: რუსული იდეოლოგემა: ერთმა ქართველურმა ტომმა – ქართველებმა – სხვა ქართველური ტომების (მეგრელების, სვანების, ლაზების...) ასიმილაცია მოახდინეს. ეს ე.წ. „ქართიზაციის“ თეორია ისტორიოგრაფიული თვალთახედვით პირველად გააკრიტიკა მიტროპოლიტმა ანანია ჯაფარიძემ (იხ. მაგ.: ა.ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. I-III, თბ., 1996; ა.ჯაფარიძე, ორი თეორია ქართველი ხალხის ჩამოყალიბების დროის შესახებ, თბ., 2003... ე.წ. სამი/ოთხი ქართველური ტომის/ენის რუსული იდეოლოგემის კრიტიკისათვის ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005. აქ მხოლოდ აღვნიშნავთ, რომ ძველ წყაროებში არა სამი/ოთხი, არამედ 20-მდე ქართველური ტომი დასტურდება, რომელთა საფუძველზეც საუკუნეების წინ ჩამოიძერწა ქართველი ერი.

²⁵⁵ ტ. ფუტკარაძე. საერთოეროვნული სალიტერატურო ენისა და „საშინაო“ სამეტყველო კოდების მიმართების საკითხი ქართული სალიტერატურო ენისა და ქართველური დიალექტების მიხედვით (სამეტყველო კოდების იერარქიისათვის). XX რესპუბლიკური დიალექტოლოგიური სამეცნიერო სესიის მასალები. ზუგდიდი. 2000,

დღეს უფრო მეტი გამოცდილებაა, ქართველური ენობრივი სამყაროს კვალიფიკაცია მოხდეს ისტორიული რეალობისა და თანამედროვე ტერმინოლოგიური მიდგომების საფუძველზე²⁵⁶; ვფიქრობ, პირველ რიგში, გადასასინჯია ე.წ. დივერგენციული სქემების აგების კონცეფცია; კერძოდ, აუცილებელია, ენების/კილოების ფორმირების პროცესში გათვალისწინებული იყოს მრავალნახნაგოვანი კონვერგენციული (ინტეგრაციული) პროცესების როლი. ჯერ კიდევ 2005 წელს ვწერდით:

„მოცემულ მონათესავე ენობრივ ერთეულებს შორის ფონეტიკურ-გრამატიკული სხვაობის მაღალი ხარისხი შეიძლება შეპირობებული იყოს არა მხოლოდ ამ ერთეულთა ადრეული დივერგენციით (პრაენიდან ადრეულ ეტაპზე გამოყოფით), არამედ სხვა მიზეზებითაც; კერძოდ, ცვლილებანი შეიძლება გამოენჯია ეთნოსთა ინტენსიურ შერევებს: კომპაქტური გადასახლებები თუ ჩამოსახლებები აპირობებს სუპერსტრატულ ან სუბსტრატულ მოვლენებს, შესაბამისად, ორივე შემთხვევაში, სტიმული ეძლევა სწრაფ და კანონზომიერ ფონეტიკურ პროცესებს... საკუთრივ ქართველურ სინამდვილეში: ქართველურ

20-21 ოქტომბერი; იხ., აგრეთვე: ტ. ფუტკარაძე, ქართველები, ზოგადქართული სამნიგნობრო ენა და ქართველთა დიალექტები (ისტორიული მიმოხილვა). ქართველური მემკვიდრეობა, VI. ქუთაისი, 2002, გვ. 187-200. ნაკითხულია მოხსენებად 2001 წლის 4-5 მაისს სიმპოზიუმზე: „ქუთაისური საუბრები“, VIII. 2002; მ. ტაბიძე, ენები თუ დიალექტები, კრებული II, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის მემედ აბაშიძის სახელობის სამეცნიერო ცენტრი, 2002, გვ. 207-209. თ. გვანცელაძე, არის თუ არა გაგებინება ენის დიალექტისაგან გამიჯვნის კრიტერიუმი? ენათმეცნიერების საკითხები, 2, 2003; თ. გვანცელაძე, ენა და კილო ქართველოლოგიაში, თბილისი, 2006.

²⁵⁶ თუმცა დღესაც არიან ძალები, რომელთაც სურთ ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური დანაწევრებითა და საქართველოს ეთნიკურ-პოლიტიკური ისტორიის დამახინჯებით /ანტიქართული ისტორიულ-გეოგრაფიული იდეოლოგიემების ფაბრიკაციით/ შეძლონ საქართველოს მხარეების რეგიონალიზაცია და, საქართველოს უნიტარული სახელმწიფოს ნაცვლად, ე.წ. კონფედერაციული, მყიდვე სახელმწიფოს შექმნა.

ენობრივ ველში ბუნებრივია ლაბიოველარიზაციის პროცესი (მდრ., სხვა ენებში აქტიურია პალატალიზაცია, ნაზალიზაცია...); ცნობილია, რომ საერთოქართველურ თანხმოვანთა განსხვავებული რეფლექსები ზანურ-სვანურ ფორმათა მხოლოდ ერთ ნაწილში დასტურდება; კერძოდ, ძ, ც, წ, ზ, ს, ჯ, ჩ, ჭ, ყ, შ სიბილანტები მხოლოდ საერთოქართველურ ფუძეთა ერთ ნაწილში იძლევა ბგერათშესატყვისობებს (მეორე ნაწილში უცვლელი რჩება). ვფიქრობთ, ამ შემთხვევებში ზანურ-სვანური რეფლექსების წარმოქმნა უნდა აიხსნას საერთოქართველურშივე ლაბიოველარიზებული ბგერების არსებობით (ჩრდილოკავკასიური ენებისთვის დამახასიათებელი და საერთოქართველურისთვისაც ბუნებრივი ლაბიოველარიზებული ბგერების შესახებ არსებული მდიდარი სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვასა და მსჯელობას ცალკე წარმოვადგენთ). სწორედ ლაბიოველარიზებულ ბგერათა მეზობლობა ჩანს მიზეზი ზანურში საერთოქართველური ა-ს ზანურ ო-დ ქცევისა²⁵⁷.

დღევანდელი სვანური კილოების მეტად განსხვავებულობა საერთოქართველური ენობრივი მოდელისგან შეპირობებულია არა მხოლოდ სვანურის სიძველით, არამედ კავკასიონის კალთებზე სხვა იბერიულ-კავკასიურ, თურქულ და ალანურ ტომთა ხშირი მიგრაციებით; ამ პროცესებმა ქართველური ენის სვანურ ქვესისტემებში სტიმული მისცა მრავალფეროვან ფონეტიკურ პროცესებს; კერძოდ, სვანთა მეტყველება ხანმეტი ქართულიდან (/ქართველურიდან) მომდინარე დიალექტური მეტყველებაა, რომელშიც დიდია სუპერსტრატულ მოვლენათა კვალი ფონემატურ სტრუქტურასა და მორფოლოგიურ ინვენ-

²⁵⁷ ტ. ფუტკარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005, გვ. 264-280. აღმოსავლურ ქართულზე სპარსული (ინდოევროპული) ენის გავლენის შესახებ, ასევე, მეგრულ-ლაზურში ლაბიოველარიზაციის შინაგანი, იმანენტური ქართველური ბუნებისა და სვანურში პალატალიზაციის ჩრდილოკავკასიაში არსებული მეზობელი ენების გავლენით გააქტიურების შესახებ ვრცლად იხ.: ტ. ფუტკარაძე, თანამედროვე ქართული ენის ხმოვანთა სისტემა (სადოქტორო დისერტაცია), 1998.

ტარშიც კი; მაგ., საკუთრივ ქართველური წარმომავლობის არ ჩანს პალატალიზებული ხმოვნები; მდრ., აგრეთვე, სვანური ძირითადი ლექსიკური ფონდის ისეთი სიტყვები, როგორცაა: მურყვამ „კომკი“, ჩაჟ „ცხენი“, მუს „თოვლი“, უჩხა „წვიმა“, ლემესგ „ცეცხლი“, ლოლაქ „ცხვარი, ვერძი“, ფაყვ „ქუდი“ და სხვ.²⁵⁸ ... მიუხედავად გარე გავლენებისა, ქართველური ენობრივი სამყარო – ნორმირებული მრავალსაუკუნოვანი სამნიგნობრო ენა და ათეულობით დიალექტი – ერთი მთლიანი და დიდი ზოგადქართული კულტურაა“²⁵⁹.

ამ თვალსაზრისით, საინტერესოა **მ. ტაბიძის შემდეგი მსჯელობა**: „ქართული ენა თავისი ისტორიული გზის მანძილზე მუდმივად წარმოდგენდა ერთ მთლიანობას, მრავალფეროვანი, რთული სახესხვაობების (ქართველური ქვესისტემების – ტ.ფ.) სისტემურ ერთიანობას. აქ საქმე გვაქვს არა დივერგენციის ისეთ ფორმასთან, რომელსაც ევროპის ენების უმრავლესობა გვიჩვენებს, არამედ სრულიად სპეციფიკურ მოვლენასთან, როდესაც ერთი ენობრივი ბირთვი მუდმივ პულსაციამა და მისგან ტალღებად წამოსული ვარიაციები ზღვის მოქცევა-უკუქცევის მსგავსად სულ მუდამ უბრუნდებიან საკუთარ წიაღს“²⁶⁰.

ქართველური ენობრივი სამყაროს დივერგენციის ამსახველი ზემოთ წარმოდგენილი სქემების სერიოზული ნაკლი ისიცაა, რომ ქართველური ქვესისტემები სხვადასხვა ქრონოლოგიურ მონაცემებად ცხადდება; მაგ., გამყრელიძე-ივანოვის მიხედვით, საერთოქართველური ათასი წლით „უფროსია“ სვანურზე, სვანური კი ასევე, 1000 წლით „უფროსია“ ქართულზე²⁶¹.

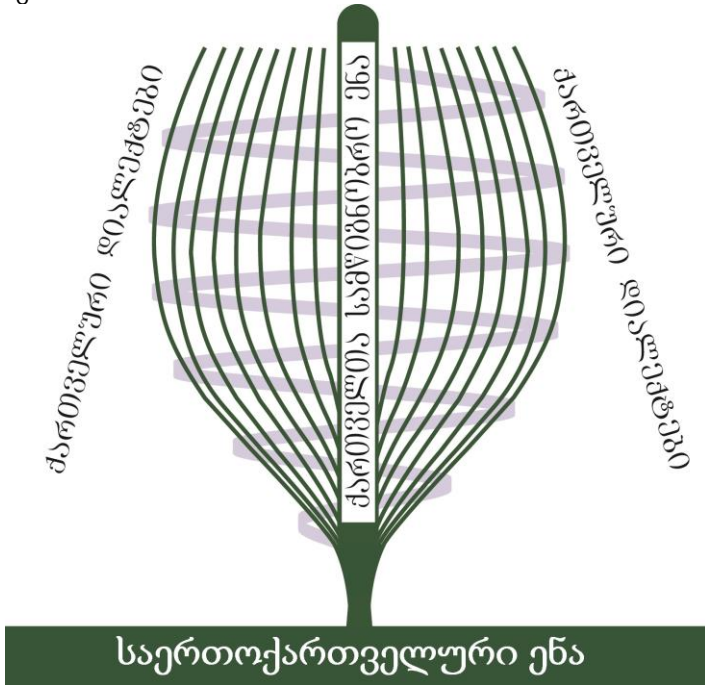
²⁵⁸ ტ. ფუტყარაძე, ქართველები (ისტორიული საცხოვრისი, დედაენა, დიალექტები), 2005, გვ. 273-275.

²⁵⁹ სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვისა და მსჯელობისათვის იხ.: ს. ჯანაშია, 1959, გვ.81-124; აგრეთვე, ტ. ფუტყარაძე, 1998; ტ. ფუტყარაძე, ქართველები, 2005, გვ. 322.

²⁶⁰ მ. ტაბიძე, სოციოლინგვისტიკა, 2015, გვ. 95-96.

²⁶¹ თ. გამყრელიძე, ვ. ივანოვი, ინდოევროპული ენა და ინდოევროპელები, 1984, გვ.908-909.

ჩვენი აზრით, ყველა ძირითადი ქართველური ქვესისტემა ერთი ასაკისაა; მათი ცვლილებები კი შეპირობებულია სხვადასხვა რანგის გავლენებით (შერევებით) და იზოლაციისა თუ სამნიგნობრო ენის გავლენის ხარისხით. ქართველთა ენობრივი სამყაროს ისტორია სქემატურად ასე შეიძლება გამოვსახოთ:

სქემაზე ძირითადი ხაზი – ხის ღერო – არის საერთოქართველურიდან მომდინარე სამნიგნობრო ქართული ენა; მის გარშემო აზიდულნი არიან სამნიგნობრო ენის მასაზრდოებელი ქართველური დიალექტები, ხოლო **სამნიგნობრო ენის მიზიდულობის ველი გამოვსახეთ ზამბარისებრი წრებრუნვით**: მრავალი საუკუნის მანძილზე სამნიგნობრო ქართულ ენასთან ახლო თუ დისტანციური კონტაქტით ვითარდებოდნენ ქართველური ზეპირი მეტყველებები, რომელთა ცვლილების ხარისხს განსაზღვრავდა სამნიგნობრო ენის ველის ზემოქმედების სიძლიერე.

ქრონოლოგია:

- სავარაუდოდ, მეფე აიეტის დროიდან ქუჯ-ფარნავაზის ეპოქამდე არსებობს საერთოქართველური ენა; ნიშანდობლივია, რომ II-I ათასწლეულებში გვაქვს კოლხური არქეოლოგიური კულტურაც.
- დიდი ალბათობით, ფარნავაზისა და ქუჯის დროიდან საერთოქართველურ ენას ეფუძნება ქართველთა არქაული სამნიგნობრო ენა, რომლის ნიმუშებიც (ხანმეტი/ჰაემეტი ტექსტები) დასტურდება ახ.წ. II-VIII საუკუნეებში.
- IX საუკუნიდან ხანმეტი/ჰაემეტი სალიტერატურო ქართულ ენას ცვლის ისტორიული საეკლესიო ენა, რომელსაც უშუალოდ აგრძელებს თანამედროვე ქართული სამნიგნობრო ენა.

რეცენზიები

პროფ. ნუგზარ ანთელავას რეცენზია
პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის ნიგნზე:
„ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“

„ისტორიას ბოროტი მეხსიერება აქვს“.
ნ. კარამზინი

კაცობრიობის ისტორია, შეიძლება ითქვას, პრეცედენტების ისტორიაა. პრეცედენტთა შორის კი გარკვეული წილი გარეგანი ფაქტორებით განპირობებულ და შინაგანი ძალებით მხარდაჭერილ ბოროტების სანყისზე მოდის, რაც ისტორიის მეხსიერების ხასიათს განსაზღვრავს. ეს პროცესი განსაკუთრებით კარგად ჩანს მეტროპოლიისა და კოლონიის ურთიერთობაში, კოლონიისა, რომლის ისტორია მეტროპოლიის ისტორიის ნაწილს შეადგენს; უფრო მეტიც, კოლონია საკუთარი ისტორიის გარეშეა დარჩენილი, რადგანაც იგი ისტორიის შემოქმედი თავად არ არის, და ამიტომაც, შეიძლება ითქვას, თავისი არსებობის არაისტორიულ ფაზაში იმყოფება. აღნიშნული თვალსაზრისი შეიძლება შემდეგი თეზისის სახით წარმოვადგინოთ: **კოლონია – ესაა ისტორიის ობიექტი, ანუ მეტროპოლიის პოლიტიკის ობიექტი, ხოლო მეტროპოლია – ისტორიის სუბიექტი, ანუ ისტორიის შემქმნელი.** კოლონია არსებობის ისტორიულ ფაზაში მხოლოდ მეტროპოლიის წინააღმდეგ ამბოხების დროს საკუთარი მოთხოვნების დაყენების მომენტში ან მისგან (მეტროპოლიისგან) სრული განთავისუფლებისთანავე შედის. მაგრამ ისიც უნდა ითქვას, რომ განთავისუფლების შემდეგ კოლონიური იდეოლოგია დიდხანს აგრძელებს არსებობას, ყოველთვის მოიძებნებიან მონყვლადი ჯგუფები, რომლებიც, თავიანთი მონური მსოფლმხედველობითა თუ მერკანტიული ინტერესებით, მეტროპოლიის სამსახურში დგებიან და, შეგნებულად თუ შეუგნებლად, ერისა და სახელმწიფოს ბუნებრივ-ისტორიულ განვითარებას ძირს უთხრიან. შორს რომ არ წავიდეთ, ამის ნათელი მაგალითია ჩვენი რეალობა – ქართული ეთნოსის ენობრივი დაშლის მცდელობა, რომლის საბოლოო მიზანი

ქართული ეთნიკური და სახელმწიფოებრივი სხეულის დანა-
წევრებაა. ერთი ასეთი ჯგუფი კარგა ხანია საქართველოში
მოქმედებს და პერიოდულად წამოყენებული მოთხოვნებით
თავს გვახსენებს, როგორც ძირ-ძველი ქართული კუთხის –
სამეგრელოს – მომავალსა და მეგრულ ენაზე „მზრუნველი“.
რამდენიმე თვეა გასული, რაც ქ. ზუგდიდის ცენტრში, სა-
ქართველოს პირველი პრეზიდენტის, ზვიად გამსახურდიას,
ძეგლთან ზემოაღნიშნული ჯგუფის აქტივისტები შეიკრიბ-
ნენ და „უფლებააყრილი“ მეგრული ენის მდგომარეობისა და
მისი სტატუსის ამალგების თაობაზე ისაუბრეს. რუსული იმ-
პერიული ზრახვებით, ე. წ. „ჩხოუშიელი ავტონომისტებისა“
და „მაფალუისტების“ იდეებითა და აღ. ჭაჭიას დირექტივე-
ებით ნაკვებმა ჯგუფმა, დამუხტულმა „რეგიონული ან უმცი-
რესობის ენების შესახებ ევროპული ქარტიის“ მოთხოვნე-
ბით, სამეგრელო-ზემოსვანეთის მხარის ან უკვე განთავი-
სუფლებულ სახელმწიფო რწმუნებულს პეტიციაც კი წა-
რუდგინა, რომლითაც სამეგრელოში საქმის წარმოებისა და
საღვთისმეტყველო ენად მეგრული ენის შემოღება მოითხო-
ვა.

აღნიშნული ჯგუფი არ არის პირველი, ვინც მსგავსი წინადა-
დება დააყენა. ეს პრეცედენტული მოთხოვნა დღის წესრიგში
ჯერ კიდევ XIX საუკუნეში დადგა, როცა რუსეთის ხელი-
სუფლების სამიზნე გახდა ქართული ეთნოსის ერთ-ერთი
სტრუქტურული ნაწილის, მეგრელების (ასევე სვანების), სა-
მეტყველო ენა, რომელიც, ისევე როგორც ლაზური, დანარ-
ჩენი ქართული სუბეთნოსებისათვის გაუგებარი იყო. ასე და-
ინყო და გრძელდება დაუნდობელი შეტევა საქართველოს
ენობრივი და სახელმწიფოებრივი სეგმენტაციისათვის, რად-
გან მეგრული მეტყველების საკითხი იმთავითვე იყო და, რო-
გორც ჩანს, არის არაოდენ ლინგვისტური, არამედ პოლიტი-
კური პრობლემა.

აღნიშნული პრობლემის ლინგვისტურ, სოციოლინგვისტურ,
კულტუროლოგიურ და პოლიტიკურ ასპექტებს ეხება ცნო-
ბილი მეცნიერის, ტარიელ ფუტკარაძის, ნაშრომი, რომელ-
შიც გამოწველივით არის გამოკვლეული საკითხთან დაკავ-
შირებული როგორც მიმოქცევაში დღემდე არსებული მასა-
ლები, ისე ახალი მონაცემები. ნაშრომი მრავალმხრივ არის

საინტერესო, მაგრამ განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობის მქონე, ენობრივი და ეთნიკური იდენტობის პრიზმაში განხილული, ქართველური სტრუქტურული ერთეულების (მეგრულ-ლაზურისა და სვანურის) მიმართ დამოკიდებულების, ქართულ რეალობაში მათი ფუნქციის, ადგილისა და როლის განსაზღვრის შესახებ მსჯელობა.

ტ. ფუტკარაძის ნაშრომის გარკვეული ნაწილი დათმობილი აქვს საკითხის ისტორიის პანორამულ კვლევას. მისი გაცნობით მკითხველს ნათლად წარმოუდგება ის ისტორიული რეალობა, რომლის წიაღშიც ჩვენთვის საინტერესო პრობლემა იშვა, და ყველა იმ ფიგურანტის, ქართველისა თუ უცხოელის, ჭეშმარიტი სახე, რომლებიც საქართველოს სასიკეთოდ თუ სამტროდ იღვწოდნენ. საკითხის ისტორია კი, როგორც ითქვა, XIX საუკუნეში დაიწყო და XX საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში დასრულდა. აღნიშნული პრობლემა განსაკუთრებული სიმწვავეთ გასული საუკუნის 20-30-იანი წლებში განიხილებოდა, ანუ იმ პერიოდში, როდესაც საქართველოში გამოჩნდნენ სხვადასხვა ჯურის ავანტიურისტულ-სეპარატისტული ჯგუფები, რომლებსაც სამეგრელოს ავტონომიის შექმნისა და მეგრული ენის სტატუსის ამაღლების იდეა აერთიანებდათ.

ნაშრომის ავტორს სკრუპულოზურად აქვს გამოკვლეული იმჟამინდელი საქართველოს უზენაესი მმართველის, ლავრენტი ბერიას, წვლილი ი. ჟვანიას მიერ წამოყენებული და ი. სტალინისაგან მხარდაჭერილი იდეის – სამეგრელოს ავტონომიური ოლქის შექმნისა და მეგრული სკოლების გახსნის – წინააღმდეგ ბრძოლაში. ამ ბრძოლაში იგი ქართველი მეცნიერების, განსაკუთრებით კი არნოლდ ჩიქობავას შეხედულებებს ეყრდნობოდა, როგორც ამაზე მკვლევარი მიუთითებს. „ქართული ენა, – ნერდა არნ. ჩიქობავა, – მეგრული და სვანი ბავშვების ნორმალური განვითარებისათვის ისეთივე ბუნებრივი და პედაგოგიურად მიზანშეწონილი იარაღია, როგორც ხევსური და გურული ბავშვებისათვის“.

ტ. ფუტკარაძე აღნიშნავს, რომ, სხვა ფაქტორებთან ერთად, „... ლავრენტი ბერიას გამარჯვებაში გადამწყვეტი როლი ითამაშა არნოლდ ჩიქობავამ, რომელმაც ნ. მარის (და ი. სტალინის) საპირისპიროდ წამოაყენა დებულება, რომ მეგრული არ არის ცალკე ენა; მეგრული არის უმწერლობო ზანური

ენის დიალექტი“. მართალია, მეგრულიცა და ლაზურიც ან უკვე გამქრალი ერთიანი ზანური ენის დიალექტები იყო, მაგრამ ისიც გასათვალისწინებელია, რომ დიალექტი ცოცხალი ორგანიზმია და იგი ან დეგრადაციას განიცდის და ქრება, ან დამოუკიდებელ ენად ყალიბდება. თავის დროზე ქართველური ფუძე-ენის, საერთო ქართულის დიალექტები იყო საკუთრივ ქართული, ზანური და სვანური ენები. სხვა საკითხია ის გარემოება, რომ უმწერლობო ზანურიდან განვითარებული მნიგნობრული კულტურის არმქონე მეგრული, ლაზური და სვანური ენები თავიანთი სოციალური ფუნქციით ე. წ. პატუა ენათა ანუ საყოფაცხოვრებო (შინაურობაში გამოსაყენებელ) ენათა რიგს განეკუთვნებიან (სოციოლინგვისტური თვალსაზრისით, ოდენ დიალექტის ფუნქცია აქვთ) და სამუდამოდ ამ მდგომარეობაში დარჩებიან, ან გაქრებიან და საბოლოოდ მათ ადგილს ქართული ენა დაიჭერს.

ამდენად, ეჭვგარეშეა, რომ ენის სტატუსი მისი სოციალური ფუნქციით განისაზღვრება და არა წმინდა ლინგვისტური პარამეტრებით. აქედან გამომდინარე, მეგრულ-ლაზური და სვანური სამეტყველო ენები უნდა განისაზღვროს, როგორც დიალექტები. სავსებით მართებულად წერს ტ. ფუტკარაძე, რომ აღნიშნული სუბეთნიკური ჯგუფების, როგორც ქართული ეთნოსის ორგანული ნაწილების, სამნიგნობრო ენა, ანუ დედაენა სულ მცირე 16-საუკუნოვანი ქართული სალიტერატურო ენაა, რაზედაც მეგრელებისა და სვანების ენობრივი თვითიდენტიფიკაციის შესახებ არსებული მონაცემებიც მოწმობს.

აქვე უნდა ითქვას, რომ მხოლოდ ენა არ არის ამა თუ იმ ხალხის ეთნიკური იდენტობის განმსაზღვრელი კულტურული ფენომენი (მაგალითად, ირანულენოვან ოსებს არც გენეტიკური, არც ანთროპოლოგიური და არც კულტურული თვალსაზრისით, საერთო არაფერი აქვთ ირანული მოდემის ალანებთან, ისევე როგორც ჩრდილოკავკასიელ თურქულენოვან ხალხებს – თურქებთან. ისინი ტიპური კავკასიელები არიან). საქართველოს ერთიანი სოციოკულტურული სივრცის წიაღში ჩამოყალიბებული ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარეების მოსახლეობას, რომელიც, საერთო ნიშნებთან ერთად (ეს ნიშნები ვლინდება ეთნიკური კულტურის ყველა სფეროში – პირველადი წარმოებისა და სიცოცხლის უზრუნ-

ველყოფის, სოციალურ და ნორმატიულ, ჰუმანიტარულ და ირაციონალურ სტრუქტურებში), ბუნებრივ-ეკოლოგიური მოცემულობით განპირობებული ყოფისა და კულტურის ელემენტების თავისებურებებით ხასიათდებოდა და, ნაწილობრივ, დღესაც ხასიათდება, აქვს ორმაგი თვითშეგნება – საერთოეთნიკური და კუთხური, ანუ სუბეთნიკური (ზოგადად, სუბეთნოსის საბაზისო თვისებაა – ორმაგი თვითშეგნება, ორმაგი იდენტობა) და გააჩნია თვითსახელწოდება. ქართული ეთნოსის შიგნით არსებული სუბეთნიკური ჯგუფები (სვანები, მეგრელები, აჭარლები, გურულები, იმერლები, რაჭველები, ლეჩხუმლები, კახელები, თუშები, ხევსურები, ფშავლები, მოხვევები, მესხები, ჯავახები და სხვ.) ერთდროულად თავს მიაკუთვნებენ ეთნოსსაც და სუბეთნოსსაც. ასე რომ, არ არსებობს ქართული (და არამარტო ქართული) ეთნოსის წარმომადგენელი, რომელიც იმავდროულად ერთ-ერთი სტრუქტურული სუბეთნოსის წევრი არ იყოს. განსაკუთრებით აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ სუბეთნოსის განცალკევება ხდება არა „ნაწილისა და მთელის“ პრინციპით, არამედ როგორც მთელის ნაწილისა იმავე მთელის სხვა ნაწილის საპირისპიროდ. ამავე პრინციპით ჩამოყალიბდა ქართული ეთნოსის სტრუქტურული ერთეულები, მათ შორის მეგრული და სვანური სუბეთნოსებიც. ვერავითარ კრიტიკას ვერ უძლებს მავანთა მიერ მეგრელებისა და სვანების დამოუკიდებელ ეთნოსებად მიჩნევა, რადგან მათი უდიდესი უმრავლესობა თავს ქართულ ეთნოსს განაკუთვნებს და თვითშეგნებაც, შედარებით სუსტად გამოხატულ კუთხურთან ერთად, საერთოქართული აქვს.

ვერ დავეთანხმები წიგნის ავტორის თვალსაზრისს ზემოაღნიშნულ ბრძოლაში ლ. ბერიას მოტივაციის თაობაზე: „ლოგიკურია დავუშვათ, რომ ბოლშევიკური რეჟიმის დამკვიდრების პირველ ეტაპზე ლ. ბერია უფრთხოდა ქართველი ინტელიგენციის ცნობილი წარმომადგენლების გალიზიანებას და ამიტომაც დაუჭირა მხარი ქართველთა ენობრივი ერთიანობის შენარჩუნებას და წინააღმდეგობა გაუწია სამეგრელოს ავტონომიის შექმნას“. ვეჭვობ, ლ. ბერია ქართველი ინტელიგენციის შიშით ი. სტალინის საწინააღმდეგო პოზიციაზე დამდგარიყო. როგორც ჩანს, მას ზედმინევნით კარგად ჰქონდა გააზრებული სამეგრელოს ავტონომიური ოლქის შექმნისა და სკოლებში მეგრული ენის დამკვიდრების სავალალო შედეგ-

ბი, და მოიქცა ისე, როგორც ქვეყნის ჭეშმარიტი გულშემატკივარი მოიქცეოდა. მე, რა თქმა უნდა, ლ. ბერიას მეხოტბე არა ვარ და ვერც ვერასოდეს გავხდები, მაგრამ სიმართლეს თვალი უნდა გავუსწოროთ. სწორედ მის თავგამოდებულ ქმედებებს უნდა ვუმაძლოდეთ, რომ დღეს საქართველოში სამი სახელმწიფო ენა არ ფუნქციონირებს: რომ არა ლ. ბერია, ქართულთან და აფხაზურთან ერთად, სამეგრელოს ავტონომიური ოლქის (შესაძლოა, რესპუბლიკის) ფარგლებში, სახელმწიფო ენის სტატუსს მეგრულიც შეიძენდა.

მართალია, აღნიშნული პრობლემის თაობაზე კამათი XX საუკუნის 30-იანი წლების დასაწყისში ქვეყნის სასიკეთოდ დასრულდა, მაგრამ დღეისათვის მის რეანიმაციასა და სამეგრელოში სეპარატისტული ჯგუფების გაჩენას ბიძგი მისცა ზემონახსენებმა „ევროპულმა ქარტიამ“, რომლის დებულებების შესახებ ტ. ფუტკარაძე მართებულად შენიშნავს: „90 წლის წინ მეგრულისა და სვანურის შესახებ ზუსტად ასეთი მოთხოვნა ჰქონდათ იოსებ სტალინის მიერ მართულ ბოლშევიკებს, რომელთაც ხელმძღვანელობდა ისაკ ჟვანია... ზუსტად ასეთივე მოთხოვნები აქვთ დღესაც კრემლის მიერ მართულ ჩვენი დროის ისაკ ჟვანიებს... გასული საუკუნის 30-იანი წლებისაგან განსხვავებით დღევანდელი პოლიტიკური სპექტრისა თუ სამეცნიერო წრეების წარმომადგენლების ერთი ნაწილი მხარს უჭერს მეგრულის, ლაზურისა და სვანურისათვის ე. წ. რეგიონული ან უმცირესობის ენის სტატუსის მინიჭებას; ანუ, რეალურად, დღეს არის მცდელობა, ქართველი ერის დამანაწევრებელი „ენობრივი პოლიტიკა“ უკვე ევროსაბჭოს კეთილშობილური დოკუმენტით შეიფუთოს“. ამ საკითხში ზოგიერთი მეცნიერის მოტივაციაა იმის შესაძლებლობა, რომ „მოიპოვოს „საფრთხის ქვეშ მყოფი ენებისათვის“ გამოყოფილი მაღალბიუჯეტისანი ევროპული თუ ქართული გრანტი (რა თქმა უნდა, არ გამოირიცხება სხვა მოტივაციაც)“, – წერს ტ. ფუტკარაძე. ფრიად საყურადღებოა ნაშრომის ავტორის მსჯელობა მეგრულისა და სვანურის თაობაზე „ევროპული ქარტიის“ კონტექსტში, რაც ჩვენმა ხელისუფლებამ აუცილებლად უნდა გაიზიაროს.

ორიოდ სიტყვა საღვთისმეტყველო ენის შესახებ. X საუკუნის შუა ხანებში გიორგი მერჩულის მიერ ნაბრძანები, „ქართლად ფრიადი ქვეყანად აღირაცხების, რომელსაცა შინა

ქართულითა ენითა ჟამი შეინირვის და ლოცვაჲ ყოველი აღესრულები“; იმას ნიშნავს, რომ ქართველურ ტომთა კონსოლიდაციის დიდი ხნით ადრე დაწყებული პროცესი საბოლოოდ ეკლესიურადაც დასრულებულია და საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე (ბუნებრივია, სამეგრელოშიც) საღვთისმეტყველოდ ქართული ენა უკვე დამკვიდრებულია. (ამ დრომდე ბიზანტიის პოლიტიკური გავლენის ქვეშ მყოფ დასავლეთ საქართველოში წირვა-ლოცვის ენა, სავარაუდოდ, ბერძნული იყო; წარწერებიც ბერძნულ ენაზეა შესრულებული).

ამდენად, ათას წელზე მეტია, რაც სამეგრელოსა და სვანეთში წირვა-ლოცვა ქართულ ენაზე წარმოებს და მისი მეგრულით და სვანურით ჩანაცვლების სურვილი ამ ბუნებრივი მდგომარეობის წინააღმდეგ წასვლაა, რაც ერთიანი ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის წიაღში განხეთქილების შეტანას ემსახურება. XIX საუკუნეში ეს ჩინებულად ესმოდათ სამეგრელოს საეკლესიო და საერო მოღვაწეებს: გურიის-სამეგრელოს ეპისკოპოსს, მეუფე გრიგოლს (დადიანს), მღვდლებს – კაპიტონ განერელიას, კლიმენტი ჭანტურიას, ევგენი შენგელაიას, ნესტორ ალშიბაიას, ალექსი ქვარცხავას, დეკანოზ მიხეილ მეუნარგიას, ფრიად განსწავლულ თავადებს – ნიკო ტარიელის ძე დადიანს, დავით გიორგის ძე დადიანსა და სხვებს, რომლებმაც საკადრისი პასუხი გასცეს რუსების მზაკვრულ გეგმებს. სამწუხაროა, რომ ზემონახსენები ჯგუფის წევრები ამ მტრული გეგმების გამზიარებლები აღმოჩნდნენ. მათ არავისთვის უკითხავთ სამეგრელოში, სურთ თუ არა მეგრულ ენაზე სწავლა-განათლება, წირვა-ლოცვა ან საქმის წარმოება. ამიტომ ვთვლი, რომ ამ უუმცირესთა თავხედურ ქმედებას საფუძვლად უდევს მერკანტული ინტერესები.

სამეგრელოში არსებულ შედარებით მსხვილ მუნიციპალურ ცენტრებში ბავშვების უმრავლესობა უკვე მხოლოდ ქართულ ენაზე მეტყველებს და ძალიანაც რომ შეეცადო, მეგრულად არ გიპასუხებს (ეს მთელი რეგიონისათვის მრავალმხრივ საყურადღებო ტენდენცია ხდება). მეგრული მეტყველების მიმართ ჩამოყალიბებული ეს ტენდენცია საფრთხეს უქმნის მეგრულ ქვესისტემას – ენასა (წმინდა ლინგვისტური გაგებით) თუ დიალექტს (სოციოლინგვისტური მიდგომით). მისი გაქრობა კი ყოვლად დაუშვებელია. მე შორს ვარ იმ აზ-

რისაგან, რომ სკოლებში მეგრული ენის სწავლება შემოვი-
ლოთ, მაგრამ ის მაინც უნდა შევძლოთ, მეგრული მეტყველე-
ბის მიმართ გაუცხოების განცდა არამარტო მეგრელმა ბავ-
შეებმა, არამედ მთელმა ქართულმა საზოგადოებამ დაძლი-
ოს. ამიტომ **შეუძლებელია არ დავეთანხმეთ ტ. ფუტკარაძის
თვალსაზრისს:** „... აუცილებელია, საქართველოს საჯარო
სკოლებში ისწავლებოდეს ზოგადი ცნობები ქართველთა
ენობრივი სამყაროსა და ცალკეული ქართველური დიალექ-
ტების გავრცელების არეალის შესახებ. ასეთ შემთხვევაში
მოზარდს მეტი ინფორმაცია ექნება საკუთარი ენობრივი თუ
ეროვნული იდენტობის შესახებ“.

დაბოლოს, **სამეგრელოს მოსახლეობამ არაერთი შეურაც-
ხყოფა და ლანძღვა იგემა რუსული ინტერესების გამტარე-
ბელი გარკვეული ჯგუფების ქმედებების გამო.** ერთია, რო-
ცა უშუალოდ რუსი მოითხოვდა (დღეს კი შეფარვით მოით-
ხოვს) სამეგრელოდან ქართული ენის განდევნას, ანუ ქვეყ-
ნის ენობრივ დაშლას, ხოლო მეორე და განსაკუთრებით სა-
შიში ტენდენციაა, როცა ამას ქართველები ითხოვენ. არ უნ-
და დაგვაზინყდეს, ვისი მოდგმისანი ვართ, არ უნდა დაგვა-
ზინყდეს, რომ ფარნავაზისა და ქუჯის წინაპრები, ანუ ქარ-
თლოსიანთა და ეგროსიანელთა ეთნარქები, ქართლოსი და
ეგროსი, ღვიძლი ძმები იყვნენ და ერთ მშობლიურ ენაზე
მეტყველებდნენ. არ უნდა დაგვაზინყდეს არც ჩვენი წარსუ-
ლი, არც აწმყო და არც მომავალი. სხვაგვარად მოფიქრა-
ლებს კი შევახსენებ ჯორჯ ორუელის შეგონებას:
„ვინც ფლობს აწმყოს, ის ფლობს წარსულს,
ვინც ფლობს წარსულს, ის ფლობს მომავალს“.

ნუგზარ ანთელავა
ისტორიის დოქტორი,
ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის მონვეული პროფესორი

პროფ. ეკა დადიანის რეცენზია
პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის წიგნზე:
„ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“

თანამედროვე სწრაფად ცვალებად სამყაროში მეცნიერების, ზოგადად, ქვეყნის წინაშე ახალ-ახალი გამოწვევები ჩნდება. არსებობს საკითხები, რომლებიც წმინდა მეცნიერული ხასიათისაა და ლინგვისტთა შორის განიხილება; რიგი საკითხებისა კი ვინრო სამეცნიერო სფეროს სცილდება და, ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ფართო განხილვის საგანი ხდება. წარმოდგენილი ნაშრომი სწორედ ამგვარ პრობლემებს შეეხება. ამასთან, ავტორი მათ გადასაწყვეტად საკუთარ ხედვასაც გვთავაზობს.

ერთ-ერთ მნიშვნელოვან თანამედროვე გამოწვევას წარმოადგენს **ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკური ერთიანობის საკითხი**, რომელთან კავშირში ლინგვისტურ ქართველოლოგიაში აქტუალურია ქართველური ენა-კილოების კვალიფიკაციის თემა. ქართველოლოგთა მიდგომა ამ საკითხზე განსხვავებულია; მკვლევართა ნაწილი იზიარებს მოსაზრებას, რომლის მიხედვითაც ქართველური ენობრივი სამყარო დაყოფილია სამ ან ოთხ ქართველურ ენად (ქართული, სვანური, მეგრული/ლაზური). მათგან ქართული მიიჩნევა სამწიგნობრო ენად, ხოლო დანარჩენი – უმნიგნობრო ენებად. წიგნის ავტორის (ავრეთვე მეცნიერთა მეორე ნაწილის) აზრით, ქართველებს ერთი ენა და მრავალი კუთხური ზეპირი მეტყველება(/დიალექტი) გვაქვს.

საყოველთაოდ ცნობილია: ენა და ეთნოსი ურთიერთგანმსაზღვრელი ცნებებია; როგორც წესი, ენობრივი ერთიანობა ეთნიკური ერთიანობის საფუძველია. ასევე ცნობილი ჭეშმარიტებაა: ენას ქმნის ხალხი და ენა აყალიბებს ხალხს ერად. ქართველური ენების თეორიის მხარდამჭერები ნებსით თუ უნებლიეთ ამ თეზას ეწინააღმდეგებიან.

მავანთა აზრით, ენისა და დიალექტის მიმართება წმინდა ლინგვისტური საკითხია; ენისა და კილოს გასამიჯნად დასახელებულია სხვადასხვა (როგორც ლინგვისტური, ისე ექსტრალინგვისტური) კრიტერიუმი. ამ შემთხვევაში უთუოდ

გასათვალისწინებელია საერთაშორისო გამოცდილება. ამ თვალსაზრისით საინტერესოა ბ-ნი ტარიელის მსჯელობა:

„მსოფლიოში არსებული უკლებლივ ყველა ცივილიზებული ხალხის ენის სტატუსი დადგენილია არა ე.წ. საკუთრივ ლინგვისტური, ანუ შიდასტრუქტურული (ბგერათშესატყვისობა, ენობრივი სტრუქტურების მსგავსება-განსხვავება), არამედ სწორედ სოციოლინგვისტური კრიტერიუმებით (დამწერლობის ქონა-არქონა, სტანდარტულობა, პრესტიჟულობა, სახელმწიფო ენის სტატუსი; რეესტრული კრიტერიუმი, თვითშეფასებითი კრიტერიუმი; ასევე, იდიომის კვალიფიკაცია ხდება ეთნოსის სამნიგნობრო კულტურის ისტორიის გათვალისწინებით). ზოგჯერ მეტყველების სტატუსი განსაზღვრულია ექსტრალინგვისტური მიდგომებითაც – რელიგიური ან პოლიტიკური ნიშნით)“.

აქვე გავიხსენებ **პეტრე ჭარაიას** სიტყვებს, რომელიც დღესაც აქტუალურია: „გერმანიის თითოეულ კუთხეში, ოლქში და თითქმის სოფელში სხვადასხვაფერ ენაზე ლაპარაკობენ, მაგრამ სალიტერატურო ენა ყველგან არის ერთი: მნიგნობრულ ენად მიაჩნიათ ის ენა, რომელიც შეუმკიათ და განუმშვენიერებიათ ლიუტერსა, ლესსინგსა, გიოტესა და სხვ. თუ ასეთ მრავალრიცხოვან ერს, როგორიც გერმანელები არიან, რომლებიც ამასთანავე განათლების სათავეში, ერთი საყოველთაო სალიტერატურო ენა საჭიროდ უცვნიათ, ჩვენ რაღანი ვართ, რომ თითოეული კილო სალიტერატურო ენად გავიხადოთ...“

უდავოა:

მეგრული სამეგრელოს კუთხის ქართველთა კუთხური მეტყველებაა, სვანური – სვანეთის ქართველების კუთხური მეტყველება, ხოლო ლაზური (ჭანური) – ამ კუთხის ქართველთა მეტყველება. კუთხური მეტყველება კი სხვა არაფერია, თუ არა დიალექტი, კილო. შესაბამისად, აღნიშნული კუთხეების ქართველთა მეტყველება ისევე უნდა კვალიფიცირდეს, როგორც საქართველოს სხვა კუთხეების (იმერეთი, გურია, აჭარა, ქართლი, ხევსურეთი...) მკვიდრთა მეტყველება. ასევე, ფაქტია: სამეგრელო, სვანეთი, ლაზეთი საქართველოს ისეთივე ორგანული ნაწილებია, როგორიც ქართლი, კახეთი, რაჭა, აჭარა, იმერეთი...). შესაბამისად, მიდგომა აქაც

ერთიანი უნდა იყოს. საქართველოს ცალკეულ კუთხეებში არსებული მეტყველებრივი განსხვავება არ არის სისტემური ხასიათის. მეგრული, სვანური და ლაზური (ჭანური) ერთიანი ქართული ენობრივი სისტემის შემადგენელი ქვესისტემებია/მიკროსისტემებია და არა დამოუკიდებელი სისტემები.

ზოგადად, მონათესავე დიალექტები/ქვესისტემები დამოუკიდებელ ენად/სისტემად იმ შემთხვევაში გაიაზრება, თუკი მასზე მეტყველი საზოგადოება ჩამოყალიბდება ცალკე ხალხად, ერთად იაზრებს საკუთარ თავს ან გარეშე ძალა ცდილობს, დააცალკეოს მოცემული ეთნიკური საზოგადოება; მაგ., ბოლო ასწლეულის განმავლობაში არაერთი მცდელობა იყო, მეგრელები, ლაზები და სვანები ცალკე ხალხებად, ხოლო მათი მეტყველებები ენებად გამოეცხადებინათ. სარეცენზიო წიგნში დიდძალი სათანადო მასალაა გაანალიზებული; მოხმობილია ახალი საარქივო დოკუმენტებიც, რომლებიც ნათელს ჰფენს ფართო საზოგადოებისთვის აქამდე უცნობ ან ნაკლებად ცნობილ ბევრ საყურადღებო ფაქტს.

ქართველთა ენობრივი დანაწევრება ისტორიული ფაქტის იგნორირებაა! ამასთან, მეგრულის, ლაზურისა და სვანურის „უმწერლობო ენებად“ კვალიფიცირება, მარტივად რომ ვთქვათ, რეალობის დამახინჯება უფროა, ვიდრე მეცნიერული ჭეშმარიტება. უხერხულიც (გარკვეულწილად შეურაცხმყოფელიც!) კი არის, უმწიგნობრო უწოდო იმ კუთხის ქართველებს, რომლებიც დანარჩენი კუთხეების ქართველებთან ერთად არიან ქართული სამწიგნობრობის ენის შემოქმედი (რასაც ყველა მეცნიერი აღნიშნავს!). თუკი მეგრულ-ლაზ-სვანებმა სხვა ქართველებთან ერთად თავის დროზე შექმნეს ქართული ანბანი და მწიგნობრობა, როგორღა შეიძლება ისინი უმწერლობო ენის მქონენი იყვნენ?! აქ კი აშკარაა ლოგიკური შეუსაბამობა!

უმწერლობო ენების მფლობელ საზოგადოებას აქვს პერსპექტივა შექმნას საკუთარი ანბანი და მწიგნობრობა. ამ ლოგიკით, მეგრულ-ლაზურ-სვანური „უმწერლობო ენებიც“ შეიძლება „იქცნენ“ სალიტერატურო ენებად (ჩვენი უახლესი ისტორია ამგვარ ქმედებებსაც იცნობს!). პროგრესულად მო-

აზროვნე არც ერთ ქართველს აზრადაც არ მოუვა მსგავსი მკრეხელური აზრი! ამგვარი „მეცნიერული“ მსჯელობა მხოლოდ შლის, ანგრევს ქართველთა ენობრივ (და ეთნიკურ) ერთიანობას და **საბედისწერო ჩიხში** შეეცავართ, საიდანაც გამოსვლა რთულია. ობიექტური რეალობა კი ასეთია: ქართული ენა მეგრელისათვის, ისევე როგორც სხვა კუთხის ქართველებისთვის, არის წინაპრების მიერ შექმნილი დედაენა, ხოლო მეგრული – კუთხური მეტყველება (/დიალექტი).

ჩემთვის სრულიად მისაღებია ტ. ფუტკარაძის პოზიცია ამ საკითხზე. წიგნის ავტორმა ჩვენი მემატრიანეების, ისტორიკოსების, საზოგადო მოღვაწეების, ადრეული პერიოდისა თუ თანამედროვე მეცნიერთა განსხვავებული მოსაზრებების შეჯერებისა და კრიტიკული ანალიზის შემდეგ წარმოადგინა საკუთარი პოზიცია ქართველთა ენობრივი ერთიანობის შესახებ და ნათლად აჩვენა ამგვარი მიდგომის მართებულობა.

ენობრივი ქვესისტემების კვალიფიკაციის საკითხი მჭიდროდ უკავშირდება სახელმწიფოს ენობრივი პოლიტიკის სწორად განსაზღვრას. საერთაშორისო დოკუმენტებში ადეკვატურად უნდა აისახოს საქართველოს ენობრივი სიტუაცია, რაც, უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობს საქართველოში არსებული ენობრივი სიტუაციის სწორად აღწერას: ქვეყანაში მცხოვრები სხვადასხვა ეთნიკური ჯგუფების (და მათი ენების) აღრიცხვას და მათ ზუსტ კვალიფიკაციას. მკვეთრად უნდა გაიმიჯნოს სხვადასხვა ეთნოსების ენები სახელმწიფო ენის სახესხვაობებისაგან. მავანნი წინასწარ გამიზნულად თუ გაუთვითცნობიერებლად მეგრულ-ლაზურ-სვანურ მეტყველებებს უმცირესობის ან რეგიონულ ენათა რიგში ასახელებენ და მათ აიგივებენ საქართველოში მცხოვრებ ეთნიკური უმცირესობების ენებთან, რაც სწორედ „ქართველური ენების თეორიის“ გამოძახილია და ამკარა საფრთხეს უქადის ჩვენს ეროვნულ ერთიანობას.

ტ. ფუტკარაძემ საფუძვლიანად შეისწავლა „ევროპული ქარტია რეგიონული ან უმცირესობის ენების შესახებ“, მისი მიზნები, ქარტიით განსაზღვრული ენების უფლება-მოვალეობები... სკრუპულოზური ანალიზის საფუძველზე წარმოჩე-

ნილია ის საფრთხეები, რომლებიც შეიძლება მოყვეს ტერმინებისა თუ დებულებების არასწორ ინტერპრეტაციას. შემოთავაზებული დასკვნები, რეკომენდაციები გასათვალისწინებელია სახელმწიფოს მიერ დოკუმენტის რატიფიცირების შემთხვევაში. დოკუმენტი ისე უნდა იქნეს რატიფიცირებული, რომ უპირველესად საფრთხე არ შეექმნას სახელმწიფო ენის ფუნქციონირებას, ამასთან, დაცული იყოს ქვეყანაში არსებული სხვა ეთნოსთა ენობრივი უფლებები.

რუსეთის მხრიდან არაერთი ენობრივი დივერსია განხორციელდა საქართველოს წინააღმდეგ. ამას მოწმობს გლობალურ ქსელში გავრცელებული სხვადასხვა ინფორმაციები. ცალკეული საერთაშორისო ცნობარების, ენციკლოპედიების, ეთნიკური რუკების მიხედვით, საქართველოში მცხოვრებ ეთნოსთა ჩამონათვალში რუსების, სომხების, ოსების, აზერბაიჯანელების... გვერდით დასახელებულია: ქართველები, ლაზები, მეგრელები, სვანები. ამგვარი კლასიფიკაციის საფუძველიც „ოთხი ქართველური ენის“ თეორიაა.

ტექნოლოგიურმა მიღწევებმა, ზოგადად გლობალიზაციის პროცესებმა კიდევ ერთი გამოწვევა გამოკვეთა; ეს არის ქართული ენის ტექნოლოგიების პრობლემა. მსოფლიოს განვითარებულ ენათა შორის ქართული ენის ღირსეული ადგილის დასამკვიდრებლად აუცილებელია საკითხის სათანადოდ შეფასება და გაცნობიერება სახელმწიფოებრივ დონეზე. ამის შესახებ პროფ. ტ. ფუტკარაძე ხაზგასმით მიუთითებს:

„თანამედროვე მსოფლიოში უაღრესად აქტუალურია აკადემიური ავტომატური თარგმანის უზრუნველმყოფი კომპიუტერული პროგრამების შექმნა. უახლოეს პერიოდში საქართველომაც უნდა შეძლოს, საქართველოს სახელმწიფო ენაზე განახორციელოს აკადემიური ორენოვანი ავტომატური თარგმანი; წინააღმდეგ შემთხვევაში ქართული ენა დაკარგავს კულტურული ენის ფუნქციას“.

ამასთან დაკავშირებით მნიშვნელოვანია ავტორის მიერ შემოთავაზებული ერთენოვანი კორპუსის შექმნის კონცეფცია. უპირველეს ამოცანად დასახულია სამნიგნობრო ენის წერილობითი და ზეპირი ტექსტების ეროვნული კორპუსის

შექმნა. ავტორის აზრით: „თუკი სახელმწიფოს მიერ მოხდება არსებული რესურსების მობილიზება ქართული ენის ტექნოლოგიზებისათვის და მომზადდება ქართული ენის ტექსტების ერთენოვანი ეროვნული კორპუსი (სადაც შევა ზანურ-სვანური მასალაც)... ციფრული ტექნოლოგიების ეპოქაშიც ქართული ენა შეინარჩუნებს როგორც ქართველთა მაკონსოლიდებელ, ასევე, კულტურისა და განათლების ენის ფუნქციას. სამი ან ოთხი ქართველური „ენის“ ტექსტების კორპუსზე ორიენტირება კი საბოლოოდ დაანანევრებს ქართველთა ენობრივ-ეთნიკურ ერთობას და ახლო მომავალში ქართულ (ქართველურ) სამნიგნობრო ენას გაუუცხოებს ქართველთა მესამედს“.

ამ კონტექსტში რადიკალურად განსხვავებულია **„ხუთენოვანი ლექსიკონის“** (ქართულ-მეგრულ-ლაზურ-სვანურ-ინგლისური ლექსიკონი) **კონცეფცია**, სადაც ქართულისა და ინგლისურის გვერდით, დამოუკიდებელ „ენებად“ წარმოდგენილია: მეგრული, ლაზური, სვანური.

„ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“ ავტორის მიერ წლების მანძილზე წარმოებული კვლევის შედეგია. აქვე აღსანიშნავია ტ. ფუტყარაძის წვლილი ქართველური ენობრივ-კულტურული მემკვიდრეობის შესწავლისა და გადარჩენის კუთხით. ამის დასტურია მისი მრავალმხრივი საქმიანობა: სამეცნიერო შრომები, ექსპედიციები როგორც ქვეყნის შიგნით, ასევე მის ფარგლებს გარეთ (ტაო-კლარჯეთში, ფერეიდანში), ქართველოლოგთა საერთაშორისო კონფერენციების /სიმპოზიუმების ორგანიზება... საგანგებო აღნიშვნის ღირსია ბატონი ტარიელის ხელმძღვანელობით მოძიებული დიდძალი დიალექტოლოგიური მასალა; კერძოდ, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ქართველური დიალექტოლოგიის სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტში 1992 წლიდან დაიწყო ქართველური დიალექტური ტექსტების ჩანერა-დამუშავება ერთენოვანი ეროვნული კორპუსის შესაქმნელად. აღნიშნულ საქმეს დღეს წარმატებით აგრძელებს დიალექტოლოგიის ინსტიტუტის მემკვიდრე ქართველოლოგიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი. ცენტრში ამჟამად დაცულია უნიკალური დიალექტური მასალა (900-ზე მეტი აუ-

დიოკასეტა), რომელიც ჩანერილია საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში (იმერეთი, სამეგრელო, სვანეთი, ხევსურეთი, რაჭა, აჭარა, სამცხე, იმერხევი, ტაო...).

მეცნიერებისა და ხელისუფლების ერთიანი, კომპლექსური მიდგომით არის შესაძლებელი ქართველოლოგიის წინაშე მდგარ გამოწვევებთან გამკლავება და წარმატების მიღწევა ქვეყნის შიგნით თუ საერთაშორისო ასპარეზზე.

ეკა დადიანი

ასოცირებული პროფესორი, ფილოლოგიის დოქტორი,
აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ქართველოლოგიის ცენტრის ხელმძღვანელი

პროფ. რევაზ შეროზიას რეცენზია
პროფ. ტარიელ ფუტყარაძის წიგნზე:
„ქართველოლოგიის თანამედროვე გამოწვევები“

ქართველი ერი თავისუფლებისა და მშვიდობის სურნელით არასოდეს ყოფილა განებივრებული, – განსაცდელი მუდამ ფეხდაფეხ დაგვდევდა. თანამედროვე საქართველო მეტი ხიფათის წინაშე დგას, ვიდრე ეს ერთი ან ხუთი საუკუნის წინ ელოდა. ილიას და აკაკის თანამოაზრეებმა და შემდეგ მათ იდეებზე გაზრდილმა თაობამ გადაარჩინა ქართველთა სასიცოცხლოდ უპირველესი საგანძური **ქართველთა დედაენა – ქართველური ენა** თავისი სამეტყველო ნაირსახეობებით. რუსული იმპერიის მარწუხებში მოქცეული საზოგადოებისათვის ეს დიდგორის ბრძოლაზე ნაკლები გმირობა არ იყო. მითუმეტეს, რომ მტერი ქართველ ქვეგამხედავთა ხელით გვებრძოდა. მოკლედ რომ წარმოვაჩინოთ საუკუნენახევრის განმავლობაში მიმდინარე ამ ენობრივი და ეროვნული დივერსიების ძირითადი ხაზი, უნდა გავიხსნოთ XIX საუკუნის ბოლო მეოთხედისა და შემდგომი ვითარება. მანამდე კი, აუცილებლად უნდა ითქვას:

საქართველოს ისტორიის არც ერთ მონაკვეთზე, მათ შორის პოლიტიკური დაქუცმაცებულობის დროსაც, **ქართველური ენობრივი სივრცე და მასზე დაშენებული ეროვნული კულტურა არასოდეს ყოფილა დაშლილ-დაყოფილი; ის ყოველთვის ერთიანი, საყოველთაო იყო.** ამის მოწმედ „ვეფხისტყაოსანი“, სულხან-საბას ლექსიკონი და „ივერიელთა ერთობის ტრაქტატი“ იკმარებდა.

მე-19 საუკუნეში რუსული დამპყრობლური იდეოლოგიის კონტექსტში დაიგეგმა ქართველთა ენობრივად დანაწევრება; რუსი მოხელეები აშორდიების გამოყენებით შეეცადნენ ქართველთა შორის ბზარის გაჩენას. ილიას თაობის ძალისხმევამ, შემდეგ რუსეთის რევოლუციამ და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენამ დროებით შეაჩერა ქართველთა

ენობრივი დაშლის მცდელობა, მაგრამ ი. სტალინის „არშემდგარი ხალხების“ „თეორიის“ გავლენით სამეგრელოში მალევე აღმოცენდნენ აშორდიების მემკვიდრეები: წმიდა ილია მართლის (/საქართველოს) მკვლევების ხელშეწყობით ფვანებმა ნაწილობრივ მოახერხეს ლევიცკი-ვოსტორგოვების მიზნების განხორციელება. თუმცა, ქართველი ერის ერთიანობის დამცველმა საზოგადო მოღვაწეებმა აქაც არ დათმეს პოზიციები. მათთან ერთად განსაკუთრებული როლი შეასრულა ლ. ბერიამაც, რომელმაც შეძლო, დაერწმუნებინა სტალინი (აკად. არნ. ჩიქობავასთვის ჩვეული ზუსტი ეპითეტით **გარდანქეშანი**) და დაელაგებინა ვითარება (საყურადღებოა ბერიას საიდუმლო წერილი სტალინისადმი; იხ. წინამდებარე წიგნის დანართი 11).

მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ ისევ კრემლიდან ინიცირებულია „მეგრელთა საქმემ“ მეორე უკიდურესობა შექმნა: „სეპარატიზმად“ იწოდებოდა მეგრული მეტყველების, როგორც ერთიანი ქართველური სისტემის შემადგენელი ნაწილის, კვლევა. ცნობილია, 60-იან წლებში ენათმეცნიერების ინსტიტუტის მაშინდელი დირექტორი ვ. თოფურია საქართველოს ცკ-ში სასტიკად გააკიცხეს მხოლოდ იმიტომ, რომ ინსტიტუტის წლიურ გეგმაში მეგრულის კვლევა შეიტანა. ეს შესანიშნავი პიროვნება მხოლოდ პირადმა თვისებებმა და სამეცნიერო ავტორიტეტმა გადაარჩინა. 80-იან წლებში კი, როცა ამავე ინსტიტუტის თანამშრომელი გავხდი, უხუცესი წევრები მაფრთხილებდნენ, მეგრულ მეტყველებაზე მუშაობის დროს ხიფათს არ გადავყროდი. ამავე პერიოდში ეროვნული მოძრაობის გააქტიურების კვალდაკვალ სხვა ღონისძიებებთან ერთად მწვანე შუქი მიეცა ტაბუდადებულ მეგრულ საკითხს და კვლავ გამოჩნდნენ ახალი აშორდია-ფვანები.

დღეს აქტიური მცდელობაა, ქართველთა ენობრივი სივრცე სამ თუ ოთხ ენად დანაწევრდეს ბგერათმესატყვისობისა თუ სისტემური მსგავსება-განსხვავების მიხედვით. ბგერათმე-

სატყვესობის მიხედვით ენათა ნათესაობის დადგენა პროგრესული მიმართულებაა, მაგრამ ზოგმა ჩვენში **მექანიკურად გადმოიტანა ქართველურ ქვესისტემათა სტატუსის დასადგენად, რაც დიდი შეცდომაა:** ბგერათმესატყვესობა დასტურდება ერთი ენის კილო-კავებს შორისაც კი; გარდა ამისა, ბგერათმესატყვესობით არც ერთი ცივილიზებული ენის სტატუსი არ განსაზღვრულა; აქვე აღვნიშნავ, რომ ყველა ქართველური მეტყველება ერთი ენობრივი სისტემის სახესხვაობებია და არავის გამოუვა მათი სხვადასხვა სისტემად გამოცხადება.

კუთხური „პატრიოტიზმის“ სენით შეპყრობილები ალბათ ვერ აცნობიერებენ, რომ, ერთი მხრივ, შეურაცხყოფას აყენებენ ტერენტი გრანელს, როცა მეგრულად „თარგმნილ“ მის ლექსებს კრებულად ბეჭდავენ და ზედ აწერენ: „დაბრუნება მშობლიურ ენაზე“. მეორე მხრივ კი, ამ გზით არღვევენ ქართველი ერის ენობრივ-ეთნიკურ მთლიანობას, რაც რუსი დამპყრობლების მიზანიცაა და, ამავე დროს, საქართველოს დამლუპველიც.

ფილარმონიის დიდ დარბაზში ფოლკლორის სალამოზე მსმენელი აღტაცებული უსმენდა ახალგაზრდა ეთერ თათარაიძის მუსიკალურ ლექსებს, თუმცა სიტყვიერი მასალა და შინაარსი მიუჩვეველი ყურისათვის ძნელად გასაგები იყო. არანაკლებ ჰარმონიული და ლამაზია ლამა გახარიას პოეზიაც; ორივე ქართული კულტურის ნაწილია; თუმცა, სულ სხვა ღირებულებისაა ბარათაშვილის, აკაკის, გალაკტიონის... პოეზია, რომელიც შექმნილია ზოგადქართულ სამწიგნობრო ენაზე.

შეუძლებელია, ყურადღების მიღმა დარჩეს ჩვენი დროის კიდევ ორი სრულიად მიუღებელი „მოვლენა“:

1. ბოლშევიკ-კომუნისტებმაც კი იცოდნენ, რომ მშობლიური ენის სისტემა-სტრუქტურის ძირითადი მახასიათებლების ათვისება უნდა უსწრებდეს უცხო ენის შესწავლას. ამიტომ

IV-V კლასამდე ბავშვები უცხო ენას არ სწავლობდნენ (მათ შორის რუსულსაც). დღეს არათუ სკოლის პირველი კლასიდან, არამედ უკვე ბაღში ვასწავლით ინგლისურს. მსგავსი რამ ვოსტორგოვებს თუ შეეძლოთ მოეფიქრებინათ!

2. პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ სამეგრელოს არაერთ ოჯახში პატარა ბავშვებს მეგრულად მეტყველებას უშლიან მშობლები, – აქაოდა, „აქცენტი“ ექნებათო; განა ცუდია, რომ გურული გურულად უქცევს, კახელი – კახურად... ეს ხომ ჩვენი ბუნების ფარდი მრავალსახოვანი მეტყველების ფორმებია.

სარეცენზიო წიგნში ჩვენი ერისთვის საჭირობოროტო და მტკიცებულ ბევრ საკითხზეა საუბარი. ავტორის ადრინდელი ნაშრომების, ასევე, სხვა ავტორთა გამოკვლევებისა და ახალი საარქივო მასალების საფუძველზე განსაკუთრებული ყურადღებაა გამახვილებული თანამედროვე ქართველოლოგიის ხუთ არსებით გამოწვევაზე; **ფასეულია, რომ ავტორი მხოლოდ პრობლემების წარმოჩენით არ კმაყოფილდება: აქვეა მონიშნული გადაჭრის გზებიც.**

ზოგს ჰგონია:

როცა წინა თაობის მეცნიერთა ზოგ თვალსაზრისს კრიტიკულად ვუდგებით, ამით უპატივცემულობას ვიჩენთ მათ მიმართ. ვინც ასე ფიქრობს, ცდება, – ქართველური ენის, ლიტერატურის, ისტორიისა და კულტურის საკითხთა კვლევა არავისი კერძო „მამული“ არაა; რაც მთავარია, მეცნიერება ვითარდება და აუცილებელია სიახლეები; მთავარია, როგორც აკად. არნ. ჩიქობავა მიუთითებდა, დასაბუთებული და „მართალი“ გზით სიარული. განა ასე არ იყო, როცა თავად არნ. ჩიქობავა ნ. მარის მცდარ კვალიფიკაციებზე მსჯელობდა, ან ვ. თოფურია ა. შანიძის „წოდებით ბრუნვას“ იწუნებდა?! წინა თაობის ზოგი მეცნიერის კვალად მეგრულ-ლაზურ-სვანური მეტყველებები ენებადაც რომ მივიჩნიოთ, განა შეიძლება ქართველური სამნიგნობრო კულტურის მიღმა

დავტოვოთ ქართველთა ნახევარი და მათი საშინაო მეტყველებები „უმწერლებო ენებად“ გამოვაცხადოთ?! განა არ უნდა თქმულიყო, ასევე, ყოვლად მავნე და გაუმართლებელ-დაუსაბუთებელი „ქართიზაციის“ „თეორიის“ შესახებ?!

ქართველი ერის არსებობას ერთიანი ენობრივი სისტემა განაპირობებს. მისი ნაწილებად დაშლა ერის დაშლას გულისხმობს. ერის შიდა მთლიანობა-სიძლიერის შემთხვევაში გარე ფაქტორებით გამოწვეული საშიშროებები დაუძლეველი არაა. საქართველოს ისტორიაში მსგავსი გაკვეთილები მრავლადაა. ჩვენ შეგვიძლია ხელოვნურად შექმნილი ყველა პრობლემის დაძლევა; პირველ რიგში კი აუცილებელია ზანურ-სვანური და სხვა ქართველური დიალექტური ლექსიკით გამდიდრდეს ქართველთა სამწიგნობრი ენა, რომ წარმატებით გაგრძელდეს წინაპართა მრავალსაუკუნოვანი გზა.

რევაზ შეროზია

ფილოლოგიის დოქტორი,
ზუგდიდის შოთა მესხიას სახელობის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი

საძიებელი

ა) პირთა სახელები

ტ

აბაშიძე მ., 294
აგნიაშვილი, 220
ადამია ს., 157, 164
ათათურქი, 147
აიეტი, 15, 150, 298
აკაკი, 89, 167, 225, 314, 316
ალბაირაქი ნ., 164
ალექსანდრე II, 57, 186, 193
ალშიბაია ნ., 305
ამონი უ., 169, 170, 171
ანთელავა ნ., 2, 4, 7, 10, 299, 306
ანჯაფარიძე, 84
არქანია ჯ., 58
არცხერგერი ს., 170
აფაქიძე ჯ., 35
აფრასიძე, ბ., 53, 54
აფრასიძე - დადეშქელიანი, ბ., 53, 54
აფსირტე, 15, 16, 147
ამორდია თ., 43, 66, 39, 69, 187, 208, 315
ახალაია გრ., 55, 58, 59, 61, 96, 186, 187, 190, 195
ახვლედიანი გ., 2, 73, 84, 85, 90, 91, 92, 95, 126, 281

ღ

ბაბუნაშვილი ხ., 157
ბაგრატ III, 167
ბარათაშვილი, 38, 276, 316
ბართაია ნ., 50, 107
ბარტჰოლდი ვ., 248
ბედია ე., 84, 85
ბეიკერი, 146
ბელქანია თ., 275
ბერგსლანდი კ., 282, 283
ბერია ბ., 55
ბერია ლ., 2, 5, 6, 7, 18, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 63, 64, 66, 68, 71, 72, 73, 74, 78, 79, 90, 121, 126, 193, 230, 291, 301, 303, 315

ბერიძე ვ., 2, 73, 83, 84, 85, 90, 91, 92, 95, 126, 251
ბერიძე კ., 84
ბერიძე მაკა 118
ბერიძე მარინე 158
ბერიძე მერაბ 118,
ბერიძე ს., 19
ბერუგი რ., 32
ბესელია ს., 57, 55, 185, 187, 188, 190, 191
ბოედერი ვ., 106, 107, 108
ბოლქვაძე დ., 19
ბოლქვაძე ვ., 69
ბოლქვაძე თ., 109
ბრაუნი, 171
ბუქია ვ., 193, 194
ბუკონია ც., 55, 57, 59, 185, 186, 187, 188, 189, 191
ბურნოვი, 223
ბუში, 146

ლ

გაბედავა მ., 219
გაბუნია გ., 66
გაბუნია ი., 223
გაბუნია კ., 95, 99, 100, 133, 160
გაგუას სტ., 43, 46, 96
გალაკტიონი, 316
გალდავა, 55
გამსახურდია ზ., 18, 125, 146, 300
გამსახურდია კ., 2, 56, 66, 90, 107, 125, 147, 166, 167, 168
გამყრელიძე თ., 37, 277, 279, 283, 284, 296, 297
განერელია კ., 305
გახარია ლ., 316
გეგეშიძე მ., 103
გეგეჭკორი ალ., 6, 18, 53, 54, 56, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 90, 91, 126, 185
გელდიაშვილი ნ., 118
გერსამია რ., 99

გეჯუა კ., 164, 320
 გვანცელაძე თ., 21, 33, 41, 50, 95,
 118, 142, 283, 294
 გვარამია ვ., 46, 53, 55, 56, 57, 58,
 59, 60, 61, 62, 63, 66, 67, 68, 69,
 71, 72, 73, 82, 83, 96
 გვასალია ო., 223
 გვიჩია, 84
 გიგინეიშვილი ი., 227, 290
 გიორგაძე, 60
 გიორგი ბრწყინვალე, 36
 გიპერტი ი., 28, 29, 108, 133, 158
 გოგებაშვილი ი., 2, 41, 89, 214, 215,
 225
 გოგოლაშვილი გ., 102, 109
 გოგუაძე გ., 84
 გორბაჩოვი, 146
 გორგელაძე ზ., 19
 გორდეზიანი ლ., 285
 გორდეზიანი რ., 37, 286
 გრანელი ტ., 316
 გრენი ალ., 39
 გრიგოლია ვ., 195
 გუბაზი, 16
 გურამიშვილი, 66
 გურანდუხტი, 167
 გურული ვ., 63, 116
 გურჩიანი ქ., 164
 გუჯეჯიანი რ., 31, 50, 164

ბ

ბადიანი დ., 305
 ბადიანი ე., 2, 7, 40, 42, 50, 68, 79,
 90, 91, 104, 110, 115, 124, 128,
 129, 130, 133, 135, 138, 140, 163,
 165, 166, 278, 307, 313
 ბადიანი ლ., 167
 ბადიანი მ., 55, 58, 59, 61, 63, 194,
 195, 196
 ბადიანი ნ., 2, 3, 41, 215, 305
 ბადიანი შ., 2, 90, 107, 125
 ბანელია, 84
 ბბარი დ., 116
 ბეეტერსი, 228
 ბიასამიძე ბ., 19

ბობორჯიგინიძე ნ., 106, 108, 109,
 111, 112, 113, 114, 115, 135, 158
 ბუგინი ალ., 136

ე

ებელინგი, 228
 ეგოროვი, 60
 ეზუგბაია ლ., 133
 ელიავა შ., 51, 52, 60
 ერეკლე, 51, 116, 26
 ეპისკოპოსი არსენი, 209, 237
 ეპისკოპოსი ბესარიონი (დადიანი)
 96, 215
 ეპისკოპოსი გრიგოლი (დადიანი),
 2, 41, 45, 305
 ეპისკოპოსი ალექსანდრე (ოქრო-
 პირიძე), 44, 166,
 ეპისკოპოსი დიმიტრი (აბაშიძე),
 44, 45

ფ

ფაჟა-ფშაველა, 89, 166, 167, 225,
 228
 ფარდოსანიძე ს., 45, 117
 ფარშანიძე მ., 19
 ფაშაკიძე ი., 50, 51, 110, 121, 236
 ფეკუა, 195
 ფენცელი კ., 171
 ფიხერკევიჩი ტ., 29, 128, 135
 ფოსტორგოვი ი., 6, 43, 44, 62, 65,
 70, 113, 185, 187, 190, 191, 209,
 214, 268

ზ

ზალემანი კ., 251, 256
 ზარქუა ტ., 223
 ზაქარეიშვილი პ., 130
 ზოსიძე ნ., 19

ც

ცავექარაშვილი მ., 167
 ცავედგირიძე ნ., 238, 239, 240, 241
 ცათარაიძე ე., 316
 ცალაკვაძე ნ., 69, 70

თამარ მეფე, 36
თანდაშვილი მ., 104, 133, 158
თანდილავა ზ., 107
თანდილავა ი., 164, 168
თანდილავა ლ., 106
თანსული ს., 148
თედორაძე დ., 19
თედორაძე მ., 74, 85, 164, 172
თოდრია ს., 69
თოდუა ა., 65
თოდუა თ., 202
თოდუა მ., 107, 117
თოდუა ტ., 206
თორდია, 53, 195
თორიას ზ., 167
თოფურია ვ., 54, 73, 84, 90, 92,
126, 227, 315, 317
თოფურიძე დ., 64, 65
თოფჩიშვილი რ., 31

თ

იანოვსკი კ., 6, 40, 42, 43, 47, 62,
85, 113, 185, 187, 189, 190, 191,
208, 212, 214
ივანოვ-კავკაზსკი, 60
ივანოვი ვ., 37, 283, 284, 297
ილია მეორე (საქართველოს კათო-
ლიკოს-პატრიარქი), 34
იოანე აფხაზი / მეგრელი / (იოანე
პეტრინი), 107, 111, 167
იოანე ლაზი, 107, 110, 136, 167, 168
იოანე მინჩხი, 107, 111, 136, 167
იოანე საბანისძე, 19

კ

კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II
(შიოლაშვილი), 116
კაკაბაძე ს., 45
კალანდია, 45
კალინინი მ., 57, 59, 81, 185, 214
კანცი უ., 170
კარამზინი ნ., 299
კახიანი მ., 60, 66, 67
კვარაცხელია ალ., 58
კვარაცხელია ზ., 125, 115

კვარაცხელია მ., 64
კვაჭანტირაძე თ., 232
კვირტაია, 221
კილასონია კ., 195
კოიპერსი, 228
კონრადი ჯ., 107
კორიაკოვი ი., 27, 30
კოსტავა მ., 18
კორინთელი ევ., 285
კრინიცი, 223
კუტალაძე გ., 46

ლ

ლაბაძე მ., 48, 96, 163, 168
ლადარია ნ., 114, 115
ლაფონი რ., 228
ლევიცი, 39, 40, 43, 46, 65, 66, 208,
209, 315
ლენინი, 147, 291
ლეონტი მროველი, 286
ლომაია შ., 164
ლომთათიძე ქ., 291
ლომსაძე შ., 47

მ

მათიკაშვილი, 60
მაკარაძე ვ., 19
მალაყმაძე რ., 118
მამულაძე შ., 19
მამულია ს., 217
მარგიანი ივ., 2, 41, 107
მარი ნ., 7, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 73,
85, 86, 87, 88, 90, 91, 113, 120,
121, 209, 232, 236, 291, 301, 317
მარრი ნ., 51, 237, 238, 239, 240,
241, 242, 243, 244, 246, 247, 248,
249, 250, 251, 252, 253, 254, 255,
256, 257, 258, 259, 260, 261, 262,
263, 264, 265, 267, 268, 269, 271,
272, 273, 274
მატაიერი, 171
მაჭავარიანი გ., 277, 279
მაჭავარიანი ნ., 83, 118
მახარაძე თ., 19
მახარაძე ფ., 52, 53, 67, 68, 69

მეგრელი დუტუ (დიმიტრი ხო-
შტარია), 2, 107

მეკელაინი, 228

მელიქიშვილი დ., 45

მერჩულე გ., 167, 304

მერჭულე, 167

მესხი ს., 2, 41

მესხია შ., 318

მეუნარგია მ., 305

მილორავა თ., 164

მიტროპოლიტი ანანია (ჯაფარიძე),
293

მიქაუტაძე მ., 50

მიქელაძე ნ., 98

მიცკევიჩი ა., 29, 128

მოღებაძე ა., 157

მოლაშხია ზ., 107

მოლოტოვი, 59, 81, 214

მულიანი ს., 164

მუსხელიშვილის დ., 284

ნ

ნაი ჯ., 23

ნაკანი ნ., 90

ნანეიშვილი ბ., 195

ნაჭყეზია ი., 223

ნაჭყეზია მ., 41, 118

ნეზიერიძე გ., 281

ნიკოლეიშვილი, 55

ნიკოლეიშვილი ა., 19

ნიკოლოზ მეორე, 44

ნიჟარაძე ბ., 2, 41

ნიჟარაძე ლ., 106

ო

ოზდერი ა., 148

ოთინაშვილი ლ., 157

ოკუჯავა, 60

ონიანი ა., 95, 98

ორუელი ჯ., 306

ორჯონიკიძე ს., 60, 96, 290

ოფსირტე, 15, 16

ოქროპირიძე ალ., 166

ოცხელი ი., 91

ოძელი მ., 160

პ

პანიანი ნ., 40

პატარაია ბ., 65

პატკანიანი ქ. (პატკანოვი ქ.), 47,
48, 113

პერტაია, 84

პეტროვი ი., 39, 43, 208

პეჩი გ., 228

პუტინი, 136, 138

ყ

ყვანია ი., 5, 7, 51, 55, 59, 60, 61, 63,
64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73,
75, 78, 84, 96, 111, 125, 138, 196,
207, 220, 290, 301, 304

ყორდანია ა., 50, 99

ყორდანია გ., 65, 125

ყორდანია თ., 42, 45, 62, 65, 190,
215

რ

რამიშვილი გ., 86

რატინი პ., 47

როგავა პ., 195, 219

რომანოვი, 212

ს

სალია მ., 164

სანდოძე დ., 46

სახოკია თ., 2, 7, 42, 44, 46, 56, 65,
71, 125, 208, 209

საჯაია გ., 195

საჯაია გ/ტ., 221

საჯაია ს., 165

სელიხანოვიჩი ალ., 242

სერგიევი, 240

სვანიძე მ., 148

სკრიპინი, 223

სოსიაშვილი გ., 117

სტალინი ი., 2, 7, 46, 47, 52, 54, 59,
60, 63, 64, 68, 71, 72, 73, 79, 81,
86, 90, 91, 92, 96, 113, 120, 121,
122, 124, 125, 214, 216, 217, 218,
221, 222, 230, 290, 291, 301, 303,
304, 314, 315

სუვორინი, 268
სულხან-საბა, 165, 314
სულხანიშვილი მ., 164
სუნი რ., 23, 25
სუხიშვილი, 60

ღ

ტაბიძე მ., 41, 50, 294, 296
ტალიავინი ჰ., 5, 23, 24, 25, 31
ტიხონი, 116
ტოლსტოვა ლ., 103
ტორმასოვი, 40
ტუშა მ., 116
ტყეშელაშვილი ს., 163

ყ

უითლი ჯ., 129, 135

ფ

ფანცხავე ბ., 42, 45
ფაჟავა ნ., 223
ფაჟავა შ., 84, 202, 206
ფარნავაზი, 34, 36, 118, 286, 298,
306
ფალავა ა., 65, 125
ფალავა მ., 118
ფილაშვილი ე., 118
ფიფია კ., 117
ფოტი კ., 282, 283
ფუტკარაძე გ., 19
ფუტკარაძე თ., 118
ფუტკარაძე შ., 19

ქ

ქავთარაძე ივ., 227
ქაცარავა, 84
ქვარცხავა ალ., 305
ქირია ქ., 133
ქობალია, 195, 219
ქობალია ზ., 168
ქურდაძე რ., 104, 106, 114, 115
ქურდიანი მ., 276, 277, 279, 283,
284, 289, 292
ქუჯი, 34, 36, 286, 287, 298, 306

ღ

ღვინჯილია ლ., 137

ყ

ყავრელიშვილი რ., 148
ყიფშიძე ალ., 239, 240

ყ

შავაძე ნ., 19
შანიძე აკ., 90, 91, 92, 251, 317
შარაშენიძე ნ., 102
შახოვსკი, 40
შევარდნაძე ე., 146
შენგელაია ევ., 305
შენგელია ტ., 7, 59, 81, 111, 214,
223
შეროზია რ., 2, 7, 24, 38, 40, 41, 50,
68, 79, 115, 118, 124, 128, 129,
130, 133, 135, 138, 140, 163, 314,
318
შმიდტი კ., 228
შოგირაძე ბ., 53, 64
შოთა რუსთაველი, 65, 66, 114, 123,
158, 179, 294

შონია, 55, 169
შონია დ., 106
შუხართი ჰ., 228

ჩ

ჩაჩუა მ., 107
ჩახრუხაძე, 66
ჩელეზი ფ., 164
ჩემინავა ვ., 223
ჩიქობავა არნ., 2, 7, 17, 72, 73, 78,
81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89,
90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 118,
121, 126, 158, 169, 176, 180, 202,
206, 221, 224, 227, 276, 277, 278,
281, 282, 283, 289, 290, 291, 292,
301, 315, 317
ჩუხუა მ., 2, 5, 18, 37

ც

ცაგარელი ალ., 20
 ცეცხლაძე შ., 19
 ციმიწია, 55
 ციციშვილი გ., 46, 52, 56, 60, 63, 65, 66, 96
 ცოცანიძე გ., 101, 102, 104
 ცხაკაია მ., 69

ძ

ძაძამია მ., 109, 114
 ძაძამია ც., 109

წ

წათე, 15, 16
 წერეთლი აკ., 91, 117, 157, 163, 228, 276, 293, 312, 313
 წერეთელი გრ., 92
 წმიდა ამბროსი აღმსარებელი (ხელაია) 2, 41, 44
 წმიდა ანდრია პირველწოდებული, 19, 35, 101, 117, 156, 159, 161, 163, 166, 278, 320
 წმიდა ანტონ ჭყონდიდელი (ღირსი ანტონი), 62, 190
 წმიდა ახალმოწამე მღვდელი სიმონ მჭედლიძე, 45
 წმიდა დავით აღმაშენებელი, 36
 წმიდა გიორგი, 115, 167
 წმიდა დიდი მეფე ვახტანგ გორგასალი, 30, 36, 288
 წმიდა ტბელი აბუსერიძე, 19

ჭ

ჭავჭავაძე ი. (წმიდა ილია მართალი), 2, 34, 39, 41, 58, 89, 104, 114, 116, 117, 135, 143, 165, 167, 214, 225, 228, 314, 315, 320
 ჭანია ი., 115
 ჭანტურია კლ., 305
 ჭანტურია რ., 41
 ჭარაია პ., 2, 41, 86, 308

ჭაჭია ალ., 67, 114, 115, 125, 223, 300

ჭკუასელი ე., 164
 ჭრელაშვილი ი., 320
 ჭუმბურიძე ნ., 102
 ჭყონდიდელი, 62, 110, 136, 167
 ჭყონია ი. 251

ყ

ყაბაძე ზ., 19
 ხალვაში ფრ., 19
 ხანიაშვილი ნ., 117
 ხაჭაპურიძე ლ., 50, 110, 118
 ხაჭაპურიძე რ., 90
 ხვინგია მ., 157
 ხიდაშელი თ., 142
 ხორავა ბ., 31
 ხოშტარია დ., 2
 ხუბუტია მ., 58
 ხუნდაძე ს., 86, 90, 91, 93
 ხურცილავა პ., 195
 ხუფენია ბ., 58
 ხუფენია თ., 118

ჯ

ჯავახიშვილი ივ., 7, 24, 26, 27, 31, 47, 48, 49, 50, 51, 92, 95, 121, 232, 235, 236, 281, 306
 ჯავახიშვილი ნ., 63
 ჯალალანია მ., 223
 ჯალალონია ნ., 168
 ჯანგავაძე ხ., 164
 ჯანელიძე ო., 46
 ჯანჯალია ი., 58
 ჯაფარიძე ა., 293
 ჯაფარიძე ნ., 19
 ჯგერენაია ს., 195
 ჯიქია, 195
 ჯორბენაძე ბ., 100, 281
 ჯორბენაძე ნ., 83

ღ

ჰაოსი, 286
 შიუიტი ჯ., 108

A

Абашидзе, К., 239

Б

Броневский, 248

М

Муравьева А.Н. 248

П

Патканов, К.П. 47

Петр Великий, 248

Т

Тавдгиридзе Н., 238

Ч

Чикобава Арн., 87

A

Akhvlediani, G., 4

Apakidze J., 35

Arzberger S., 170

B

Beria L., 4, 8, 9

Beridze V., 4

C

Charaia P., 4

Chavchavadze I., 4

Chikobava Arn. 4, 9, 183

Chukhua M., 4

D

Dadiani E., 4, 10, 40, 129, 133, 140

Dadiani G., 4

Dadiani N., 4

G

Gamsakhurdia K., 4

Gegechkori A., 9

Gogebashvili I., 4

J

Javakhishvili I., 10

K

Kanz, U, 171

Khelaia A., 4

M

Margiani I., 4

Meskhi S., 4

N

Nijaradze B., 4

Nye J., 23

S

Serozia R., 4, 8, 10, 40, 129, 133, 140

Shengelia T., 9

Stalin, I., 9

Suny R. G. 23, 24

ბ) ენები, დიალექტები, კილოკავები

ც

აბაზური, 173
ადილეური, 88, 278,
ავარიული, 135
აზერბაიჯანული, 128, 140, 151
ალჟირული, 92
ანდიური, 94, 292
ანწუხური, 13
არაბული, 92, 99, 102, 131
არქაული ქართული ენა, 281
არქაული სამნიგნობრო ენა, 16, 90,
118, 280, 298
ასირიული, 128, 135, 285
აფსუური, 173
აფხაზური, 72, 102, 151, 160, 161,
173, 174, 304
ალულური, 94, 292
აცტეკური, 98
ახალი ქართული ენა, 166
ახალი ქართული სალიტერატურო
ენა, 281, 228

ღ

ბავარიული, 14
ბალსქვემოური, 53
ბელორუსული, 13, 92, 292
ბერძნული, 36, 72, 105, 106, 128,
135, 251, 285, 305
ბოსნიური, 130
ბუხარული, 92

ლ

გერმანული, 6, 13, 14, 99, 102, 131,
169, 170, 247, 292
გურული, 80, 87, 205, 317

ბ

დარგუული, 292
დალესტნური, 98, 173
დილოური, 94, 98, 292

ქ

ებრაული, 128, 135
ესპანური, 15, 104

ზ

ზანური, 13, 14, 15, 16, 73, 86, 87,
88, 93, 94, 96, 101, 102, 103,
128, 158, 159, 173, 174, 278,
283, 284, 288, 289, 290, 291,
292, 295, 301, 302, 312, 318
ზემოსვანური, 34
ზოგადქართული, 17

ქ

თაკვერული, 288
თურქული, 105, 106
თუმური, 80, 93, 145, 174, 175, 179,
205, 280

ქ

იაფეტური, 49, 232, 233, 251, 256,
258
იბერიული, 14, 16, 37, , 79, 88, 276,
277, 278, 279, 282, 283, 285,
295
იბერიულ-კავკასიური, 282
იმერული, 30, 166, 167
იმერხეული, 101, 161, 164
ინდოევროპული, 37, 105, 250, 283,
285, 295, 297
ინგილოური, 93, 101, 161
ინგლისური, 6, 104, 105, 106, 107,
115, 174, 240, 292, 312, 317
ინგუშური, 173
ირეკოზული, 98
იტალიური, 15, 102

ყ

კავკასიური, 40, 78, 283
კახური, 37, 166, 281, 282, 288, 317
კლარჯული, 101
კოლხური, 16, 285

ზ

ლაზური, 12, 16, 17, 27, 33, 93, 97,
98, 100, 101, 104, 105, 106, 107,
108, 113, 115, 125, 126, 129,
134, 138, 140, 158, 161, 164,
174, 175, 179, 284, 288, 291,
300, 302, 304, 308, 309, 312

ლათინური, 15
ლატვიური, 292
ლეზგიური, 292
ლიტვიური, 292
ლენინური, 101

ქ

მაია-ენა, 98
მეგრული (მეტყველება/ ენა/ დი-
ალექტი /ქვესისტემა/, 2, 6, 7,
12, 16, 17, 18, 27, 30, 33, 39, 40,
41, 42, 45, 46, 49, 50, 51, 53, 54,
55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 64,
65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73,
74, 76, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85,
86, 87, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
97, 98, 100, 101, 104, 105, 106,
108, 109, 110, 111, 113, 114,
115, 124, 125, 126, 128, 129,
133, 134, 135, 136, 138, 140,
145, 157, 158, 161, 163, 164,
165, 166, 167, 168, 169, 173,
174, 175, 179, 187, 189, 191,
192, 198, 202, 203, 204, 205,
206, 208, 209, 212, 214, 215,
216, 220, 221, 222, 223, 278,
280, 283, 288, 290, 291, 292,
295, 300, 301, 302, 303, 304,
305, 307, 308, 309, 310, 312,
315, 316, 317

მეგრული კილოკავი, 70
მესხური, 101, 161, 280
მთიულური, 101
მოხეური, 101, 161

ო

ოდიშური, 166
ოსმალური, 251

პ

პოლონური, 107

რ

რაჭული, 101, 157, 161
რუთულური, 94, 98
რუსული, 11, 13, 21, 23, 26, 27, 28,
29, 31, 33, 37, 39, 41, 43, 46, 47,
48, 49, 51, 59, 67, 68, 70, 92,
102, 105, 106, 111, 112, 113,
115, 116, 120, 128, 135, 136,
138, 140, 142, 151, 157, 167,
177, 187, 188, 202, 208, 209,
212, 214, 237, 242, 244, 249,
250, 252, 269, 271, 272, 274,
278, 291, 292, 293, 300, 306,
314

ს

საერთო ქართული, 85, 302
საერთოინდოევროპული, 103
საერთოქართველური, 7, 12, 14, 15,
16, 36, 37, 102, 118, 276, 279,
280, 281, 282, 283, 284, 288,
289, 290, 292, 295, 296, 297,
298
საერთოქართველური ფუძე-ენა,
12
საერთოქართველური სამწერლო
ენა, 15
სალიტერატურო ქართული, 16,
166
სამწერლო ლათინური, 15
სამნიგნობრო ენა, 15, 17, 25, 37,
38, 42, 56, 59, 86, 94, 103, 110,
113, 123, 132, 139, 157, 159,
164, 169, 173, 174, 280, 294,
296, 302, 307, 312, 316
სერბიული, 130
სლავური, 214
სლოვაკური, 13

სომხური, 47, 48, 115, 128, 140, 151,
161, 247, 251, 254, 274, 286,
292
სპარსული, 161, 174, 251, 285, 288,
295
სვანური, 2, 12, 14, 16, 27, 32, 33,
39, 40, 49, 50, 53, 54, 61, 86, 87,
88, 90, 93, 94, 97, 98, 100, 101,
103, 104, 105, 106, 108, 109,
110, 113, 115, 124, 125, 126,
128, 129, 134, 135, 136, 138,
140, 145, 157, 158, 161, 164,
165, 165, 166, 174, 175, 179,
278, 280, 283, 288, 289, 290,
291, 292, 295, 297, 301, 302,
303, 304, 305, 307, 308, 309,
312

პ

ტაოური, 164
ტოხური, 13

ყ

უკრაინული, 92, 128, 135, 292
ურარტული, 285

ფ

ფერეიდნული, 101, 161
ფრანგული, 15, 102, 104, 292
ფუძენა, 276, 279
ფშაური, 167

ქ

ქართველური, 5, 6, 7, 11, 12, 13, 14,
15, 17, 20, 21, 24, 25, 26, 27, 29,
30, 31, 34, 37, 38, 41, 48, 50, 58,
63, 74, 83, 86, 87, 88, 90, 91, 95,
96, 97, 99, 100, 102, 104, 105,
106, 107, 108, 109, 110, 111,
112, 113, 114, 115, 117, 118,
120, 122, 123, 129, 130, 133,
134, 135, 136, 137, 138, 141,
155, 157, 158, 159, 161, 162,
163, 164, 165, 166, 168, 169,

172, 173, 174, 175, 177, 178,
179, 180, 276, 277, 278, 279,
280, 281, 282, 283, 285, 286,
287, 288, 289, 291, 293, 294,
295, 296, 297, 301, 302, 304,
306, 307, 310, 311, 312, 314,
315, 316, 317, 318

ქართველური ენა, 17, 29, 31, 86,
95, 97, 99, 104, 105, 106, 107,
109, 114, 134, 135, 293, 307,
310

ქართველური ქვესისტემა, 7, 11,
25, 88, 97, 112, 117, 129, 165,
276, 279, 282, 296

ქართლური, 167, 227, 281

ქართული, 1, 6, 11, 12, 13, 14, 15,
17, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 27, 28,
29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 38,
39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47,
49, 50, 51, 53, 54, 55, 56, 61, 62,
63, 65, 66, 68, 69, 70, 71, 73, 76,
77, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86,
87, 88, 89, 91, 92, 93, 94, 95, 96,
97, 98, 99, 100, 101, 102, 103,
104, 105, 106, 107, 108, 109,
110, 111, 113, 114, 115, 117,
118, 119, 120, 121, 122, 129,
133, 134, 135, 136, 142, 143,
144, 151, 152, 155, 156, 157,
158, 159, 160, 161, 162, 163,
164, 165, 166, 167, 168, 169,
172, 173, 174, 175, 177, 179,
180, 186, 189, 191, 202, 203,
204, 205, 206, 208, 209, 212,
214, 215, 217, 220, 221, 224,
225, 226, 227, 228, 232, 233,
238, 240, 241, 242, 243, 244,
246, 247, 249, 250, 251, 252,
253, 254, 255, 256, 257, 258,
259, 262, 263, 264, 267, 269,
271, 272, 273, 274, 278, 279,
280, 281, 282, 283, 284, 285,
287, 288, 289, 290, 292, 293,
295, 296, 297, 298, 299, 300,
301, 302, 303, 304, 305, 306,

307, 309, 310, 311, 312, 316,
320
ქართული სალიტერატურო ენა, 17,
18, 37, 62, 80, 88, 95, 172, 225,
226, 281, 293, 302
ქართული სამნიგნობრო ენა, 37,
38, 39, 56, 93, 94, 135, 136, 162,
167, 173, 278, 279, 280, 281,
282, 298
ქართულ-სემიანთა ენები, 256
ქისტური, 135, 173
ქურთული, 128, 135

ყ

შვაბური, 14

ჩ

ჩალმათუშური, 101, 161, 228
ჩერნოგორიული, 130
ჩეჩნური, 128, 135, 173
ჩინური, 13, 102, 292

ძ

ძველი ლათინური, 15
ძველი ქართული, 14, 88, 278, 300

ძველი ქართული სამწერლო ენა,
88

ძველი სალიტერატურო ქართული
ენა, 281

ძველქართული სამწერლო ენა,
14

წ

წახურული, 94, 98, 292

წინარექართველური, 14, 37, 108

წინარექართველური ფუძეენა, 108

წოვათუშური, 101, 161

ჭ

ჭადაქოლოური, 13

ჭანური, 49, 50, 86, 87, 94, 98, 109,
278, 283, 308

ც

ცეცხურული, 80, 86, 87, 93, 101,
161, 166, 174, 175, 179, 205,
251

ხორვატიული, 130

ხუნძური, 12, 13, 14, 128, 135, 292

ჯ

ჰერული, 288

გ) ერები, ტომები, ეთნიკური ჯგუფები, თემები

ც

აზერბაიჯანელი, 28, 177, 311
აისორი, 28, 177
ალანი, 302
ალანური ტომი, 295
ალჟირელი, 92
ამერიკელი, 23, 138, 271
არაბი, 92
არმენი, 287
ასირიელი, 28, 177
აფსუა, 143
აფხაზი, 28, 47, 88, 142, 143, 144,
145, 177, 217, 290
აჭარელი, 18, 26, 47, 79, 88, 89, 103,
217, 225, 228, 290, 291, 292, 303

ღ

ბაცბი, 28, 177
ბერძენი, 28, 177, 285
ბოშა, 103
ბუხარელი, 92

ლ

გერმანელი, 14, 39, 107, 228, 246,
247, 271, 308
გურული, 62, , 73, 80, 87, 101, 103,
116, 161, 167, 189, 227, 281, 292,
301, 317, 303

ო

დაიანელი, 286

ქ

ევროპელი, 23, 33, 138, 247, 271
ესტონელი, 261

ზ

ზუგდიდელი, 63, 209

ტ

თურქი, 103, 148, 154, 288, 302
თუში, 88, 89, 103, 225, 293

უ

იბერი, 49, 286
ივერიელი, 119, 167, 314
იმერელი, 62, 88, 103, 142, 145, 189,
292, 303
იმერხვეელი, 103, 287
ინგილო, 88, 103
ინდიელი, 98, 292
ირონი, 103

ყ

კავკასიელი, 144, 177, 302
კახელი, 18, 88, 89, 104, 142, 225,
287, 303, 317
კოლაელი, 286
კოლხი, 15
კორაქსი, 286

ზ

ლაზი, 17, 24, 25, 28, 57, 61, 79, 86,
88, 99, 103, 107, 108, 114, 119,
121, 122, 125, 136, 163, 168, 177,
178, 194, 196, 287, 292, 293, 309,
311
ლატვიელი, 261
ლეკი, 47, 217, 290
ლეჩხუმელი, 104, 303
ლივანელი, 104, 163

პ

მაკრონი, 286
მაჭახლელი, 104
მეგრელი, 2, 6, 13, 17, 18, 23, 25, 26,
28, 40, 41, 43, 46, 47, 50, 57, 58,

61, 62, 63, 65, 66, 67, 69, 70, 73,
76, 79, 80, 82, 83, 85, 86, 88, 89,
92, 93, 98, 99, 103, 107, 108, 113,
114, 115, 119, 120, 121, 122, 125,
138, 136, 177, 178, 186, 188, 189,
190, 192, 193, 194, 197, 204, 209,
215, 216, 217, 218, 219, 220, 221,
222, 225, 228, 281, 283, 287, 290,
291, 292, 293, 300, 301, 302, 303,
305, 309, 310, 311, 315

მეგრელი ერი, 188

მეგრელი ტომი, 57, 186

მეგრელი ხალხი, 57, 58, 188, 215

მესხი, 287, 303

მთიული, 103

მოხევე, 104, 303

მუშქი, 286

ნ

ნორვეგიელი, 228

ო

ოსი, 28, 142, 145, 177, 311

პ

პეტერბურგელი, 47, 39, 235

პოლონელი, 43, 50, 107, 252, 261

რ

რაჭველი, 104, 303

რუსი, 20, 27, 28, 39, 40, 42, 44, 50,

51, 85, 112, 120, 127, 136, 143,

144, 177, 208, 215, 243, 246, 247,

252, 263, 264, 267, 269, 305, 306,

311, 314, 316

ს

სამცხელი, 104

სანი, 286

სანიგი, 286

სვანი, 17, 18, 24, 25, 26, 28, 32, 34,
40, 47, 49, 50, 61, 73, 79, 80, 86,
88, 89, 99, 103, 104, 107, 108,
114, 119, 121, 122, 125, 136, 138,
142, 145, 177, 178, 225, 228, 287,
290, 291, 292, 293, 295, 300,
301, 302, 303, 309, 311

სკვითი, 285

სომეხი, 23, 28, 144, 145, 154, 177,
261, 311

ტ

ტაოელი, 99, 104

ტაჯიკი, 103

ტიბარენი, 286

ყ

ყზბეკი, 103

უკრაინელი, 261

ურარტუელი, 287

ურუმი, 28, 177

ფ

ფასიანი, 286

ფერეიდნელი, 104

ფრანგი, 228, 246, 247

ფშაველი, 62, 88, 89, 104, 166, 189,
225, 228, 303

ფხოველი, 287

ქ

ქართი, 49

ქართველი, 2, 5, 6, 11, 12, 13, 15, 16,
17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25,
26, 27, 28, 29, 33, 34, 35, 36, 37,
38, 39, 40, 41, 42, 43, 45, 46, 48,
50, 54, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63,
64, 66, 67, 71, 76, 79, 85, 86, 88,
89, 90, 93, 94, 95, 97, 98, 101,
102, 103, 104, 107, 108, 110, 111,
112, 113, 115, 116, 117, 118, 119,
120, 121, 122, 123, 125, 126, 128,

133, 134, 135, 136, 137, 138, 139,
142, 143, 144, 145, 148, 149, 150,
151, 152, 153, 158, 160, 162, 163,
164, 165, 166, 167, 168, 169, 173,
174, 175, 176, 177, 178, 179, 180,
186, 188, 192, 193, 209, 212, 213,
214, 216, 217, 220, 222, 224, 225,
226, 228, 229, 233, 234, 236, 237,
238, 240, 241, 244, 246, 249, 252,
255, 257, 259, 261, 263, 264, 265,
266, 267, 268, 271, 272, 273, 274,
276, 280, 281, 284, 285, 286, 287,
288, 290, 291, 292, 293, 294, 295,
296, 297, 298, 301, 303, 304, 306,
307, 308, 309, 310, 311, 312, 314,
315, 316, 318

ქართველი ებრაელები, 28, 177

ქართველი ერი, 2, 5, 11, 20, 21, 23,
24, 33, 40, 46, 56, 59, 62, 66, 71,
103, 108, 120, 121, 122, 123, 126,
134, 138, 142, 145, 176, 177, 178,
188, 213, 236, 257, 280, 292, 294,
304, 307, 315, 316, 318

ქართველური თემები, 106, 165

ქართველური ტომები, 105, 106,
285, 293

ქართლელი, 18, 88, 89, 104, 225, 228,
293

ქართული ეთნოსი, 101, 299, 300,
302, 303

ქართული ტომი, 166

ქისტი, 103, 128

ქურთი, 28, 103, 177, 286

ყ

ყივჩაყი, 103

ყ

შავშელი, 104

ჩ

ჩალმათუში, 103

ჩეხი, 50

ჩრდილოკავკასიელი, 73, 288

წ

წოვათუში, 103, 119, 122

ც

ჯანი, 88, 89, 225

ძ

ხალდი, 286

ხეცური, 17, 73, 80, 88, 89, 104, 225,
227, 228, 301, 303

ჯ

ჯავახი, 104, 303

ღ

ჰალიძონი, 286

ჰენიოხი, 286

ჰერი, 103, 287

ჰოლანდიელი, 228

Аджарцы (аджарели), 27

Грузины (კართველი), 27

Ингилойцы (ინგილოი), 27

Лазы, 27

Мегрелы (მარგალი, მინგრელი), 27

Сваны, 27

დ) ტერმინები, სხვა მნიშვნელოვანი სიტყვა-ფორმები

ც

აბაშა, 71
აგენტი, 66, 212
ადგილობრივი, 44
ავტომატური თარგმანი, 155, 158, 311
ავტონომია, 18, 62, 148, 194, 196, 219
ავტონომისტი, 5, 55, 57, 193, 197
ავტოქთონი, 6, 124, 152
აზროვნების მექანიზმი, 185, 192
აკადემია, 27, 120, 233, 237, 238, 240, 241, 249
აკადემიკოსი, 48, 252, 262
აკადემიური თარგმანი, 11, 21
აკვატორია, 140
აკრედიტაცია, 114, 123, 179
ალოფონი, 279
ამერიკული, 28
ანბანი, 6, 23, 39, 80, 136, 162, 172, 208, 282, 309
ანექსია, 144, 149
არაავტოქთონი, 124
არადედაენა, 43
არალინგვისტური, 278
არასამწერლობო ენა, 97
არქაული ქართული, 281
არქეოლოგიური კულტურა, 298, 34, 36, 118
არქივი, 55, 60, 71, 78, 81, 198, 202, 214
ასიმილაცია, 39, 217, 222, 293
აფრიკატი, 279
აფსირტ-/ოფსიტ-, 15
აფხაზეთი, 38, 116, 142, 144, 160, 214, 217, 218, 219, 220
ალორძინებადი ენა, 97
ამორდიები, 118, 314, 315
აღწერა, 11, 21, 24, 26, 27, 69, 180
აჭარა, 38, 308, 313

ღ

ბათუმი, 26, 119, 145, 149, 296

ბგერათმესატყვისობა, 12, 13, 14, 87, 94, 100, 132, 276, 277, 278, 308, 315, 316
ბგერები, 109, 279
ბნელეთის ძალნი, 43, 46
ბოიკოტი, 209, 212
ბოლშევიკები, 68, 120, 125, 218, 219, 304
ბოლშევიკი, 59
ბრიგადა, 78
ბოლშევიკური რეჟიმი, 60, 71, 86, 309
ბროშურა, 67, 83, 221

ხ

გაგებინება, 95, 129, 132, 278, 294
გამოცდილება, 6, 169, 308
განათლება, 15, 41, 49, 67, 72, 78, 79, 82, 83, 84, 85, 93, 114, 123, 134, 157, 158, 160, 170, 171, 172, 178, 179, 180, 202, 208, 221, 223, 233, 270, 273, 291, 305, 308, 312
განათლების ენა, 41, 49, 157, 158, 180, 312
განვითარებადი ენა, 97
განუვითარებელი ენა, 121, 122
გარდანქეშანი, 315
გახმოვანება, 32, 155
გენოციდი, 29, 143
გეოპოლიტიკური სიტუაცია, 37
გვარტომობა, 79, 205
გლეხური ლიტერატურა, 68
გლოტოქრონოლოგიური მეთოდი, 283
გორი, 117, 54, 166
გრანტი, 136, 158, 304
გურია, 38, 41, 44, 62, 305, 308

ძ

დაგვიანებული ერები, 47
დადგენილება, 41, 60, 67, 69, 70, 77, 78, 216

დამწერლობა, 101, 308
დანოსი, 59, 214
დაჟინებული მცდელობა, 111, 113,
186, 222, 274
დასმენის წერილი, 44
დაძველება, 109, 111, 114
დანყებიითი კლასი, 40, 124, 125,
171, 216
დანყებიითი განათლება, 18, 54, 55,
121
დებულება, 50, 122, 123, 127, 129,
135, 139
დედაენა, 6, 7, 11, 12, 20, 21, 24, 32,
34, 38, 39, 40, 45, 46, 52, 61, 63,
86, 91, 92, 93, 95, 107, 110, 111,
112, 113, 114, 120, 122, 131,
132, 133, 134, 151, 152, 162,
168, 175, 179, 224, 225, 227,
229, 246, 247, 286, 290, 302,
310, 314
დედაქალაქი, 7, 148, 212, 224, 225,
264
დეკლარაცია, 52
დეკლარაცია ენის შესახებ, 52
დემოკრატიული, 193, 272
დიალექტი, კილო, 131, 172, 308
დიალექტოლოგია, 252
დიასპორა, 6, 142, 152, 153
დიდი მეცნიერი, 92
დიდი ნიჭი, 255
დივერგენცია, 288, 292, 296
დივერსიები, 5, 142, 145, 311
დისკუსია, 74, 86, 121, 122, 164, 172

ქ

ევროპული კვალიფიკაცია, 28
ევროპული ქარტია, 40, 61, 68, 79,
115, 124, 127, 128, 129, 130,
132, 135, 138, 140, 310
ეთნიკოსი, 103
ეთნიკური დანაწევრება, 2, 20, 39,
46, 50, 73, 97, 111, 134, 178
ეთნიკური ჯგუფი, 25, 103, 151
ეთნოგრაფიული ჯგუფი, 103
ეთნოკონფლიქტი, 143, 144
ეთნოსი, 103, 114, 307

ეკლესია, 19, 20, 23, 44, 48, 66, 70,
115, 116, 293, 305
ენათმეცნიერი, 54, 72, 73, 84, 108,
228, 258
ენის პრესტიჟი, 6, 11, 21, 160
ენის ტექნოლოგიზება, 6, 11, 21,
155, 157, 159, 180
ენობრივი სახესხვაობა, 26, 177
ენობრივი ვარიანტი, 37, 104, 166,
278
ენობრივ-სტრუქტურული კრიტიკ-
რიუმი, 12, 277
ენობრივი დანაწევრება, 26, 40,
107, 115, 122, 309
ენობრივი ერთეული, 11
ენობრივი იდენტობა, 12, 22, 162
176, 178, 180
ენობრივი პოლიტიკა, 11, 21, 25,
29, 41, 54, 71, 90, 91, 111, 112,
115, 120, 126, 128, 132, 138,
141, 142, 165, 180, 310, 304
ენობრივი სამყარო, 5, 12, 34, 50,
63, 74, 86, 102, 108, 118, 134,
157, 158, 162, 165, 172, 174,
175, 179, 278, 280, 285, 294,
296, 297, 306, 307
ენობრივი ქვესისტემა, 37
ეპისკოპოსი, 41, 44, 215
ერთიანობა, 2, 5, 11, 21, 23, 38, 41,
71, 79, 97, 105, 106, 116, 117,
118, 119, 121, 123, 132, 137,
178, 225, 303, 307, 310, 315
ერი, 25, 61, 94, 131, 188, 212, 217,
293, 314
ეროვნება, 48, 62, 120, 145
ეროვნული იდეა, 272
ეროვნული, 6, 16, 18, 20, 23, 25, 39,
46, 51, 65, 67, 71, 86, 89, 90, 93,
94, 95, 97, 103, 108, 114, 123,
138, 143, 150, 154, 155, 157,
158, 159, 168, 172, 173, 175,
179, 180, 212, 217, 218, 222,
225, 228, 234, 235, 236, 244,
246, 260, 265, 270, 274, 291,
292, 306, 311, 312, 314, 315

ეროვნული ენა, 18, 25, 39, 86, 89,
93, 94, 95, 97, 103, 172, 225,
228, 291, 292

ეროვნული ერთიანობა, 20
ეროვნული ცენტრი, 114, 123, 179,
236

ექსპერტი, 26, 114, 129, 130
ექსტრალინგვისტური, 101, 131,
132, 307, 308

ერცქემ-, 284

ქ

ვანდუა, 120

ზ

ზიარჭურჭელი, 154
ზნე-ჩვეულება, 23
ზუგდიდი, 37, 44, 47, 54, 59, 64, 70,
71, 72, 76, 77, 83, 84, 96, 295
ზლაპარი, 43, 144, 269
ზღვა, 25, 193

ც

თავდაცვა, 11, 21, 117, 123
თავისუფლება, 139, 141, 180, 209,
244, 264
თავმოყვარეობა, 255
თანამზრახველი, 68
თარგმანი, 82, 111, 155, 247, 311
თემი, 103, 187
თეორეტიკოსი, 194, 254
თვალსაზრისი, 5, 37, 86, 91, 92, 93,
106, 112, 118, 166, 173, 279,
293, 299
თვითალქმა, 95
თვითიდენტიფიკაცია, 132
თვითშეგნება, 13, 37, 103, 303
თვითშეფასებითი კრიტერიუმი,
101, 308

ქ

იაფეტური, 233, 251, 258
იდენტიფიცირება, 126
იდენტობა, 23, 25, 26, 101, 132, 303

იდეოლოგემა, 5, 20, 21, 31, 34, 97,
109, 111, 112, 123, 178, 291,
293

იდეოლოგია, 31, 113, 135, 178
იდეოლოგიზებული, 33, 144
იდიომი, 13, 96, 101, 104, 122, 123,
134, 137, 166, 278
ილორი, 143, 115, 125, 138, 167
იმერეთი, 38, 62, 189, 308, 313
იმერხევი, 313
ინტელიგენცია, 62, 64, 71, 190, 214,
303

ინტერნაციონალიზმი, 222
ინტერნაციონალისტი, 270
ინფილტრაცია, 34
ინფორმაცია, 45, 112, 137, 138,
168, 174, 175, 179, 306
ისტორია, 2, 5, 11, 12, 15, 30, 33, 34,
45, 46, 62, 64, 74, 81, 87, 94,
95, 101, 106, 109, 112, 131, 134,
135, 136, 138, 141, 148, 149,
168, 172, 176, 177, 178, 188,
190, 202, 214, 224, 226, 228,
247, 251, 254, 257, 267, 276,
280, 293, 294, 297, 299, 301,
306, 308, 310, 314
ისტორიკოსი, 249, 284
ისტორიოგრაფია, 47, 109, 135
ისტორიულ-ეთნოგრაფიული
მხარე, 302
ისტორიულ-შედარებითი მეთოდი,
276, 277
ისტორიული ლოგიკა, 47

ს

საკვასია, 25, 26, 39, 40, 43, 50,
82, 105, 129, 146, 153, 177, 214,
217, 221, 247, 251, 254, 260,
261, 263, 267, 271, 282
საკვასიოლოგი, 289
სათედრა, 41, 78, 172
სანონმდებლობა, 139
სვაზიმეცნიერული, 20, 31, 34, 50
სილოკავი, 50
სოას, 283
სონიე, 101, 286

კოლაბორაციონისტი, 5, 96, 143
 კოლეგია, 232, 234
 კოლექტიური, 6, 74, 78, 83, 198,
 204, 206, 214
 კოლონიური იდეოლოგია, 299
 კოლხა, 285
 კოლხიდა, 57, 194, 285
 კოლხურ-ყობანური, 285
 კოლხური კულტურა, 34, 35
 კომისია, 18, 41, 73, 74, 77, 78, 79,
 83, 122, 137, 205, 206, 223, 291
 კომუნისტური რეჟიმი, 108, 134
 კონსოლიდაცია, 20, 24, 25, 152,
 159, 305
 კონსულტანტი, 29, 128
 კონტინუუმი, 285
 კონცეფცია, 22, 47, 96, 104, 294,
 311, 312, 114, 157
 კორპუსი, 6, 99, 155, 156, 157, 158,
 312
 კრიმინალი, 142, 145
 კრიტიკუმი, 11, 94, 95, 129, 277,
 294, 307
 კრიტიკა, 66, 73
 კუთხე, 144
 კუთხურ-ტომობრივი ენა, 100
 კულტურა, 15, 18, 19, 33, 34, 35, 46,
 47, 50, 62, 76, 84, 97, 110, 120,
 131, 134, 168, 173, 180, 190,
 191, 217, 271, 275, 285, 302,
 314, 316, 317
 კუთხური მეტყველება, 20, 26, 80,
 98, 121, 131, 175, 180, 205, 308,
 310
 კულტურის სავანე, 33, 34
 კულტურული ისტორია, 41
 კულტურულ-ტერიტორიული ერ-
 თეული, 60
 კულხა, 285

ზ

ლაბიალური, 288
 ლაბიოველარიზაცია, 295
 ლაბიოველარიზებული, 288, 295
 ლექსიკონი, 32, 37, 87, 104, 106,
 115, 246, 312, 314

ლექსიკური, 105, 276, 277
 ლივანა, 38
 ლოგიკური, 49, 136, 137, 167, 278,
 309
 ლოკალურ-ტერიტორიული
 ჯგუფები, 103

ჭ

მაკონსოლიდებელი, 280
 მალტის მოლაპარაკება, 146
 მამულიშვილობა, 256
 მანიფესტი, 212
 მარგალისტანი, 57, 194
 მარქსიზმი, 46, 92, 217, 221, 290,
 291
 მარტვილი, 83, 124
 მარცვლოვანი, 279
 მაღალბიუჯეტისანი, 136, 304
 მეგრული საკითხი, 46, 56, 57, 60,
 68, 72, 73, 82, 96
 მეთოდოლოგია, 106, 131
 მესაიდუმლე მრჩეველი, 51, 264
 მეტყველება, 2, 14, 15, 17, 18, 37,
 40, 53, 54, 55, 56, 59, 63, 74, 86,
 87, 88, 93, 94, 98, 101, 102, 103,
 109, 110, 115, 130, 131, 133,
 134, 155, 162, 163, 164, 165,
 171, 175, 176, 180, 278, 250,
 277, 281, 295, 300, 305, 307,
 308, 315, 316, 317
 მეცნიერული, 83, 109, 187, 190,
 254, 255
 მთავრობა, 147, 148, 216
 მიზიდულობის კელი, 297
 მკვდარი ენა, 49
 მკვიდრი, 44, 45, 98
 მორფოლოგიური, 157, 277, 278,
 280, 296
 მოტივაცია, 71, 136, 140, 142, 150
 მოციქული, 212
 მსჯავრი, 234, 236, 237
 მსჯელობა, 6, 12, 16, 17, 49, 96, 99,
 141, 170, 177, 212, 240, 286,
 296, 301, 304, 308, 310
 მტკვარ-არაქსის კულტურა, 288
 მუქარა, 148

მუჰაჯირობა, 143
მღვდელმთავარი, 44
მშვიდობისმყოფელი, 144
მცირე ხალხი, 40
მწერალი, 2, 44, 66, 107, 125, 142,
145, 212
მწიგნობარი, 38
მხარე, 29, 142, 144, 249

ნ

ნაზალიზაცია, 295
ნანაში ნინა, 125
ნაპრალოვნები, 280
ნალმი, 165
ნაციონალიზმი, 214
ნაციონალური საკითხი, 46, 47, 92,
217, 221, 290
ნიჭიერი მეცნიერი, 48
ნოთე, 58, 143

ო

ოდაბადე, 173, 174
ოკუპაცია, 20, 320
ოლქი, 40, 43, 55, 56, 60, 66, 71, 72,
75, 76, 148, 149, 208, 217, 218,
219, 220, 222, 223, 301, 303
ოპონენტი, 50, 112
ორიენტირი, 11, 21, 180
ორსახოვნობა, 63

პ

პალატალიზაცია, 288, 295
პალატალიზებული, 288, 196
პარლამენტი, 138, 168
პერსპექტივა, 117, 136, 157
პირველი ხალხი, 58
პირუთვნელი, 236, 255
პოეტი, 145, 162
პოლემიკა, 91, 95
პოლიტიზება, 50, 58, 108, 113, 185,
198, 306
პოლიტიზებული ჯგუფი, 172
პოლიტიზებული მეცნიერი, 48
პოლიტიკური სპექტრი, 126, 153,
304

პრეზენტაცია, 32, 105
პრესა, 124, 133
პრესის ენა, 18, 54, 55
პრესტიჟულობა, 101, 308
პრიმიტიული კულტურა, 47
პროპაგანდა, 23, 47, 64, 67, 138
პუტჩი, 120, 146

ყ

ყინიანობა, 251

რ

რაგადი, 165, 176, 180
რატიფიცირება, 5, 11, 21, 124, 126,
137, 140, 180, 311
რაჭა, 308, 313
რბილი ძალა, 23, 138
რეგიონალიზაცია, 140, 154, 172,
294
რეგიონალური, 66
რეგიონი, 144, 153
რეგიონული, 5, 11, 21, 40, 58, 61,
68, 79, 106, 108, 112, 115, 122,
123, 124, 126, 128, 129, 130,
132, 134, 135, 137, 138, 139,
140, 141, 142, 153, 154, 180,
300, 304, 310
რეგიონული ან უმცირესობის ენა,
40, 61, 126, 128, 134, 304
რეგიონული ენა, 106, 108, 112, 115,
124, 138, 140
რეესტრული კრიტერიუმი, 101,
308
რეზოლუცია, 7, 64, 212
რელიგია, 15, 114
რეპრესიული რეჟიმი, 91
რეფლექსი, 295
რეციდივი, 80
რიტორიკული კითხვა, 99
რუკა, 27, 28, 29, 30, 35, 36, 109,
112, 165
რუსთაველის ფონდი, 114, 123,
158, 179
რუსი მოხელე, 39, 40, 85, 120, 314
რუსული გეგმა, 46
რუსული გულმოდგინება, 48

ს

საერთოქართველური ენა, 36, 37,
118, 136, 169, 279, 281, 282,
289, 290, 292, 298

საერო განათლება, 39

საზოგადო მოღვაწე, 2, 59, 65, 90,
112, 113, 125, 310, 315

საიდუმლო წერილი, 79, 315

საინფორმაციო ომი, 2, 11, 21, 23,
31, 117, 123, 139, 142, 145, 154,
166, 178, 341

საკუთრივ ლინგვისტური, 95, 100,
308

სალაპარაკო ენა, 52

სალიტერატურო ენა, 17, 18, 32, 34,
37, 48, 62, 80, 88, 95, 97, 99,
109, 129, 135, 157, 170, 171,
172, 174, 175, 179, 225, 226,
227, 228, 281, 290, 293, 302,
308

სამაზრო კომიტეტი, 53, 60, 64

სამეტყველო ენა, 300

სამეტყველო კოდი, 37, 93, 95, 131,
137, 163, 177, 280, 281, 293

სამეცნიერო საბჭო, 67, 114

სამინისტრო, 43

სამოქალაქო გმირობა, 91, 291

სამრევლო სკოლა, 44, 45, 208

სამუსლიმანო საქართველო, 147

სამშობლო, 18, 43, 52, 57, 62, 70,
89, 187, 227

სამშობლო ენა, 18, 43, 57, 62, 70,
187

სამცხე, 313

სამწერლო ენა, 14, 18, 37, 88, 89,
225

სამწერლობო ენა, 14, 18, 28, 55,
136, 177

სამწერლობო ტრადიცია, 284

სამწიგნობრო ენა, 11, 15, 16, 17,
21, 25, 33, 37, 38, 41, 42, 56, 59,
81, 86, 90, 93, 94, 95, 102, 103,
110, 113, 118, 121, 123, 131,
132, 135, 136, 139, 155, 157,
158, 159, 162, 164, 165, 167,
168, 169, 173, 174, 175, 179,

278, 279, 280, 281, 282, 294,
296, 297, 298, 302, 307, 311,
312, 316

სამწიგნობრო ისტორია, 17, 39, 113

სამწიგნობრო კულტურა, 34, 38,
40, 54, 59, 67, 93, 98, 101, 108,
110, 121, 122, 131, 138, 168,
177, 178, 293, 308, 317

სამხარეო კომიტეტი, 69

საოკუპაციო რეჟიმი, 144, 145

სამხედრო ძალა, 48, 254

სასამართლოს ენა, 89, 228

სასკოლო სახელმძღვანელო, 34

საფრთხე, 11, 22, 114, 123, 161, 179,
305, 310, 311

საქართველოს ეკლესია, 116

საქმისწარმოება, 18, 53, 54, 55, 59,
60, 68, 110, 124, 134, 214, 216,
223, 300

საშინაო მეტყველება, 93, 103, 287,
318

სახალხო ენა, 14, 101

სახარების თარგმნა, 22

სახელდება, 110, 143, 144, 147

სახელმწიფო, 6, 7, 11, 12, 18, 19,
21, 25, 31, 36, 39, 43, 51, 52, 53,
67, 77, 78, 79, 83, 86, 89, 91, 95,
101, 114, 117, 118, 122, 125,
127, 132, 135, 137, 150, 151,
152, 155, 157, 160, 161, 162,
163, 166, 175, 180, 185, 187,
193, 205, 228, 236, 237, 255,
263, 264, 269, 272, 274, 275,
276, 285, 287, 293, 294, 300,
304, 306, 308, 310, 311, 312,
313, 318

სახელმწიფო ენა, 6, 11, 12, 21, 43,
53, 79, 86, 89, 101, 122, 123,
125, 127, 132, 137, 151, 152,
155, 160, 162, 175, 180, 205,
228, 304, 308, 310, 311

სახელმწიფო ენის სტატუსი, 101,
132, 151, 308

სახელმწიფო კანცელარია, 39

სახესხვაობა, 63, 92, 110, 139,
161, 174, 296

სახიფათო ჯაჭვი, 113
საცხოვრისი, 34, 35, 36, 38, 110,
177, 281, 284, 286, 288, 293,
295, 296
სემენტაცია, 5, 12, 50, 74, 86, 118,
172
სემანტიკა, 39
სემინარია, 39, 43, 208
სენაკი, 75, 83, 188, 238
სეპარატისტი, 5, 142, 143
სვანეთი, 17, 29, 33, 34, 38, 308, 313
სიბილანტი, 279, 295
სიგელ-გუჯარი, 190
სინთეზატორი, 155
სისინა, 13
სიტუაცია, 5, 100, 124, 133, 310
სკოლა, 43, 46, 67, 72, 203, 216, 219,
222, 246, 269
სომხური ენციკლოპედია, 47
სონანტი, 279, 280
სონორი, 279, 280
სოციოლინგვისტიკა, 114, 296
სოციოლინგვისტური, 12, 13, 92,
95, 100, 131, 132, 133, 278, 302,
305, 308
სოხუმი, 116
სპირანტი, 279
სტანდარტულობა, 101, 132, 308
სტატუსი, 13, 62, 69, 92, 97, 100,
102, 115, 128, 132, 146, 277,
278, 288, 302, 308, 316
სუბეთნიკური ერთეული, 23
სუბეთნოსი, 103, 303
სულისკვეთება, 78, 138, 235, 255,
273

პ

ტაო, 6, 16, 90, 149, 152, 161, 285,
312
ტელემედია, 124
ტერმინი, 153, 285
ტერმინოლოგიური დივერსია, 11,
21, 59, 145
ტერმინოლოგიური შესიტყვება,
142, 143, 145

ტომი, 24, 74, 97, 103, 106, 278, 292,
293
ტომობრივი ენა, 94, 98, 110, 284,
291, 292, 293
ტრაქტატი, 119, 314
ტყავი, 283, 284
ტყებ-, 284
ტყები, 284

ყ

უკანაენისმიერი, 13
უკიდურესი შოვინისტი, 48, 270
უმარცვლო, 279
უმცირესობა, 5, 11, 21, 25, 68, 79,
115, 122, 123, 124, 126, 127,
128, 129, 130, 132, 135, 137,
138, 140, 141, 180, 222, 300,
310
უმცირესობის ენა, 115, 124
უმწერლობო, 5, 17, 25, 29, 31, 40,
41, 47, 61, 86, 92, 93, 95, 97, 98,
99, 100, 101, 105, 106, 107, 109,
110, 111, 113, 114, 115, 121,
122, 123, 128, 130, 131, 134,
135, 136, 137, 138, 161, 173,
174, 178, 179, 284, 290, 291,
293, 301, 302, 309
უმწიგნობრო, 17, 104, 110, 113,
131, 290
უფლება, 42, 49, 51, 75, 113, 116,
190, 212, 222, 234, 263, 264,
265, 271, 311
უფსკრული, 194, 255
უხეირო ცდა, 249

ფ

ფილოლოგიური, 255, 177
ფედერაციული მოწყობა, 140, 153,
294
ფოთი, 71
ფონდი, 61, 71, 164, 236
ფონემატური სტრუქტურა, 279,
280
ფსევდოლიბერალი, 111, 141
ფსევდომეცნიერული, 20, 22. 177
ფსიქოლოგია, 80, 85, 92

ფუძენა, 12, 108, 276, 277, 279, 302
ფშავი, 62, 166, 189

†

ქართველთა ეკლესია, 42
ქართველთმცოდნეი, 50
ქართველი ხალხი, 17, 45, 89, 97,
108, 224, 225, 273, 293
ქართველოლოგია, 141, 228
ქართლი, 30, 150, 287, 308
ქართული ეთნოსი, 101, 299, 300,
302, 303
ქარტია, 5, 11, 21, 122, 123, 124,
126, 127, 129, 130, 133, 135,
137, 138, 139, 140, 141, 180,
300, 304
ქვესისტემა, 14, 309
ქრონოლოგია, 254, 298
ქუთაისი, 32, 42, 69, 87, 91, 96, 134,
167, 174, 278

ი

ღვარძლი, 264
ღვთისმსახურება, 16, 20, 40, 41,
90, 115, 116, 118, 120, 133
“ღირსეული” მემკვიდრე, 6, 62, 185

ყ

შაბლონი, 74
შავრაზმელი, 214, 215
შელორსა, 17
შელოცვა, 16, 17, 90
შელოცვების ენა, 16, 90
შერევა, 278, 289
შეურაცხყოფელი, 233
შეურაცხყოფა, 306
შიდასტრუქტურული კრიტერიუმი,
278
შიშინა, 13, 279, 287
შტო, 189

ხ

ჩამორჩენილი ერი, 52, 121
ჩეკისტი, 71
ჩინოვნიკი, 82, 221

ჩიქორთული, 17
ჩიჩიე-ქორთული, 17
ჩიხი, 310
ჩხორონყუ, 72, 78, 84

ც

ცილისწამება, 7
ცინიზმი, 149
ცოცხალი კილოკაეები, 49

ძ

ძველი ქართული, 14, 88, 278, 300
ძირძველი ქართველები, 34, 143

ბ

ნალენჯიხა, 46, 72, 77, 78, 79,
წერილი, 6, 7, 45, 51, 55, 58, 59, 79,
115, 198, 214, 230, 232, 233,
237, 242, 243, 244, 270

ბ

ჭეშმარიტება, 309

ჟ

ხალხების ენა, 292
ხარისხი, 265, 294
ხარისხის განვითარების ეროვნუ-
ლი ცენტრი, 114, 123, 179
ხმოვნები, 279, 280
ხოზი, 72, 84, 85
ხსნის კომიტეტი, 115
ხშულები, 280

ჯ

ჯაჭვი, 116
ჯგუფები, 103
ჯერღვი 284

ღ

ჰიბრიდული ომი, 140
ჰიპოთეზა, 25

Мегрельская нация, 125
kokida, 285

გარეკანის კომპოზიცია ასახავს საქართველოს წინააღმდეგ მიმდინარე 150 წლიან საინფორმაციო ომს.

წინაყდაზე: დუტუ მეგრელი –საინფორმაციო ომში თავ-
დაცვისას შექმნილი უკვდავი სტრიქონების („ქართლ-
კახეთი, იმერეთი, გურია და სამეგრელო... ყველა ჩემი სამ-
შობლოა, საყვარელი საქართველო“) ავტორი (ვრცლად იხ.
გვ. 120).

წიგნის გარეკანზე გამოტანილი რუკების
სრული ვარიანტების მისამართები (დამოწმება: 19.01.2019):
<https://euobserver.com/opinion/142547>
http://csem.ge/wp-content/uploads/2016/07/languages_of_georgia.jpg

გარეკანის დიზაინი:
ირაკლი უშვერიძე
ილია ჭრელაშვილი

კომპიუტერული უზრუნველყოფა: **ნანა დუმბაძე**

წიგნი გამოსაცემად მომზადდა

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველ-
წოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის სკოლის
ქართველოლოგიის ცენტრში.

საძიებელი შეადგინეს:

სოფიო კეკუამ, კესო გეჯუამ და ცოტნე ფუტკარაძემ.

გამომცემლობა „უნივერსალი“

Tbilisi, 0186, a. politkovskaias #4. ☎: 5(99) 33 52 02, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal505@ymail.com; gamomcemlobauniversali@gmail.com